NICOLAE ROTARU

ART MANAGEMENT

Editura ANI
2008

NICOLAE ROTARU

ART MANAGEMENT

Volum dedicat seriei de absolvenți ai facultății de Psihosociologie și Comunicare din ANI, care, în anul sosirii mele la catedră în această instituție a Almei Mater, făceau și ei cunoștință cu studenția de tip intelligence. Mă simt onorat să scriu aici că am învățat multe de la acești tineri și să le mulțumesc, urându-le succes pe drumul lor de rigori și nebănuit

NICOLAE ROTARU

ART MANAGEMENT

(Articole, eseuri, prelegeri de etică aplicată și managementul riscurilor)

Editura A.N.I.
2008

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
ROTARU, NICOLAE
ART MANAGEMENT (Articole, eseuri, prelegeri de etică aplicată şi managementul riscurilor)/Nicolae Rotaru – Bucureşti: Editura A.N.I., 2008
ISBN 978-973-7610-70-6

65.012.4

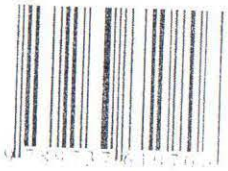

Redactor şef: Lucian COROI
Redactor: Laura ALDESCU
Tehnoredactare computerizată: Camelia CRĂCIUN
Tipar: Gheorghe ILIE
Procesare texte Magda BOGHIAN
Gabriela IORDACHE
Legătorie: Maria ALEXA

© **Editura A.N.I.**

Bucureşti, 2008
Telefon: 021 4106550/1137 sau 1210
Fax: 021 310 47 14
E-mail: laldescu@dcti.ro

I.S.B.N. 978-973-7610-70-6

Tiparul executat sub comanda
nr. 2440363/I-8 din 16.06.2008

Cuvânt înainte

Autorul nu mai are nevoie de nici o prezentare, el continuă a-şi scoate în Lume cărţile cu aceeaşi strădanie a scormonirii în zăcământul cuvintelor meşteşugite.

Iată acum, acest nou op, dintre cele aproape 75 de volume publicate de Nicolae Rotaru, o carte eminamente „de specialitate", o finalizare editorială a unui travaliu de cercetare în domeniul ştiinţei conducerii. Am fost bucuros şi am preluat sarcina de prefaţator care mă onorează. Spun că astfel m-aliniez în formaţie cu antecesori de mare valoare: academicieni, reputaţi magiştri, unii colegi de instituţie cu distinsul autor, ipostază care mă şi obligă.

Mă angajează la acest demers şi faptul că prietenul şi colegul meu de catedră, scriitorul şi jurnalistul militar Nicolae Rotaru este un personaj care merită cu prisosinţă asumarea riscului pentru acest demers.

Despre beletristica sa nu vreau să spun nimic, au spus-o şi scris-o personalităţi de marcă, mulţi dintre ei au prezentat cărţile şi lucrările anterioare. O spun premiile (numai pentru debut editorial are ...), diplomele şi apartenenţa la Uniunea Scriitorilor din România. De asemenea, despre scriitura lui, nu vreau să insist fiindcă jurnalistul profesionist, cu o facultate de profil şi un doctorat aşişderea, la Universitatea din Bucureşti, a avut un parcurs ascendent în presa centrală a Internelor, este un deţinător de rubrici în presa scrisă, artizan de publicaţii, membru al breslei

ziariştilor şi autor a zeci de volume de tablete, pamflete şi reportaje.

Despre homo ludens (cu preocupări rebusistice de performanță), despre hobby-stul cu maladia colecțiilor de carte, timbre, monede şi .alte nimicuri, amintesc doar în treacăt.

Despre familistul convins şi obsedatul de cabalistica numerologică (este îndrăgostit de cifra 13), de asemenea, nu cred că e necesar să dezvolt subiectul.

Câteva cuvinte în plus despre profesorul Nicolae Rotaru. Este beneficiar al unor feed-back-uri de popularitate de invidiat, venite din partea studenților, masteranzilor şi cursanților în fața cărora evoluează.

La maturitatea deplină a vieții, în priză directă (ajuns la gradul de colonel în Jandarmeria Română) s-a dedicat în totalitate catedrei, lăsând amprente veritabile în câteva instituții de învățământ superior militar.Gradele didactice le-a dobândit prin muncă şi competență, găsindu-şi consacrarea universitară de profesor la Catedra de psihosociologie şi comunicare, din Academia Națională de Informații.

Specialist în leaderschip organizațional, psihosociologie militară şi comunicare în structuri ierarhice de tip militar, profesorul Nicolae Rotaru desfăşoară paralel cu activitatea didactică şi un fructuos demers de cercetare ştiințifică, de publicistică aplicată şi editorial.

Cărțile sale sunt căutate, apreciate, citate în lucrări şi bibliografii, caracterizându-se prin rigoare ştiințifică, modernism, originalitate şi actualitate.

Este şi cazul acestui volum venit în raftul cu lucrări din domeniul său de expertiză paideutică, volumul de eseuri, prelegeri şi articole intitulat (altfel cum?) cu 13 litere, ***Art-management***, menit să fie o nouă piatră pentru templul cunoaşterii celor decişi să-şi îmbogățească acumulările ştiințifice într-un domeniu dinamic, complex şi niciodată îndeajuns explorat, cum este ştiința

managementului. Autorul insistă pe al doilea aspect legat de măiestrie, carismă şi talent.

Credem că, la fel ca şi celelalte tomuri ce poartă semnătură Nicolae Rotaru, această nouă apariție sub egida prestigioasei edituri ANI va fi o victorie a spiritului, o ofertă de utilitate pentru ostenitorii Almei Mater, ca şi pentru orice om preocupat să afle, să-şi dea răspunsuri la întrebările cotidianului.

Prof. univ.dr.
Constantin Onişor

ART-MANAGEMENT
ŞI EFICIENŢĂ ACŢIONALĂ ÎN ORGANIZAŢII

Motto: ***Mulţi indivizi din societatea modernă sunt ca barcagii: trag la vâsle dar stau cu spatele la viitor***
(Henry Coandă)

Managementul reprezintă un cumul de activităţi efectuate pentru atingerea obiectivelor organizaţiei într-o manieră eficace şi eficientă prin previziune, organizare, coordonarea, antrenarea şi controlul resurselor organizaţiei. E drept că se mai confundă aspectele de efectivitate (preponderent cantitative), cu cele de eficacitate (predominant calitative), aşa încât trebuie precizat de la început că între eficacitate (effectivnes) şi eficienţă (efficiency) trebuie făcută diferenţierea prin obiectivele organizaţiei şi randamentul demersurilor acţionale, ambele aspecte interfaţând, ca finalitate, cu performanţa managerială.

Încă de la 1903, americanul Frederick W. Taylor definea managementul, în cartea sa *Shop Management,* prin aserţiunea: „a şti exact ce doresc să facă oamenii şi a-i supraveghea ca ei să realizeze aceasta pe calea cea mai bună şi mai ieftină", în vreme ce, în anul 1916, celălalt mare clasic al ştiinţei conducerii, francezul Henri Fayol, în volumul lui *Administration industrielle et generale*, menţiona că „a administra înseamnă a prevedea, a organiza, a comanda, a coordona şi a controla";

La jumătatea secolului trecut, A. Mackensie, scria, în noiembrie 1969, în paginile *Harward Business Review*, că

managementul este „procesul în care managerul operează cu trei elemente fundamentale – idei, lucruri şi oameni – realizând prin alţii obiectivele propuse", în timp ce contemporanul său, Peter Drucker consideră că managementul este echivalent cu „persoanele de conducere", termenul de „management" fiind doar un eufemism pentru „şef". „Principala şi poate singura sarcină a managementului este de a mobiliza energiile unităţii economice pentru îndeplinirea sarcinilor cunoscute şi definite", iar testul reuşitei, susţine Drucker, constă în „obţinerea unei eficienţe ridicate şi adaptarea la modificările din exterior".

Putând fi comensurat (dimensionat, evaluat, interpretat statistic, cantitativ, calitativ, istoric etc.) managementul poate fi considerat ştiinţă, însă pe lângă cunoştinţele teoretice şi deprinderile de praxis acesta presupune şi talentul (dibăcia, harul, carisma, flerul, inspiraţia) adică arta de a valorifica şi valoriza, de a aplica şi adapta acumulările. Dar despre arta versus ştiinţa conducerii a curs destulă cerneală, ca să mai fie nevoie să alimentăm şi noi fântâna cu argumente pro şi contra. Fapt e că, potrivit teoriei universalităţii actului managerial, emisă de acelaşi P. Druker, dincolo de profesionalizare şi creativitate, ca reacţii manageriale fireşti, în condiţii de acţiuni în proporţie de peste 80 la sută inedite, există o "materie" universal valabilă a conducerii, adică metode şi instrumente manageriale, concepte şi principii şi chiar un limbaj comun pentru management.

Dar, după cum se ştie componentele sistemului managerial, respectiv subsistemele demersului de gestiune acţională dintr-o organizaţie sunt: metodologic (modul de conducere), decizional (orientarea activităţilor), informaţional (baza de date dinamică) şi cel organizatoric (organizarea normativ-legală). Pe aceşti patru piloni (care delimitează şi particularizează funcţiile managementului performant se poate zidi edificiul eficienţei artei de a finaliza cu succes proiecte. Proiecte ce au în centru, indiferent de evoluţia tehnicii, omul, care nu mai este tratat organizaţional-tehnicist, ca-n vremea taylorismului, de pe plan

secundar, scopul primar reprezentându-l eficienţa conducerii efficiency management) ori profund birocratizat, ca-n sistematizările din lucrarea *Teoria organizaţiilor economice şi sociale* a lui Max Weber. De fapt, între cele trei orientări ale aşa zisei şcoli clasice sunt evidente deosebiri cât şi unele asemănări, exact prin prisma rolului ce i se atribuie omului. Aşadar, dacă Taylor pune accentul pe muncitori ca o anexă a maşinii, Weber pune accentul pe reguli şi reglementări, pe legi şi respectarea instrucţiunilor, iar Fayol e convins că managerii sunt actorii principali în organizaţie. Asemănările constau în faptul că aspectele formale (oficiale) ale organizaţiei sunt accentuate în egală măsură de cunoscutele trei curente de opinie: diviziunea muncii, organizarea ierarhică, accentul pe performanţă, neglijarea relaţiilor informale sau sociale din cadrul organizaţiei sau a aspectelor psihologice ale muncii, evidenţierea rolului puternic, autoritar al managerilor. Patru sunt şi categoriile de personal, situate de sus în jos, potrivit criteriului număr mic / putere mare ce aminteşte de Vilfredo Pareto, adică: top managers (chaiman, president, chief etc.) , middle managers (executive managers), first line (supraveghetori) şi non-managers (executanţi).

Cât priveşte procesualitatea demersurilor manageriale, aceasta are două aspecte principale: conducerea şi execuţia, corespunzătoare unor două aşa zise infinitive din cele cinci ale lui Fayol: a coordona (decide) şi antrena (motiva, controla).

Şi din punct de vedere temporal, managementul şi-a coagulat tot patru abordări: Managementul tradiţional (cu tripleta management ştiinţific , birocratic şi administrativ), managementul comportamental (behaviorist) , managementul sistemic şi, în fine, managementul situaţional (de contingenţă) . Dacă am reprezenta grafic, prin raportare la scara anilor, aceste abordări ar arăta sub forma unei diagrame de maniera:

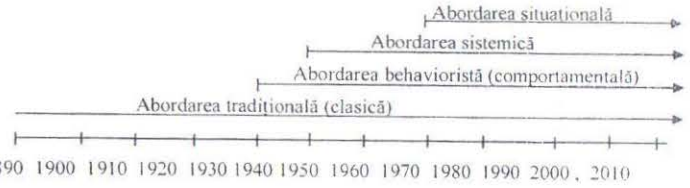

Cum rezultă din această reprezentare grafică după Al doilea război mondial se mută accentul de pe to manage pe to behavior, etapa fiind cunoscută drept a începuturilor schimbării concepțiilor tradiționale ale managementului organizației. Aceasta se leagă de cercetările mai vechi întreprinse de un grup de specialiști de la Universitatea Harvard, sub conducerea lui Elton Mayo, care, începând din 1920 a realizat, la atelierele Howthorne ale grupului Western Electric, un experiment ce urmărea să descopere efectele iluminatului asupra productivității muncii. Creșterea, dar și descreșterea gradului de luminiozitate au dus la rezultate „curioase" , care au condus la concluzia că nu mediul fizic al muncii, în speță iluminatul, este factorul determinant al creșterii productivității acesteia. Între 1927 – 1932, se trece la o nouă etapă de cercetare, Mayo, împreună cu F. Roethlisberger, constituind din nou două grupuri ce lucrau în camere separate și în condiții diferite, a încercat să găsească răspuns la întrebări de genul: sunt necesare pauzele de odihnă? salariații evită oboseala? este necesară scurtarea zilei de muncă? care este atitudinea muncitorilor față de muncă și față de companie? de ce scade producția după amiază? și care este efectul schimbării echipamentelor?

Ei bine, și de data asta, productivitatea a crescut în ambele grupuri, în condițiile în care nu s-au acordat recompense, iar salariile au fort egale. Concluzia a fost cauzalitatea de tip „lanț" emoțional, ce ținea de mândria grupului care, la rândul său, a

influențat performanțele în muncă. Aspectul a fost denumit „efectul Howthorne".

În anii '60, un alt behaviorist, Douglas Mc Gregor, susține, în lucrarea "*The Human Side of Enterprise*" („Latura umană a întreprinderii"), necesitatea cunoașterii tipului predominant al angajaților pentru găsirea celor mai potrivite structuri și forme de management. Astfel, sociologul recurge la cunoscutele teorii X (clasică) și Y (modernă), prin care ierahizează concepțiile existente privind teoria și practica conducerii. Principalele prezumții ale primei laturi a taxonomiei sunt : ființa umană medie e predispusă la delăsare ; pentru depunerea unui anumit efort această ființă medie trebuie constrânsă, amenințată, pedepsită și, în fine, omul mediu evită răspunderea, are ambiție scăzută, preferă să fie condus. Privitor la cealălalt palier de clasificare, prezumțiile sunt : efortul fizic și intelectual cerut de muncă este similar celui depus pentru odihnă și distracție, prin urmare munca poate fi sursă de satisfacție și poate fi practicată voluntar, fără constrângeri; individul mediu este capabil să se autoconducă și autocontroleze, ceea ce scoate în evidență rolul leadershipului; prin recompense proporționale cu munca depusă, se poate obține implicarea efectivă a angajaților în desfășurarea activității; în condiții normale, omul mediu își asumă responsabilități și, în sfârșit, potențialul imaginativ, intelectual prezent în organizație este folosit doar parțial în condițiile actuale.

La aceste concluzii, japonezul William Ouchi, aduce o completare, așa numita „teorie Z", a modului cum trebuie conduși muncitorii din organizațiile industriale mari, pentru creșterea eficienței și productivității muncii, formulată ca rezultat al cercetărilor proprii asupra unor firme americane care păreau să întrunească un amestec de caracteristici specifice firmelor americane și japoneze. Prezumțiile teoriei privesc: accentul pe elaborarea prin consens a deciziei; înclinația spre angajarea pe termen lung; relațiile dintre manageri și subordonați să se bazeze pe încredere; accentul pe responsabilitate individuală; evaluarea

performanței și promovarea au un anumit grad de incertitudine; crearea în organizație a unor relații de tipul celor din familie; iararhii „plate" (cu puține nivele), cu accent pe grupul de muncă; folosirea controlului implicit, informal.

Mișcările legate de școlile sistemice (sistematice) și situaționale (de contingență sau contextuale) sunt efervescente și numeroase. Bunăoară, Chester Barnard, Peter Drucker, Norbert Wiener, Herbert Simon etc. susțin necesitatea includerii în procesul decizional a tuturor elementelor organizației și a legăturilor dintre acestea (elemente tehnice, economice, sociale, morale, comportamentale, culturale etc.), managementul sistemic abordând organizația ca un ansamblu unitar, în care limbajul matematic, cibernetic, statistic și informatic permite exprimarea concisă, comodă, cuantificată a elementelor sistemului organizației. Trecerea de la abordarea sistemică la cea situațională o fac, în 1966, doi teoreticieni americani (Daniel Katz și Robert Kahn, care au scris împreună *„The Social Psychology of Organizations"* – Psihologia socială a organizațiilor), unde oferă o descriere convingătoare a avantajelor perspectivei situaționale (sau a "sistemelor deschise") în examinarea relațiilor dintre organizație și mediul său extern. La rândul său comportamentalistul Peter Druker consideră că variabila fundamentală de care trebuie să se țină cont în practica managerială este relația managerilor cu subalternii, el formulând o serie de reguli, între care: cele legate de critici și propuneri de raționalizare; de respectarea propunerilor chiar și atunci când sunt incorecte sau absurde; de factorii psihici răbdare, calm și curtoazie în raporturile cu subordonații; de criticare a subalternilor fără asistență, la antipod cu lăudarea care se recomandă a fi făcută în public; de recurgerea la autoritate și sancțiuni doar după epuizarea celorlalte metode de influență și de stimulare a inițiativei și creativității actanților organizației.

O ierarhizare trinitară, mai mult din interese paideutice, a devenirii artei / științei conducerii consemnează etapele: empirică,

științifică și modernă. Granițele dintre etape și școli sunt, desigur fluide, așa încât, cei patru piloni ai acestei „alma mater" a managementului se intersectează, rezultând interferențe teoetic-procedurale, ce pot fi evidențiate grafic de maniera:

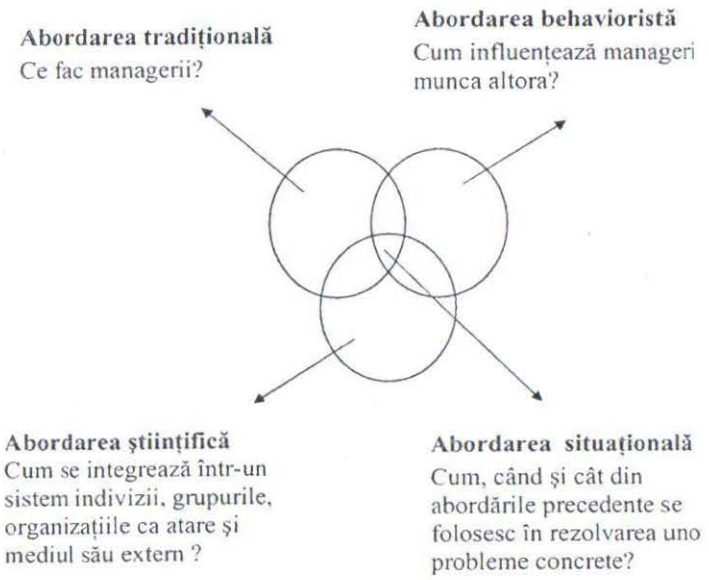

De altminteri, cercetările actuale (managementul modern) scot în evidență trăsături noi, cum ar fi: viziunea globală, integratoare, de rezolvare a conflictologiei grupale; interdisciplinaritatea și transdisciplinaritatea art-managementului și, desigur, caracterul previzional, despre acest din urmă aspect, R. Lippit formulând câteva puncte obligatorii de trecere, precum: creșterea dinamismului managerial cu repercusiune inevitabilă în arhitectura schimbării; accentuarea caracterului teleologic al demersului managerial care trebuie, obligatoriu, să-și propună și să atingă o finalitate; universalizarea demersurilor managerale,

dată fiind adaptabilitatea unor principii sau părți de demers general la alte acțiuni de gestiune din domenii particulare , ca și, în sfârșit, profesionalizarea funcției de manager prin abordarea științifică a acesteia în școli de pregătire în vederea exercitării pe criterii științifice a art-managementului.

Indiferent ce roluri au (potrivit ierarhizării lui Henry Mintzberg), interpersonale (de figură reprezentativă sau centrală, de conducător ori lider, de legătură - liason), informaționale (de monitor, de difuzor și / sau de purtător de cuvânt) ori decizionale (de întreprinzător, de atenuator sau corector al tulburărilor, de alocator al resurselor și de negociator) managerii trebuie să probeze aptitudini conceptuale, tehnice și umane (de relaționare). La acestea se adaugă responsabilitatea (sub câteșpatru aspecte ale sale: economică , legală, etică și discreționară) care este influențată de mediul extern ce poate fi fizic, altfel spus biosfera, social sau sociosferă, informațional ori infosferă etc. Alvin Toffler a ierarhizat un așa zis „pentagon al presiunilor" de mediu ale cărui laturi sunt: fizică, socială, a informațiilor, politică și morală.

E drept că aspectele de mediu sunt numeroase și greu de ignorat de un manager care ține la succesul și eficiența organizației pe care o conduce. Bunăoară, mediul poate fi general sau specific, simplu și complex, static ori dinamic, real și perceput, iar elementele lui principale vizează cel puțin două aspecte: forțele concurențiale (politice, culturale etc.) și, respectiv, strategiile concurențiale (strategia leadership-ului, a diferențierii și a țintei sau focusării).

Înarmat cu aceste acumulări, managemerul poate „recurge" la exercitarea celei mai importante dintre funcțiile conducerii: luarea deciziei, indiferent că e vorba de una rutinieră, de o decizie adaptivă sau de una mai grea și curajoasă, deci inovativă, indiferent că se ierarhizează ca decizii strategice, tactice sau curente, în decizii unipersonale ori de grup, în decizii unicriteriale sau multicriteriale. Important este ca actul / mecanismul /

procesul decizional să conțină elementele sine-qu-non, precum: decidentul (singular sau de grup), obiectivul (scopurile), variantele (strategiile, alternativele), criteriile de apreciere a variantelor, mulțimea consecințelor criteriilor de apreciere a diverselor variante și, în fine, setul de condiții obiective.

Piatra de încercare, însă, pentru un manager o constituie arta de a ieși din situații limită, cu alte cuvinte de a gestiona criza, de a evita nefastețea conflictuală. Fie că au la bază aspecte de identificarea și disocierea de grup, de interdependență, legate de diferențele de putere, statut și cultură, de ambiguitatea decizional-acțională și, în sfârșit, de resursele insuficiente, conflictele presupun abordarea unei stilistici adecvate din pentagonul ofertelor de stil ocolitor, îndatoritor, competitiv, concesiv și colaborativ. Un manager de succes nu trebuie sa ignore și să nu se abată de la drumul ale cărui principale halte sunt: conflictul, schimbarea, adaptarea, supraviețuirea. Adică asumarea riscurilor.

Credem că în loc de alte comentarii, un chestionar aplicat în mediul studențesc din structura noastră de intelligence, poate fi mai folositor, așa încât vi-l prezentăm în încheierea acestor considerente de art-management:

Chestionar privind gestionarea conflictelor

1. Frustrarea este considerată anticameră a conflictelor. Cum credeți că se poate aborda această barieră din calea dorinței de a realiza ceva în mediul puternic ierarhizat din care faceți parte?

a. Eliminarea barierei prin variante de tipul "Când o furtună mă împiedică să ajung la un concert, iau un taxi cu ajutorul căruia ajung la timp".

b. Ocolirea obstacolului de maniera "Când un militar ar vrea să avanseze într-un post mai bine plătit, însă, în organizația sa, are un coleg mai bun. Atunci el se transferă la altă unitate, unde nu există un rival potențial".

c. Acceptarea frustrării ca acumulare de tensiune psihică pentru o abordare benefică în alte circumstanțe, de maniera "Pac la Războiul!"
d. Cooperarea pentru înțelegerea raportului pozitivitate/ negativitate pe care-l poate genera și întreține mediul frustrativ, pe care vi l-ați asumat prin contract/jurământ.

2. Sunt, însă, multe cazuri când nu este posibilă nici eliminarea, nici ocolirea barierei frustrative care augmentează stresul și provoacă mediul conflictogen. Care credeți că pot fi recațiile compensatorii în aceste circumstanțe de imposibilitate a prevenției /ocolirii /eliminării conflictului?
a. Substituirea motivului, cum e cazul unui tânăr subofițer îndragostit de o colegă ofițer care, pentru a depăși bariera ierarhică se mărită cu altcineva. Aceast tip de frustrare puternică te face să-ți înzecești eforturile profesionale și să devii o personalitate în domeniu?
b. Substituirea obiectului reacției, după modelul "Șeful de serviciu admonestează un subordonat încordat psihic din alt motiv ori cu o fire labilă (fără a fi vinovat). Acesta se înfurie, dar nu îndrăznește să reacționeze. Întors acasa, pornind de la o vina imaginara, își descarcă nervii pe soție și pe copii".
c. Eschiva euforică, respectiv dezarmarea / renunțarea la luptă și adoptarea unei atitudini defetiste agrementate cu excitante (alcool)
d. Altă manieră atitudinal / acțională pe care vă rog s-o descrieți în câteva cuvinte.....

3. Conflictul poate fi cel ce „sapă" o breșă în climatul organizațional ori o evidențiere a stilului managerial al comandantului. Dacă un coleg care are unele relații neprincipiale cu personalități din susul ierarhic întârzie „motivat" de la activitățile cu grad mare de pericol, ce atitudine credeți că trebuie adoptată?

a. Veți incita la pasivitate și insubordonare, pentru a da o lecție și a determina eliminarea din colectiv a acelui generator de conflict.
b. Veți scrâșni în surdină și vă veți vedea de sarcini pentru a nu vă periclita cariera militară, sperând într-o avansare.
c. Veți găsi, post factum (după misiune) prilejul de a determina o tranșare bărbătească a aspectului, cu concluzia că repetabilitatea va fi sancționată prin impasibilitate colectivă majoritară.
d. Veți încerca să vă puneți bine cu „pilosul", sperând că veți beneficia de tratamente favorabile care să va îmbunătățească modusul vivendi organizațional, indiferent de repercusiunile conflictologice, care sunt apanaj al managerilor.

4. Freud a creat sintagma „reacții de apărare a eului". Care credeți că pot fi alese ca elemente de pozitivizare a mediului conflictogen din organizația căreia îi aparțineți?
a. Refularea prin care se neagă complet un conflict și motivul său principal, după exemplul femeii care vine la medic din cauza unor tulburări (ticuri, obsesii), dar care, povestindu-și viața, rezultă că nu a avut nici un fel de viață sexuală, ea negând existența unor trebuințe de ordin erotic. Căsătoria, însă, se dovedește soluția refulărilor nevrotice.
b. Compensarea prin fantezie, după modelul celui care, având insuccese repetate sau lovindu-se de bariere insurmontabile, se consolează oarecum în visare,de multe ori agrementată cu excitante (droguri, cafea, alcool, tutun), cum un grafoman scrie convins că dacă nu e înțeles antum va avea o glorie literară post-mortem.
c. Identificarea cu unii actanți ai organizației, ca în cazul celui care a dorit în tinerețe să studieze informatica și nu a reușit, dar acum se identifica cu fiul său și face toate eforturile pentru ca acesta să realizeze cariera visată de el.
d. Proiecția, considerând bariera de natură subiectivă (rod al acțiunii /inacțiunii umane) care este uneori proiectată, atribuită altuia, astfel încât să i se poată reproșa, după modelul

mincinosului rămas fără amici, care îi acuza pe ceilalți de nesinceritate.
e. Atitudinea reacțională, potrivit modelului celui care, împiedicat să-şi realizeze o dorință, acționează într-un sens contrar ei, ca-n cazul copilului căruia interzicându-i-se să meargă la scăldat, el se înfurie şi începe sa învețe.

5. Conflictele sunt stări de a fi organizaționale. Cum credeți că e mai bine să fie abordate?
a. Tranşant, în orice circumstanțe de timp şi de loc de oricine sesizează faptul discordant.
b. Numai în cadru organizat şi fără a influența derularea unor asumări profesionale marcate de stringențe, urgențe, importanță, confidențialitate
c. Doar de către manager (comandant sau cel delegat de acesta) în maniera aleasă de el
d. Nu sunt soluții prestabilite, reacțiile producându-se ad-hoc, cum şi conflictele apar şi dispar ad-hoc.

6. Credeți că desființarea pedepsei (sancțiunii) de arest la garnizoană pentru menținerea climatului de disciplină fermă şi prevenirea stărilor de conflict este
a. O greşeală managerială care scade eficiența punitivității
b. O soluție modernă benefică în normalizarea habitatului managerial
c. Un aspect de viață organizațională impropriu, de import
d. O variantă motivațională eficientă la care s-a renunțat prea uşor

7. Conflictele negestionate oportun şi operativ degenerează în violențe, care alimentează stările de criză. De obicei, la violența extremă se răspunde cu violență aşa zis licită. Cum vedeți, în acest context, desființarea pedepsei capitale:
a. O soluție care nu şi-a dovedit eficiența, numărul omorurilor fiind mai mare

b. O procedură juridică necesară, care trebuie reintrodusă în practica juridică națională.
c. Un aspect benefic de compatibilizare a demersului juridic românesc cu cel european.
d. Nu mă pot pronunța, fiindcă.....

8. Se ştie că stresul se referă atât la situația, factorul care amenință pe cineva, cât şi la starea fizică şi psihică rezultată, ceea ce are ca rezultat, potrivit lui K. Lewin, conflicte de mai multe feluri. Ce variantă de gestionare a acestora credeți că se pretează conflictologiei din organizația căreia îi aparțineți?
a. Evitare-evitare, când ambele alternative sunt negative, după modelul militarului care, fiindcă nu şi-a rezolvat sarcina în timpul comenzii unui şef exigent, îşi ia scutire medicală, fapt ce atrage supărarea şefului care nu-i aprobă concediul când era planificat.
b. Apropiere-evitare, după principiul tânărului ofițer care vrea sa se căsătorească, dar logodnica pleacă pentru mult timp în străinătate şi însurătoarea ar însemna să renunțe la studiile sale sub egida NATO, la care ține mult.
c. Apropiere-apropiere, după exemplul tânărului cu ofertă de căsătorie din partea a două fete, persoane respectabile şi egal prețuite, care neputându-se hotărî, rămâne burlac.
d. Indiferență-întâmplare, după principiul devizelor „Lasă-mă să te las", „Merge şi aşa"

9. Când costați că un coleg ignora rugămintea ta de a nu mai fuma în dormitor, cum tranşezi „conflictul" care se perpetuează de ceva timp:
a. Raportezi şefului, dar cu îndoiala satisfacției fiindcă şi el e fumător, plus că e prieten cu „împricinatul"
b. Găseşti o şicană care să-l lecuiască, de pildă contrafacerea unor țigarete
c. Îl amenințI, după care îl provoci la ... duel
d. Găseşti soluția de a te muta din acel habitat

10. Se ştie că biologia somnului şi veghii reprezintă materia cea mai importantă în analiza stresului, responsabil de marea majoritate a declanşării conflictelor. Vă consideraţi apt combatant şi în circumstanţe de veghe prelungită?

a. Da, şi după două nopţi de nesomn, sunt acelaşi om
b. Da, e chestie de educaţie, de genă şi de vârstă
c. Da, dacă aspectul nu se repetă prea des
d. Nu, între veghe şi somn trebuie să existe un raport bine stabilit fiziologic.

11. Credeţi că stările tensionale din mediul familial au repercusiuni pernicioase de *apgreidare* a unui posibil conflict organizaţional.

a. Nu, militarul este educat şi călit să facă dihotomia necesară între acasă şi la unitate
b. Depinde de temperamentul, caracterul, sănătatea, echilibrul fiecăruia
c. Numai dacă membrii de familie nu înţeleg mediul cazon
d. Indiscutabil, da, inclusiv cu reciproca valabilă

12.Canadianul Hans Selye descrie , în 1936, sindromul general de adaptare (SGA), ceea ce a pus bazele cercetării unui fenomen indispensabil al societăţii moderne, vinovat indubitabil pentru multe dintre stările conflictuale. Care credeţi că este cel mai „propice" factor stresor ce alimentează conflictul în organizaţia din care faceţi parte:

a. Transportul la / de la unitate
b. Încărcătura inechitabilă cu sarcini şi subiectivismul stimulentelor
c. Mediul ambiant (zgomote, noxe, iluminare etc.)
d. „Sinceritatea" behaviorismului şi atitudinea deschisă care deranjează prin veridicitate o anumită categorie de şefi

13. Conflictul poate fi şi o răbufnire determinată de necunoaşterea sau abordarea nerealistă a unui risc. Care credeţi că pot fi etapele analizei riscurilor din unitatea dumneavoastră?

a. Arborele de apelare, locaţiile alternative, planul de contingenă
b.Identificarea ameninţărilor, probabilitatea manifestăii, priorităţile
c. Asumarea riscului, pregătirea informativă, gestionarea riscului
d. Politica de securitate, mentenanţa la risc, redundaţa metodologică

14. În evaluarea stării de conflict un rol important îl au raporturile organizaţionale. Care credeţi că este categoria de raporturi care favorizează cel mai mult apariţia şi evoluia conflictelor din unitatea dumneavoastră?

a. De simpatie, pozitive
b. De antipatie, negative
c. De indiferenţă, neutre
d. De empatie, rezonante

15.Ce consideraţi că influenţează negativ comportamentul organizaţional conflictual din unitatea dumneavoastră?

a. Climatul de muncă şi atmosfera de lucru
b. Eficacitatea comenzii şi deciziile
c. Scopurile (misiunile) imediate, următoare sau ulterioare
d. Dinamica de personal, schimbările în politica grupală

16. Care consideraţi că este factorul cel mai „activ" în a exacerba starea de conflict dintre actorii organizaţiei militare?

a. Resursele umane
b. Bugetul de timp
c. Înzestrarea tehnică (Resursa tehnologică)
d. Resursele financiare

17. Care credeți că este cea mai predispusă personalitate a liderului organizației în a alimenta conflictologia ce „mocnește „ în unitate?

a. Cel tradiționalist, nostalgic, rutinier, care are totdeauna dreptate
b. Cel birocratic-normativ, chițibușar, regulamentar care solicită mereu dovezi legale
c. Cel modern, libertin, laisez-faire, care are încredere în oameni
d. Cel carismatic, democrat, participativ care cere faceți ca mine

18. Care propoziție nu e adevărată dintre afirmațiile referitoare la teleologia conflictului?

a. Scoate în evidență obiective „conflictului" și îmbunătățește relațiile actanților
b. Evidențiază problematica organizației și îmbunătățește atomizarea umană
c. Apropie părțile aflate în conflict și întărește solidaritatea militară
d. Pune în evidență și valoare stilistica managerială

Comentariu:

Răspunsurile se analizează după principiul cantitativ al majorității. Repetabilitatea unor răspunsuri poate fi considerată barometru al stării de spirit. Pe baza cuantumizării de acest tip se trece la dezbaterea răspunsurilor, chestionarul având target interactiv.

Nu se dau indicații de tipul „doar un răspuns e bun" (ca-n majoritatea întrebărilor acestui chestionar), nici de tipul „toate răspunsurile sunt adevărate" (ca-n cazul întrebării 18 din acest chestionar).

De asemenea, se pot cere participanților păreri (propuneri de întrebări, situații conflictuale neabordate: e.g. conflictologia excenge-ului, conflictologia demilitarizării sau reducerii / profesionalizării cadrelor armatei etc.) de creativitate, care să completeze posibilitățile de depistare și a măsurilor de pozitivare

a actului gestionării conflictologiei organizaționale în structuri cu afecte beligene controlate.

Se poate continua dezbaterea în manieră ludică prezentându-se jocuri de tipul acestui Ghid al angajatului, pe care l-am găsit pus în inbox de un student care știe că lucrurile serioase se spun, de cele mai multe ori, în glumă. Așadar, spicuiri din:

Manualul angajatului

Cum ne îmbrăcăm

Este recomandat să veniți îmbrăcați la serviciu conform salariului primit. Dacă purtați pantofi Prada de $350 sau o geantă Gucci de $600 vom presupune că o duceți bine din punct de vedere financiar, deci nu aveți nevoie de o mărire de salariu. Dacă vă îmbrăcați sărăcăcios, va trebui să învățați să vă administrați banii mai bine pentru a vă cumpăra haine mai frumoase, prin urmare nu aveți nevoie de o mărire de salariu. Dacă vă îmbrăcați potrivit, sunteți exact acolo unde trebuie și, în consecință, nu aveți nevoie de o mărire de salariu.

Concediul medical

Din acest moment nu mai acceptăm documentul emis de un doctor, prin care se adevereşte că sunteti bolnav. Dacă puteți merge la doctor, înseamnă că puteți veni și la serviciu.

Operații chirurgicale

Operațiile chirurgicale sunt interzise. Atâta vreme cât sunteți angajat la noi, veți avea nevoie de toate organele. Nu veți elimina nimic. Noi v-am angajat intact. În cazul în care eliminați un organ, vom considera acest lucru indisciplină la locul de muncă.

Zile în folos personal

Fiecare angajat va primi 104 zile personale pe an. Ele se numesc sâmbătă și duminică.

Zile de concediu

Toți angajații vor primi concediul în aceeași perioadă a anului. Zilele de vacanță sunt după cum urmează: 1 ianuarie și 25 decembrie.

Zile libere pentru înmormântări

Aceasta nu e o scuză să lipsiți de la serviciu. Oricum nu mai puteți face nimic pentru prietenii, rudele sau colegii morți. În cazurile rare în care un angajat va fi nevoit să participe la înmormântări, acestea se vor programa seara târziu. Suntem bucuroşi să vă permitem să lucrați în pauza de prânz pentru a putea pleca mai devreme, cu condiția să vă terminați sarcinile pe ziua respectivă.

Absența cauzată de propriul deces

Acest incident poate fi acceptat ca scuză. În orice caz, este necesar un preaviz de două săptămâni, precum şi pregătirea unui înlocuitor care să vă preia atribuțiile.

Folosirea toaletelor

Mult prea mult timp se petrece la toaletă. În viitor se va merge la toaletă în ordine alfabetică. Spre exemplu, angajații al căror nume începe cu "A" se vor duce de la 8:00 la 8:20, cei cu "B" de la 8:20 la 8:40 şi aşa mai departe. Dacă nu vă puteți deplasa în timpul alocat, veți fi nevoiți să aşteptați până a doua zi când sunteți programați. În situații de maximă urgență, angajații pot face shimb de locuri între ei. Superviserii ambilor angajați implicați în schimb trebuie să aprobe această schimbare pe baza unui raport scris. În plus, acum există o restricție de trei minute de staționare în toalete. La sfârşitul celor trei minute se va declanşa o alarmă, hârtia igienică se va retrage automat, uşa de la toaletă se va deschide şi contravenientul va fi fotografiat. La a doua abatere, fotografia va fi publicată în ziarul intern al companiei la rubrica "Acte de indisciplină".

Pauza de masă

Persoanele slabe vor primi 30 de minute pauză de masă, deoarece trebuie să mănânce mai mult pentru a arăta sănătoase . Persoanele cu greutate normală vor primi 15 minute, pentru a-şi păstra silueta. Persoanele supraponderale vor primi cinci minute pauză, deoarece este suficient pentru a lua o pastilă de slăbit.

Vă mulțumim pentru loialitatea arătată față de companie.

ART MANAGEMENT

Suntem aici pentru a asigura o experiență pozitivă angajaților. Orice întrebări, comentarii, nelămuriri, plângeri, reclamații, frustrări, iritări, supărări, insinuări, acuzații vor fi adresate în altă parte.

Vă dorim o săptămână plăcută.

Conducerea

STRUCTURA SOCIALĂ – MATRICEA CONVIEȚUIRII ȘI RELAȚIONĂRII ETICE

Motto: *Dacă găsești un drum fără obstacole, probabil că drumul acela nu duce nicăieri*
(J.F. Kennedy)

Existența este o arhitectură în care se articulează sisteme de componente care interacționează între ele, o sumă de elemente complexe și diferite – obiecte, concepții, valori, ființe, circumstanțe etc. – care se presupun și relaționează continuu. Viața socială este constituită din asemenea „organisme" caracterizate prin omogenitate, difuziune, dinamism.

Relațiile sociale, așa cum au fost ele definite de E. de Roberty, indiferent că sunt inter(intra) personale sau intra(inter) grupale, vor fi determinate, în primul rând, de „nevoia de altul" pe care ființa socială (omul) o resimte constant ca necesitate reală cu repercusiuni funcționale și regulatorii pentru sănătatea sistemului relațional comunitar ori societar, cum s-ar fi exprimat Ferdinand Tönnies.

Teoria „relațiilor umane" elaborată de Elton Mayo subliniază, pe la jumătatea anilor '30, că necesitățile extra-materiale de tipul respect, suportabilitate, satisfacție, toleranță etc. reprezintă sursă și suport motivaționale necesare competenței, competiției și performanței. „Nevoia de altul" este o sintagmă cu evidentă încărcătură socială, dar, în același timp, conceptul are valoare psihologică.

Așa-zisul triunghi integrator „societate-cultură-personalitate" aplicat în teoria sistemelor sociologiei educației este depășit. Stabilitatea structurală relativă determină noi opțiuni umane (e.g. educația permanentă ori educația recurentă – a adulților) sau tehnice (e.g. logistica învățământului), cu extensii / fragmentări pe verticală, dar și pe orizontală, așa încât nu putem vorbi de un sistem sumativ, ci, mai degrabă de unul integral. Abordarea integralistă evidențiază și caracterul (deschis) al sistemului educațional, importator / stocator de informație, dar / și de autoreglare și negentropie, în care informația educațională este una de tip selectat.

Structura socială este exact cea care înglobează, particularizează și „gestionează" totalitatea raporturilor caracteristice diferitelor forme de conviețuire socială în sisteme stabile. Practic, structura socială reprezintă o matrice a conviețuirii. Stratificarea (verticală) și extensia (orizontală) a subsistemelor existențiale, a colectivelor de indivizi reliefează structura socială în care fiecare om deține o poziție a sa, adică un status social, care reflectă tipul de apreciere al celorlalți. M. Weber identifica statusul cu „prestigiul social", iar R. Linton cu „o colecție de drepturi și de datorii determinate de locul ocupat de individ în societate".

Fapt e că statusul este studiat ca element al stratificării sociale, iar americanul T. Parsons diferențiază două categorii de status: atribuit (acordat de societate pe baza caracteristicilor psihosociale de excepție) și dobândit (câștigat de individ prin efort și competiție).

Există și așa-zisele statusuri fundamentale marcate de evenimente importante ale devenirii (majoratul, licența, căsătoria etc.) care sunt interfață între cele două categorii de status.

Dar, pentru a ocupa un status (poziție) sunt necesare o serie de așteptări, un comportament exprimat în drepturi și responsabilități proprii (sau improprii), care să pună în act cerințele statusului. Aceste atribuții definesc rolul social. Dacă

statusul e o poziție, rolul reprezintă îndeplinirea unei atribuții. A fi profesor e un status, a profesa la catedră e un rol. Așadar, rolul/rolurile jucat(e) sunt elementele dinamice ale statusului. Ele, ca pondere și calitate diferă de la individ la individ.

Și rolurile (evidențiate prima dată de americanul R. Linton) pot fi dobândite și atribuite, potrivit statusului din care derivă.

Orice rol are cel puțin alt rol atașat, oamenii grupându-se în rețele de roluri reciproce: medic/pacient, preot/enoriași, profesor/studenți, meșter/client, soț/soție, comandant/subordonați. Acest fapt este pus în valoare prin structura socială instituțională: spitalul, biserica, universitatea, atelierul, familia, armata.

Oamenii, conștienți de prezența lor într-un spațiu (vital) trăiesc relațional, simțind nevoia de aproapele. Contactele umane de natură psihică, directe ori indirecte se transformă în contacte sociale, în raporturi de conviețuire, de convivialitate ce pot fi: trecătoare/durabile, particulare/publice, directe/indirecte etc. Suma acestor contacte care creează interacțiune și dependență duc la relații stabile interpersonale și sociale, în care preceptele etice, departe de a fi ignorate, se adaptează și se aplică în direcția lor de pozitivitate și eficientizare relațională.

Cum se știe, conceptele centrale ale eticii sunt: autonomia (restrânsă de principiile constrângerii, lezării, ofensei, bunăstării și legalității), beneficiența, paternalismului și respectarea drepturilor.

A fi propriul legiuitor (nomos = lege, în greacă), a nu fi lezat de totalitarism sau autoritarism, a nu fi discriminat (sexism, rasism, șovinism), adică a fi eliberat de constrângeri și ferit de liberul arbitru, a avea libertatea de opțiune, a avea acces la informație, a fi în cunoștință de cauză, a fi recunoscut ipso facto ca persoană moral valoroasă – asta presupune autonomia.

Între vulnerabilitate și dorință e un teritoriu ușor de trecut. Prin educație a voinței, desigur, și prin recursul la acumulări culturale.

De altminteri, între ethos și moris balează toate eforturile managerial-relaționale, căci orice profesie presupune o etică a sa, orice organizație trebuind să aibă preceptele sale morale. Oricare exercitare de job se face potrivit unei deontologii. „Parohialismul" etic devine cu atât mai vizibil (și necesar) astăzi când „organigramele funcționale" s-au diversificat foarte mult apărând ocupații, meserii, profesii, îndeletniciri, practici inedite, multe inexistente în nomenclatoarele de funcțiuni.

Deși au aceeași arie semantică, etica și morala (necum deontologia) nu se confundă, așa cum nu se poate identifica (deși unii autori au făcut-o!) cultura cu civilizația. Fie și etimologic (grecescul ethos – mod obișnuit de viață al unei colectivități, și latinul moris – totalitatea obiceiurilor și deprinderilor comportamentale) se poate face o dihotomie între știința comportamentului, moravurilor și principiilor coexistenței (care este etica) și arsenalul concret de mijloace, metode, procedee, instrumente folosite pentru conviețuirea normală, decentă, firească, umană (care este morala). Așadar, în primul caz vorbim de un aspect conduitor-atitudinal compus din reglementări împărtășite, iar în al doilea, de principii și uzanțe acționale interdictiv-restrictive și sancționator-stimulative menite să facă distincția și alegerea între alternative, de obicei, antagonice.

Sunt voci care consideră etica mai ales instituțională, publică, pe când morala este preponderent privată, individuală. Fapt e că, interfața între cele două concepte o asigură deontologia care particularizează, adaptează, singularizează ansamblul regulilor stabilite pentru bunul mers al activității într-o organizație profesională.

Dacă etica este principială și normativă, morala este imperativ și optativă. În domeniul etic acționează numai afirmația, în mediul moral acționarea și negația. Etica sugerează conduite, morala impune comportamente. Prima e mai ales atitudinală, a doua este mai cu seamă behavioristă. Normele etice ajută la stabilirea circumstanțelor profilului moral. Jalonarea etică

determină abstinență, automatisme, poziții, gesturi acționale, investigaționale (inclusiv autoevaluatoare!), de cohabitare, de teologie imediată, următoare și ulterioară, de modus vivendi/operandi, de apreciere și de reacție.

De la blamul colectiv la oprobriul public, de la stigmatizare la tortură, de la mutilare la pedeapsa capitală, aspectele, înainte de a fi / sau nu legale, drepte, avenite sunt (sau nu) morale, în sensul că sunt guvernate de esența, substanța și obiectul moralei.

O morală care excede firescul este cea religioasă. Principiul (sau subterfugiul!) acestui domeniu îl reprezintă dogma, sfânta tradiție, „sloganul" (e.g. „Crede și nu cerceta!"). Aparținând inconștientului (și subconștientului!) colectiv, morala religioasă (în contrast cu cea laică) se bizuiește pe cutume, obiceiuri, credințe, mituri și se transmite prin ritual, misionariat, tradiții.

Interdictivă – „Să nu ucizi (religios) decât în legitimă apărare!" (laic) – permisivă („Tot ceea ce nu e ilegal, e permis!") și obligatorie („Făgăduiala dată e datorie curată!"), etica este durată pe temelia unor principii, între care trei sunt fundamentale: principiul egalității în fața normelor, principiul clarității / clasificării conceptelor / pozițiilor și, desigur, cel al universalității și relativismului.

În primul caz, un articol din Constituția României este grăitor: „Toți cetățenii sunt egali în fața legii!" cu „coda" explicativă: „Nimeni nu e mai presus de lege!" Comentariile pot pleca de aici. Numai că, în spirit orwlian, unii sunt mai egali ca alții.

În al doilea caz se poate da exemplul telecomenzii. Nu-ți place ceva, schimbă postul. Etica nu înseamnă adevăruri absolute, ci abordări și opțiuni diferite. Pe acest principiu al respectării dreptului la viață al animalelor eu (și câți ca mine!) nu tai păsări și nu asist la sacrificarea (inclusiv made in U.E.!) a porcului de Crăciun sau a mielului de sfintele Paști.

În al treilea caz, ar trebui să vorbim de Etică sau Morală, adică de principii, legități, fenomene universal valabile. Cu anume

particularități, toleranțe, relativitate, desigur, legate de cutume, obiceiuri, obișnuințe. Numai că, tot la aceste excepții (care confirmă regula) pot fi trecute (și acceptate) venerarea ca sfântă a vacii în India și folosirea cărnii de câine în Orient, dar sunt evidențiate (și inacceptabile) și „Codul etic comunist" sau „Codul moral arian nazist" al căror urmări se cunosc.

Privind în imediatețea spațială a tranziției democratice de la noi, faptele de încălcare a normelor etice capătă aspect cel puțin... epic, pentru a nu spune dramatic.

Bunăoară, un drum cu mașina pe linia de centură a Bucureștilor (dar parcă numai aici!) îți scoate în cale, la locuri bine stabilite (mereu aceleași, cunoscute și de apărătorii de lege și de cei dispuși s-o-ncalce!), pe lângă ofertele „nevinovate" ale spălătorilor de parbriz ori ale comersanților ambulanți, și tentațiile de nuri ale unor practicante ale amorului (citește fanteziile sexuale) contra cost. Aspectul, rușinos și ilegal, răspunde unei „cereri sociale", așa încât încărcătura de imoralitate scade. La urma urmelor, trebuie operate o distincție, o tranșare, o dihotomie, în privința modului de a vedea corpul unei femei – de către noi (eticienii), de către ei (beneficiarii de servicii) și de către ele/ei (ofertantele de plăceri și protectorii lor numiți proxeneți sau, pur și simplu, pești)!

Cât de democratic (și mai ales cât de antidemocratic!) este acest obicei, această (așa-zisă) primă meserie din lume.

Se clamează că așa (practicând sexul) la cerere, clandestin sau licit, femeia devine sclav ori marfă, se animalizează, se depersonalizează. Și, totuși, mercenarele sexismului există, marea majoritate nu se simt exploatate ci lucrătoare/angajate la (un) patron, iar vârsta (din ce în ce mai sub a majoratului!) a celor ce schimbă ștafeta este grăitoare apropo de eficiența, prestigiul și „normalitatea" jobului respectiv, din partea „verigilor slabe", respectiv a reprezentantelor „sexului frumos". Cât privește frumosul, ele, „domnișoarele de consum" țin la acest criteriu estetic, făcând eforturi să fie și, mai ales, să arate atrăgător.

La urma urmelor, aşa cum problema homosexualităţii (masculine sau feminine, adică lesbianismul) s-a (cam) tranşat... evropeneşte, prostituţia, care face parte din acelaşi palier etic de analiză, de ce n-ar fi tratată cu acelaşi grad de acceptanţă? Cu atât mai mult cu cât, apropo de perpetuarea speciei, care este – după eticieni şi sacerdoţi – prima îndatorire a femeii (mă rog, a cuplului!), în cazul prostituatelor sunt multe cazuri când acestea fie practică meseria pentru a întregi bugetul familiei, fie după ce „aventura" se încheie devin mame şi soţii devotate – la fel ca starurile porno, bunăoară – pe când homosexualii (chiar cuplurile legal constituite) în rare cazuri şi-asumă, prin înfiere, sarcina de a creşte şi... educa (?!) un copil!

Ştiu, dac-aş încerca să fiu tranşant (cum o face clerul, care vede aspectul ca un păcat împotriva firii!) aş fi catalogat nostalgic, purist, comunist, depăşit, aşa încât încerc să înţeleg (nu şi să accept, că am această libertate democratică!) totul ca pe o modă, ca pe o experienţă trecătoare, ca pe un val care ca valul va trece, cum ar fi zis poetul mereu îndrăgostit, Mihai Eminescu.

Atitudinea şi behaviorismul nu mai pot fi tranşate în limitele unor percepte etice spinoziene ori singeriene.

Azi trăim în lumea nuanţelor, s-au schimbat raportările (şi raporturile) umane la lume, mediu, comunitate, societate, tradiţii, valori morale.

E drept că-n trecut imperativele etice erau majoritar interdictive. Să nu faci, să nu spui, să nu râvneşti, să nu iei... Adică să ai un comportament inhibat şi inhibitor pentru aproapele.

Dacă mai ieri vorbeam de tabuuri, cutume, fixuri, astăzi sobrietatea cu extravaganţa, pudibonderia cu neruşinarea, respectul cu insolenţa convieţuiesc en gros, indiferent de vârstă, etnie, religie, ţară. Într-adevăr, sintagma – întrebare a pedepsitorilor din regimurile dictatoriale (Ţi s-a suit democraţia la cap?) a devenit realitate, cum, mai peste tot, în lume, dictatura a devenit dacă nu amintire, oricum, caducă.

Ceea ce se considera abatere (de la) etică, astăzi se tranşează consecinţionalist şi deontologic, potrivit formulei „răului mai mic". Cel mai bine se vede această dihotomie în cazul grefelor de organe, când urmaşii defunctului sunt pro sau contra datorită consecinţelor, mai ales etico-religioase ori, dimpotrivă, când din raţiuni deontologice (morală de tip kantian!) acceptă prelevarea necesară transplantului. Totul e chestiune de acord (de acceptanţă), de respectare/încălcare a drepturilor omului, scoaterea cordului sau ficatului dintr-un trup aflat în moarte cerebrală, semănând, întrucâtva, cu avortul (întreruperea cursului vieţii) care este tot o extirpare mai „imorală" a unei „părţi" dintr-un organism uman care, culmea, este (încă) viu.

Sunt voci care, în cazul comportamentului consecinţionalist, invocă raportul plăcere (hedonisan)/durere (suferinţă), vorbind de un anume utilitarism al demersului etic. Cu alte cuvinte, determinarea raportului dintre principiu şi faptă (etice), dintre deziderabilitate şi consecinţă.

Cât priveşte aspectele deontologiste, adepţii acestora susţin ideea de drepturi (moralitate/imoralitate) tratate particular, individual, circumstanţializat, contextual. Numai că, aşa cum invocam, am depăşit (în evul post-deontic) şi ca indivizi corsetele ritualice, poruncile religioase, obligaţiile ierarhiei. Aşadar „particularismul etic" (opus „universalismului") poate fi tratat dintr-o perspectivă (mai) generală (metafizică), conservatoristă şi oarecum depăşită şi, respectiv, dintr-una epistemologică, referitoare atât la morala originară, cât şi la reformulările adaptive.

Argumentele etice sunt, la urma urmelor, un fel de cauza sui, de natura filosofică, efecte-cauză ale unor cauze-efect!

Aşadar, revenind la elementele organizaţionale de conţinut, vom constata că grupurile sociale interacţionează constant şi inevitabil potrivit unor modele culturale sedimentate în timp – norme, valori, cutume, simboluri – care determină atitudini, conduite, opţiuni, comportamente. Pentru eficientizarea acestor

raporturi s-au creat instituțiile sociale. Acestea sunt ansambluri sociale în care membrii (aleşi sau desemnați) ai grupurilor sunt investiți cu îndeplinirea unor funcții stabilite public, în folosul comun. Aceste structuri sociale pot fi formale sau oficiale (primărie, guvern, armată) şi nonformale sau neoficiale (fundație, club, fani).

Există şi alte criterii de ierarhizare a instituțiilor sociale, după funcțiile îndeplinite: politice (guvern, parlament), economice (fabrici), educative (şcoli, universități), culturale (edituri, teatre), de asistență socială (spitale, fundații), religioase (biserici, schituri) etc.

Structurile sociale – relații, instituții – alcătuiesc societatea, adică modul organizat de existență a vieții sociale.

Aşadar, societatea este o pluralitate de interacțiuni, un mecanism adaptiv, o unitate de relații sociale şi comunități, ai căror membri au în comun legături stabile, ce influențează behaviorismul şi determină formarea unei conştiințe a loialității, apartenenței, rudeniei, omogenității, unității.

Dar mediul organizațional, departe de a fi unul tihnit, cunoaşte exacerbări, maree, tsunami-uri chiar, dintre cele mai diverse, complexe şi periculoase.

Totuşi, indiferent cât de pernicios şi grav ar fi, conflictul e o stare de normalitate, fiindcă omul este ființa contradictorie. Exacerbarea conflictului reprezintă starea de anormalitate care poate fi evitată, gestionată.

Totul se află sub semnul probabilității. Viața e un risc asumat. Agravarea riscurilor augmentează conflictele. Înmulțirea, acutizarea, exacerbarea şi mentenanța conflictelor generează crize.

O criză puternică, mai ales politico-militară, poate deveni conflagrație, adică război. Paşii (anormalitatea, conflictul, precriza, criza propriu-zisă) scot în evidență faptul că aspectul, deşi pare ad-hoc, inedit, brusc el are, totuşi, o încărcătură eşalonată de acumulări critice. De aceea şi gestionarea crizelor

presupune abordări graduale (sesizarea disfuncțiilor, investigarea crizei din faza primară, coagularea factorilor anticriză) printr-o analiză de tip SWOT în care să fie puse în balanță punctele tari, vulnerabilitățile, oportunitățile şi, respectiv, punctele slabe.

Cele mai multe dintre problemele ce amenință viitorul omenirii sunt generate de divergențele (interesele) existente în (şi între) grupuri, atitudini opuse greu (sau imposibil) de conciliat (evitat) care, paradoxal, sunt în detrimentul colectivelor respective. Aceste aspecte antagonice generează conflicte (ciocniri, lupte între motive, tendințe, atitudini şi, desigur, interese opuse) care, practic, sunt inevitabile, fiind vorba de stări tensionale (de sorginte psihică) în relații, opinii care iau startul prin acuze reciproce, învinuiri (chiar invective), critici acerbe. Iarăşi paradoxal, conflictul, la analiza de suprafață presupune (justifică) nevoia de ordine, dar la investigarea lui profundă evidențiază o stare patologică, o stare de criză latentă. Negestionată eficient, desigur.

Majoritatea conflictelor (determinate afectiv şi motivate psihologic) sunt şi rezultat al unui determinism funcțional-structural: articulații grupale divergențe, distribuția inechitabilă a status-rolurilor, inegalitățile sociale, diferențele doctrino-ideologice şi strategice, crizologia moral-axiologică, perimări ale echilibrelor culturii organizaționale etc. Aşadar şi mai cu seamă, de manifestările preponderent psihosociale. Ca raport (deteriorat) interuman, conflictul poate fi abordat prin prisma contradicțiilor ai căror factori cauzali se regăsesc în climat psihosocial influențat la rândul lui de interacțiuni de tip trinitor (cognitiv, afectiv şi comunicațional) care dau coeziunea grupală, pozitivitatea, satisfacția, motivația ca elemente majore ale consensului acțional, ale sinergiei grupale, menite să evite „interdependența potrivnică" dar să instituie „interacțiunea de cooperare" şi „interdependența motrice", sintagme consacrate de M. Deutsch.

La urma urmei, conflictul este un modus vivendi căutat şi preferat stării de aplatitudine şi plictisului generat de linearitate.

Am zis modus vivendi (chiar operandi) necum un mod de confruntare pe viață și pe moarte, adică am vorbit de constructivitate, nu de distructivitate.

Fapta e că astăzi, mai ales din cauza implicării partizane a politicului, conflictele s-au extins și au devenit foarte grave. De la competiția pentru resurse (mai ales energetice) și rivalitățile etnico-religioase) s-a ajuns la terorism, proliferarea ADM, imigrație ilegală (inclusiv comerț cu carne vie), traficul de arme, SR, droguri, valută falsă, piraterie informatică etc.

După modul / locul cum / unde apar și se manifestă crizele pot fi individuale și grupele. Extensia crizelor grupale la organizații, comunități, popoare, țări, zone cu tendință de globalizare presupune generalizarea violenței, recursul la forță și iminenta schimbare dramatică a unei stări de a fi, a unui sistem.

Pentru ca asemenea evoluții să fie estompate, edulcorate, amânate se recurge la negociere, ca formă eficientă și riguroasă de management al conflictelor. Negociatorii nu sunt ca niște părinți irascibili și primitivi pentru copii lor irascibili și expansivi, la rându-le, ci niște profesioniști ai artei conversației. Dialogul negociatorului cu factorii (umani) generatori de discordie, încordare, teamă sau teroare va trebui bine clădit (pe temelii psihosociologice) și bine abordat (pe criterii persuasive).

Credibilitatea, carisma și răbdarea sunt calitățile principale ale unui profesionist al artei dialogice. Investițiile de efort și ofertele de repercusiuni trebuie să rămână în limitele constanței și rezonabilității.

Se pornește de la premisa că orice om are, la fel ca un „călcâi vulnerabil", și o „coardă sensibilă". Asupra acestor repere psihice trebuie să-și îndrepte arsenalul de cuvinte convingătoare pentru furnizorul de criză. Acesta trebuie să recurgă la alternativă, la variante, la contraoferte.

Dintotdeauna s-a dovedit că sensibilizarea prin temporizare, invocarea aspirațiilor trecutului și a frustrărilor ca țeluri cu posibilă soluție dau rezultate în praxisul negocierii. Practic nu

există soluții, etapizări stricte, rețete infailibile pentru un-doi-ul negociatorului. Omul este ca o mină surpriză instalată într-un teatru de operații beligene. Trebuie... descoperit și, cu profesionalitate, dezamorsat. Greu, foarte greu, dată fiind complexitate și unicitatea angrenajului (mai ales psihic) al factorului declanșator al conflictului degenerat în criză.

Dar, cum orice amorsare presupune și alternativa, negociatorul este responsabilul profesionist de a cărui performanță depinde dezamorsarea „mașinii infernale" numită stare de criză.

Bineînțeles că negociatorul, însă, nu poate fi decât interfața, ambreiajul dintre furnizorul stării de excepție și gestionarul de jure al acesteia, respectiv „vinovatul, acuzatul" pentru producerea crizei de către producătorul efectiv care aduce acuze, cere revendicări, proferează amenințări.

Așadar, fiind o făptură contradictorie, omul poate fi manevrat, manipulat tot de om. Important este să se găsească metoda dialogală a modulării exacerbărilor, a estompării comportamentului generator de risc, amenințare, pericol, teroare. De aceea, alegerea „profesiei" de negociator nu este una la îndemâna oricui, nu este un job magnetic, ci, dimpotrivă, o îndeletnicire periculoasă, istovitoare, complexă... adică unică, deci foarte frumoasă. Este cea care valorifică cel mai bine aserțiunea potrivit căreia omul, cât trăiește, învață. Deci, comunică.

Relaționarea umană, parcă pentru a se vedea că omul, deși și-a supus natura prin cultură, nu este părăsit de tot de instincte animalice și sechele comunicaționale proprii lumii celor care nu...cuvântă. Bunăoară, nonverbalismul poate fi invocat în orice circumstanțe comunicaționale, inclusiv și mai ales în stări conflictuale sau crizologice.

De fapt, toată lumea viului relaționează. Comunică plantele (mimoza, la atingere, își înmoaie frunzele, iar unele răsaduri, doar dacă sunt vorbite de ... rău, se ofilesc), comunică florile (cromatic

şi ... aromatic atrăgând ... polenizatorii), comunică toate ... necuvântătoarele (olfactiv, vizual, tactil, acustic şi ... oral).

Aşa-zisa comunicare animală priveşte relaţiile „explicite" dintre, să zicem, viruşi şi insecte, dar şi dintre „lumea tăcerii" subacvatică, sau cea a înaripatelor şi târâtoarelor, ca şi cea dintre speciile de mamifere. De pildă, unele insecte, prin vibraţiile antenelor se transformă, succesiv, în emiţători şi receptori, iar greierii ori lăcustele... dialoghează cu ajutorul fonatorilor producători de onomatopee redate de noi prin vestitul „cri". Cip-cirip, cucu-rigu, cucu, cra, cotcodac, ham, hau-hau, miau, chiţ, mu, iha, bee, guiţ, oac etc. (ca aspecte „literale" ale comunicării din lumea celor care nu cuvântă), ca şi bâr, şo, di, clo-clo, aport, pis, cuţu, ţa, hăis, cea, ptrr, gâţî, uş, hâia, bii-bii, uti, mani etc. (ca exemple „onomatopeice" ale comunicării noastre cu necuvântătoarele) sunt alte asemenea evidenţieri verbale ale comunicării – nonlingvistice dintre vietăţile necuvântătoare între ele sau dintre aceste vieţuitoare şi oameni. Mai mult, oamenii se ... coboară la nivelul regnurilor inferioare şi imită fluierături, urlete, boncănit, lătrături, guiţături, cotcodăceli, triluri, piuituri, zbierete, mieunări, uguituri, chiţăituri. Într-o glumă, un reprezentant al spiţei umane aflat lângă acvariu, cască „persuasiv" în forţa peştilor.

Firește, masificarea actelor şi proceselor comunicaţionale a determinat apariţia, proliferarea, multiplicarea fără precedent a traficului de informaţii la nivel grupal, organizaţional, societal, internaţional.

Se ştie că, prin vorbirea activă se structurează un mod de a vedea lucrurile, cuvintele având cel puţin un target pentavalent de: a descrie, a influenţa, a exprima sentimente / atitudini, a lua decizii şi a ajuta în încercarea de a produce o reacţie, o concretizare, o comunicare publică interculturală de influenţare umană.

Numai că, dincolo de limbaj, există un meta-limbaj în care cuvintele au şi alte sensuri, diferit de cele literale, ceea ce

constituie aşa-zisele jargoane, construcţii argotice, expresii criptice etc., ca şi comunicarea nonverbală de care tocmai am vorbit.

Cum comunicarea este proces al transferului de mesaje între participanţi, eficienţa acesteia într-o structură socială depinde de calitatea feed-back-ului. Orice manager trebuie să ştie cele două aspecte foarte importante ale comunicării instituţionale: câtă informaţie este (are) disponibilă şi ce nevoie (de acest „produs") au nevoie ceilalţi.

Managerii moderni, care nu văd comunicarea drept liant al exercitării funcţiilor de pronostic-planning, organizare, decizie, coordonare, activizare-motivare, control-evaluare se autocondamnă la faliment funcţional. Sistemul relaţional este indispensabil în toate palierele acţionale, comportamentale, atitudinale, conduitare.

GLOBALIZARE, RISCURI, ÎNDOIELI ŞI TURBULENŢE

Motto: ***„Suntem pregătiţi pentru un eveniment neprevăzut care ar putea avea loc sau nu."***

(Al. Gore)

Lumea în care trăim se află sub semnul unei noi religii: globalizarea. Contradicţiile, inegalităţile, vulnerabilităţile şi evoluţia umană nuanţează acest dezirabil behaviorism mondial. Cel mai pregnant influenţează negativ manifestările beligene, mai ales cele de tip terorist, aşa încât travaliul forţelor lucide şi responsabile este îndreptat spre găsirea soluţiilor la aceste tipuri de ameninţări.

Câteva aspecte teoretice şi unele experimente de tip global ale statelor şi alianţelor existente, fac obiectul acestui articol, care evidenţiază şi elemente particulare ale demersurilor naţionale prin prisma statutului de ţară europeană şi membră a Alianţei Nord-Atlantice al României, care a găzduit, în 2008, cel mai important summit NATO.

*

Tot mai des se clamează, „repudiindu-se" previziunea lui Malraux, că religia secolului XXI o reprezintă globalizarea. Tot mai des, însă, se aud şi voci care „distorsionează" procesul numindu-l în fel şi chip, mai ales glob...americanizare.

Armonici ale globalizării sunt multe, începând cu varianta „europeană" (de fapt, franceză!) mondializare şi terminând cu „obsesia antiamericană". Toate, de fapt, sunt ca reacţie împotriva "unilateralismului" şi a imperialismului cultural american şi trădează ceva mult mai profund decât o simplă frustrare: ele ascund o ostilitate de principiu împotriva liberalismului, adică tocmai împotriva acelor valori pe care s-a clădit în ultimul secol libertatea economică şi politică a civilizaţiei euro-atlantice . *"În fiecare perioadă a istoriei* – scrie J. F. Revel - *există...ceva ce am putea numi o societate-laborator, în care se experimentează soluţiile civilizaţiei, invenţii şi combinaţii, care nu sunt, toate, în chip necesar bune, dar pe care, irepresibil, celelalte naţiuni le vor prelua, de voie, de nevoie, şi le vor duce mai departe. Atena, Roma, Italia Renaşterii, Anglia şi Franţa în veacul al XVIII-lea au fost, una după alta, astfel de societăţi-laborator, nu ca un efect al vreunui «proces» anume, ci ca simplu fapt al acţiunii oamenilor. În secolul XX a venit rândul Americii. Iată de ce nu degeaba (chiar dacă este vorba de o exagerare vizibilă) pentru miliarde de oameni, acum, la începutul secolului XXI, mondializarea liberală e ceva sinonim cu americanizarea"* [1] .

Autorul vorbeşte de efectul unei mentalităţi "stângiste", care supravieţuieşte chiar şi după ce sistemul politic care a nutrit-o a încetat să mai existe În analiza sa, recuperează şi temele din cărţi anterioare, precum *Cunoaşterea inutilă* şi *Marea paradă*, înscriindu-se în "filosofia" comună a disputei dintre marxism şi liberalism.

Şi, totuşi, vom fi de acord că arta guvernării (statecraft) include sau presupune şi arhitectura de securitate, căci aşa cum spunea St. Walt „puterea militară nu este singura sursă a securităţii naţionale, iar ameninţările militare nu sunt singurele pericole la adresa statelor"[2], chit că acestea sunt cele mai serioase.

---

[1] Jean-Francois Revel, *Tentaţia totalitară*, Chişinău, R. Moldova, 2004, pg 27

[2] Stephan M. Walt, *The Renissance of Security Studies*, în International Studies Quartely, nr. 35/1991, pg. 212.

În condițiile în care globalizarea însăși produce „turbulențe" bisensuale (împinge unele state să preia responsabilități globale, iar pe altele le deposedează de atributele suveranității, ca să nu mai vorbim de mutațiile de tip hibrid, ca-n cazul României ce-și asumă și obiective globale sub egida ONU sau UE, dar și un ralanti defensiv militar dată fiind umbrela NATO, mai vizibilă și mai funcțională după summitul aliantei găzduit în primăvară de România!), paradigma securității (naționale) este împroprietărită cu noi semnificații. Așa zisa Constituție europeană (ratată și apoi renăscută din propria cenușă într-un tratat stufos semnat de greii UE) este o materializare teoretică, de acquis a acestui aspect.

După „războiul rece", în derularea „păcii calde" se vorbește mai mult ca oricând despre ceea ce se și încalcă din plin: stabilitate, pace, drept, securitate. Consumul de securitate (cu toate investițiile de peace keeping, inclusiv beligene, cu toate eforturile economice, politice, diplomatice, religioase pe care le presupune), a devenit foarte mare și, de multe ori (ca-n cazul acțiunilor antiteroriste din Afganistan ori ca-n cele de instaurare a democrației în Irak) cu eficacitate îndoielnică. Furnizorii de securitate (ei înșiși centre de putere) nu-s unanimi în ofertă, condiționările (economice) ale puterii nucleare numită Federația Rusă, tendințele hegemonice ale forței principale a NATO numită SUA, plus sincopele democratice ale unor state nucleare precum China, India, Pakistan, Coreea de Nord, Israel și Ucraina, nu sunt de natură să-ncurajeze optimismul care ar trebui să caracterizeze relațiile țărilor lumii. Și, ca și când n-ar fi (fost) de ajuns, „stafia terorismului" ca, odinioară, a comunismului, bântuie Europa, dar și restul continentelor.

Efortul integrator și politica de alianțe deși cunoaște pași recognoscibili este (încă) departe de a rezolva problemele majore de securitate de la, să zicem, „pașnica" îmbătrânire a populației Terrei până la polarizarea și accentuarea pauperității ori de la migrația masivă, traficul de droguri, carne vie și alte aspecte de

criminalitate organizată transfrontalieră la atacuri teroriste și conflicte beligene interetnice sau interconfesionale.

Exacerbarea conflictelor asimetrice și augmentarea riscurilor (la cele chimice, biologice, de tip kamikaze sau telecomandate se adaugă riscurile informatice și nucleare) sunt fundamentate pe vulnerabilități de tip politico-etnic și de natură cultural-religioasă, dar și pe factori (favorizatori) de mediu – încălzire globală, poluare, cataclisme, secătuirea resurselor, dezastre ecologice etc.

Un concept care a făcut carieră îl constituie noua ordine mondială, devenit deja noua ordine globală. În componentele acestuia – simplu joc de cuvinte? – se vorbește despre „distrugerea creatoare" sau de „creația distructivă" ca elemente, pași ai dezirabilei (și inevitabilei) schimbări. „Eliberarea locului" pentru un ceva „nou și îmbunătățit", cum ar spune Zygmunt Bauman reprezintă element de dinamică imediată, metodă de luptă (dintre vechi și nou!) pentru a impune performanța, „înnoirea creatoare" bazată pe „arderea trecutului". (Dincolo de cuvinte, ruperea cu trecutul, în cazul României, a permis și multe gafe și greșeli postceaușiste, când, la indicația unui premier nou care a cerut „lichidarea" macrostructurilor ineficiente și energofage, s-a distrus aproape toată industria de la cea chimică și constructoare de mașini la cea minieră și zootehnică).

Translația spre economia de piață ca stringență a democrației s-a făcut, la început, după ureche (chit că și azi mai avem manageri afoni!), așa încât ne aflăm (ca eschivă) într-o prelungită tranziție. Nici apartenența la UE care are deja vechime nu ne-a dezmeticit îndeajuns, iar desfășurarea istoricului summit NATO din debutul lui aprilie 2008 la București nici aceasta nu a adus mult așteptatele clarificări de geopolitică și geostrategie din această parte de lume căreia îi aparține România.

Fapt e că elitele, creierele, know-how-ul iau drumul străinătății unde oferta e tentantă, ierarhizările clare și succesul

garantat, adică unde s-a ajuns, în spiritul ziselor aceluiași Bauman, de la satisfacerea dorințelor la potolirea poftelor.

Țările furnizoare de performanță pentru alte culturi rămân să-și lărgească ecartul dintre săraci și foarte săraci, să practice espectativa ajutorului reportat, să privească neputincioase la erijarea în elite și bogați a unor clanuri „curajoase" din componența centrelor, articulațiilor de putere denumite de mass-media, bunăoară, „Top 300". Nici nu se știe bine pe unde trece linia de demarcație între privat și „obștesc", căci de puternicia legii în acest domeniu nici nu poate fi vorba, de vreme ce suntem receptați și invocați în UE drept țara cu cei mai mulți și „originali" corupți nedoveditți, exact ca în momentul marii cotituri din decembrie 1989 când ni s-a făcut o „revoluție" (televizată în direct la noi și, prin Canalul 5, lumii întregi) de către niște teroriști periculoși, existenți dar neprinși.

Se pune tot mai tranșant problema dacă România (în contextul ei euro-atlantic) este furnizor de securitate zonală, dacă încă nu putem vorbi de o securitate privată (cu protecția, siguranța și durabilitatea transferabilă adecvată) coagulată și statornicită. Mult trâmbițatul stat de drept (de la Montesquieu citire) rămâne o agora a loviturilor (politice) sub centură, a răfuielilor între palatele puterii separate trinitar de care puterea a patra tot scrie, însă, în zadar! Oare statul român, ca instrument democratic, inclusiv coercitiv, poate gestiona eficient liniștea, ordinea, legalitatea, sanitatea socială, de vreme ce anomia este înlocuită cu norme legale ce par garduri cu pârleazuri bine practicate pentru a fi trecute de cei interesați? De pildă, s-a garantat prin lege dreptul la viață (prin abolirea pedepsei capitale), dar au crescut și s-au exacerbat violențele încât pierderile de vieți omenești au crescut îngrijorător. Asemănător, s-a garantat dreptul la opinie (și chiar se respectă acest drept, cu precizarea că toți spun ce simt, ce cred, ce vor cum și cei ce ascultă o fac dacă vor!) sau la intimitate, dar, paralel cu instituțiile abilitate ale statului, funcționează „paparazzi" ai interceptărilor, „hakeri" ai bunei credințe, „viruși"

ai stării de normalitate, așa încât starea de tranziție este o continuă coexistență de vulnerabilități endogene și exogene, o iminentă aglomerare de riscuri general stresante.

Ne place să spunem, în consonanță cu Claude Levy Strauss, că practicăm un nou „naționalism" (temperat și dezirabil) ca demni „cetățeni ai lumii", membri ai agorei numite Terra, dar nu acceptăm că statul-națiune, în acest context, și-a trăit traiul. E drept că într-un asemenea „stat global" (Marshal McLuhan îi zicea sat planetar!), parcă după o deviză revăzută (Spuneți-le ce vor să audă!) a lui Lenin, gestionarii „guvernului mondial" oferă ce vor să primească. Cine? Alienații, debusolații, pauperii ce tind să devină majoritari și-și caută refugiul în alcool, extaz, droguri. Artizanii acestei oferte (împreună cu cei ce „potolesc" setea de arme!) sunt mai marii „naționalismului" impus printr-o propagandă agresivă costisitoare, dar și aducătoare de venituri fabuloase.

Permutările și aranjamentele puternicilor zilei influențează grav arhitecturile de securitate așa încât tot mai numeroase și mai pregnante sunt vocile care văd în globalizare mai degrabă un factor de risc planetar și abia după aceea un el dorado al conviețuirii și, mai ales, al supraviețuirii unei entități de câteva miliarde de suflete.

Și totuși, în ceea ce-o privește, România de după „depresurizarea ideologică" postdecembristă mai este încă „victima" erupției de idei libere și a efervescenței de speranță așa încât eșichierul socio-politic se află sub amenințarea spadei cu două tăișuri: acceptanța elogioasă și respingerea brutală. Eșantion de experiment pentru laboratorul euro-atlantic, țara noastră (și poporul ei, desigur) a prilejuit concluzii (științifice) dintre cele mai neașteptate și, firește, interesante pentru analiștii internaționali. E drept că o parte au fost denaturate de inconstanța politică, de fluctuațiile comportamentale, de tergiversări punitive, de bolmojelile de după vidul legislativ. Și lista s-ar putea extinde!

Cum am mai precizat, fondul de autoritate statală a fost, succesiv, compromis, schimbările (inclusiv, schimbarea schimbării) electorale nefăcând altceva decât să le scoată mai pregnant în evidență. Instabilitatea și vulnerabilitatea de facto și de jure, de legitimitate și de exercițiu democratic și-au spus cuvântul, cu ecou nefavorabil până în cancelariile europene sau pe axele noi trasate, via Londra, până la Washington.

Megasocietatea globală dezirabilă azi (și aproape existentă, dacă judecăm doar din anumite puncte de vedere: informațional, militar, economic, cultural) stă, totuși sub semnul unei sigle cu sonoritate rebusistică dar cu determinări și repercusiuni deloc liniștitoare, ba chiar tensionante: RAPT, tradusă risc, amenințare, pericol, teroare.

Semantica (negativitatea) riscului și caracteristica (probabilitatea) acestuia țin de posibilități/imposibilități procedurale (evaluare, control, prevenție) umane. De aceea, abordarea managerială (de gestiune), dar și de leadership (de evitare) a riscului presupune nuanțarea antecalculului urmărilor și a răspunderii individuale. Practic, riscul rămâne acea parte de eșec (nerealizare) care alterează major capacitatea de a modula o stare de conflict. Pe acest „nisip mișcător" se-ntemeiază *habisul* (cum se exprima un homo ludeus) adică Haosul și Hazardul ca forme ale distrugerii structurale.

Se face, uneori, confuzie între stări de pericol, de criză și stări limită, prin prisma analizei insuficiente a determinantelor numite generic amenințări, adică o succesiune de riscuri primare, minimal negative, acceptabile într-o cinetică managerială. Când gradul de suportabilitate devine instabil și improbabil și însumarea amenințărilor pernicioasă, disfuncțiile nu mai permit continuitatea (efectivitatea) sistemului, așa încât se ajunge la pragul numit stare-limită, adică anticamera crizei.

Criza însăși, ca rezultat al proastei gestionări a unor conflicte, are in nuce sâmburele a ceea ce numim pericol, adică suprasolicitarea (ori ignorarea) amenințărilor. Așadar, o

amenințare neabsorbită, care se manifestă repetat (ciclic), este de natură să genereze insecuritate, să devitalizeze (chiar să distrugă) un sistem punându-l în pericol. Soluția violentă, în acest caz, este cea mai contraindicată, știut fiind că violența naște ... asimetrie.

Ei bine, sub această nouă (de când... antichitatea!) carapace numită conflict asimetric, s-a născut și a proliferat o a patra latură a „devenirii carteziene" pomenită anterior cu sigla RAPT. Așadar, teroarea (și modul ei de punere în aplicare – terorismul!) are cel puțin două justificări: lupta împotriva nelegitimului și nelegiuitului. Cel puțin, într-o primă fază, terorismul este o neo-cruciadă, de data asta dinspre alt sistem religios îndreptată împotriva altor demonizați. În extensie, însă, acțiunile violente, înfricoșătoare, succesiv „punitive", vizează un spectru socio-cultural larg. S-a trecut de la acțiunea de tip diversionist, răzbunător la un revanșardism politic, statal chiar, cu mize economice, geografice, politice, militare, culturale de tip macro. Se pare că așa zisa cauză (care a făcut carieră în intifade, guerile și jihaduri) a fost augmentată, revăzută, adăugită și *apdatată (*cum ar fi zis și scris regretatul George Pruteanu, care propune să rămânem limbă fonetică și să adaptăm împrumuturile aculturației la specificul nostru, zicând și scriind slaid, cul, bip, dizain, semeseu, samit ori someu etc.). Nu se mai practică nici măcar explicitarea, revendicările, motivația. Se recurge, irațional și fără sentimente umane (ori, mă rog, cu un constant și profund sentiment de ură!) la violență de tip fățiș, ca acel de tip fanatic (sinucigași ce aspiră la beatificare prin moarte!) și invizibil, de natură sugerată, culminând cu diversiuni și amenințări majore, de natură să genereze compromisuri pentru un modus-vivendi al spaimei, vasalității, umilinței.

Dar, așa cum se știe, în orice societate, puterea (privilegii, prestigiu, favoruri etc.) este distribuită inegal. Inegalitatea socială este o determinantă a stratificării (bazată pe valori) a unei societăți.

Din punct de vedere al abordării funcționaliste se poate spune că: inegalitatea este inevitabilă și ... benefică; pozițiile sociale sunt ierarhizate după importanță; pozițiile importante (care necesită mai multă investiție de efort) ar trebui mai bine remunerate; stratificarea socială determină conținutul „democrației remunerației" (de tip capitalist).

Din unghiul de abordarea conflictologică se pot parcurge tot patru pași, astfel: inegalitatea este rezultat al impunerii punctului de vedere al cuiva (individ, grup, organizație etc.) asupra altcuiva; aceasta obstrucționează progresul societății; pe cale de consecință, în stare de „inegalitate", cei puternici îi vor constrânge pe cei slabi la menținerea unui (indezirabil) anume status-quo; straturile sociale sunt (rămân) relevante (doar) atâta timp cât conferă putere.

Dimensiunile stratificării sociale (ca sursă, cauză generatoare de conflict) sunt: competența (forța) de a determina (gestiona) comportamentul altei persoane (grup); prestigiul, onoarea și respectul (respectabilitatea, bunăoară!) și, în fine, venitul (averea și proprietățile) adică puterea financiar-materială.

Recomandările de-acum 2500 de ani ale lui Sun Tzu rămân valabile. Marele strateg chinez spunea că: dacă dispui de superioritate 10: 1 trebuie să încercuiești dușmanul; dacă acesta e de 2:1, trebuie dezbinat; când e vorba de raport 1:1 se poate angaja lupta; dacă raportul e inferior, trebuie abordată, cu iscusință, apărarea și retragerea; în caz de inferioritate totală se recomandă eschiva.

Așadar alt fel de a spune abandon. De altfel, azi, chiar marii discipoli suntzieni, machiavelieni sau clausewizieni vorbesc de principii ale abordării beligene precum: al descurajării credibile, al flexibilității strategice, al ripostei asimetrice sau al acțiunii reacției rapide. Teatrul de operații militare a devenit mediul de securitate globală (dacă nu cumva mediul global de securitate!) în care fenomenul război și-a modificat total procesualitatea (formele de ripostă, forțele beligerante, extensia în

timp și spațiu, armamentul și suportul tehnic, concepțiile de pregătire și ducere a „ostilităților" etc.), ca și întreaga fizionomie conflictogenă (violența licită, legitățile și cutumele, dinamica politicii de alianțe, intermedierile „ultimei rațiuni" etc.) așa încât nu se mai poate stabili precis când a eșuat politicul și unde se sfârșește beligenul, cine gestionează pacea și cum se impune celor ce nu vor acest building-making-keeping.

Fiindcă, azi, predomină info-war (catalizat de terorism, război economico-financiar, al know-how-ului, războiul mediului și chiar genetic) și pentru că, cel puțin pentru noi, ca stat euro-atlantic, acționează politica de alianțe nici nu mai vorbim de caracterul național al apărării.

Chiar această „apărare" nu mai este de tip ridicare la luptă contra agresorului, ci de maniera managerial conflictologică sau crizologică, împotriva unor agresiuni aparent minore și atipice gen spălare de bani, trafic de stupefiante, armament, ființe umane, valută falsă, autoturisme furate, produse contrafăcute, coroborate cu aspectele de corupție generalizată, comportament mafiot, criminalitate organizată, infracționalitate transfrontalieră.

E drept că, C2W (Command & Controll Warfare) IBW (Intelligence Based Warfare), EW (Electronic Warfare), PW (Psyhological Warfare), HW (Hacker Warfare), EIW (Economic Information Warfare) și CYBW (Cyberwarfare) rămân cele șapte forme de bază ale unui conflict în care se protejează, manipulează, degradează și anulează informații plasate sub umbrela info-war.

Dar noi trăim realitatea terorii care are ca feed-back agresiunea. Replica la violență este violența. Puterea punitivă, după Michel Foucault se sprijină pe câteva reguli de bază: *a cantității minimale* (o crimă e comisă fiindcă aduce avantaje, așa încât dacă i s-ar alătura ideea dezavantajului mai mare nu s-ar produce), a *idealității suficiente* (dacă motivul unei crime îl constituie avantajul pe care făptașul crede că-l obține, eficacitatea pedepsei rezidă în dezavantajul la care trebuie să se aștepte, adică

„pedeapsa" nu e senzația de suferință, ci ideea de durere, neplăcere, inconvenient, „idee" de pedeapsă), *a efectelor laterale* (pedeapsa trebuie să aibă efecte puternice pentru cei ce n-au comis fapte şi aceasta nu e pedeapsa capitală ci sclavia pe viață), a *deplinei certitudini* (fiecărei crime şi a avantajelor ce se aşteptă de la comiterea ei trebuie să-i fie asociată ideea unei pedepse determinante, cu inconveniente precise ce decurg din ea), *a adevărului comun* (tortura, supliciul, schingiuirile smulgeau semi-adevăruri, semi-probe şi incriminau semi-vinovați), a *specificării optimale* (pentru ca semiotica penală să poată acoperi toate ilegalismele trebuie calificate toate infracțiunile[3]).

Din ideile aceluiaşi autor se desprind câteva teze/teme referitor de putere (ştiut fiind că riposta, pedeapsa, răzbunarea reprezintă apanaj al celor puternici!) între care: puterea *este pozitivă* (adică nu neapărat punitiv-reactiv-represivă, chit că e feroce, detestabilă şi proliferantă), este *extrateritorială* (fiind proces, ansamblu de efecte, exerciții şi producție delocalizate) este exercițiu, nu esență, nu privilegiu (vizând, din perspectivă funcționalistă, diferitele niveluri de putere: statul, aparatul judiciar, cel militar etc.), puterea funcționează simultan la nivel macro şi la nivel micro (puterea centrală coexistă cu „focare de putere" cu care interacționează), puterea şi cunoaşterea sunt inseparabile (ființa umană devenită subiect face ca acesta să devină obiect de cunoaştere: nebun, delincvent, bolnav – prin demersuri psihice, psihosociologice, penale, medicale etc.) şi, în fine, istoricitatea puterii (prin refuzul universaliilor şi apriorismului).[4]

Realitatea în care trăim azi (se spune tot mai răspicat supraviețuim, din motive globale, dar şi extra-umane!) este un fel de echilibristică între geopolitică şi euroscepticism.

Cum nimic nu stă pe loc, şi dialectica (inclusiv paremiologică a firii) s-a augmentat. Spada lui Damocles,

[3] Apud M. Foucault, *A supraveghea şi a pedepsi*, Ed. Humanitas, 1997, București, pg. 148-156
[4] Apud S. Antohi, Prefață la M. Foucault, *A supraveghea şi a pedepsi*, Ed. Humanitas, 1997, București

bunăoară, azi ar avea următoarea descriere metaforic-frisonantă: Într-o lume globală, asimetria terorii se poate rezuma la o realitate inspăimântătoare în sensul că traficanții de violență şi moarte din aşa-zisele rogue states pot lovi de oriunde (oricând, oricum, oricât, orice)... oriunde!

Negocierea cu piratii morții pentru sfințenie postumă devine, în cele mai multe dintre circumstanțe, aproape imposibilă. Cum să dialoghezi cu un fundamentalist încins cu brâu de explozivi telecomandați de fratele său de jihad aflat cu mâna pe butonul declanşator? Aşa-zisa stare de RAPT (riscuri, amenințări, pericole şi teroare) care vulnerabilizează aproape insurmontabil planeta reduce foarte mult optimismul convivialității (modusul vivendi pentru propăşire se transformă în mod operandi pentru supraviețuire), inoculând un pesimism al resemnării şi espectanței, care favorizează, în loc să descurajeze, pe atâtătorii de ură, preparatorii de revanşă, arhitecții de discordie, însetații de putere, dominație, dictat, supremație.

Efectele de ecou (necontrolat) ale devenirii României post-Praga şi post primul tronson de timp euro-conform şi nord-atlantic-beligen, aşa-zise repercusiuni latente cu iminență vizibilă, mai ales în Răsăritul recent abandonat prin reorientarea busolei opțiunilor (democratice) autohtone şi înfiorătoare, cu elemente de conținut preponderent socio-economic (gazoduct, oleoduct, preț de cost) sau cultural-politic (scandal moldo-diplomatic, şicanări pravoslavnice, ignoranță rom-ucraineană de tip Bâstroe, Insula Şerpilor sau pur rusească precum Tezaurul românesc de la Moscova ori găzduirea la Bucureşti a summitului NATO din 2008, unde ne-am şi exprimat că sprijinim aderarea Ucrainei şi Georgiei, țări din fosta URSS, cum am sprijinit şi pe Abania, Croația şi Macedonia, ultimele două, țări din ex-Iugoslavia, chit că dintr-un motiv „onomastic", uneia i-a fost amânată, prin veto-ul Greciei, cererea!). Nici efectele (de ecou) indirect nu-s de ignorat. Ele se numesc „independența" Kosovo, avertismentele privind sistemul electronic rusesc ce ar putea „greşi" în

interpretarea preparativelor tip info-war ale „scutului protector NATO", sau semnalele (de alarmă apropo de reorientarea rachetelor nucleare ruseşti) adresate, de noul lider de la Kremlin, fostei republici unionale şi atomice în a cărei capitală (Kiev) se aud tot mai răspicat opţiuni de tip euro-atlantic, chit ca teritoriul vastei republici este amplu divizat opţional.

În acest tablou geostrategic global (deloc optimist) se-ntrevăd uşor tuşele de euro-scepticism şi inhibiţie UE. Cancelariile transparenţei şi toleranţei sunt pândite de „stafia" unei noi „opacităţi şi optuzism" politic, aşa încât noi ziduri (ale Berlinului) noi războaie (reci) ameninţă să lase să cadă, înainte ca noului joc (de scenă) al dezirabilei democraţii să i se poată pune „diagnosticul" de *acta est fabula*, o nouă cortină (de fier). Nu se cunosc foarte bine (datorită fluidităţii speranţelor!) circumstanţele de timp şi loc, dar că se va întâmpla, cum şi între cine devine tot mai evident.

Oricum, un adevăr trist rămâne în prim-planul existenţei: lumea parcurge, aşa zicând ca să glumim, pas cu pas şi în proporţie de masă, drumul de la violenţă la teroare, de parcă am vrea cu tot dinadinsul să punem în aplicare mai rapid şi fatal scenariul escatologic al apocalipsei biblice.

De altfel, anul unu al acestui mileniu a debutat sângeros. Când lumea se relaxa după prăbuşirea, la finele ultimului secol al lui 2000, a comunismului, după căderea „zidului Berlinului" şi isprăvirii „războiului rece", se inflamează, brusc, „pacea fierbinte" şi se naşte o nouă stafie care bântuie nu doar Europa, ci toată lumea: stafia terorismului.

Aidoma altor experimente (nazismul, comunismul, maoismul etc.) terorismul este am putea spune, o stare de spirit, o „realitate invizibilă", dacă putem spune aşa, deşi greu (dacă nu imposibil) de localizat, materializat şi, desigur, de învins.

E greşit să identificăm terorismul cu atacurile şi atacatorii ce seamănă panică, moarte, spaimă, suferinţă. Cum credem că tot inadecvat este să vorbim despre un război (dus) împotriva

terorismului, pentru simplul motiv că o luptă se poartă între beligeranţi, nu între forţe militare şi himere, presupuneri, „fantome". Însuşi personajul (fost aliat cândva al justiţiarilor legitimaţi de ruşinoasa şi sângeroasa lovitură primită la 11 septembrie 2001!) considerat capul răutăţilor, un miliardar saudit rebel, nonconformist şi... invizibil, n-ar trebui să fie ţintă pentru desfăşurare planetară de forţe şi mijloace beligene, ci obiectiv (doar) pentru serviciile secrete, care (vezi istoria!) ştiu să caute, să găsească şi să anihileze oameni incomozi (spioni, indezirabili, trădători, terorişti), exemplul ce-l are ca personaj pe Saddam Hussein fiind relevant.

Fundamentalismul (şi acţiunile acestei alte stări de a fi, care are sau i se dă conotaţii religioase extremiste!) e drept, a produs şi continuă să producă efecte nocive care reclamă intervenţiile punitive, replicile de tip militar. Dar, continuăm să credem, că primordiale, în gestiunea unor conflicte, chiar când au degenerat în crize, rămân anihilarea cauzelor, necum acţiunea asupra efectelor, acest din urmă aspect nefăcând decât să exacerbeze violenţa, să alimenteze umorile, să atâţe spiritele.

Aşa cum nu este normal să globalizăm acuzaţiile (e.g. ţiganii sunt neam de infractori), şi extensia asupra întregii lumi arabe a stigmatului de popoare teroriste este una pernicioasă, total ilogică şi, desigur, ireală.

Germenul revanşardismului, gena terorii, instinctul (sin)ucigaş sunt... legendare, din vremea fratricidului biblic, al crucificării cristice sau al cruciadelor antipăgâne. „Cine nu e **cu** noi e împotriva noastră"[5], un dicton mai periculos ca principiul talionului (cel cu dintele pentru dinte), a alimentat (şi justificat) multe demersuri pedepsitoare, acţiuni purificatoare, proceduri rasiste.

E drept că majoritatea actelor considerate teroriste (spun considerate fiindcă nici măcar o definiţie unanim acceptată a

[5] Acest dicton, pus pe seama lui Iisus Christos şi însuşit ca pe Tatăl nostru de fostul învăţăcel georgian de seminar I. V. Stalin, a avut şi varianta „Cine nu e **ca** noi e împotriva noastră", cea ce a determinat macro-suferinţa evreilor din vremea hitlerismului.

terorismului nu există!) sunt etichetate de sorginte islamică! Depinde din ce unghi (al culturii organizaționale, al timpului, al religiei, al scopurilor, al părerii celor mulți) se judecă aspectul. Experiența (istoria) ne învață că ceea ce era (considerat) grav, antiprogresist și irațional (e.g. bandele legionare ce subminau ordinea de drept sau societatea capitalistă și imperiul anglo-american), poate deveni dezirabil și rațional (e.g. grupurile de rezistență anticomunistă sau societatea democratică occidentală și globalizarea inițiată de SUA). Așa încât n-ar trebui să fim tranșanți, exclusiviști, partizani, ci echidistanți, analiști și complecși, în a aborda un fenomen, chiar când acesta e evident, intolerabil, blamabil, de neînțeles ca loviturile asupra simbolurilor din două metropole americane. Acel „ce-i mâna pe ei în luptă" dintr-un celebru poem eminescian rămâne un dezirabil mondus operandi al demersului evaluativ-preventiv, al negocierilor și tratativelor, al căutării soluțiilor care să estompeze violența.

Nu ne putem exprima (se pare) vocația pașnică, menirea pacifistă, rațiunea continuității decât în mod beligen, conflictologic, distructiv. Ne place mai mult (se pare) reconstrucția, renașterea din cenușă, sacrificiul și jertfă inutile, decât prevenția și concordia! Suntem, e drept, noi, oamenii, firi contradictorii. Dar tot noi (oamenii) putem gestiona conflictul, putem optimiza discordia, putem pozitiva incidentul, putem ierta greșiților noștri.

Cum ar mai fi fost posibil să se nască acești justițiari ai extremei care, în numele unei sfințenii exclusiviste dovedesc că nu au nimic sfânt, dacă în trecut, strămoșii lor ar fi procedat la fel? E un păcat mare împotriva firii, un atentat la viitorul omenirii, prin militantismul anti stirpe (ființă, spiță sau specie) umană. E vorba de un vecino-caprism extins la rang de rațiune de a fi. De a nu mai fi!

Ciocnirea (huntingtoniană) a civilizațiilor e pe cale de a avea efecte stranii, cu repercusiuni de genul undă de șoc, emisiune de ... întuneric, radiație penetrantă și infestare...

ideologică ce duc cu gândul la efectele unei explozii ca acelea de la Hiroshima și Nagasaki.

Se spune (în statisticile groazei) că mai marii (și mai tarii) planetei sunt pregătiți s-o distrugă (în câteva secunde, cum rostea poetul Tudor Arghezi) și s-o scufunde în bezna uitării și nimicniciei! La ce bun aceste amenințări, cui prodest aceste realități? O singură rostire, ca ultime cuvinte ale unui celebru muritor: Quo vadis!

Cu gândul la titlul unei cărți în care am adunat fapte diverse dintre cele mai incredibile (Terra teribilă) aș îndrăzni să observ paronimic faptul că ne pândește realitatea unei Terra a terorii. Teribilismul (mai ales ralantiul sau ignoranța politicienilor) poate deveni oricând teroare, așa încât convietuirea va fi o continuă confruntare pe viață și pe moarte, mai ceva ca-n arealurile în care lupta pentru existență este condusă de instincte ce reglează echilibre biocenotice.

MANAGEMENT, DINAMICĂ DE PERSONAL ŞI UN ANUME COACHING

Motto: ***Toţi trăim sub acelaşi cer dar nu toţi avem acelaşi orizont.***

(Konrad Adenauer)

Teoria „relaţiilor umane" elaborată de Elton Mayo subliniază, pe la jumătatea anilor '30, că necesităţile extra-materiale de tipul respect, suportabilitate, satisfacţie, toleranţă etc. reprezintă sursă şi suport motivaţionale necesare competenţei, competiţiei şi performanţei. „Nevoia de altul" este o sintagmă cu evidentă încărcătură socială, dar, în acelaşi timp, conceptul are valoare psihologică.

Tot vorbim de trăsături de personalitate, de caracter puternic, de „personalităţi accentuate". Vorbim de virtuţi şi însuşiri ori, dimpotrivă, de tare şi non-calităţi. Ba, mai mult, unele înzestrări umane considerate pozitive, în alte circumstanţe, sunt apreciate drept contraproductive. Orgoliul, bunăoară, sau ambiţia. Karl Leonhard, de pildă, scria că: „Sentimentul datoriei poate să se manifeste în cele mai diferite direcţii, direcţia aleasă depinzând în întregime de societatea în care trăieşte omul"[6]. Aşa se explică faptul că potrivit americanilor atentatorii kamikaze din Irak sunt teroriştii, în timp ce, din punct de vedere al majorităţii islamiştilor, sunt eroi. Tot o receptare duală s-a înregistrat şi la moartea dictatorului sârb Slobodan Miloşevici într-o închisoare din Haga,

[6] K. Leonhard, *Personalităţi accentuate*, Ed. Enciclopedică Română, Bucureşti, 1972, pg.22

când propriul popor, o parte l-a considerat şi l-a tratat ca pe un criminal de război, iar altă parte, foarte numeroasă, l-a receptat ca pe un erou naţional, onorându-l la acest rang. În asemenea exemple nu este vorba doar de egoism / altruism, ci de o întreagă serie de caracteristici ale personalităţii umane, în care chiar simţul datoriei poate fi tratat şi în viziune anancastă, cu pulsiuni şi impulsiuni mai mult sau mai puţin pronunţate, dar şi în evoluţie paranoid-isterică evidenţiind comportamente labil-reactive.

Se ştie că normalitatea exclude pregnanţa, aşa încât, dintr-un anume unghi de vedere normalitatea (psihică, atitudinală, comportamentală etc.) poate fi considerată defavorabilă pentru o personalitate, pentru un actant social, în general. Aşadar, oamenii obişnuiţi sunt, de fapt, nişte actori sociali neobişnuiţi, fiindcă nu ies din comun, nu au particularităţi evidente, nu au tendinţe de accentuare a personalităţii lor. E drept că sunt unele „etichete" care definesc en gros unele entităţi (etnii sau chiar popoare) de tipul „cap de neamţ", „exactitate elveţiană", „punctualitate japoneză", „spirit balcanic", „democraţie occidentală", „europenism" etc., dar acestea se referă la grupul uman, nu la individualităţi.

Pornind de la funcţiile sociologiei, ierarhizate mai de mult de M. Constantinescu[7] (expozitivă, explicativ-interpretativă, critică, pronostic-prospectivă şi aplicativă) şi având în vedere că existenţa socială presupune: fapte, fenomene, procese şi relaţii sociale, putem constata că managementul (ca realitate socio-umană, dar mai ales ca sistem de acţiuni, comportamente şi atitudini pentru a face efectivă ştiinţa conducerii) reprezintă o necesitate, o reflectare şi o rezultantă a devenirii omului organizaţional.

În orice coagulare umană există cel puţin două departajări: cei care fac şi cei care gestionează execuţia. Organizaţiile – ca ansambluri umane extinse, cu teleologie, istoric, acceptanţă

[7] Miron Constantinescu, *Introducere în sociologie*, note de curs, Universitatea Bucureşti, 1973

(contract, protocol, regulament) şi planning – au două componente procesuale de bază: execuţia şi managementul.

Aceste sisteme sunt constituite, la rândul lor, din subsisteme manageriale şi operaţional-efectorii care asigură procesului organizaţional integralitatea, coerenţa şi independenţa relativă. Managementul, ca să folosim un termen militar, reprezintă o suită de acţiuni, atitudini, comportamente, procese care parcurg nişte puncte obligatorii de trecere prestabilite operţional-tactic-strategic, o interacţiune complexă - oameni, idei, mediu.

În România de azi[8], ştiinţa (şi arta) conducerii capătă elongaţii şi determinări dintre cele mai neaşteptate. Se vorbeşte[9] chiar de un management cleptocratic (sau catastrofic) înregistrat după prăbuşirea sistemului totalitar şi instaurarea, pe lângă relaţiile formale a unui întreg sistem relaţional informal, subteran, care evidenţiază clientelismul politic, nepotismul, „prietenia" sau, aşa cum zicea primul şef de stat post-ceauşist, „capitalismul de cumetrie", la fel cum se vorbeşte şi se practică managementul virtual, intermediat de internet, unde subsistemele relaţionale sunt pagini web şi adrese de e-mail.

Ştiindu-se că procesul managerial nu e şi nu poate fi uniform sau reversibil în timp, au rezultat şi anumite partiţii ierarhice de tip piramidal, care, potrivit iscusinţei managerului, asigură, toate, flexibilitatea, activismul şi eficienţa, adică funcţionalitatea organizaţiei, vizând o diversitate a proceselor: de tip antreprenorial, de instruire-educare, de schimbare-înnoire, de gestiune-dinamică.

Organizaţia, din punct de vedere managerial, este (considerată) un organism viu în care acţionează autoritatea managerială (raţională, tradiţională şi carismatică, potrivit ierarhiei weberiene) şi unde procesul de conducere coexistă, presupune şi dezvoltă procesul de execuţie (producţie).

[8] E vorba de perioada post-comunistă, a tranziţiei spre economia de piaţă, a instaurării democraţiei, a integrării în structurile euro-atlantice, a efectelor globalizării

[9] Ioan Mihuţ citat in Constantin Brătianu, *Management şi Marketing*, curs universitar, SNSPA, Bucureşti, 2004, pg. 8

Specificul naţional (cu toate aspectele lui de la greaua moştenire dată de apartenenţa succesivă la imperii precum cel roman, otoman, ţarist şi habsburgic, la acumulările psihosociale şi de personalitate de-a lungul veacurilor) este cel ce şi-a pus mereu amprenta asupra devenirii organizaţionale. Puternicia sau, dimpotrivă, slăbiciunea acestui specific s-au văzut în momentele critice precum instaurarea comunismului ori, dimpotrivă, trecerea la democraţie. Tranziţia, bunăoară, cu întregul ei aport de inedit şi import de expertiză occidentală, a presupus – şi presupune, chiar dacă România este integrată euro-atlantic – un management ferm, o mână forte, o administraţie realistă şi modernă. Altfel, anarhia şi bunul plac, liberul arbitru şi nepăsarea devin valori „democratice" supreme, pentru un popor sărăcit, uşor influenţabil, suferind din cauza izolării la care l-a supus vechiul regim. Raptului şi expedientelor li se adaugă procedurilor ilegale incredibile care tind să se generalizeze în mediul urban.

La încercările de privatizare şi impunere a legilor economiei de piaţă, la demersul retrocedărilor de pământ şi păduri, în majoritatea zonelor, mulţi ţărani au trecut la ignorarea actelor normative şi impunerea dreptăţii abuzului, furtişagului, sabotajului, potrivit modelului oferit de televiziuni şi, mai ales, de către fruntaşii obştii.

Se ştie însă că mediul de tip militar este un habitat al prezumţiilor, absente în restul „spaţiului vital". Prezumţia de rigoare, de privaţiune, de corectitudine, de disciplină, de confidenţialitate.

E drept că, şi oamenii care compun grupul militar au nelinişti şi îndoieli, resentimente şi tulburări, dar manifestările şi reacţiile de tip „agora" sunt interzise, incompatibile cu status-urile militare, chit că racordul la democraţiile occidentale, şi mitul rigorii, „cazonismul", disciplina fermă, privaţiunile cazărmilor au dispărut.. Nici cuplul de forţe instrucţie-educaţie nu mai acţionează solidar pentru simplul motiv că s-a...decuplat, educaţia formală dispărând din planningul militar, renunţarea la

educația explicită făcându-se, cel puțin teoretic, în favoarea unei autoculturalizări conștientizate. Numai că instrucția nu-l face pe om nici mai moral, nici mai fericit, nu-i schimbă nici instinctele, nici pasiunile ereditare, iar, rău direcționată, poate deveni mai mult dăunătoare decât utilă.

În structurile de tip militar (securitate națională, jandarmerie, intelligence, poliție, pompieri etc.), un indicator specific important îl constituie ierarhia în care avem de-a face cu un „cursant-sistem" destinat integrării sociale speciale. Integrare considerată, desigur, drept stare de „conformitate reciprocă" a „fenomenelor culturale" ce „interacționează și, sunt conectate cauzal" Cum spunea Sorokin[10], ca un opus al armoniei prin coerența sistemică a corpusului de elemente normative care guvernează conduita și controlul implicit asupra indivizilor, ca să-l parafrazăm pe Parsons[11], ca o orientare valorică și convergentă a acestor indivizi, ce depășește simpla interdependență simbolică a forțelor dintr-un sistem, sau cu o stare de compatibilitate a statusurilor și rolurilor cu dinamica reală a grupurilor, potrivit lui Aculin Cazacu, cel care definește integrarea drept „proces de acumulare a unor elemente co-substanțiale în cadrul unui sistem permeabil, echilibrul structural și funcțional al acestuia menținându-se până la un <punct critic>, dincolo de care acumularea determină mutații structurale și funcționale, al căror volum și adâncime pot face necesară reconsiderarea sistemului însuși"[12].

Francis Fukuyama tranșează însă că „stimulentele economice individuale normale nu-i pot motiva pe oameni să-și rișteviața în luptă." Cunoscutul sociolog crede că acest aspect normativ se rezolvă în organizațiile de tip ierarhic. „Organizațiile militare rezolvă această problemă nu mărind stimulentele individuale, ci înlocuind identitățile individuale de grup prin

[10] Pitirin Sorokin, *Society Culture and Personality*, N Y. Harperand Brown, 1947, pg. 314
[11] Talcot Parsons, *The Structure of Social Action*, N Z, McGraw Hill, pg. 377
[12] Aculin Cazacu, *Sociologia educației*, Ed. Hyperion XXI, București, 2002, pg. 16

tradiție, ceremoniale și experiențe de grup destinate să-i unească pe soldați la nivel emoțional. În instrucția de bază a corpului de infanterie marină al SUA – continuă Fukuyama, citându-l pe Thomas E. Ricks din a sa „*Making the Corps*" scoasă în 1997, la Scribners, New York – recruților nu li se permite nici măcar să-și folosească numele reale, ei fiind obligați să accepte pur și simplu apelativul *soldat*."

Dar problemele de habitat organizațional ca destinație a personalităților civile sau cu statut ierarhic de tip militar comportă o abordare mult mai profundă și mai complexă, așa încât o abordare ca acea de până acum nu a constitui decât o invitație, o încercare de a oferi dreptul la replică.

Putem sintetiza că managementul este o *funcție profesională* care înseamnă *a conduce*, într-un *context* dat, *un grup de persoane* care au de atins un *obiectiv comun*, în conformitate cu finalitățile organizației din care fac parte. Așadar, elementele cheie ale acestei definiții generale sunt:

funcția profesională, adică o activitate practică pentru exercitarea căreia sunt necesare cunoștințe și abilități specifice, tehnice și relaționale, aceasta având două *caracteristici* proprii: se exercită cu și asupra altor persoane, deci nu este o meserie solitară, și se învață nu numai în școală inclusiv universități sau cursuri ad-hoc, ci mai ales în practică.

De aceea, prin prisma dinamicii de personal, *obiectivele* unei formări manageriale sunt, cel puțin două: a-l ajuta pe actant să dobândească și să-și îmbunătățească cunoștințele, tehnicile de lucru și competențele relaționale, precum și a-l determina să conștientizeze și să valorizeze propria experiență.

a conduce, adică tot ceea ce desemnează diferitele stiluri de management, dar care înseamnă, indiferent de stil, a avea responsabilitatea unei echipe ce trebuie să atingă obiective comune, potrivit unei teleologii progresiste.

contextul dat se referă la cel puțin două aspecte: pe de-o parte, condițiile economice, sociale, politice specifice, cu

constrângeri si oportunități, iar pe de alta, caracteristicile culturale, mentalitățile, tradițiile, specificul instituției sau al serviciului public din care face parte

grupul de persoane nu trebuie să inducă o confuzie, potrivit căreia managementul ar fi sinonim cu a avea puterea. Trebuie spus, la acest capitol că optimul gestiunii proceselor organizaționale se realizează în grupuri de 8-10 persoane, care în calitate de colaboratori direcți pot conduce, la rândul lor, alte grupuri, mai mari sau mai mici.

obiectivul comun, în conformitate cu finalitățile pe care și le propune organizația, se poate sintetiza în postulatul: "Pentru a atinge un obiectiv, trebuie mai întâi să îl ai". Prin prisma acestui al cincilea element definitologic, managementul este comparat adesea cu un lanț, a carui calitate pe ansamblu nu depinde de calitatea zalei celei mai puternice, ci de cea a zalei celei mai slabe...

Resursele umane sunt, de fapt, forțe ale organizației, care produc / reproduc factorii obiectivi, creează / stimulează mijloacele efectorii, reprezintă unicul element creator de valori, care influențează eficiența demersului organizațional.

Din punct de vedere al resurselor umane, organizația este o rețea flexibilă și adaptabilă de posturi. Pe aceste posturi, dinamice prin definiție, se alocă sarcini, responsabilități, roluri. Structura postului este evidențiată de granițele (extensia) acelui post, elementele de fișă (muncă, decizie, relații, estimare, control, evaluare, prognoză etc.). Crearea unui post trebuie să fie determinată de funcția-cauză și nu invers (post pentru om!), definindu-se relația și conținutul muncii care să poată permite ceea ce Herzberg definea „îmbogățirea (extensia verticală) și lărgirea (evoluția pe orizontală) ale postului".

Activitatea de personal a devenit, pe bună dreptate, management al resurselor umane, vizând recrutarea și selecția (atât la angajare, cât și la concediere), evaluarea performanțelor, stabilirea politicii de salarizare și motivație, instruirea și

pregătirea continuă, sistemul relațional (comunicațional). Toate aceste aspecte trebuie să se regăsească în așa-zisa *fișă a postului*.

La organizarea recrutării, selecționării și școlarizării angajaților în structuri ierarhice de tip militar se vor urmări cele patru categorii (facultăți): *fizice* (sănătate, prestanță, ținută), intelectuale (pricepere, spirit progresiv, judecată), *morale* (stăpânire de sine, răspundere, inițiativă, curaj), *umane* (educație, camaraderie, loialitate), *profesionale* (competență, eficiență, performanță).

În prezent, mutațiile care au loc în managementul resurselor umane vizează cel puțin patru paliere: al *performanței* ce privește costurile laborale, cum spunea P. Drucker cheltuielilor legate de relațiile de muncă dintre angajatori și angajați, dar și la cantitatea de informație procesată de lucrători, ceea ce dă, în spiritul afirmațiilor unui A. Toffler cele trei aspecte ce taxonomie organizațională: „frunți" înalte, medii și înguste), al relațiilor (care evidențiază, în condițiile evoluției celui de-al Treilea Val, o mutare de accent al dependenței de pe manager pe salariat, care este exponent al democrației sindicale, pe de-o parte și al specializării ce-l face greu șantajabil), al filosofiei manageriale (care vizează pregătirea trans-culturală cu ipostaza organizațională quadruple: etnocentrate, policentrate, regiocentrate și geocentrate) și al programelor de pregătire: standardizată, generică (vizând analiza cantitativă, comunicarea și motivația) și specializată, dar, toate, fiind direcționate în funcție de specificul și cultura organizaționale.

În managementul resurselor umane, prioritățile pot fi: administrarea personalului (înregistrarea, întocmirea dosarelor, fișelor, statisticilor, dinamicilor; aplicarea prevederilor normelor, ordinelor, regulamentelor, protocoalelor, legilor; politica salarială și motivațională; calculul cheltuielilor sociale-sănătate, șomaj, pensii, alte rețineri; calculul unor avantaje, sporuri, norme etc.), gestionarea personalului (previziuni de necesitate, recrutare, încadrare, evaluare, promovare, mutare, schimbare, pensionare

etc.), calculul costurilor (eşalonări de cheltuieli, balanţe şi analize bugetare), formarea personalului (nevoile, planningul pregătirii, evaluarea rezultatelor), dezvoltarea socială (organizarea muncii, definirea posturilor, adaptabilitatea la nou, participativitatea, acţionariatul), informarea / comunicarea (jurnalul, buletinul intern, afişajul, conferinţe, sistem audio-video), condiţiile de muncă (securitate, igienă, habitat etc.), relaţiile sociale (delegările de competenţe, prevederi de fişa postului, sistemul relaţional nemijlocit, direct, de cooperare, de reprezentare, de subordonare, de ordine interioară, stimulativ-sancţionator), conducerea (procedurile de gestiune, soluţionarea conflictelor, evoluţia în carieră) şi relaţiile externe (contactele funcţionale cu alte organizaţii).

Toate acestea vizează eficientizarea „capitalului uman" (mai ales cel intelectual investit în eficientizarea organizaţiei şi performarea eforturilor orientate spre scopuri prestabilite), capital care presupune competenţă. Acest deziderat (care reprezintă temelia performanţei) se poate realiza prin instruire continuă în cadrul căreia se urmăreşte creşterea orizontului cunoaşterii; a puterii de a inova şi a realiza cadrul cultural necesar manifestării normelor, valorilor, simbolurilor, codurilor specifice organizaţiei.

Se cunosc trei tipuri de comportament organizaţional: defensiv / reactiv, anticipativ / responsabil social şi pro-activ / sensibil politic. Tuturor le este comună, ca ţel, performanţa, iar acest deziderat este determinat de: motivaţie (ca sumă a energiilor ce iniţiază şi dirijează comportamentele umane spre rezultate de excepţie), trăsăturile de personalitate şi calitatea factorului uman, pregătirea personalului, flexibilitatea programului de lucru şi, în fine, politica salarială (centralist-birocratică, paternalistă, modernistă).

Nu în ultimul rând şi nu lipsit de importanţă, în managementul resurselor umane trebuie avută în vedere personalitatea angajaţilor, respectiv caracteristicile psihice ale indivizilor (aptitudinile, temperamentul şi caracterul), dar şi

implicaţiile psihosociologice (stratificarea ierarhică, raporturile între nivelurile de conducere şi de execuţie, stilistica managerială). O variantă de program managerial investigaţional asupra membrilor unei organizaţii (grup profesional) s-ar putea constitui într-un examen la prezentare (care să cuprindă investigaţii asupra: aptitudinilor, temperamentului, trăsăturilor de caracter, aspiraţiilor, educabilităţii, intereselor şi atitudinilor) şi un pachet de cercetări ulterioare la locul de muncă care să vizeze: adaptarea la mediul fizic şi la grupul de muncă, integrarea profesională, relaţiile ierarhice, randamentul, ritmul de progres, reacţiile la stimulente, interesele, atitudinile, aspiraţiile şi activităţile extraprofesionale.

Viitorul resurselor umane – preocupare de management performant – reprezintă target constant tactico-strategic, de gestiunea căruia depinde „supravieţuirea" entităţii organizaţionale identitare în structura globală de organizaţii armonice şi compatibile. Cineva se poate gândi la un neo-darwinism social, dar adevărul e că în lupa pentru performanţă (alt tip de supravieţuire) învinge cei mai competitivi (alt fel de a spune tari ori ... hard!).

Mai ieri, Robert Merton încerca să clasifice factorii care cauzează dificultăţile previziunii în domeniul social, concluzionând că un proces nu poate fi prezis (pronosticat) din date obiective, înregistrabile şi măsurabile, din motive de opinie. Ei bine, şi azi asistăm la opinii sociale (zonale, etnice, confesionale, statale etc.) care fac cât mai multe „discontinuităţi şi bifurcaţii" pe drumul spre progres global şi mondializare reală.[13]

Deşi, deseori, iscălesc SNK (sonoritatea acestor trei litere duce cu gândul la numele unui reputat filosof al antichităţii!) mi-e cugetul conectat foarte adesea cu „mamoşul" Socrate, cu maieutica sa prin care tăia buricul ideilor.

[13] Pe larg în Nicolae Rotaru, *Psi Management* (2006), *Lider şi actant* (2007) şi *Psi Sociologie* (2007), Ed. ANI, Bucureşti

Într-un coaching autoasumat sunt bântuit de astfel de întrebări cu convingerea că aş putea pune umărul la ceea ce majoritatea (şefilor) se pricep: managementul performant.

Tic-tac-ul care drămuieşte acest demers îl reprezintă, după mine, delegarea (de competenţe) şi controlul (de evaluare). Între aceste... pendulări spaţio-temporale se pot pune întrebări, se pot formula sugestii, se poate recurge la exemplificări, se pot da sfaturi, se pot acorda consultaţii pe teme de „ce şi cum".

O eventuală gamă (scară) a unui coaching eficace ar putea avea treptele/domeniile: calitatea îndeplinirii sarcinii (când cel delegat este expert, când cel controlat e începător), modul cum abordează sarcina (cu înţelegere profundă ca rod al expertizei şi asumării sau cu înţelegerea promiţătoare ca rezultat al antrenamentului controlat), gradul de motivare (înalt, preponderent stimulativ-recompensator sau corespunzător, preponderent stimulativ-sancţionator), timpul consumat efectiv (mic, raportat la capacitatea de percepţie şi viteza de absorbţie ori mediu dată fiind lipsa de experienţă şi pluritatea dinamică a sarcinilor), gradul de învăţare (percepţie / înţelegere / utilizare) a cunoştinţelor (mare şi foarte mare ori mic şi foarte mic) şi, în fine, targetul de folosinţă, eficienţa folosirii (când cel delegat de manager este expert de tip om potrivit la loc potrivit ori când cel controlat de manager este criticabil de genul om (ne)potrivit la loc nimerit.

Dacă delegarea este recomandată, controlul rămâne obligatoriu. Nici măcar când vârsta şi credibilitatea sunt gir al delegării de competenţă, virtuţile controlului nu trebuie ignorate.

Sunt toate aceste aserţiuni, elemente de interfaţare a ştiinţei conducerii cu managementul schimbării? Sunt chiar şi prin definiţie, ştiut că lumea (formată din actanţi contradictorii) este într-o continuă devenire. De altfel, schimbarea reprezintă modusul vivendi organizaţional, punctul obligatoriu de trecere al „politicii" de personal.

CRIZA, ACTORII GLOBALI ŞI NOUA ORDINE

Motto: ***Globalizarea este noua formă de comunism.***

(Al. Paleologu)

Nu trebuie nici să ne sperie, nici să ne surprindă curentul planetar (poate fi acceptat şi înţelesul direct al termenului curent: taifun, vijelie etc.) numit globalizare. În epoca sclavagismului grec şi roman se promova „en gros" ideea „cetăţeniei universale" şi concepţia potrivit căreia patria e lumea întreagă, iar omul cetăţean al ei. Aşa a apărut cosmopolitismul (sistem care evidenţiază apartenenţa la mai multe culturi, mai multe ţări sau chiar toate ţările, adică universal), aşa s-au născut oraşele cosmopolite, precum marile metropole americane în care s-au amestecat, amalgamat, interferat naţionalităţi, limbi, obiceiuri, etnii etc., dar, totodată, s-a creat şi un sens degenerativ de inspiraţie stalinistă, cosmopolitul fiind cel ce se ploconeşte, admiră, râvneşte tot ce-i străin, adică ce e în afara lumii comuniste dirijate de la Kremlin căreia trebuia să-i fie... străin cosmopolitismul.

Azi, a fi cosmopolit înseamnă a accepta că globalizarea există, ca şi timpul, este ireversibilă, adică trecătoare, are durată (deşi nu e eternă), are caracter istoric şi rămâne unidimensională (ca dimensiune a progresului socio-uman, desigur) într-un mediu dat.

Într-un amplu interviu, Alexandru Paleologu spune: „Globalizarea este o nenorocire care survine din cauză că planeta e mică", asemuind-o cu neo-comunismul, aşa cum pe terorist îl asemuieşte cu „un patriot care nu are mijloacele de a se opune agresiunii şi căruia i se refuză drepturile războiului."[14] În aceeaşi carte, Neagu Djuvara tranşează: „Cred că e o eroare de percepere a Uniunii Europene şi chiar a globalizării: lumea îşi închipuie că va fi vorba de o uniformizare."[15]

Când Brzezinski a numit, în 1965, ceea ce noi am abrogat în 1989, „stat totalitar" se referea, mai ales la atomizarea statală de extremă dreaptă, apusă în 1945 după înfrângerea Germaniei Naziste, dar şi la experimentul de extremă stângă prăbuşit odată cu căderea Zidului Berlinului ce a marcat sfârşitul războiului rece. Un investigator al construcţiei statelor şi prefigurant al ordinii mondiale a secolului ce deschide noul mileniu, vorbeşte de „thatcherism" (european) sau „reaganism" (american) ca noi forme de etatism liberal, fără a se renunţa, desigur, la impunerea prin forţă care este, aşa cum constata Max Weber în 1946, esenţa statalităţii, statul însuşi fiind, în viziunea creatorului „birocraţiei organizaţionale", privit drept „o comunitate umană care-şi revendică (cu succes) monopolul asupra întrebuinţării legitime a forţei fizice pe un teritoriu dat."[16]

Aceste realităţi se estompează „reformate" de efortul şi efectele globalizării care frământă (şi frisonează) planeta, preocupă (şi îngrijorează) lumea, sunt acceptate (şi impuse) ca într-o uriaşă piaţă.

Globalizarea nu trebuie privită nici ca pe o unire (uniune de state), nici ca pe o invazie (un nou imperialism), ci ca o acceptare a cuceririi şi dominaţiei economice, financiare, informatice, a expertizei traiului mai bun, mai ieftin, mai uşor. E ceea ce se cheamă impunerea culturii dominante, a brandurilor şi logo-urilor

[14] Ciprian Chirvasiu, *Destine fără noi*, Ed. Badea, Bucureşti, 2006, pg. 46 s.c.l.
[15] Ciprian Chirvasiu, *Op. cit.*, pg. 59.
[16] Apud Fr. Fukuyama, *Construcţia statelor. Guvernarea şi ordinea mondială în secolul XXI*. Ed. Antet, Bucureşti, 2004, pg. 14

de tip McDonald, Coca-Cola, Carrefour, Cora, Kauffland, IBM, Toyota, Mall etc. într-un război dur numit concurenţă acerbă. Aşa cum undele hertziene, viruşii gripei aviare ori SIDA, viiturile apelor, valurile de poluare, invazia substanţelor radioactive nu respectă (fiindcă nu au) graniţe, tot la fel globalizarea se impune împotriva divergenţelor, tradiţiilor, cutumelor etnice, ritualurilor religioase, aşezării pe glob, voinţei unora sau altora. Legea celui puternic devine acquis, oferta şi preţul celui puternic înfrânge răbdarea şi scumpătatea celui slab, efectul Zona se propagă zonal, regional, global. (S-a spus şi mondial, dar pentru a nu se înţelege dominarea lumii – le monde – s-a acceptat dominarea pieţei – globul privit ca o imensă reuniune de tarabe într-un bazar... mondializat!)

Fapt e că, azi, totul se vinde, se negociază, se schimbă. Se cumpără orice: hrană, informaţie, know-how, securitate, mediu ecologic, vizibilitate, loc pe scenă, orientări politice şi politicieni. Deşi nu există se face simţit un guvern şi un partid de guvernământ mondiale. Sau, mă rog, globale, Schengen,UE, ONU, NATO, CEFTA, OPEC, FMI etc. sunt uşi (intrări/ieşiri) ale spaţiului global.

De fapt, globalizarea a căpătat nume în zilele noastre, dar ea există (ca preocupare, chiar şi ca întruchipare comercială) din vremea străbunicilor. Coloniile (cu mână de lucru ieftină) şi comerţul profitabil peste mări şi ţări reprezentau aspecte globale. „Pax romana" – cu ecou în „pax americana" de azi – reprezintă un aspect de efectivitate a globalizării.

Întrebarea este nu dacă să se accepte ori să continue efortul egalilor (cu un primus inter pares, evident!), ci dacă se maximizează gradul de acces şi viteza compatibilizării tuturor statelor „satului global" la (toate) ofertele (şi, desigur, efectele!) globalizării.

E adevărat că pe un drum (de fier) ales (sau impus) nu toţi pot fi locomotive, chit că trenul e lung, calea grea, cu urcuşuri, curbe, devieri, tuneluri, viaducte, alunecări de teren etc., cum nici

vagoane la aceeaşi garnitură nu pot fi toate statele, dar nici hărăzirea posibilităţii de a fi călători sau, cum se spune, parteneri (cu sau fără bilet valabil) în acel expres, având libertatea de a circula... liber, dintr-un cap în altul, de la mecanic la frânar, trecând din vagon în vagon, însă fără putinţa de a (mai) coborî ori a schimba (fie şi ca acari Păun) mersul trenului, nu este un aspect de moralitate globală, egalitate de şanse, respectarea drepturilor omului, a valorilor democratice şi a normelor constituţionale precum independenţa, suveranitatea, statalitatea, unitatea, indivizibilitatea, plus a celor nostalgice ca neamestecul în treburi interne, inviolabilitatea frontierelor, egalitatea în drepturi. Noi, esticii, dedaţi la experimentul de impact numit globalism gen internaţionalism proletar, întrajutorare tovărăşească, tratat de la Varşovia şi CAER, suflăm, azi, şi-n iaurtul oferit de noua orientare cardinală, potrivit căreia lumina nu mai vine de la răsărit, ci dimpotrivă, de la apus.

Actorii esenţiali ai globalizării sunt statele, dar valorile fundamentale ale statului sunt din ce în ce mai vulnerabile.

Sfârşitul Războiului rece a făcut vizibilă o nouă realitate: existenţa statelor slabe sau falite care „au devenit, în mod indiscutabil, cea mai importantă problemă a ordinii internaţionale"[17] şi care „comit abuzuri în privinţa drepturilor omului, provoacă dezastre umanitare, determină valuri masive de emigrare şi îşi atacă vecinii".[18] Mai mult, găzduind şi alimentând terorismul – care a devenit flagel mondial – aceste ţări determină tot mai mult recursul la logica imperială asumată aproape vizibil de SUA. Intervenţiile umanitare sunt deja depăşite, iar experimentul irakian încă neputincios să ofere concluzii viabile şi, desigur, pozitive.

Un principiu – suveranitatea – e pe cale de a fi amendat, azi vorbindu-se tot mai pregnant despre „suveranitate limitată" sau „asistată" (de inspiraţie URSS?) şi de tendinţa unilateralistă a

[17] Chester Crocker, *Angajarea statelor eşuate*, în „Foreign Affair" 82(5), p. 32.
[18] Fr. Fukuyama, *Op. cit.*, pg. 100

SUA versus principiul „legitimităţii internaţionale" promovat de europeni, într-o lume a disputelor post – Război rece.

SUA, mai mult ca orice stat, este mai individualist – egalitarist – antietatistă, promovând un aşa-zis excepţionalism, mai ales după 11 septembrie 2001. Laissez-ul american asistat este notoriu, în timp de liberalismul teoretic greu aplicabil european reprezintă replica.

Fapt e că statalitatea s-a degradat, suveranitatea este vulnerabilă şi se află la „amurg", aşa încât extensia instabilităţii devine direct proporţională cu necesarul de import de stabilitate globală.

Tot mai des se fac cuvinte aspectele legate de crizele de încredere care temporizează eforturile globalizării. Încă din anii '70, Jacques Rigaud tranşa: „Crizele de încredere, de lege, de moravuri alimentează dezordinea, în timpul căreia renasc temeri, pe care le credeam revolute".[19]

Cu toate acestea, regionalizarea şi globalizarea îşi văd de drum, gestiunea efortului înseamnă prevenţie, eliminare sau evitare prin metode sistemice şi procesual-organice, aşa încât să se clădească şi arhitectura necesară de securitate naţională, regională, globală, căci în ultimii ani s-au modificat radical coordonatele geo-strategiei şi geopoliticii, lumea bipolară făcând loc unui univers fragmentar în care se „nasc" şi „renasc" antagonisme de toate categoriile, mai ales când credinţa (mai mult sau mai puţin fanatică) devine forţă de luptă şi ideal de a fi.[20] E adevărat că violenţa continuă să rămână modus vivendi/operandi pentru mulţi. Un mare analist al lumii de azi şi al „valurilor" prin care a trecut omenirea scrie: „Folosirea violenţei ca sursă de putere nu va dispărea prea curând. Studenţii şi protestatarii încă vor fi împuşcaţi în pieţe, prin toată lumea. Armatele vor continua să duduie peste graniţe. Guvernele vor aplica în continuare forţa

[19] J. Rigaud, *La culture pour vivre* (colection: Idées), Ed. Gallimard, Paris, 1975, pg. 9
[20] Apud Gheorghe Nicolaescu, *Gestionarea crizelor politico-militare*, Ed. TopForm, Bucureşti, 2003, pg. 35.

atunci când îşi închipuie că acest lucru serveşte scopurilor lor. Statul nu va renunţa niciodată la puşcă."[21]

Aşa fiind lucrurile (fenomenele, procesele, imediateţea socială) înseamnă că sfârşitul Războiului Rece nu a însemnat şi încheierea unei păci durabile, reciproc benefică naţiunilor lumii. Dimpotrivă, dacă vom urmării epicriza crizologiei contemporane, va trebui să acceptăm o anume doză de scepticism, de îndoială, dacă nu cumva de un pesimism, chit că unul temperat, care este dat de pericolele focarelor de conflict zonale, de exacerbarea discordiei de tip religios, de tendinţele de reactivare a „clauzelor" unui nou război rece.

Cum se ştie, recrudescenţa, amploarea şi *„originalitatea"* utilizării violenţei de tip militar a inflamat constant climatul internaţional, generând noi focare de criză şi conflict, ori reactivând contradicţii şi revendicări mai vechi. Tensiunile şi instabilitatea ultimilor ani, au determinat noi escaladări ale competiţiei armamentelor, iar frecvenţa şi profunzimea disensiunilor au făcut ca frontiera dintre pace şi război să fie, practic, eliminată.

Paradoxal, în condiţiile unui travaliu comunicaţional fără precedent, a unei lupte acerbe pentru instaurarea încrederii, concordiei, dialogului constructiv, se ascut diferende şi se produc incredibile acţiuni de forţă, se agravează stările de încordare, ameninţările şi crizele, intervenţiile *„punitive"* sau *„războaiele sfinte"*, aşa încât tot mai mulţi analişti cred că mişcarea pentru pace – în ciuda estompării macro-pericolelor nucleare din timpul existenţei *„cortinei de fier"* şi a paşilor făcuţi spre destindere după prăbuşirea comunismului – a ajuns într-un punct critic marcat de evoluţia acerbă a fenomenului terorist cu *„cauze"* etnico-religioase, care blochează practic orice speranţă de concordie, convieţuire, convieţuire paşnică, armonie planetară, făcând loc speculaţiilor defetiste şi justificărilor unui apropiat cataclism planetar apocaliptic.

[21] Alvin Toffler, Rowershift, Ed. Antet, Bucureşti, 2001, pg. 467

Chit că dezbaterile polemologice şi irenologice care ţin cont de prejudecăţi, versete biblice, tabu-uri, texte patristice, tradiţii etnice, etice, culturale şi, mai ales, de atitudinile democraţiilor euro-atlantice, de arhitectura geo-politică zonală, regională sau globală a structurilor şi articulaţiilor de securitate planetară, acestea nu contenesc, căutându-se resurse de optimism, metodologii de informare şi dialog, jaloane pentru demersuri care să evite criza, conflictul, confruntarea, catastrofa, colapsul.

Noile tipuri de violenţă (informaţională, ascunsă, politică sau psihologică) au schimbat trendul clasic al războaielor. Apropo de agresiunea psihologică, parafrazându-l pe Mark Twain, un dascăl american[22] spunea că războiul psihologic nu e nici psihologic, nici război. Avem de-a face cu un conflict mai eficient, care ignoră mijloacele violente, *„reglementarea prin sânge"*, adresabilitatea *„intoxicărilor"* (folosirea planificată sau programată a întregului spectru de acţiuni umane pentru influenţarea atitudinilor şi acţiunilor populaţiilor inamice sau neutre, necesare realizării obiectivelor naţionale[23]) constituind-o, cum am văzut, *„audienţele – ţintă"*. Aparent paradoxal, acest tip de război se desfăşoară şi în timp de pace, în situaţii de criză sau de conflicte regionale, deşi tendinţele actuale, când Cortina de Fier a dispărut, dar când au apărut noi centri de ameninţare, sunt să se înlocuiască (în regulamentele NATO, bunăoară) expresia *„psychological operations"* (inclusiv unul dintre instrumentele sale: propaganda, cu sintagma *„information operations"*, concept care *„rezolvă"* unele inadvertenţe de natură sociologică, punându-se mai pregnant în evidenţă caracterul pacifist al demersurilor grupurilor (*group*) ori forţelor (*forces*) de informaţii.

S-a tot vorbit, încercându-se a se găsi motivaţia globalizării (chiar cu preţul conflictului armat) de *„cauzele"* – premisă care o impun ca *„efect"* – scop, între care, cel puţin pentru anumite zone

[22] Saul K.Padover, *Războiul psihologic într-o epocă a revoluţiei mondiale* (în Columbia Journal of International Affair, nr.2/1980).

[23] Apud St.Ionescu & M.Buciuman, *Delimitări teoretice privind conceptele de război psihologic şi război informaţional* (Buletinul A.S.I.M. nr.1/1999, Bucureşti, pg.296).

planetare (ample şi numeroase), *„tribalismul"* sau *„etnicismul primitiv"* (eşuat în habotnicie sau fundamentalism religios), dar şi (mai ales) dependenţa economică transfrontalieră, nevoia de resurse, mai ales habituale. Dar aceste justificări ale curentului globalist sunt valabile doar pentru josul unei ierarhii sociale planetare, statele-naţiuni dezvoltate cu regim democratic bine conturat, tratând globalizarea potrivit altor coordonate.

Cea mai folosită urare este o formulă prin care se urează cuiva succes. Or, succesul, se ştie, se obţine în urma unei competiţii. Învingerea concurenţei, înfrângerea opoziţiei, rezolvarea conflictului produc succes.

Şi războiul, ca evidenţă a unei crize majore, e tot o competiţie, un conflict, unul violent, o încleştare pe viaţă şi pe moarte, o conflagraţie, la finele căruia beligeranţii devin învinşi şi învingători. Succesul, în acest tip de competiţie se cheamă victorie, care e pecetluită prin tratate ce consfinţesc şi impun dorita, dar temporara pace.

REALITĂŢI ŞI DETERMINĂRI PSIHOSOCIOLOGICE ALE ACTELOR TERORII

Motto: ***Toţi vă vor binele. Nu-i lăsaţi să vi-l ia!***
(S. J. Lec)

Totul are o istorie, adică o naştere, o devenire şi o...intrare în istorie. Istoria este o acumulare temporală – teoretic unidimensională, eternă şi ireversibilă. (Zic teoretic, fiindcă – dacă n-a fost învăţată bine, cum recomanda Nicolae Iorga – istoria s-a mai şi...repetat!)

Întinderea (şi profunzimea, desigur!) a istoriei presupun existenţa unor repere, puncte obligatorii de trecere, „schimbări de macaz", reevaluări şi schimbări esenţiale. Un asemenea reper al istoriei contemporane îl reprezintă data de 21 septembrie 2001, când devenirea umană, pentru o clipă, a încetat, roata istoriei însăşi s-a oprit, în văzul înmărmurit, la o oră de maximă audienţă şi accesibilitate la televiziune. Declick-ul care a determinat această (nouă) realitate istorică a fost catalogat drept atac terorist fără precedent. Cel mai puternic, cel mai complex, cel mai original, cel mai dramatic, cel care a schimbat lumea, raporturile inter-statale, care a revoluţionat strategia beligenă, care a ridicat asimetria la rang de politică militară, iar lupta antiteroristă/contrateroristă la valoare de filosofie a violenţei şi agresiunii.

Cât despre efectele colaterale, sunt grăitoare spusele unui politician român, care sublinia imediat după evenimentele tragice

din S.U.A. că: *„Puterea Americii nu stă, desigur, în trei clădiri şi nici în câteva mii sau poate zeci de mii de nefericiţi care şi-au pierdut viaţa în urma atacurilor teroriste. Spaima generată de atacurile respective a condus însă, la prăbuşirea burselor, la dereglarea pieţelor financiare mondiale, la oprirea circulaţiei aeriene, la deteriorarea monedei naţionale, la perturbarea activităţii tuturor instituţiilor democratice ale statului"*. Aceste efecte au avut „ecou" în toată lumea, reuşind să schimbe în răstimpul de la secundele fatale la dumirirea lumii, mersul istoriei, filosofia războiului, politica mondială, strategia acţiunilor îndreptate împotriva acestui instrument al strategiei violenţei dusă la limite abominabile, contra acţiunilor criminale fără precedent, contra tehnicii diabolice de timorare a opiniei publice, de presiune psihologică al cărei efect îl constituie spaima şi teroarea, favorizând în acest mod atingerea scopurilor pe care şi le propune.

În definirea terorismului greutatea e dată de poziţia pe care o are cel ce defineşte: în grup, în afară, e pro, e contra, e indiferent?

Potrivit Marthei Crenshaw există un model liniar cu două paradigme: instrumentală şi organizaţională, dar alţi psihosociologi au tratat terorismul ca fenomen social prin prisma crizei, a mediului cultural, ideologic sau social. Paradigma *instrumentală* (în care violenţa e privită ca intenţionată şi premeditată şi ca scop/politică de „negociere" pentru obţinerea unor recompense) şi cea *organizaţională* (în care se focalizează dinamica relaţională în explicarea emergenţei terorismului ca rezultat al dinamicii organizaţionale) sunt completate de paradigma *culturală* (în care se pune accentul, fie pe cultura favorizatoare, fie pe formarea personalităţii teroriste), paradigma *socială* (în care se evidenţiază sistemul relaţional) şi, în fine, paradigma *conflictului* (în care este evidenţiat rolul anomiei în exacerbarea violenţei privită prin prisma autorului, victimei şi coerciţiei).

Judecând simplu – chiar simplist! – putem spune că terorismul presupune utilizarea violenţei, intimidării,

ameninţărilor pentru producerea panicii, dezorganizării şi influenţării comportamentului colectivităţilor umane, adeseori în scopuri politice şi de multe ori sub acoperiri etnico-religioase xenofob-revanşarde, ce reprezintă augmentarea vandalismului, deteriorarea şi distrugerea prin furie şi răzbunare a unor elemente de convieţuire umană folosindu-se cele mai neaşteptate metode marţiale, inclusiv practicile kamikaze. Fapt e că, dincolo de ingeniozitate (care s-a rafinat incredibil în ultimul timp) acţiunile teroriste se remarcă prin cel puţin trei *calităţi* incontestabile: amploare, coordonare şi cruzime. Caracteristica psihosociologică a terorismului (ca ansamblu de acte violente folosit pentru atingerea unor obiective socio-politice sau personale) o constituie faptul că acesta nu afectează doar structurile de putere (pe care urmăresc dacă nu să le doboare, să le discrediteze pentru a fi anihilate din interior, ca-n cazul evenimentelor anticeauşiste din decembrie 1989), ci şi populaţia necombatantă (ca-n cazul conflictului dintre miliţiile hezbolah libaneze şi armata israeliană, care au generat numeroase victime colaterale). Motivaţiile culturale şi ideologice sunt diferite. De aceea, după scop, vorbim de terorism: politic, naţional, religios şi criminal, iar după aria de răspândire, de terorism regional, interregional şi internaţional.

Aşa cum se ştie, mijloacele folosite de terorişti sunt cel mai adesea asasinatul, exploziile, incendiul, distrugerea edificiilor publice, sabotajul, distrugerea căilor de comunicaţii, luarea de ostatici etc.[24]

Etimologic, termenul se pare că îşi are germenii în „hasichism" (de la secta fondată de Hassa Sabbach , unde cuvântul însemna asasin!) care în secolul al XII-lea, printr-un corp de devotaţi, făcea să domnească panica în întregul Orient Mijlociu până în Persia. Hasichiştii aveau misiunea să se infiltreze la curţile principilor şi ale unor monarhi, să le dobândească încrederea, iar în ziua în care primeau ordin din partea marelui

[24] Apud Grigore Geamănu, *Dreptul internaţional contemporan*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1975, pag. 458.

maestru să nu ezite să-l asasineze pe suveran în ochii întregii curți. Totuși, noțiunea de terorism a apărut în timpul Revoluției franceze, inițial ca sinonim al domniei terorii, instaurată de Robespierre, iar mai târziu ca definiție a folosirii sistematice a acesteia.

Până la începutul primului război mondial, terorismul era asimilat mișcărilor de stânga, iar după 1918, acțiunile teroriste au fost planificate și sponsorizate în principal de grupuri separatiste de dreapta, cum erau ustașii ce doreau independența Croației. Noțiunea de terorism a fost folosită pentru prima dată la cea de-a doua Conferință de unificare a dreptului penal desfășurată la Bruxelles în 1930, când s-a spus: „Folosirea internațională a unor mijloace capabile să producă un pericol reprezintă *acte de terorism* ce constau în crime contra vieții, libertății și integrității fizice a unor persoane sau care sunt îndreptate contra proprietății private sau de stat".

Terorismul contemporan provine din Noua Stângă desprinsă din Stânga leninistă, pe care a acuzat-o de pierderea spiritului revoluționar. Ea s-a pronunțat, de la început, fără echivoc, pentru violență, susținând că acțiunile violente sunt cele care duc la apariția și dezvoltarea premiselor revoluției.[25]

Originea terorismului contemporan îl constituie, de asemenea, amplele demonstrații studențești din Franța ce au dus la căderea „regimului paternalist" (în mai 1968), demonstrații care au constituit sursa unui număr însemnat de organizații de factură marxist-leninistă ce s-au ridicat împotriva prezenței americane în Europa, a americanismului, imperialismului occidental și sistemului capitalist, militând pentru revoluție și socialism.[26]

Practic, terorismul s-a născut și din dorința unor popoare asuprite de a recurge la acte teroriste pentru a atrage atenția asupra lor sau din lupta unor mișcări ce își propuneau răsturnarea

[25] Anghel Andreescu, Niță Dan, *Terorismul – analiză psihosociologică*, Editura Timpolis, Timișoara, 1999, pag. 2.
[26] A. Andreescu, N. Dan, *Op. cit.*, pg. 3-4

unor regimuri nedrepte prin violență ori din acțiunile de eliminare a unor tirani ce se făcuseră odioși în fața propriilor popoare din cauza represiunii fără limite pe care o practicau. De la arderea pe rug, tragerea în țeapă, punerea în fiare, tăierea limbii și alte mutilări, tragerea pe roată, crucificarea, biciuirea, spânzurarea, ghilotinarea, până la metodele moderne de teroare (vezi tratamentul prizonierilor irakieni din centrele de detenție americane!) acest flagel este o manifestare a despotismului și cruzimii venind din cele mai vechi timpuri. Azi violența și atrocitățile sunt concepute „științific", pe baze psihologice, sociologice, tehnologice și, desigur logice. Identificat, uneori, ca politică de stat (teroarea albă, teroarea neagră, teroarea brună, teroarea roșie iar, în ultimul timp vorbindu-se despre teroarea portocalie) terorismul și-a rafinat strategia, tactica, relaționarea, valorificarea efectelor etc.

Și în istoria națională cazurile unor Mihai Viteazul, Tudor Vladimirescu I. Gh. Duca, Armand Călinescu, Virgil Madgearu și Nicolae Iorga uciși prin acte teroriste din cauza opțiunilor politice pe care le aveau, ca și din cauza intereselor și rivalităților străine, sunt exemple grăitoare ale proto-terorismului autohton.

Literatura de specialitate definește terorismul ca pe un *act violent, premeditat, realizat de organizații conspirative cu caracter distructiv sau de persoane individuale împotriva unor demnitari, a unor obiective (instituții) politice, economice, științifice, militare, culturale, diplomatice, în scopul răzbunării, obligării „țintei" să adopte o conduită convenabilă autorilor, sensibilizării opiniei publice în legătură cu o cauză anumită, eroziunii stabilității politice și satisfacerii unor revendicări.*[27]

Așadar scopurile acestei acțiuni complexe sunt: *înspăimântarea*, prin care urmărește distrugerea moralului societății și, prin aceasta, instaurarea dezordinii, a neliniștii, insecurității, crearea unui climat *de panică*; provocarea acțiunilor de contracarare, pe cât posibil exagerate din partea statului;

[27] Stan Stângaciu, *Strategia combaterii terorismului și diversiunii*, Ed.M.I., 1996, pag.15.

influenţarea opiniei publice; strivirea rezistenţei sociale , urmărind să aducă societatea în situaţia de a fi incapabilă să mai reacţioneze; *strângerea de fonduri băneşti; lichidarea anumitor personalităţi* indezirabile sau pe care teroriştii vor să le scoată din joc; *condamnarea, „terorizarea"* celor pe care îi consideră vinovaţi de ceva; *consolidarea moralului teroriştilor* şi menţinerea acestuia la un nivel cât mai ridicat; *determinarea unor cedări ale puterii* cum ar fi eliberarea teroriştilor arestaţi.[28]

Pe plan intern, terorismul are foarte multe cauze care rezidă în principiu în: inegalitatea socială; polarizarea bogăţiei şi a sărăciei; arogarea puterii; lupta pentru putere şi supremaţie; ura celui slab faţă de cel puternic, izvorâtă din negarea ordinii existente pe care cel slab o consideră nedreaptă; proliferarea disperării; exercitarea de către cel puternic a unor presiuni şi acţiuni pe care cel slab le consideră a fi teroriste; incompatibilităţi grave în perceperea sistemelor de valori; existenţa unor tensiuni, convingeri şi prejudecăţi care cer un alt proiect de aşezare a lumii; hotărârea de a distruge, nu pentru a construi, ci pentru a spulbera şi pentru a instaura frica.[29]

Pe plan internaţional, se poate aprecia că acţiunile teroriste s-au desfăşurat, până în prezent, cu predilecţie în trei zone: cea a statelor puternic industrializate, unde terorismul este generat de gravele contradicţii sociale sau economice, de un puternic sentiment de frustrare şi alienare manifestat mai ales în rândurile tineretului; a doua zonă este cea a ţărilor unde trecutul istoric a generat contradicţii naţionale sau religioase puternice, determinând, de exemplu, pe basci, pe irlandezi sau musulmani să treacă de la rezistenţa organizată la violenţa teroristă în scopul recunoaşterii drepturilor lor de către metropolă; ultima zonă este cea a ţărilor din lumea a treia, unde terorii dictatorilor îi corespunde violenţa grupurilor extremiste. Specialiştii în materie evidenţiază numeroase cauze ale terorismului internaţional, între

[28] Apud A. Andreescu , N. Dan, *Op. cit.*, pag. 5
[29] Apud *Gândirea Militară Românească Nr. 5/2003*, pag. 39-40.

care şi următoarele: politica de dominaţie, expansiune şi hegemonie; discriminarea rasială, politica de apartheid; folosirea forţei în relaţiile internaţionale şi violarea independenţei politice, a suveranităţii naţionale şi integrităţii teritoriale a statelor; amestecul în treburile interne ale altor state; încercările de a impune unor grupuri naţionale părăsirea teritoriilor; exodul forţat al populaţiei persecutate; intensificarea activităţilor organizaţiilor fasciste şi neofasciste; menţinerea unei ordini economice internaţionale injuste şi inechitabile; exploatarea străină a resurselor naturale naţionale; distrugerea sistematică de către o putere străină a populaţiei, florei, faunei, mijloacelor de transport şi structurilor economice; lipsa drepturilor politice, economice şi sociale, violarea sistematică şi masivă a drepturilor omului; instalarea la putere în unele state a unor regimuri totalitare sau dictatoriale; învrăjbirea între cetăţenii de religii şi naţionalităţi diferite; şomajul, criminalitatea, violenţa, traficul ilicit de arme, toxicomania; legăturile terorismului cu anumite state, guverne şi servicii secrete, în scopul frânării ascensiunii forţelor democratice[30].

Cum s-a dovedit, după scopurile sale, terorismul poate fi de ordin *intern*, când elementele constitutive ale actului terorist aparţin spaţiului naţional al unei singure ţări şi *internaţional* când urmăreşte să complice viaţa internaţională sau să determine ruperea relaţiilor paşnice dintre state, să înlăture anumiţi oameni politici indezirabili unor cercuri străine sau să influenţeze prin intimidare politica internă sau externă a unui anumit stat.[31]

Fie că e vorba de depersonalizare (prin cultivarea falsului drept tradiţie), de confirmarea imaginii de sine (lezarea demnităţii apartenenţei justifică actul beligen) sau de fascinaţia violenţei (setea de orgie şi sânge, pentru unii este la fel ca „boala" pescuitului sau telenovelei pentru alţii), resorturile psihologice ale

[30] Apud P. Abraham (coord.) , *Comunicare şi protecţie*, Ed. Detectiv, Bucureşti, 2006, pg. 144 - 151
[31] Cf. Grigore Geamănu, *Op.cit.*, pag. 458-459.

actelor teroriste sunt greu de ierarhizat, iar actanții terorii, de asemenea. Sunt cunoscute, totuși, trei macro-categorii ce pot alcătui un portret psiho-socio-uman: profesioniștii de... *carieră*, *ocazionalii* sau teroriștii *ad-hoc* și *dezaxații psihic* (nevrotici, psihotici, sociopați, handicapați, retardați etc.). Fiecare astfel de categorie are elemente specifice de behaviorism, dar și multe aspecte care îi apropie. Întrebările principale pentru „încadrarea" unui terorist pot fi: cine este?, de ce acționează?, ce conduită are?

Abordarea terorismului ca fenomen psihosociologic se poate face *analitic* (politologic, *organizațional*, *etologic* – mass-media fiind ele însele generator sau accelerator de fenomen terorist! – și *psihologic* – cu ipoteze de tip: frustrare/agresiune, a identității negative și narcisism/agresiune) și *paradigmatic* (paradigma diplomației coercitive, a conflictului armat, a „lumii-noi" etc.)

Alt analist, Bruce Hoffman stabilește cinci obiective urmărite de teroriști: atenția (promovarea), cunoașterea (popularizarea), recunoașterea (legitimarea), acestea trei fiind susținute de intimidare, coerciție și provocare, și autoritatea (statusul oficial), guvernarea (controlul politic), ultimele două fiind mai rar atinse.[32]

De la pirateria aeriană, luarea de ostatici, răpirea de demnitari și diplomați pentru eliberarea cărora se pun condiții grele de ordin politic sau material până la atacurile cele mai „originale" și sângeroase asupra populației civile actele teroriste cunosc exacerbare și violență fără precedent. „Dar dacă, de fapt, adevărata lor motivație este plăcerea de a ucide și moartea ca amuzament?"[33] se-ntreabă Henry Broder, care adaugă: „Dâra de sânge a teroriștilor se întinde de la New York la Bali, de la Istanbul la Madrid și de la Beer Sheva până la Moscova". Tot același autor are și o constatare frisonantă: „... pe măsură ce loviturile (teroriste –n.m. N.R.) se întețesc, reacțiile (punitive –

[32] Detalii în Nicolae Rotaru, *O nouă fantomă care bântuie lumea*, B.J.R., nr. 3/2005
[33] Cf. „22" nr. 762/2004, pg. 11.

n.m. N.R.) sunt tot mai absurde. Trăim într-o lume absurdă în care „disperarea", „monopolismul", „globalizarea" adică „inechitatea", convietuind, nasc monștri ce „justifică" teroarea.

Dacă, de obicei, disperații se sinucid, nu ucid (afară de dramele familiale), dezaxații nu mai sunt singurii protestatari, ci inși cu grave dereglări comportamentale, care-i fac periculoși prin ignoranță, indiferență. Există o cultură a morții proprie acestei lumi absurde care acționează (precum kamikaze) pentru a-și asigura gloria în eternitate („Voi iubiți viața, noi iubim moartea") așa încât scapă oricărei explicații.

Fie că-l categorisim după *mobilul* care stă la bază (*terorism de drept comun* - șantaj, amenințări, crime etc. - , *terorism social* – ce urmărește schimbarea orânduirii sociale - , *terorism politic* - ce cuprinde atentate, acte de diversiune, comploturi etc. - *terorism de stat* - ce poate prejudicia în cel mai înalt grad pacea, securitatea și stabilitatea mondială), fie după principalele *cauze* care-l generează (*terorismul rasist* , *terorism extremist-naționalist* – gen IRA, ETA PKK etc. - *terorismul neofascist* sau *neonazist*, *terorism de nuanță fundamentalist-religioasă),* fie după *modalitățile* de executare a acțiunilor teroriste (*terorism direct* - explozii, incendii, deturnarea mijloacelor de transport, răpirea, luarea de ostatici și sechestrarea de persoane – și *terorism indirect* - plasarea de dispozitive explozive, infestarea sau infectarea mediului, spațiului sau bunurilor de larg consum, perturbarea sau dereglarea unor sisteme electronice în scop terorist, expedierea sau trimiterea de scrisori sau colete capcană etc.), acest flagel trebuie gestionat preventiv-combativ concertat de lumea civilizată, continuându-se, la parametri actuali, inițiative precum: măsurile de combatere a terorismului ce s-au luat în Belgia țară care, în anul 1856, a introdus în legislația sa penală „clauza atentatului" sau cele care s-au luat ca urmare a asasinării la Marsilia, în 1934, a regelui Alexandru al Iugoslaviei și a ministrului de externe francez Louis Barthon, de către Liga Națiunilor care a adoptat Convenția pentru prevenirea și

respingerea terorismului din 1937, primul instrument juridic internațional în această materie, al cărui articol 1 prevedea: *„Înaltele Părți Contractante, reafirmând principiul de drept internațional potrivit căruia este de datoria oricărui stat de a se abține de la orice fapt destinat să favorizeze activitățile teroriste îndreptate împotriva altui stat și să împiedice actele prin care acestea se manifestă, se angajează să prevină și să-și acorde, în mod reciproc concursul."* De altfel, la 24 octombrie 1970. Adunarea Generală a ONU a adoptat o declarație referitoare la principiile legale internaționale ale relațiilor prietenești și cooperării dintre state în conformitate cu Carta Națiunilor Unite, în care se prevedea: *„Fiecare stat se va abține de la organizarea, instigarea, sprijinirea sau participarea la acte de dezordine civilă sau acte de terorism pe teritoriul altor state și nici nu va tolera organizarea pe teritoriul său a unor activități direcționate spre comiterea unor asemenea acte, atunci când actele la care se face referire implică amenințarea cu violența sau utilizarea violenței".*[34]

Doi ani mai târziu, datorită recrudescenței actelor de violență, terorismul a făcut obiectul unor dezbateri la sesiunea Adunării Generale a ONU , când a fost constituit un Comitet special compus din 35 de membri pentru a examina propunerile făcute de state în vederea prevenirii și lichidării terorismului internațional.[35] De atunci, problema terorismului internațional s-a aflat pe agenda Adunării Generale destul de des, în anii 1981, 1983, 1985, 1987, constituind obiectul unor rezoluții care calificau drept criminale și condamnau ferm toate actele, metodele și practicile terorismului, oriunde ar fi, de către oricine ar fi comise, în special acelea care pun în pericol relațiile dintre state și securitatea acestora.

Combaterea terorismului vizează trei paliere: *politic* și *diplomatic, strategic* și acțiuni contra-teroriste de nivel tactic.

[34] Apud P. Abraham, *Op. cit. Pg. 153*
[35] Cf. Grigore Geamănu, *Op.cit.*, pag. 459.

Domeniul antiterorist este preponderent preventiv și vizează conlucrarea, complementarizarea comunicațională, sinergia informațională, etanșeiatea planingului, în timp ce contraterorismul presupune riposta, gestionarea crizei, acțiunea și conducerea violențelor, managementul și jurisdicția, soluționarea nonletală, coordonarea post factum etc.[36]

Aceasta cu atât mai mult cu cât azi, tensiunile care pot rezulta nu sunt de natură să amenințe în mod direct securitatea și integritatea teritorială a aliaților, ci pot afecta stabilitatea Europei în general prin conflictele armate care pot surveni, cu efect direct asupra aliaților.

E drept că Uniunea Europeană și NATO prin țările membre au dovedit o preocupare sporită de-a lungul existenței lor pentru cunoașterea riscurilor și amenințărilor la adresa securității comunității europene și pentru edificarea unui sistem de securitate viabil și eficient.

Pe linia inițierii unor măsuri antiteroriste s-au constituit instituții internaționale de luptă împotriva terorismului, cum sunt: ***Grupul TREVI*** (Terorism, Radicalism, Extremism, Violență) format în 1976 la Luxemburg. ***Grupul de lucru Quantica (QWG)*** a cărui activitate se caracterizează prin întâlniri anuale ale reprezentanților agențiilor de informații și de aplicare a legislației din țările membre UE și Canada, Australia și S.U.A ***Europol***-ul adică Oficiul European de Poliție prevăzut de art. k-1(9) din Tratatul de la Maastricht și din Convenția privind Europol, convențiile ***de la Tokio*** din 14 septembrie 1963, ***de la Haga*** încheiată la 16 decembrie 1970 , ***de la Montreal***, încheiată la 23 septembrie 1971, ***Convenția internațională pentru prevenirea și reprimarea infracțiunilor contra persoanelor care se bucură de protecție internațională, inclusiv agenți diplomatici***, adoptată la 5 februarie 1974, la New York, ***Convenția internațională împotriva luării de ostatici*** adoptată pe baza Rezoluției Adunării

[36] Detalii în Nicolae Rotaru, *Criză și dialog*, Ed. RAO, București, 2003

Generale a ONU nr. 34/819 din 13 septembrie 1979 sunt câteva repere ce şi-au vădit eficienţa şi oportunitatea.

Acţiunea mozaicată şi neconvenţională a teroriştilor presupune un mozaic de reacţii eficiente prin rapiditate şi efect.[37] Şi, mai ales, presupune fermitate şi refuzul concesiilor care nasc precedente, dau idei, duc la exacerbarea violenţei, prin activarea unor focare (celule) revanşarde de tip terorist care ridică fanatismul la rang de virtute şi asasinatul (inclusiv prin metoda kamikaze) la valoare de sacrificiu eroic, potrivit unei religii în care „moartea glorioasă" reprezintă un „accelerator de coeziune", într-un sistem de valori în care dihotomia credulitate/credibilitate nu există. Comune, pentru majoritatea actelor teroriste, fie din spectrul iudeo-creştin, fie din cel fundamentalist-islamic, sunt *infantilismul* (lipsa de realism), *fanatismul* (exclusivismul) şi *mesianismul* (predestinarea de mântuitori).

În România, actul de terorism, deşi nu explicit, ci mai mult prin nominalizarea efectelor, este incriminat prin Ordonanţa de Urgenţă a Guvernului nr. 141 din 25 octombrie 2001 aprobată prin Legea nr. 472 din 9 iulie 2002. Noul Cod Penal însă reglementează în Partea Specială, Titlul IV, crimele şi delictele de acest gen: acte de terorism, asocierea pentru săvârşirea de acte de terorism, finanţarea actelor de terorism, ameninţarea în scop terorist şi alarmarea în scop terorist.

Uneori, pentru a scăpa de strigătul propriilor neputinţe şi nedumeriri, aruncăm anatema, global, asupra teroriştilor, pe care ne vine mai uşor să-i combatem decât să-i înţelegem. Dintotdeauna bogatul n-a crezut săracului şi sătulul flămândului, dar, tot de-atunci, acumulările de ură şi răbdare ale nedreptăţiţilor au răbufnit. Soluţia (de viitor şi de durată) nu e acţiunea belicoasă, stârpirea, ci parteneriatul, clemenţa, toleranţa. Dacă n-au altă motivaţie decât plăcerea uciderii şi moartea ca amuzament cu ce-i

[37] Deşi a stârnit comentarii „morale", acţiunea cu gaz anihilant practicată de Rusia, în toamna anului 2002 asupra unui comando care luase ostatici spectatorii dintr-un teatru moscovit, reprezintă un exemplu de asemenea contraatac eficient şi rapid.

mai sperie sau cointeresează bombele? Nu putem împinge absurdul nici în cealaltă extremă, aşa încât de teama coşurilor de gunoi explozive sau răpirilor celor dragi să ne sinucidem preventiv. Istoria consemnează şi accese de nebunie colectivă (vezi mărirea şi decăderea celui de-al treilea Reich!), dar făurarii istoriei, cel puţin teoretic, au evoluat, de vreme ce Europa (unde a existat inchiziţia), a (cam) renunţat la pedeapsa capitală, aşa încât am putea (majoritari ai raţiunii!) să nu mai oferim teroriştilor motive „onorabile" de a proceda înfricoşător, ucigaş-sinucigaş, să le recomandăm să practice îndeletnicirea asta (jocul cu focul) la ei acasă, nu în alte ţări care i-au primit cu ospitalitate şi deschidere.

Aşadar, combaterea eficientă a terorismului nu se va face cu „cearta războiului", ci printr-o întărire de proporţii a serviciilor de securitate, mai ales cele informative. (Există şi măsuri radicale precum practicile unor Antonescu de a strămuta ţiganii la Bug, Stalin de a muta cecenii în taigaua siberiană şi Hitler de a extermina prin lagăre evreii, dar toate, în timp, şi-au dovedit falimentul!). Numai că serviciile secrete nu vor trebui să acţioneze după prezumţia de vinovăţie suspectând de jure tot ce e musulman, arab, palestinian, discriminând rasial-religios, ştiut fiind că, în final, cum se exprima un cunoscut analist militar, nu braţul care loveşte e vinovat, ci mintea care ordonă.

E drept că o soluţie (paşnică!) propusă de teroriştii este convertirea la islamism, alternativă la fel de incompatibilă ca şi cerinţa către ei de a trece la creştinism. De aici, violenţa care, prin trecerea de la încordarea nucleară la incomoda globalizare, încearcă să se justifice şi să se legitimeze (prin terorismul globalizat) ca alternativă. Alternativă la ce? Rămâne o întrebare la fel de hamletiană ca şi cea a eroului shakesperean într-un story existenţial deschis, la fel ca şi finalul unei opere propuse de Benedeto Croce.

REPERE ALE POLEMOLOGIEI TERORII

Motto: ***"Viața nu este proprietatea nimănui, ci uzufructul tuturor. Succesiunea generațiilor, fecunditatea eternă a vieții ne impune să o folosim cu grijă."***

(Lucrețiu)

Recrudescența, amploarea și *„originalitatea"* utilizării violenței a inflamat constant climatul internațional, generând noi focare de criză și conflict, ori reactivând contradicții și revendicări mai vechi. Tensiunile și instabilitatea ultimilor ani, au determinat noi escaladări ale competiției armamentelor, iar frecvența și profunzimea disensiunilor au făcut ca frontiera dintre pace și război să fie, practic, eliminată.

Astăzi, mai mult ca oricând, dominanta agresiunilor o reprezintă dominația. Evenimentele interferenței de milenii au relansat ideile polemologice, au născut noi paradigme privind sociologia și psihologia violenței, a politicii alianțelor, agresiunilor și ripostelor, a paradoxului voltairian, conform căruia scopul războiului a fost și a rămas *„cel mai mare rău moral"*, care *„aduce după sine toate crimele, introduce calomnia în declarații, perfidia în tratate, jaful, pustiirea, suferința și moartea sub toate formele"*.[38] Dar tot mai mulți analiști spun că „războiul" nu mai este ... război. În articolul „Un nou tip de război sau ideea

[38] Voltaire, *Maxime și cugetări*, Ed.Albatros, București, 1974, pg133.

unei echivalențe între daună și durere[39], este citat Nisbet care consideră că *„războiul satisface o anumită nevoie de comunicare"*, *„interacțiuni ce au drept consecință progresul social, dezvoltarea tehnicii, a științei în general și a economiei"*. Reiterându-se exemplele, cu invențiile determinate de necesitățile belicoase (cum este cel al inventării uniformelor militare, ori chiar ale radioului și televiziunii) se trage concluzia că, inclusiv democrația, ar fi „copilul războiului".

Detensionarea relațiilor Est-Vest nu a determinat însă și dezamorsarea conflictelor locale, ci, dimpotrivă a alimentat nostalgii, a reactivat spirite revanșarde, a favorizat acutizarea crizelor etnice, religioase, culturale. Zone ale globului sunt denumite prin metafore care duc cu gândul la existența, multitudinea, acutizarea, complexitatea crizelor, fie că e vorba despre defuncta *„cortină de fier"*, *„război rece"*, fie de periculoasele *„butoi cu pubere"*, *„intifada"*, *„jihadul"* sau abia astâmpăratele *„furtuni"* în deșert, în Balcani ori în Afganistan, din care stau să izbucnească „tornade" de revanșă și pedeapsă „sfântă". E de ajuns un *„smile"* sau un cuvânt cheie, o melodie sau o imagine televizată și zeci de kamikaze îndoctrinați să devină eroi sau sfinți într-o lume de apoi, să-și dea mâna pentru a duce la îndeplinire o misiune care, în alte circumstanțe, ar fi necesitat timp, forțe, tehnică, muniție, strategie și victime inimaginabile.

La aceste realități psiho-sociale, în care intruziunea fenomenului religios fundamentalist face casă bună (adică rea!) cu exacerbările punitiv-revanșarde și revizionist-xenofobe, se adiționează și alți factori cu caracter beligen (tendințele hegemonice, nevoia noilor piețe de desfacere, penuria de resurse energetice și alimentare etc.) sau deteriorările sinistre ale mediului ambiant (efectul de seră, seismele, inundațiile, poluarea, epidemiile, amenințările cosmice etc.). Fapt e că terorismul este cel mai mare dușman al păcii, el a schimbat paradigmele războiului, a introdus în arta strategică asimetria și invizibilitatea inamicului.

[39] Laura Ciubotărașu-Budai, *Contrast* 8/2001 (Perspective) (www.contrast.20 m.com / nou-tip.htm).

Cauzalitatea şi evoluţia fenomenului terorist nu s-au coagulat îndeajuns. Rod al unor crize politico-militare, culturale şi sociale sau al apariţiei „personalităţilor" teroriste „chemate" să aplice doctrine, mituri, cutume, „adevăruri supreme", flagelul vizează discreditarea politică internă, slăbirea relaţiilor externe, fisurarea credibilităţii unui sistem. De aici, justificarea (şi susţinerea) represaliilor, pedepsirilor, acţiunilor de tip „jihad", într-un spirit clandestin, aproape misterios şi ritualic, victimizant, de „chemaţi şi aleşi" să se sacrifice în lupta cu „inamicul nelegiuit".

Deşi avem de-a face cu un act criminal barbar, care atentează asupra speciei umane şi împotriva civilizaţiei înseşi, exacerbând la extrem violenţa iresponsabilă, coerciţia, intimidarea, înspăimântarea, manipularea conştiinţelor, mai sunt propovăduitori şi susţinători statali „raţionali", care pun totul pe „datul divin", pe previziunile profeţilor, vizionarilor, cărţilor sfinte, lansând adevărate „bombe mediatice" care îngreuiază combaterea sau ţinerea sub control, descurajarea şi contracararea prin acţiuni antiteroriste ferme, asumate în mod privat sau în cadrul alianţelor de securitate.

Combaterea terorismului vizează trei paliere: politic şi diplomatic, strategic şi acţiuni contra-teroriste de nivel tactic. Domeniul antiterorist este preponderent preventiv şi vizează conlucrarea, complementarizarea comunicaţională, sinergia informaţională, etanşeiatea planningului, în timp ce contraterorismul presupune riposta, gestionarea crizei, acţiunea şi conducerea violenţelor, managementul şi jurisdicţia, soluţionarea nonletală, coordonarea post factum etc.

După momentul 21 septembrie 2001 vorbim de un război cu strategie militară, forţe beligerante, logistică şi armament, planificare şi manevră, acţiuni tactice, coordonare, control şi comunicare, pregătire pentru luptă, alte elemente operativ-stratregice destinate confruntării cu un inamic invizibil într-un teatru de operaţii modular, complex, amorf, imprevizibil.

...*Strategia militară* scriu doi specialişti români – *într-un timp cât mai scurt trebuie să ofere* ***răspunsuri teoretice şi soluţii practice de acţiune*** *faţă de acest tip de război care se extinde vizibil pe planetă*".[40]

Direct, acoperit sau **psihologic**, modul de acţiune terorist în situaţii de criză se diversifică în amploare, violenţă, originalitate. Exacerbarea fenomenului şi nevoia de contracarare a lui au dus la apariţia fenomenelor colaterale, inclusiv acceptarea îngrădirii unor libertăţi sau transformarea, la rându-ne, în ... teroriştii prin metoda şi ţinta violenţei.

Tot mai multe voci spun că terorismul e o nouă metodă de ducere a războiului, care, astfel, devine unul special.

Masca, scutul sau motivaţia acţiunilor teroriste rămâne – cel puţin după declaraţii – „războiul sfânt" având ca scop punitiv lumea occidentală, în special S.U.A. şi Israelul. De la acţiunile atipice (non-militare şi non-convenţionale) de tipul celui din 11 septembrie 2001, desfăşurată „din interior" asupra unor simboluri de putere cu valoare internaţională, s-a trecut la acţiuni în care găselniţa tactică o constituie ţintele dispersate. Se pare că cheia reuşitei o reprezintă tot diada informare-comunicare (elementul principal al războiului războaielor, aşa-zisul info-war) **lanţul comunicaţional** funcţionând ireproşabil (de pildă, liderii marcanţi ai reţelei Al-Qaida fiind într-o legătură constantă şi eficace, greu de depistat, de bruiat şi anihilat decât post-factum, parcă pentru a se putea demonstra utilitatea şi fiabilitatea sistemului primesc instrucţiuni de deplasare şi acţiune în teren, în locuri, ţări, zone aflate sub semnul incredibilului şi inimaginabilului), iar **componenta informaţională** este de „ultimă generaţie" (de exemplu, aceiaşi „vânaţi" fruntaşi ai terorii află date şi informaţii despre „inamic", indiferent de gradul de securizare şi secretizare a acţiunilor împotriva lor).

[40] Apud Constantin Onişor & Sorin Frunzăverde, *Arta strategică a securităţii şi integrării europene*, Ed.A'92, Bucureşti, 2002, pg.121.

Una dintre armele terorismului localizat în Orientul Apropiat este „barilul", așa-zisa „bombă-B" sau „Focosul-P", care duce cu gândul, desigur, la arsenalul petrolier din zonă. Michael Stuermer publică în cotidianul berlinez „Die Welt" un articol („Să devenim stăpânii fricii noastre") în care terorismul este văzut o arie de acțiune globală, rețelele sale (precum arhimediatizata Al Qaida) care comunică „fără urme", fiind considerate de tip „nec plus ultra" (amărăciunea și orgoliul ultragiat al arabilor reprezintă sursa inepuizabilă de recruți, gata să devină eroi în atentate sinucigașe!) vizând trei axe simultan: distrugerea Israelului (receptat ca dușman de drept al lumii arabe), eliminarea S.U.A. din Orientul Apropiat și Mijlociu, precum și utilizarea armei țițeiului împotriva democrațiilor apusene. Aura de credibilitate și de putere sunt sporite de mass-media dornice de senzațional sau erijate în „forțe de luptă" în dispozitivele info-war.[41]

Se pare că globalismul a făcut ca „motorul" actelor teroriste să nu mai funcționeze bine cu „combustibili" de tipul: naționalism, patriotism, etnicism, proletarism, dar flagelul s-a cronicizat, fiind în esență, o problemă politică.

Încercările de până acum, de contracarare a terorismului ridică probleme de impact negativ și de resurse financiare enorme, care impietează eradicarea fenomenului, în loc s-o potențeze. Poate și datorită problemelor de clasificare și definire a terorismului, precum și a practicanților acestui război asimetric, informațional și, de cele mai multe ori, într-o lume, pentru ei, imaginară.

Subscriu acelora care cred, însă, că terorismul nu poate fi oprit cu mijloace militare, necum lichidat, ci poate fi anihilat, în timp, ca o epidemie, prin „vaccinări" cultural-educative și social-politice de anvergură (globale).

Recapitulând formele și procedeele de acțiune ale terorismului organizat: **acțiunea directă** (atentatul, răpirile, sechestrările, atacul armat, atacul nominal, atacul obiectivelor fixe

[41] Apud Petre Iancu, *Note de lectură* la http://www.dwllc.de/romanian/politica/301458.html

simulat sau legendat, deturnările rutiere, feroviare, navale sau aeriene), **acțiunea indirectă** sau **psihologică** (amenințări telefonice, alarmări, scrisori, atacuri chimice, bacteriologice, nucleare etc.) și **atentatele sinucigașe** (proprii terorismului de stat) trebuie să spunem că toate programele guvernamentale cuprind cel puțin patru obiective: prevention **(prevenirea),** prediction **(previziunea)**, dettering **(descurajarea)** și reaction (**reacția**), strategia combaterii având trei niveluri: 1. **politico-diplomatic** (negocieri, schimburi diplomatice, sancțiuni, opțiuni militare), 2. **abordare anti-tero** (de analiză a pericolului: culegere de informații, studierea vulnerabilităților, precum și de protecția obiectivelor și demnitarilor: siguranța acțiunilor, a personalului și fizică), 3. **reacții tactice** (acțiuni contra-teroriste, acțiuni de răspuns: reacții tactice, negocieri privind ostaticii, lovituri de răspuns).

Concluziile Centrului pentru Cercetarea Terorismului din S.U.A. și Comitetul Special pentru Terorismul Internațional al ONU (în funcție din 1972) sunt aproape sinonime privind cauzele și evoluția fenomenului fenomenelor, a sfidării mileniului, a flagelului apocalipsei. De natură socială, politică, fundamentalist-religioasă, națională, economică etc., cauzele exacerbării terorismului sunt: dominația, expansiunea, hegemonia, discriminările, apartheidul, forța, violarea independenței, suveranității integrității unor state, amestecul în treburi interne, exodul persecutaților, acțiunile neo-fasciste, inechitățile economice, exploatarea străină, distrugerile ecologice și suprastructurii, lipsa sau violarea drepturilor omului, practicile dictatoriale, torturile, represaliile, sărăcia, foametea, analfabetismul, mizeria, frustrările, învrăjbirile, totalitarismul, neo-colonialismul, șomajul, criminalitatea, violența, toxicomania, traficul de arme, droguri, carne vie, spălarea de bani, falsurile de bancnote și, cel mai grav, legăturile rețelelor teroriste cu state, guverne, servicii secrete care manipulează mai ales în orb fenomenul și actorii care frânează ascensiunea democrației,

instaurarea păcii, triumful progresului, menținerea securității și ordinii internaționale.[42]

Astăzi se vorbește de o a treia cultură (iar acest aspect va face obiectul economiei cercetării), care nu e nici tradițională, nici modernă, ci este *„o cultură pluralistă bazată pe comunicare și persuasiune, o cultură a consensului și diversității, o cultură care a permis schimbarea, moderând-o însă"*. Această cultură civică evoluează între aspirații optimiste și determinări pesimiste, așa încât este nevoie de o abordare politică a fenomenologiei, de crearea unei culturi politice dependent-participative în care să fie eliminate neglijențele, alienarea, ignoranța etc. legate de așa-zisul *"afect de sistem"*, cu variantele lui de output (așteptări umane) și de input (sentimente omenești și ca atitudine de comunicare), care cuprinde elemente tradiționale, precum mândria națională, garanția de siguranță, responsabilitatea civică, nivelul educaționale, participativitatea socială, adică exercițiul democratic.

Convinși că *„Alah nu-i iubește pe opresori"* , musulmanii (cuvântul se traduce prin *„cei care se supun")* erijați în justițiari ai terorii, au schimbat caracteristicile taberelor care se confruntă. caracteristicile războiului însuși prin ridicarea actului terorist sinucigaș la rang de „eroism sfânt", căruia i se opune (meritat în motivația acestui jihad, ca adversari „opresori") diada „durere și groază", răzbunarea ,ca răsplată pentru primatul belicos al adversarului.

De aceea, țelul acțiunilor asimetrice vizează simboluri (care să producă suferințe remanente, umilință și neputință, groază și furie), care să afecteze psihic (să alimenteze psihoze și să altereze „atitudinea omului rezonabil"). Dar pentru a-l cita tot pe Voltaire din *Essai sur les moeurs*, să ne amintim că *„Acele războaie religioase din fiecare țară, ce au pustiit o mare parte din Europa sunt mai îngrozitoare decât celelalte războaie, pentru că au luat*

[42] Apud Gheorghe Crețu, *Tendințe de evoluție a terorismului și cauzele proliferării acestui fenomen* (în Revista forțelor terestre, nr.2/2002, București, pg.100-102).

naștere din chiar principiul menit să preîntâmpine orice luptă".[43] Principiu înscris în toate cărțile sfinte, dar încălcat en gros sau interpretat după bunul plac de credincioșii taberelor religioase.

Irenologii, aflați în „război" cu polemologii consideră că cheia păcii o constituie echitatea. Cu cât popoarele vor fi mai egale (în privința condițiilor, nu a averii!) cu atât mai greu de acceptat și de produs vor fi conflictele militare „justițiare", opțiunile războinice scăzând în funcție de creșterea standardului de civilizație. *„Cred că putem admite* – spunea Tocqueville[44] - *ca regulă generală și permanentă că la popoarele civilizate pasiunile războinice vor deveni tot mai rare și mai puțin aprinse, pe măsură ce condițiile vor fi egale"*.

Analizele polemologice ale „violenței structurale" și a factorilor care determină pregătirea, amorsarea sau întreținerea proceselor beligene, cu punct final conflictual armat[45] consacră spații ample conflictului macrosocial, numit război și văzut ca luptă (armată) între state, între grupări din același stat (război civil) sau între coaliții statale (război **mondial**), dar *„actul de violență împins până la limita extremă"*, cum sună una dintre definițiile clausewitziene ale războiului, a ajuns un raport între folosirea mijloacelor violente (**army forces**) și cele nonviolente (**mind forces**), chit că unele caracteristici ale laturii nonviolente (precum **nonletalitatea**, receptată de „pretorieni" și adepții „liderului eroic" drept *„lipsă de bărbăție"* și condamnând această „umanizare a războiului") sunt considerate încă subsidiare în „aritmetica conflictelor", deși însuși Sun Tzî postula: *„Culmea dibăciei e să învingi dușmanul fără luptă"*.

Desconsiderat aproape unanim în epoca modernă, Robert A. Nisbet[46] consideră funcțiile războiului preponderent pozitive, exemplificând cu marile descoperiri (mai ales cele comunicaționale – telegraf, telefon, radio, televizor, calculator,

[43] Voltaire, *Op.cit.*, pg.129.
[44] Alexis de Tocqueville, *Despre democrație în America*, Ed.Humanitas, București, 1995, vol.2, pg.287.
[45] Apud *Dicționar diplomatic*, Ed.Politică, București, 1979, pg.674.
[46] Robert A. Nisbet, *Prejudices*, 1982 (citat de C.Zamfir & L.Vlăsceanu, *Op.cit.*, pg.488).

internet, satelit), cu standardizarea producției, dar mai ales cu demonstrația șocantă că *„democrația este copilul războiului"*, iar garnizoana *„prima școală a democrației"*.[47] Războiul a fost și a rămas alternativa la imposibilitatea pârghiilor sociale de a rezolva conflictele prin tehnici non-violente. Paradigma clasică (considerată mult timp imuabilă) a păcii/războiului, care rezidă în cuplul categorial violență/nonviolență cunoaște o modificare netă. Războiul ca violență organizată își pierde aura beligenă prin redefinirea triunghiularității agresiune /agresor / ripostă, determinată de relativizarea distincției dintre acțiunea brutală și încordarea nonconvențională (asimetrică).

„Această schimbare de paradigmă – scriu doi polemologi[48] - *nu este o simplă schimbare a pieselor pe eșichier; ea are rădăcini adânci, care țin de* ***genetica războiului****, de mutații în* ***zona cromozomială*** *a acestuia"*.

Evoluțiile mediului militar și misiunile noi ale armatelor (lupta împotriva terorismului, menținerea/impunerea păcii, participarea în alianțe mutuale, evoluția asimetrică a războiului, profesionalizarea armatei, informatizarea teatrului de operații militare) au ridicat probleme noi în abordarea sociologică a fenomenologiei *„potolirii agresivității colective"* care face din război *„un scop care se deghizează în mijloc"*, cum se exprima Bouthoul. *„Adaptarea la noile condiții"* a doctrinei NATO, cerută și obținută de Alianța Nord-Atlantică, așa încât textul punctului unu din „Declarația de condamnare a războiului" adoptată de Societatea Națiunilor la 27 septembrie 1927, care consemna că *„Orice război de agresiune este și rămâne interzis"*, a rămas o simplă naivitate, ori o speranță reportată. E drept că, în acel septembrie, nu se putea intui nefastul septembrie de peste 7- de ani .

[47] Apud *Dicționar diplomatic*, Ed.Politică, București, 1975, pg.495-498.
[48] Maria Iacob & Dumitru Iacob, *O nouă paradigmă a păcii și războiului* (În: Revista S.M.N nr.4/1995, București, pg.3).

ART MANAGEMENT

Paradoxal, în condițiile unui travaliu comunicațional fără precedent, a unei lupte acerbe pentru instaurarea încrederii, concordiei, dialogului constructiv, se ascut diferende și se produc incredibile acțiuni de forță, se agravează stările de încordare, amenințările și crizele, intervențiile *„punitive"* sau *„războaiele sfinte"*, așa încât tot mai mulți analiști cred că mișcarea pentru pace – în ciuda estompării macro-pericolelor nucleare din timpul existenței *„cortinei de fier"* și a pașilor făcuți spre destindere după prăbușirea comunismului – a ajuns într-un punct critic marcat de evoluția acerbă a fenomenului terorist cu *„cauze"* etnico-religioase, care blochează practic orice speranță de concordie, conviețuire, conviețuire pașnică, armonie planetară, făcând loc speculațiilor defetiste și justificărilor unui apropiat cataclism planetar apocaliptic.

Principiul enunțat de I. V. Stalin (căzut în desuetudine azi, ca lipsit de obiect, dată fiind evoluția cuplului pace-război, a arsenalului nuclear de descurajare!), potrivit căruia *„Fiecare impune propriul său sistem social, până unde înaintează armata lui"*[49], și-a vădit valabilitatea fatală decenii în șir, după încheierea războiului al doilea, iar sechelele lui sunt vizibile pe toate teatrele de acțiuni militare dezafectate sau încă ... fierbinți.

Dezbaterile polemologice și irenologice care țin cont de prejudecăți, versete biblice, tabu-uri, texte patristice, tradiții etnice, etice, culturale și, mai ales, de atitudinile democrațiilor euro-atlantice, de arhitectura geo-politică zonală, regională sau globală a structurilor și articulațiilor de securitate planetară – nu contenesc, căutându-se resurse de optimism, metodologii de informare și dialog, jaloane pentru demersuri care să evite criza, conflictul, confruntarea, catastrofa, colapsul.

Există, în limbajul militar N.A.T.O., explicitate asemenea operații (operations) de întemeiere (peace making), de menținere (peace keeping) și refacere (peace building) a celei mai dorite

[49] I. Chiper & Fl.Constantiniu & A.Pop, *Sovietizarea României. Percepții anglo-americane*, București, Ed. Iconica, 1993, pg.8.

stări post sau antebelice – pacea – girată de experienţe triste pecetluită prin tratate, păzită de diplomaţi, politicieni şi militari într-un purgatoriu fragil numit *„nici pace, nici război"*, care poate transforma oricând un rai de vis, într-un infern de coşmar.

Oare mai putem vorbi, în arhitectura de pace actuală de cele trei paliere ale securităţii sistemice? Mai poate fi individualizată securitatea sistemului *internaţional*, a celui *statal* şi securitatea *societăţii*? Ierarhizarea normelor de drept internaţional şi obligativitatea unor prevederi globale slăbesc articulaţiile microstructurilor de securitate, ca furnizori de pace şi stabilitate în favoarea întăririi acestor articulaţii la nivel mondial, cu riscurile asumate ale conflictelor ce pot izbucni, alterând stabilitatea relativă a scenariul geo-politic de pace existent.

Drumul de la pace la confruntare are multe puncte obligatorii de trecere. Conflictul (neînţelegeri, diferenţe de vederi, ciocniri de interese), potrivit unor specialişti ai domeniului[50], are mai multe trepte: disputa (care conţine acuzaţii, cereri, incriminări, sancţiuni, represalii, convenţii etc.), ameninţarea cu forţa (ce subsumează declaraţii, alianţe, concentrări de rezervişti, declararea mobilizării), demonstraţia de forţă (care constă în mobilizare, alarme, manevre, blocade, incursiuni), ciocnirea de forţe (stadiul ultim al conflictului), ocuparea militară (invazia) şi războiul propriu-zis.

Complexitatea acestor probleme de polemologie presupune investigaţii psihosociologice complexe de cultură şi psihosociologie a *„homicidului organizat"* în care acţionează *„violenţa structurală"* şi *„manifestă"* ce duc la confruntări armate grave.

Un atac terorist poate însemna distrugerea unui autoturism, a unui laptop, uciderea unei ţinte umane dar şi mărimea unui

[50] Constantin Moraru, Cornel Codiţă, *Confruntările armate din epoca contemporană* (Vol.citat pg.52-54

simbol ale cărui pagube sunt incredibile ca-n cazul distrugerii „gemenilor „newyorkezi" din 11.09.2001.[51]

În ce o priveşte, România a trăit permanent, în istorie, obsesia (in)securităţii. Marii strategi militari aflaţi în fruntea statului au dus o politică obsesivă de alianţe. În perioada interbelică, de pildă, s-au încheiat numeroase tratate bi şi multilaterale pentru protecţia de stabilitate şi securitate a ţării, care a fost teatrul „pohtirilor" vecinilor de-a lungul veacurilor. Convenţia de alianţă cu Polonia (1921, reînnoită în 1926 şi 1931), Mica Înţelegere cu Iugoslavia şi Cehoslovacia (1921 şi iarăşi 1933), Înţelegerea Balcanică cu Iugoslavia, Grecia şi Turcia (1934), Tratatul cu Italia (1926) sunt doar câteva alianţe la care se adaugă şi peste 800 de acorduri şi înţelegeri pe teme economice, culturale, consulare, ştiinţifice etc.

Experienţele, mai ales alianţa cu „fratele cel mare", din 1944 şi statutul de membru al Tratatului de la Varşovia au făcut ca România să devină circumspectă şi realistă, suflând în ... iaurtul ofertelor de alianţă din era globală, descifrând corect mersul istoriei şi alegând necum independenţa de tip ceauşist, adică izolarea, ci politica de alianţe de securitate cu structurile euro-atlantice. De altfel, în „zona cenuşie" în care am fost postaţi, ca aparţinători „străinătăţii apropiate", cum mai este denumit spaţiul ex-sovietic, suntem captivi ideilor de frontieră între civilizaţii ori sorţii de insulă a stabilităţii, care, aflată într-un ocean de tulburări cu furtuni în deşert, în Balcani ori în Caucaz, unde accentul cade mai ales pe pericole decât pe ameninţări, are şanse să se scufunde. Deşi pentru prima dată nu ne mai învecinăm

[51] • Printre ruinele WTC au fost descoperite 19.858 de rămăşiţe umane. Dintre acestea, doar 4.598 au putut fi identificate. • 343 de pompieri şi 60 de poliţişti au murit în tragicul 11 septembrie. • Doar 16 persoane care se aflau la etajele superioare locului în care s-a produs impactul cu turnul sudic au mai scăpat cu viaţă, dar nimeni din turnul nordic. • A doua zi după impact au fost descoperiţi 18 supravieţuitori. • Au fost distruse 1.350 de autovehicule care se găseau atunci în parcarea turnurilor sau în împrejurimile zonei. • Pierderile totale suferite de economia New York-ului sunt estimate la 93 de miliarde de dolari. Costul proprietăţilor distruse se ridică la 25,8 miliarde de dolari. După ce au fost distruse firmele din WTC, 83.000 de oameni au rămas fără loc de muncă, şomajul crescând cu aproape două procente. • Veniturile municipalităţii new-york-eze, provenite din taxe şi impozite, s-au diminuat cu aproximativ trei miliarde de dolari (Apud Timpolis, 12-15 septembrie 2002. Timişoara. pg.6).

cu o putere globală de tip imperiu, sunt mulți care nu văd cu ochi buni o „reîmpăcare" cu Moldova, după modelul german, recomandându-ne mai de grabă un „divorț" cu Transilvania, după modelul celui „de catifea" dintre Cehia și Slovacia fără să ia în calcul lipsa de similitudini și faptul că România nu a fost și nu e o federație , o uniune ori o „SUA".

Liderii politici români prevedeau că vom asista la transformarea Uniunii Europene într-o federație de state naționale, cu o Constituție și cu o redistribuție a atributelor suveranității între nivelul federal și cel național, care să permită Europei să-și asume un rol politic și militar mai important într-o lume în care procesul de globalizare, precum și că asistăm la o trecere de la globalizarea cu statele naționale ca actori, la aceea cu actori constituiți în mari grupări compacte, o uniune de state, adevărate „blocuri" politice, economice și militare. În această nouă postură, mărimea pieței interne a acestei mari unități continentale cum este Europa, performanțele economice, stabilitatea și tăria monedei comune, competitivitatea, abilitatea de a folosi noile tehnologii, coeziunea socială, stabilitatea internă sunt, alături de influența politică și puterea militară, elemente esențiale în competiția la nivel global.

„Deficitul de democrație" despre care se vorbește în legătură cu constelația țărilor nou-născute (ori renăscute) după prăbușirea comunismului nu reprezintă doar o figură de stil, ci o realitate pe care trebuie să și-o asume toate țările continentului nostru. România însăși, după 1990 are trei noi vecini – Republica Moldova, Ucraina și Serbia – cu opțiuni diferite despre arhitectura continentală și politica proprie, cu influențe istorice, convulsii sociale tipice sau determinări ideologice actuale, inclusiv cele legate de etnicitate, fenomen religios, „beligeranța" culturilor. Ca să nu mai vorbim de Marea Neagră și zona acesteia care inspiră liderii locali și politicienii planetei la opțiuni, programe, proiecte dintre cele mai originale, îndrăznețe și, nu de puține ori, năstrușnice.

FIREA UMANĂ, PERSONALITATEA ȘI MANAGEMENTUL ÎNSTRĂINĂRII

Motto: ***Trei sunt cele mai mari faceri de bine: sinceritatea, când ești mânios, mărinimia, când ești la nevoie și iertarea, când ești puternic.***

(Ibn-Al-Mustafa)

Actanți sociali, individul și societatea sunt entități reciproc ireductibile, dar și inseparabile, între ele existând raporturi sociologice (care evidențiază dependența omului de societate) și axiologice (care presupun perfecționarea continuă a omului „ființă supremă pentru om", cum se exprima Marx).

Ca făuritor al tuturor valorilor și ca măsură a lor, omul creează și nonvalori (antivalori), de la simplul kitsch cultural la marile „ctitorii" și descoperiri improprii, inutile sau dăunătoare.

Fiind nu doar individ, ci, ca ființă socială, o persoană (singularizată, individualizată prin faptele sale) ori o personalitate (recunoscută prin comportamentul său creativ), omul are o devenire socială grupală de la comunitate (Gemeinschaft, cum spunea, în 1887, Ferdinand Tönnies) la societate (Gesellschaft) ori de la grupurile primare cu relații directe la cele complexe (secundare) cu raporturi indirecte, potrivit distincției practicate de americanul Charles Horton Cooley în 1909 când a publicat *„Social organisation"*.

În privința acestor relații, Elton Mayo, care le-a studiat pe cele de la uzinele Hawthorne din SUA, a concluzionat că pot fi

catalogate formale şi, respectiv, informale, fapt adâncit (cu mijloace sociometrice) şi confirmat de J.L. Moreno, ca şi de alţi sociologi funcţionalişti (deci criticişti) precum Talcott Parsons ori Robert K. Merton.

Dar, vorba marelui Will, viaţa e o scenă, lumea e un teatru iar noi, actorii umani, trebuie să jucăm un rol sau mai multe. Şi chiar jucăm, fie şi pentru faptul că de la homo sapiens şi faber am evoluat ca loquens şi sufragans, plangens şi ridens, significans şi ludens. Jucăm (acţionăm şi ne comportăm) potrivit unor îndatoriri şi funcţii (rolul avut) şi în funcţie de poziţie (situaţie, rang, grad) care conferă drepturi (adică statutul ori statusul social). Rolul este elementul de efectivitatea umană, de feldeinţă, cum spunea Dimitrie Cantemir, în timp ce statutul reprezintă simbolistica determinantă a prestigiului sau „deferenţei", cum se exprimă Edward A. Shils.

Preocupându-se de elementele de raport şi ierarhizare a status-rolurilor, Ralph Linton (autor al unei cărţi traduse în 1968 de editura Ştiinţifică, intitulată *„Fundamentul cultural al personalităţii"* concluzionează că rolul (ca aspect dinamic al unui statut) e „un standard de comportament la care se poate aştepta grupul din partea individului"[52] La rândul său, Ralf Dahrendorf, în lucrarea *„Homo Sociologicus"* glosează: „rolul este cel ce dă conţinut formei goale pe care o reprezintă poziţia", în timp ce Robert L. Merton, tranşează că „fiecare individ deţine câte un set de statute şi îndeplineşte un set de roluri corespunzătoare"[53] care pot fi de două feluri: atribute (ascribed) şi dobândite (achieved).

Oricum, trebuie să existe, pentru devenirea umană către standardul de personalitate, o congruenţă a statutelor (statusurilor) şi a rolurilor, respectiv a unei corespondenţe, de care vorbea M.A. Beauchamp, care să permită lui „homo sociologicus" să se situeze în acel punct de intersecţie a individului cu societatea, care să

[52] R. Linton, *De l'Hommen*, Ed. Les Édition de Minuit, Paris, 1968, pg. 137
[53] R.K. Merton, *Elémenţs de théorie et de méthode sociologique*. Ed. Plan, Paris, 1965, pg. 284

faciliteze performanţa, căci, nu-i aşa, „între noi şi lume [...] stă societatea", ca să-l citäm pe Dahrendorf.[54]

Dar evoluţia (integrarea, socializarea, calificarea, performanţa) este pândită, uneori, de riscuri, de accidente ce pot determina înstrăinarea, contradicţia pernicioasă şi ruptura, „cenzura epistemologică", aşa cum zice Louis Althusser.

Încă din 1964, Norbert Wiener, scrie că este totdeauna posibil să se obţină şi rezultate nedorite, chiar dăunătoare şi imprevizibile. „Golemul – notează sociologul – este o creatură magică, totuşi una produsă de capacitatea umană. Marea întrebare este dacă omul poate sau nu poate stăpâni creatura sa, sau aceasta îi scapă de sub control".[55]

Nu-s lipsite de interes observaţiile privind înstrăinarea, potrivit cărora, oamenii fiind fiinţe capabile de acţiune liberă şi conştientă, anumite consecinţe sociale ale activităţii lor: „sunt imprevizibile pentru aceşti indivizi; le apar acestora ca şi cum n-ar fi rezultatul propriei lor activităţi, ci ca nişte forţe exterioare, *străine* de ei; le scapă de sub control, *nu pot fi stăpânite* de către ei; se întorc chiar împotriva lor, ca forţe *ostile*, apăsătoare, dăunătoare."[56]

Este şi concluzia la care ajunseseră C. Wright Mills (oamenii au tot mai mult sentimentul că sunt puşi în mişcare de forţe obscure din interiorul lor, pe care nu le pot defini) şi Ernest Jones (cel mai mare inamic şi cea mai mare primejdie pentru om rezidă în propria sa natură nesupusă, ca şi în forţele obscure care zac în el refulate).[57]

Este aspect al neputinţei individului singular în faţa copleşitoarei forţe a aparatului birocratic slujit de legi implacabile şi inşi impersonali, ca-ntr-un roman kafkian, ca-n *„Castelul"* bunăoară, unde acest aşezământ (centru de putere şi de presiune?)

[54] R. Dahrendorf, *Homo Sociologicus*, Köln und Opladen, 1970, pg. 20.
[55] N. Wiener, *Dumnezeu şi Golem*, S.A., Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1969, pg. 57
[56] Apud Andrei Roth, *Individ şi societate*, Ed. Politică, Bucureşti, 1986, pg. 75
[57] A. Roth, *Op. cit.* pg. 87

este „prototipul puterii politice birocratizate; cu desăvârşire antidemocratice, alienate şi alienante."

Cum răspundem acestor aspecte? Găsim tot în literatură, un exemplu care evidenţiază cele trei variante posibile. Iată-l pe Fedia, eroul lui L. Tolstoi: „Noi toţi care ne scoborâm din cercul în care sunt născut eu, avem numai trei posibilităţi: întâi, să lucrăm, să câştigăm bani şi să mărim ticăloşia în care trăim (...) A doua posibilitate este să sfarmi această ticăloşie, pentru asta trebuie să fii erou şi eu nu sunt un erou. A treia, e să uiţi de tine, să bei, să chefuieşti şi să cânţi... şi asta am făcut."[58] Aşadar, variantele sunt: conformismul, nonconformismul socializant şi noncoformismul privatizant. Arta managementului în evoluţia şi desînstrăinarea personalităţii umane este chestiune de opţiune şi, desigur, acţiune ulterioară

Fiinţa umană fiind prin esenţa sa fiinţă socială, care produce, dar şi aşteaptă. Se aşteaptă pe sine şi se aşteaptă la ceva anume.

Un sociolog francez, interpretând scrisele lui Max Ways din revista americană „Fortune" (mai, 1968) zicea, în 1957, apropo de aşteptările umane, care-s de două feluri – apocaliptice şi pragmatice – şi care sunt inseparabile: „Dacă aşteptările practice sunt confortul şi surplusul de consum, în timp ce aşteptările apocaliptice, mărturisit ori nu, sunt de tipul catastrofelor nu este de mirare că tinerele generaţii au tendinţa de a evada roi, de a se revolta".[59] Fapt dovedit cu vârf şi îndesat în cele trei decenii ce au urmat acestor constatări, inclusiv în România anului 1989 în care tinerii cu piepturile goale, înfruntând gloanţele şi-ncrezători în ascendentul pragmatismului speranţei faţă de defetismul apocaliptic, au evadat, prin revoltă, dintr-un ev ce nu le era propriu.

Se ştie că omul evoluează într-un mediu (ansamblu de elemente cu care interacţionează simbiotic şi simbolic) socio-

[58] Lev Tolstoi, *Cadavrul viu*, Ed. Cultura Naţională, Bucureşti, 1922, pg. 70-71
[59] Paul-Henry Chombart de Lauwe, *Cultura şi puterea*, Ed. Politică, Bucureşti, 1982 [1975], p.g. 333-334

geografic, care este cultural spre deosebire de cel natural (propriu animalelor). Într-o societatea instituţionalizată considerată *obiect* şi cultura trăită considerată *subiect*, procesul de *transformare* este influenţat de: mediul înconjurător, populaţie şi economice care evidenţiază *dorinţa de putere*, structurile şi raporturile sociale care exprimă procesul de *dominanţă*, domeniul cunoaşterii ce determină *prestigiul*, domeniul transmiterii sociale ce reprezintă *reproducţia* şi, în fine, domeniul organizării politico-juridice care favorizează *manipularea*. Aşadar, concurenţa, puterea, prestigiul, reproducţia şi manipularea se leagă de procesul (tridimensional) de dominanţă.

„Pâine şi circ", spuneau latinii şi credem că e de ajuns. „Oamenii nu trăiesc doar cu pâine, cum nu trăiesc nici doar cu jocuri!" zic sociologii de azi. „Convieţuirea" trebuinţe/frustrări este din ce în ce mai pregnantă şi, desigur, puţin benefică pentru manageri.

Să nu uităm de complexitatea şi mai ales de profunzimea personalităţii umane, a cărei evoluţie exprimă evoluţia societăţii, civilizaţiei, lumii.

De altfel, omenirea depinde de acţiunea celor patru **zări**: *urbanizare*, *industrializare*, *informatizare* şi *globalizare*. Primele două en gross, a treia aproape în totalitate şi ultima, în plină experimentare. Fiecare dintre aceste puncte cardinale ale devenirii umane ori componente strategice ale civilizaţiei planetare sunt constituite din microsiste precum canalizare, culturalizare, şcolarizare, ecologizare, socializare, salubrizare, salarizare etc. pentru primul aspect, robotizare, automatizare, standardizare, eficientizare, raţionalizare etc., pentru cel de-al doilea, ierarhizare, miniaturizare, conştientizare, demitizare, accesibilizare etc. pentru penultimul şi regionalizare, comercializare, (de)militarizare, securizare, democratizare etc. pentru al patrulea.

Evitarea armonicilor negative (pauperizare, defavorizare, colonizare, enculturalizare, ideologizare, depersonalizare, marginalizare, stigmatizare, acuzare etc.), fiind recomandabilă.

Cineva scria că omul – acest „alergător sedentar", adică navigator pe internet, „zappator" pe canale t.v. şi posturi radiofonice, „semesist" pe telemobil şi „e-mailist" pe computer – s-a închis în deschisul după care atât a tânjit, teritorializând mult flatata deteritorializare. Grăbiţi cum suntem nu numai că nu mai avem timp pentru traiectorie (drum, itinerar, kamph, traseu, dao. marş, mişcare) dar am ajuns să simultaneizăm startul cu sosirea. Două linii ale unei teleologii suprapuse. Un nou mod de „şezum şi plânsem".

Homo sapiens (faber, significans, sufragans, loquens. ludens) tinde să devină homo televisionus. Magnetismul micului ecran (şi al display-ului, desigur!) atentează la loasirul uman. manipulându-l, acaparându-l, sufocându-l. Confortul (lenea) prin care se consumă oferta t.v./p.c. determină dependenţa. Dependenţă care, în ultimă instanţă este (tot) o formă de înstrăinare. Redundanţa informaţională, saţietatea produsă de expandarea talk-skow-lui şi internet-cafe-ului duc la înstrăinarea individului social prin limitarea accesului la altceva şi prin cantonarea în tern, particular, unidimensional, gust îndoielnic, absenteismul comparaţiei, confruntării, criticii, concurenţei. divergenţelor, adică dinamismului vieţii.

S-a verificat că ambiţia exagerată este anticamera psihopatiei paranoide, cum hiperexactitatea şi excesul de conştiinciozitate/seriozitate sunt antreul psihopatiei anancaste, al comportamentului isteric. Aceste atitudini „pozitive", pentru un manager cu actori diferiţi de el în colectiv, determină stresul coordonării şi erodarea deciziei, adică şubrezirea autorităţii. Nevroza obsesivă, proprie personalităţilor demonstrative (ego-uri pilduitoare), subminează fondul de autenticitate, motivaţia şi realismul. Jocul de teatru exagerat al subiecţilor (vezi cazul legendărilor din mediul de intelligence) creează „escroci patologici". Teatralismul (actoricesc) şi fantezia (artistică) sunt elemente de comportament psihosocial şi de relaţionare umană, dar, totodată, pot influenţa personalităţile accentuate,

transformându-l în indivizi ciudaţi, demotivaţi, dificili. Expansivii, vulcanicii, nestăpâniţii sunt generatori de inconstanţă în dinamica grupală. Impulsivitatea – nerecomandabilă managerilor – este la fel de contraindicată şi executanţilor. Înfrânarea, stăpânirea, calmul sunt necesare în orice aspect de iritabilitate pentru a nu degenera în irascibilitate şi furie, anticamere ale comportamentului psihopatic – epileptoid, mai ales atunci când sunt asociaţi cu evadări bahice ori sexuale excesive.

Personalităţile umane, aşa cum se ştie, pot fi hipertimice (locvace, vesele, agere intelectual etc.) cu specificaţia că pot degenera în psihopaţi hipomaniacali (mai ales depresivi, deci personalităţi labile), distimice (tăcute, posomorâte, abătute, nerelaxate) care pot deveni patologice (psihopatie subdepresivă) şi ciclotimice, care manifestă oscilaţii de comportament de la cele ale personalităţilor emotive/miloase (pot evidenţia psihopatia reactivă labilă, ce poate degenera în depresiuni reactive de tip suicidar), la cele ale personalităţilor exaltate, care trec de la depresie la euforie, datorită excesului oscilaţiilor sentimentelor, care se manifestă cu patos şi entuziasm sau, dimpotrivă, cu disperare, ambele aspecte alimentând ciclotimia exaltată sau, anxioasă. De asemenea va trebui să ştim că personalităţile se pot manifesta ca introvertite, rezervate, absconse (introversiunea raportându-se la capacitatea de contact uman) şi ca extrovertite, deschise, încrezătoare (extraversiunea vizând aceeaşi capacitate relaţională).

Pentru a înţelege bine profunzimile psihice ale personalităţii umane, va trebui să investigăm, de fapt, firea, felul de a fi, structura psiho-morală a fiinţei omeneşti. O taxonomie realizată potrivit trăsăturilor accentuate ale firii cuprinde: firea demonstrativă, hiperexactă, hiperperseverentă, nestăpânită, hiperimică, distimică, labilă, exaltată, anxioasă, emotivă şi, desigur combinaţii precum cea extravertită şi variantele ei ori introvertită şi combinaţiile ei. Potrivit acestor firi există şi se manifestă personalităţile.

Nicolae Rotaru

Trăsăturile firii omeneşti se pot aborda din punct de vedere al caracterului şi, respectiv, ca însuşiri ale temperamentului. Bunăoară, însuşirile demonstrative, hiperexacte, hiperperseverente şi nestăpânite aparţin primei preponderenţe psihice (cea caracterială), iar celelalte vizează mai ales latura temperamentală.

Analizându-se în profunzime, vom putea rezuma că firea demonstrativă (ce poate degenera, prin hipertrofiere a caracteristicilor) în fire isterică, rezidă în capacitatea anormală de refulare. (E.g. refularea durerilor fizice: înţepături cu ace, cuie, andrele fără urmări; înghiţirea unor obiecte duţe, reprimându-şi senzaţia de vomă, cum se întâmplă prin penitenciare cu unii deţinuţi). Istericii mint cu cea mai firească nevinovăţie, iar din rândul lor se „recrutează" escrocii.

Personalităţilor demonstrative le sunt proprii lauda de sine şi autocompătimirea, hotărârile pripite, fanteziile bogate, traiul de tip carpe diem, dar şi capacitatea de adaptare în grupurile sociale, de a se face dezirabile şi respectate în colectiv.

Privitor la firea hiperexactă (care în cazul unei accentuări puternice poate duce la psihopatie anancastă) putem spune că este contrariul firii demonstrative, distingându-se prin lipsa capacităţii de refulare. Anancaştii sunt nehotărâţi, ablutomani, nervoşi, ipohondri, suspicioşi. (E.g. hiperexacţii se-ntorc din drum să vadă dacă au încuiat/sigilat biroul; înainte de a adormi recapitulează rezultatul zilei trecute şi sarcinile celei viitoare; pierd timp cu detalii şi nu mai pot isprăvi un lucru) Hiperexacţii sunt perfecţionişti, conştiincioşi, pândiţi de nevroză obsesivă, mai ales fobii, nu şi pedanţi, dar pot dobândi griji exagerate pentru propria bunăstare. În mediul riguros ierarhic, de tip militar, sunt întruchiparea disciplinei severe, vecină cu cazonismul.

Firea hiperperseverentă, care oferă o „tulpină" paranoidă a perseverenţei anormale a afectului, furnizează egoişti, ranchiunoşi, susceptibili. Fiind prevalenţi dar şi îndărătnici.

hiperperseverenţii au atât evoluţie pozitivă (motivatoare), cât şi negativă (psihopat-paranoidă), destabilizatoare.

În privinţa firii nestăpânite trebuie spus că neînfrânarea (impusurilor, instinctelor, sentimentelor) poate duce la psihopatie epileptoidă. Personalităţile nestăpânite acţionează impulsiv, nestatornic, cu mânie şi iritabilitate proprie colericilor, eşuând deseori în companii bahice ori alte plăceri.

Din rândul acestor impulsivi se „recrutează" criminalii. Fiindcă ei gândesc lent, greoi, de multe ori sunt caracterizaţi de trăsături depresive.

Managerul, în acest, caz, trebuie să ştie că acestor personalităţi accentuate (epileptoide) nu le e proprie reflecţia, posomorându-se şi căutând soluţii (re)vendicative.

Înainte de a trece la analiza firilor axate pe temperament, trebuie spus că pot exista şi hibrizi, „mezalianţe" între însuşirile descrise, ori pe care le vom aborda.

Deci, temeperamentul hipertimic (zis şi hipomaniacal, în cazul accentuării personalităţii de acest tip) este unul pregnant, caracterizat prin umor, veselie, optimism, locvacitate, inovaţie. Este o fire pozitivă, aferată, dezinhibată, cu spirit de aventură, dar şi cu tendinţa fugii de idei, deşi afectivitatea, voinţa şi gândirea nu coexistă în acelaşi grad, uneori manifestându-se implicaţii maniacale.

O altă fire axată pe temperament o reprezintă cea distimică, însuşire care, prin exacerbare, devine temperament subdepresiv, contrar celui anterior. Oamenii acestei firi sunt serioşi, afectaţi, pesimişti, pasibili de depresie reactivă, închişi (nu închistaţi), cu nostalgii etice (aproape fixişti), meticuloşi, dar cu randament redus.

Indivizii ce oscilează între firea hipertimică şi cea distimică sunt cei cu temperamente labile (afective), care, dacă se accentuează, compun firea ciclotimică, proprie alternanţelor, oscilaţiilor, digresiunilor, bolii maniaco-depresive. De obicei, în acest aspect, managerul are puţin de lucru, fiindcă acţionează un

anume sistem de autoreglare, iar „adiționările" (isteric-anacastice, de pildă), aparent paradoxal, duc la normalitate.

O fire interesantă este cea exaltată, caracterizată prin „molipsirea" rapidă la entuziasm și „lecuirea" eficace de disperare. Amabilitatea, altruismul, înclinațiile spiritual-ludice, extazul, mărinimia, uneori teama, pragmatismul, sensibilitatea, dar și predispoziția spre exaltare, damnare și disperare sunt caracteristicile de care trebuie să țină seamă responsabilii gestiunii firilor umane ale actanților unor organizații.

Tot pe temperament se axează și firea anxioasă, frica luând, încă din copilărie, diferite aspecte (de lumină, de întuneric, de animale, de fantome etc.). Acest neajuns temperamental poate îmbrăca haina timidității, nesiguranței, docilității sau jenei.

Hipersensibilitatea de tip neurovegetativ care alimentează tendințele anxioase, timorările trebuie foarte bine cunoscută și „lecuită" de managerii cu astfel de subalterni. În fine, firea emotivă, vizează sentimentele subtile, înduioșarea umană și se pune în evidență prin mobilitatea mimicii (nu se pot abține să lăcrimeze!). Scăpată de sub control, personalitatea emotivă poate eșua în depresiune reactivă cu pierderea forței de rezistență și eșuarea în acte necugetate.

Dacă primele categorii de firi umane (demonstrativă, hiperexactă, hiperperseverentă și nestăpânită) sunt preponderent caracteriale, iar celelalte șase (hipertimică, distimică, labilă, exaltată, anxioasă și emotivă) sunt pregnant temperamentale, putem spune că se cunosc destule combinații ale acestor zece firi dominante, în care împrumuturile pot pozitiva sau negativiza personalitatea[60].

În toate cazurile, o importanță covârșitoare o au aspectele de extravertire (orientarea mai ales spre percepție decât spre imaginație greutate în relaționări, dar și influențabilitatea și credulitatea) și de introvertire (orientare mai cu seamă spre

[60] Detalii în: Nicolae Rotaru, *Criză și dialog*,Ed. RAO, București, 2003 și în Nicolae Rotaru, *Psi-comunicare* ,Ed. ANI, București, 2007

imaginație decât spre praxisul perceptiv, ideile precedând acțiunea, înclinație spre gândire și minimă predispoziție spre acțiune, șovăiri, izolare, inaptitudine relațională inițială, dar ușurința dialogului, negocierii ulterioare).

Căci, așa cum se știe, un bun manager este un om prevăzător. El trebuie să poată identifica (previziona): ce este posibil (și cu ce probabilitate) să se întâmple; ce măsuri preventive se vor lua pentru împiedicarea producerii evenimentelor nedorite cu efecte nefaste; ce evenimente (evaluare cauză/efect, cantitate/calitate, amploare/gravitate) nu vor putea fi eliminate, elaborând, în acest sens, planningul acoperirii riscurilor. Așadar a prevedea și a preveni sunt infinitive ale sine-qua-non-ului managerial modern, de gestiune și finalizare a proiectelor eficiente, în funcție de modul cum este coagulat psiho-comportamental grupul.

În cadrul unei echipe, managerul se confruntă cu cel puțin patru ipostaze ale partenerilor: nu știu să facă (atunci se ocupă de formarea lor), știu să facă (și deci îi motivează), vor să facă (așadar îi coordonează sau deleagă competența) și, în fine, nu vor să facă (drept care pentru a nu da faliment, îi mobilizează/obligă să facă ori îi înlocuiește, reluând ciclul printre verbele a ști/a nu ști, a voi/a nu voi!).

Pentru a fi eficient în exercitarea menirii de „cel mai bun dintre egali", managerul trebuie să-ndeplinească permanent activități precum: orientarea activității, realizarea unor informări stadiale, motivarea actanților, desfășurarea unor activități specifice administrativ-evaluatoare, dezvoltarea relațiilor interne/externe, împărțirea cunoștințelor/experienței și aplanarea stărilor conflictuale.

Pe baza acestor calități umane, Goodall a ierarhizat 14 roluri posibile în grupuri: Tipul **"Bunului soldat"** este cel care se supune politicilor și regulilor organizațiilor, fiind o persoană tradiționalistă și pasivă în interacțiunile din grup. **"Altruistul"** este cel care dezvoltă strategii pentru ceilalți cu costuri și

sacrificii personale, „**Prințul**" acționează după cum dictează circumstanțele și dorește să obțină rezultate pozitive; își justifică acțiunile în funcție de rezultate, aspirând să aibă autoritate și putere. „**Curteanul**" dezvoltă comportamente ingratiatoare în prezența persoanelor cu autoritate și putere, tinzând sa fie autocentrat, dar nu în modul evident al prințului. "**Subminatorul**" este interesat să dețină controlul și să influențeze rezultatele grupului, fiind un membru mai în vârsta al acestuia, conservator, cu multă informație si experiență acumulată. "**Facilitatorul**" este cel care ajută grupul să fie deschis și onest, îndeplinind rolul de terapeut, în sensul că sprijină echipa să imagineze, să fantazeze pentru a obține idei. "**Servitorul maselor**" definește o strategie aparținând politicienilor; sunt persoane care posedă autoritate și putere, dar care susțin că nu au această poziție pentru a pune în valoare doleanțele celorlalți. "**Prietenul**" este o persoană care vrea să te ajute în schimbul unor favoruri în viitor, fiind loial, curtenilor si vesel: nu se știe însă când va cere o favoare în schimb. "**Dușmanul prietenos**" dorește să apară ca fiind prieten în timp ce își maschează adevăratele intenții. "**Persoana timidă**", are două variante, cea cu adevărat timidă și cea care se folosește de acest aspect ca o strategie. "**Narcisistul**" reprezintă persoana foarte centrată pe sine, care vede organizația ca pe o oportunitate de a-și îndeplini scopurile, fiind interesată doar de modul cum grupul o poate recompensa . "**Omul echipei**". Nu este un tip cu o personalitate anume, el joacă astfel încât să se dezvăluie plenar calitățile membrilor grupului. „**Yes-man/no-man**". Sunt strategii folosite de membrii cu o toleranță scăzută față de ambiguitatea conflictelor sau de anumite opinii care-i contrazic. „**Furiosul**" este un narcisist autocentrat cu aspirațiile prințului și curteanului. Este dezgustat, nerăbdător, sătul de reguli, caracterizat drept persoana rebelă.

Aș mai adăuga un posibil rol, specific organizațiilor de tip balcanic, cel al „**Indiferentului**", adică al celui ce nu-și asumă

răspunderea, vestitul creator al formulei "cum ordonați", care poate facilita un management prost, chiar periculos[61].

Concluzionând putem remarca, așadar, că omul ca individ se deosebește de toți ceilalți, nici o personalitate nesemănând una cu cealaltă. Caracteristicile care ies din comun reprezintă ceea ce profesorul Karl Leonhard numește „personalități accentuate"[62], și despre comportamentul social care îmbracă forma celui de grup, gestiunea putându-se adapta, prin limbaj, la mediul social corespunzător, cum recomandă prefațatorul cărții, academician Arthur Kreindler.

[61] Vezi pe larg abordările din lucrările: Nicolae Rotaru, *Psi-sociologie*.Ed. ANI, 2006 și Pavel Abraham & Nicolae Rotaru, *Criză și comunicare*. Ed. Detectiv, București, 2007

[62] Vezi K. Leonhard, Personalități accentuate în viață și în literatură. Ed. Enciclopedică Română, București, 1972.

INFINITIVE MANAGERIALE ÎN STRUCTURILE DE TIP MILITAR

Motto: ***Cu un nebun trebuie să discute medicii, nu serviciile secrete.***

(Cătălin Harnagea)

Managementul (fost până mai alaltăieri „știința conducerii", devenit mai ieri și „artă a coordonării") este, de fapt, un „praxis" al prognozei, planningului, organizării, deciziei, coordonării, controlului, motivării, evaluării, adică al comunicării organizaționale.

Managementul, deși se tratează, mai ales, dinspre șefi spre subalterni, este un proces biunivoc. Eficiența artei/științei/practicii organizării și conducerii activității într-o organizație, grup social, atelier de lucru, echipă de muncă este dată mai ales de feed-back, adică de comportamentul actanților.

Dincolo de aspectul ludic al unui așa-zis decalog[63] al angajatului la ... stat, în raport cu cel de la patron, cele zece aspecte (de

[63] Decalogul angajatului la... STAT

1. Dacă un coleg muncește, nu este un motiv să faci și tu la fel;
2. Ce poți face azi nu lăsa pe mâine, ci pe poimâine, că până atunci ori se uită, ori poate nu mai este nevoie...
3. Lucrarea care nu se rezolvă de la sine în două zile, nu mai merită să te apuci de ea;
4. Serviciul nu-i cârciumă, ca să stai acolo și după program și nici biserică să vii și duminica;
5. Se zice că munca l-a făcut pe om. Dar de lene n-a murit încă nimeni;
6. Este adevărat că munca înnobilează, dar societatea noastră nu are nevoie de nobili;
7. Cine nu muncește și cine nu greșește merită promovarea;
8. Orice om trebuie să aibă o activitate, dar asta nu trebuie să degenereze în muncă.
9. Munca este un izvor de sănătate, deci lăsați-o pe seama bolnavilor;
10. Nu ne este frică de muncă, pentru că știm să ne păzim de ea.

excepție) sunt grăitoare pentru modul cum trebuie privit managementul și mai ales cum trebuie atins dezirabilul optim managerial.

Incipiența democratică de la noi (boala copilăriei capitalismului, deh!) scoate în evidență aspecte manageriale stranii. Se pare că nici un lider nu a înțeles că nu poate avea succes dacă nu e pregătit să fie contestat. Aproape toți au crezut că a ajunge într-un vârf ierarhic este pe cât de simplu, pe atât de ușor de suportat, ignorând, in corpore, zisele lui Harry S. Truman care spunea că „Dacă nu suporți căldura stai departe de bucătărie".

Obținerea simpatiei tuturor și cu atât mai mult a sentimentelor de iubire din partea majorității e o utopie asumată a oricărui lider, o dovadă de imaturitate politico-managerială. Nici o popularitate (creată pe făgăduințe, la per tu, băi de mulțime și fotografii cu plebea) nu durează, plus că nu e unanimă, ci doar, eventual, majoritară.

Papa, cât a fost el de trimis al Domnului pe pământ, tot a luat un glonț de... simpatie de la un tânăr protestatar. Reagan, cât a fost el de iubit (mai ales de mașina de război și afaceriștii americani), deși n-a pățit ca Lincoln, Kennedy, McKinley, J.A. Garfield, tot a primit un glonțișor în trup, de la un „admirator" al părții adverse.

Tanjă mare, cum ar fi spus bătrânii mei, și managementul ăsta. Poate de aceea, nici azi nu există o părere unanimă în a-l considera ceea ce e: știință, artă sau numai praxis social organizațional.

Concordia (ca să nu mai vorbim de consens!) este ca un fruct exotic apetisant al cărui sâmbure tare îl reprezintă conflictul. Orice lider este speriat și stresat de posibila conflictologie ce poate degenera în criză, așa încât, foarte mulți aleși/ajunși în jilțuri cu sceptrul puterii anexat dau dovadă de ambiguitate (a rolului), de incongonențe (relaționale), de neadevăruri

(decizionale), de incompatibilităţi (funcţionale), de discrepanţe (de adaptare şi dinamică) etc.

Cum reliefam, trei sunt ipostazele principale ale conducerii: arta, ştiinţa şi practica. Cu infinitivele aferente: a face (frumos), a face (corect) şi a face (profesionist). Dezvoltarea economico-socială fără precedent a făcut ca sistemul de coordonare, comandă şi control să capete cea mai mare importanţă. „Forţa aflată în spatele organizaţiilor de succes este capacitatea de a conduce"[64], scriau doi cunoscuţi autori într-o lucrare despre lideri.

Practic nu există domeniu care să nu... reclame o conducere modernă, eficientă, dinamică, un leadership electronic, computerizat, informatizat, un management suplu, adaptiv, funcţional, ştiut fiind că subdezvoltarea (care persistă pe „harta" geopolitică, în ciuda efortului globalizator al superdezvoltaţilor!) „este un simptom de subconducere în întreaga lume".[65]

Tipologizarea, diagnoza, factorii interni şi externi, efectele influenţelor, evaluarea eficienţei, particularităţile, interdependenţele, dificultăţile psihosociologice, soluţiile şi alternativele manageriale reprezintă conţinutul şi ipostazele de abordare ale geografiei conducerii, ca activitate eminamente umană trivalentă: a praxisului, a măiestriei şi a rigorii.

Fapt e că, înainte de a deveni artă şi ştiinţă, conducerea a fost o practică socială bazată pe acumulări şi generalizări empirice, pe descoperiri şi valorizări pragmatice, demersuri din care s-au născut reguli, stereotipuri, cutume.

Mutarea accentului de pe natural pe cultural, adică trecerea de la adaptarea la mediu la transformarea acestuia prin intervenţia hotărâtă a omului în procesele naturale a făcut din practica „managerială" o artă a coordonării cu scopuri bine precizate, care a dus la apariţia competenţei, eficienţei, succesului.

[64] W. Bennis & B. Nanus, *Liderii. Strategii pentru preluarea conducerii*, Ed. Business Tech International Press, Bucureşti, 2000, pg. 14

[65] I. H. Lansberg, *Congresul mondial de management al CIOS*, Ed. Academiei „Ştefan Gheorghiu", Bucureşti, 1975, pg. 420.

Boom-ul informaţional, progresele revoluţiei ştiinţifico-tehnice, efectul celui de-al treilea val tofflerian, au determinat apariţia ansamblului managerial, a „comuniunii om-tehnică", a sistemului informatizat, a abandonării empiricului în favoarea normativului, arta (cu abilităţi, talente, reflexe personale) devine ştiinţă (cu legităţi, metodici, strategii de cercetare şi investigare euristică).

Această evoluţie nu trebuie văzută unilateral, linear, ci ca un proces atomar, o devenire în spirală, bazat pe principii şi legităţi manageriale, ca o simbioză de experimente, ca funcţionalitate de subsisteme concomitente, reciproc dependente, aflate într-un echilibru ce decurge din scopurile organizaţionale.

Ştiinţă, practică şi/sau artă, conducerea este, de fapt, un raport între un ego şi un grup, pentru îndeplinirea unor interese-scop. Lideri sau manageri, conducătorii prognozează (prevăd), organizează, coordonează, comandă (decid) şi controlează demersul managerial, leadershipul organizaţional, pe cel puţin două paliere: psihosocial (ca fenomen de interacţiune/influenţare atitudinal-comportamentală) şi psihoorganizaţional (ca sistem dinamic de comportament raportat la: trăsăturile liderului, calităţile subordonaţilor, natura şi scopul organizaţiei şi, în fine, mediul socio-economic şi politic).

Aşadar, conducerea nu e un simplu comportament al liderului, ci un sistem psiho-relaţional, un complex de interacţiuni şi influenţări umane interpersonale intragrupale şi intergrupale, păstrându-se o anume disciplină ierarhică şi, totodată, un minim de autonomie a executanţilor. Se ştie că puterea trebuie să fie un exerciţiu democratic, bazat pe consulting, briefing, sondaj de opinie, tocmai pentru a anihila pernicioasa anestezie a gândirii creatoare, a iniţiativelor reformatoare, a spiritului proactiv progresist, care se poate manifesta când se abordează un stil imobil, inflexibilitate şi rutină, constrângeri şi practici inerţiale.

Aşa cum profesorul are succes la catedră prin pedagogie şi farmec personal, şi managerul va izbuti în profesie dacă va

stăpâni știința de a conduce și va avea carismă de lider. Este, ca să concluzionăm, ceea ce se cheamă eficientizarea conducerii și evitarea crizelor (aritmiilor) printr-o practică managerială relațională în care negocierea (consultingul), integrarea socială și motivația să joace, constant, rolul primordial.

Ca un rezultat al celor arătate până aici, decurge necesitatea unei sistematizări a teoriilor și modelelor conducerii, fie după criteriul tematic (abordat de majoritatea specialiștilor), fie după cel istoric. Profesorul român Mielu Zlate, ierarhizează șase teorii ale conducerii: *personalogice* (a conducerii carismatice sau eroilor/marilor personalități și a trăsăturilor), *comportamentiste* (a celor două dimensiuni comportamentale și a continuum-ului comportamental), *situațional-primare* (a supunerii față de legea situației), *ale convergenței* (a favorabilității situației de conducere și a maturității subordonaților), *cognitive* (normativă, a luării deciziei, „cale-scop" și a atribuirii), și *ale interacțiunii sociale* (a legăturilor diadice-verticale și a conducerii tranzacționale). Potrivit acestor teorii se propune și o taxonomie a metodelor conducerii cu trei trepte: modelul conducerii ca funcție a persoanei (în care conducerea este act, efect și/sau atribut al unui lider și doar al lui), modelul conducerii ca funcție a situației (nu melanj managerial între propria acțiune și „a-i lăsa pe alții să facă", potrivit unor circumstanțe anume) și modelul conducerii ca funcție a relației dintre persoană și situație (numit și modelul mixt, în care conducerea e o funcție, dar și de locul pe care-l... sfințește, în funcție de pragmatica managerială adaptabilă la dinamismul organizațional).[66]

Încă din anii '50, N.R.F. Maier[67] vorbește de triplete ale stilurilor. El și-a imaginat un triunghi echilateral, într-ale cărui vârfuri a plasat cele trei stiluri clasice, pure, descrise de Kurt

[66] Mielu Zlate, *Lidership și management*, Ed. Polirom, Iași, 2004, cap. 3.
[67] Vezi N.R.F. Maier, *Principes des relations humaines. Applications pratiques dans l'entreprise*, Les Éditions d'Organisation, Paris, 1957.

Lewin și colaboratorii săi R. Lippitt și R.K. White încă din 1939, autoritar, democrat și laissez-faire), iar la mijlocul fiecărei laturi a notat stilurile intermediare, combinate: paternalist (ca median între autoritar și laissez-faire), majoritar (ca medie între autoritar și democrat) și laissez-faire sau democratic.

La rândul său, J.A.C. Brown, cam în aceeași perioadă, descria trei sub-tipuri de conducători *autoritari*: strict (sever și corect), binevoitor (interesat și responsabil), incompetent („infantil" și fără scrupule), și două de *democrați*: autentic (delegare amplă de autoritate) și pseudodemocrat (un fel de autoritar incompetent, democrat în vorbe și egoist în fapte, un fel de „baron local", cum am zice noi astăzi).[68]

Sunt și opțiuni bidimesionale, ca acele propuse de R. Tannenbaun și W. H. Schmidt, care prefigurează doar două stiluri (autoritar și democratic) de conducere, după gradul de utilizare a autorității și aria de libertate a actanților, arie care cuprinde șapte „comportamente" ale managerului vizând evoluția deciziei, dar și ca acele bidimensionale care se referă, prin prisma tipologiei stilurilor elaborată de Robert R. Blake și Jane S. Mouton, la dimensiunile esențiale ale orientării conducătorilor – spre producție (sarcina) și spre personal (afective), fapt care determină, într-o grilă managerială, stiluri hibride de tipul: populist, centrat pe grup, secătuit, centrat pe sarcină sau mediu-oscilant.[69]

Cum se știe (inclusiv de la Mintzberg, care a stabilit zece roluri manageriale grupate în trei domenii – interpersonal, informațional și decizional!) managementul organizațiilor este un proces (știință, artă și practică) de operare și dezvoltare organizatorică pentru eficientizarea demersurilor.

Sunt foarte adesea invocate, ca puncte obligatorii de trecere, cum spun strategii, cel puțin cinci: schema organizației (adică structura funcțională), cultura organizațională (deci elementele de specific și continuitate), echipa (respectiv resursele umane pe

[68] Vezi J.A.C. Brown, *Psyhologie sociale de l'industrie*, L'Épi, Paris, 1961, pg.252-260. Apud Mielu Zlate, *Op. cit.*, pg.105-106.

paliere de execuţie, administrare şi conducere), flexibilitatea (adică elementele de compatibilitate şi cooperare) şi dinamica (respectiv aspectele de implementare a excenge-ului managerial de schimbare structural-culturală în domeniul uman, material, financiar, informaţional etc.

În privinţa schimbării, care reprezintă targetul demersurilor manageriale moderne, teoreticienii ştiinţei conducerii vorbesc de trei forme generice ale gestiunii acesteia: schimbarea constrânsă (suportată) care presupune restructurare, raţionalizare, modificări de conţinut, redimensionări profunde etc.), schimbarea spontană („reactivă") care vizează o reorganizare adaptivă, din mers, flexibil-inovativă şi, în final, schimbarea strategică („aleasă"), care presupune un comportament adaptiv, anticipat şi voluntar, bizuindu-se pe previziune şi ipoteze/scenarii posibile.

Ion Ciobanu[70] tranşează că atunci " când ştii şi vrei să faci, dar nu ştii exact cum, ai nevoie de o strategie". Care, strategie, în viziunea autorului trebuie să conţină obiective şi criterii de coeziune (internă şi externă).

Despre managementul strategic (care vizează maximizarea eficienţei şi performanţa pe termen lung) sunt multe acumulări teoretice, aspectul fiind unul de imediateţe în travaliul organizaţional modern. Fie că e considerat un proces tridimensional (naţional analitic, socio-politic şi birocratic)[71], fie că e un act cu efecte benefice asupra performanţei şi competentitivităţii, cu avantaje ce derivă din unitatea de concepţie şi acţiune, din viteza de adaptabilitate, din aria de cuprindere a nivelurilor ierarhice şi din posibilităţile oferite îmbunătăţirii performanţei, mai ales economice[72].

Trăsăturile managementului strategic evidenţiază, de fapt, capacitatea de performare a organizaţiei, vizând: obiectivele şi direcţia de urmat; gândirea prospectivă; anticiparea tendinţelor

[70] I. Ciobanu, *Management strategic*, Ed. Polirom, Iaşi 1998, p.125
[71] Apud Marcela Nameş, *Managementul strategic al întreprinderii şi provocările tranziţiei*, Ed. All Beck Bucureşti, 2000, p.27-36
[72] Apud C. Russu, *Management strategic*, Ed. All Beck, bucureşti 1999, p.24-26

reacţiilor şi oportunităţilor; orientarea spre factorul competitiv; relaţie strânsă între performanţă şi recompensă; condiţii de implementare a strategiei şi caracterul proactiv.

Strategii occidentali au ierarhizat câteva repere ce trebuie avute în vedere în procesul managerial de asemenea anvergură, precum: stabilirea bugetului-suport; conceperea şi implementarea sistemelor-suport de tip politic; proceduri, sisteme de informare şi control etc.; conceperea unui sistem de recompense (stimulente pentru performeri; modelarea adecvată a culturii organizaţionale; exercitarea conducerii strategice adaptive; construirea unei organizaţii capabile să implementeze acea strategie, inclusiv elementele de delegare, de incertitudine, neîncredere, opinie, opoziţie, şanse[73].

Când vorbim de organizare managerială, avem în vedere cel mai important element de autoritate umană, în sens weberian, care caracterizează acţiunea umană (activitate socială intenţionată, cu planning şi scop fundamentat) şi comportamentele menite să raţionalizeze acel scop. Ideal-tipurile abordate de Max Weber între care cel mai cunoscut este *birocraţia* (proprie structurilor ierarhice de tip militar) sunt, de fapt, raporturi dinamice între scop şi acţiune. De la această rigurozitate, exacerbată în societăţile totalitare, s-a născut şi aspectul peiorativ al birocraţiei, identificate cu o administraţie încărcată, greoaie, cronofagă, ineficientă numită şi direcţia mişcării hârtiilor.

Grupul de lucru, propriu muncii în organizaţii puternic ierarhizate de tip militar, în care lucrez se află sub incidenţa elementelor de succes ori de eşec cunoscute, dar şi al unor factori specifici. Considerăm că între articulaţiile de succes colectiv, următoarele sunt foarte importante: informarea constantă, oportună şi corectă, împreună cu respectarea riguroasă a normelor conviеţuirii grupale, atât la nivelul lucrătorilor, a căror activitate are un pronunţat grad de independenţă şi compartimentare, inclusiv de confidenţialitate, cât mai ales la nivelul grupului, ceea

[73] Apud A.A. Thompson jr., A.J. Strickland, *Strategia Management*, Seventh Ed., Irwin Inc., 1993, p. 217

ce duce la reevaluări, stabilire de ritm şi dinamică acţională pentru finalizarea teleologică propusă; conlucrarea continuă cooperarea eficientă şi behaviorismul profesional, conduit relaţională, atitudinea faţă de sarcinile de mare răspundere, care se constituie în articulaţii de securitate naţională, iar prin politica de tratate, alianţe şi protocoale internaţionale, şi în repere de interes euopean ori euro-atlantic, totul pe fondul dezirabilităţii şi respectării unor criterii de profesionalitate şi performanţă compatibile cu actanţii din structuri similare pe plan continental. Elementul forte al succesului pentru o muncă de echipă puternic individualizată din punct de vedere al responsabilităţilor şi ineditului operativ îl constituie factorul psihosociologic, relaţiile psiho-umane, echilibrul şi stabilitatea psihică, ambianţa plăcută şi spiritul lucrativ, participativitatea şi dinamismul de rol la un statut cu caracteristici puternic solicitante, stresante, periculoase.

La antipozi, aspectele ce determină aritmii, dizarmonie carenţe de eficacitate şi, deci, eşecuri pot fi considerate următoarele: instabilitatea motivaţională, sentimentele şi atitudinile personale diferite determinate de vârstă, predispoziţii, echilibru psihic, personalitate, temperament şi acumulări caracteriale; unele aspecte de inconstanţă, inconsecvenţă, adaptabilitate precară a unor lideri de grup care se succed prea des, aşa încât perioada de adaptare determină unele sincope de competenţă managerială, încordări ale stării de spirit, adică repercusiunile negative, generatoare de disfuncţii. De asemenea, ierarhizările exagerate, folosirea extensivă a timpului, „necunoscutul" frontului nevăzut, tutelarea sau, dimpotrivă, accentuarea stilului democratic de tip laisez-faire, ca şi unele carenţe de comunicare (limbaj, legislaţie, limbă străină etc.) reprezintă alt factor favorizator pentru eşec.

Sigur că rostim un truism când considerăm că nimeni ne se angajează într-un job pentru a rămâne simplu executant. Cei ce spun că-i motivează numai gloria şi pasiunea, că foloasele materiale trec pe un plan secund şi aleatoriu în devenirea lor

profesională, mint cu nonşalanţă. Desigur, se ştie că instituţia apărătorilor de lege nu este iubită aproape unanim, dar şi că este considerată în unanimitate necesară, obligatorie într-un stat de drept, într-o arhitectură democratică.

Profesia de apărător de lege, de lucrător în domeniul intelligence-ului nu e una uşoară, nici foarte bine răsplătită, ca mai toate joburilor din instituţiile bugetare, dar că, cel puţin, în condiţiile tranziţiei spre economia de piaţă şi spre coagularea structurilor democratice, prin prisma consolidării ţării în U.E., se înregistrează un exod al tinerilor care vor să îmbrăţişeze această carieră. Credem că două sunt aspectele de management al resurselor umane, care privesc devenirea în carieră: pe de-o parte, participativitatea, efortul de grup, iniţiativa, vizând îndeplinirea de calitate a sarcinilor şi atingerea unor aşteptări privind competenţa, eficienţa şi performanţa, iar pe de-altă parte, e mai bine să ai un şef care să-şi asume toată responsabilitatea ca tu să n-ai nici o bătaie de cap.

Privind acest al doilea aspect, deşi este indezirabil şi contra-productiv, el este vizibil, din păcate, în structurile organizaţionale instituţionale, faptul ţinând de mentalităţi, nostalgii, obişnuinţe, rutină sau, de ce nu, de "tradiţia" perpetuării rudeniei. Acceptat tacit după principiul frăţiei cu dracu', sistemul delegării responsabilităţii sau pur şi simplu a asumării acesteia de către manager duce la slăbirea resorturilor motivaţionale, la instaurarea unui climat de suficienţă, anticamere ale eşecului planificat[74].

Mai sunt şi alte argumente, dar acestea nu-s de domeniul evidenţei şi nici de interes public pentru a merita o prezentare eclatantă de tip Boris Eltin urcat pe un tanc, George Bush care a folosit drept scenă un portavion sau Lenin care şi-a făcut tribună din platforma unui camion pentru a se adresa mulţimii, cum nici o ieşire în public de tipul celei practicate de un component al unei

[74] Vezi pe larg în Nicolae Rotaru, *Psi-leadership* (2006), *Lider si actant* (2007) şi *Psi-management* (2007), Ed. ANI, Bucureşti

trupe muzicale celebre care s-a adresat fanilor în concertul de la Bucureşti cu "Bună seara, Budapesta!".

Dar, din punct de vedere al teoriei manageriale, organizarea birocratică are câteva caracteristici, încă valabile şi, deci, important a fi avute în vedere de liderii formali ai organizaţiilor şi grupurilor profesionale. Între acestea se numără: *specializarea* (aşa zisa diviziune sau compartimentare a muncii, cu sarcini şi răspunderi bine definite), *ierarhia autoritară* (traseul ordin/execuţie/raport sau regulile subordonării în procesul organizaţional), reglementările formale (acel sistem de norme, prevederi, reguli, acte care asigură funcţionarea birocraţiei), *echidistanţa competenţei* (practica autorităţii impersonale şi împărţiale bazată pe competiţia valorică), *promovarea în carieră* (respectarea criteriilor de vechime şi, mai ales, de performanţă) şi *eficientizarea managerială* (ca un corolar al respectării acestor caracteristici, vizând realizarea optimului funcţionării organizaţiei).

Totuşi, mai mulţi cercetări americani au criticat ca producător de disfuncţii orice model birocratic ce se apropie de ideal-tipul weberian. Astfel, sociologul Robert K. Merton invocă iminenta apariţie a consecinţelor neprevăzute şi rutinei ce pot paraliza sistemul ce „secreta" disfuncţii, ca şi apariţia unei personalităţi rigide „birocratice", ritualiste şi tipicare în mediul instituţionalizat de tip weberian.

La rândul său, Alvin Gouldner spune că trecerea de la sistemul de conducere tolerant la cel birocratic presupune o raţionalizare ce creează o ruptură în relaţiile ierarhice, cu scurtcircuite comunicaţionale grave. De asemenea, la ideal-tipul weberian se sugerează alternativa celui relaţional-legal care îmbină două forme de autoritate (bazată pe expertiză şi pe sancţiune), precizându-se că într-o organizaţie pot exista trei tipuri de birocratizare: „artificială" (cu reguli încălcate de toţi, precum fumatul), „reprezentativă" (cu reguli elaborate în colectiv şi

respectate aproape unanim) şi „punitivă" (cu reguli impuse şi sancţiuni drastice).

Asemănător, analiza lui Philip Selznick impune un set de trei propuneri cu accent pe rolul „structurilor informale" care tind să modifice pe cele formale cu care se află în competiţie. Şi el invocă faptul că sistemul weberian produce disfuncţii, datorate specializării şi presiunii factorilor de mediu.

În fine, Michel Crozier, vorbeşte de „cercul vicios birocratic" generat de relaţiile de putere paralele, fapt ce identifică birocraţia cu disfuncţiile unui mecanism administrativ pândit de ineficienţă, între care mai importante sunt: evitarea responsabilităţii (pasarea sarcinilor prin invocarea soluţiei „ca la carte", politica struţului prin invocarea efemerităţii problemelor noi, politica arivistului prin ignorarea problemelor cu bună ştiinţă), prin recursul la o comisie, concentrarea autorităţii (prin înconjurarea liderului de „yesmani", formalismul şi ritualismul (prin recursul strict la reguli), sabotajul birocratic (prin inflaţia de informaţii menite să blocheze liderul) etc.

DETERMINĂRI COMUNICAȚIONALE MILITARE GLOBALE

Motto: ***„Pentru a câștiga trebuie să comunicăm!"***
(Bernard Miege)

Tot mai vizibil și indubitabil, arta războiului, în zorii mileniului trei, devine o adevărată artă a conversației. Acceptarea conflictului (ca eșec al funcționării unui sistem comunicațional) presupune, de fapt, restructurarea comunicării, viabilizarea altui sistem de schimburi, cum și împiedicarea războiului presupune crearea de noi căi de comunicare, ce vor facilita traficul de informații.

Civilizația informațională, la fel ca și cele două „valuri precedente" își creează forme de putere militară și „sistemul nervos" comunicațional, căci, vorba lui Toffler, nu s-au schimbat doar regulile jocului, ci și jocul însuși.Iar în jocul de schimb, care este lumea, prevenirea sau soluționarea conflictelor nu mai poate avea loc brutal, distructiv, ci comunicațional, informativ.

„Agresiunea" informației a determinat o „breșă" în strategia de apărare și securitate, receptată pe cel puțin trei niveluri: cel pentru care informația constituie **mijloc** în folosul forțelor; cel pentru care infosfera este **mediu** de desfășurare a acțiunilor

militare; cel în care infosfera devine **miză** a situațiilor conflictuale.[75]

Dar, așa cum se știe, capacitatea comunicării și a schimbului de informații reprezintă cheia soluționării situațiilor conflictuale, dacă managerul crizelor își propune această variantă, fiindcă perpetuarea, extinderea și amplificarea conflictelor poate fi considerată „soluție" în gestiunea crizelor, a cărei substanță o constituie tot comunicarea. Pacea (încă deziderat utopic, dar aliniament al unor eforturi conjugate) poate fi cucerită prin control (comunicațional) al violenței (e.g. sistemul „OMAR", adică operații militare altele decât războiul) sau prin acțiuni (controlate informațional) de forță (e.g. campaniile NATO în Balcani, Afganistan, Golf).

Informația, putând fi ea însăși un mediu (la fel ca mediile terestru, maritim sau aerian) numit **infosferă**, asistăm la un „război al crizelor", respectiv la evoluția strategică a mediului informațional într-o ofensivă pe front larg cu ținte și efecte sigure. Nu mai e un secret că, în context, **efectul CNN** sau **Euro News** sunt ilustrări ale acestui „război". În plus, Internetul dă posibilitatea „învinșilor" să fie „cobeligeranți", așa încât *„publicul însuși a devenit actor în mediul informațional în care a început să creeze informație și să o difuzeze, organizându-se în grupuri de discuții, devenind astfel un actor de influență și de presiune".*[76] De când Terra a căpătat un nou veșmânt – cel al Informației – pe masa de biliard, numită mapamondul statelor, sunt niște bile pândite de „carambolul" determinat de evoluția bilelor puternice.

Așa cum informația a devenit o nouă forță luptătoare în așa-zisul info-war, la fel și puterea interpretării capătă valoare de forță de manevră. Războiul informatizat și electronic își poate programa „victoria", prin vehicularea unor mesaje pe care le preia

[75] Apud Mircea Șuteu, *Războiul informațional în conflictele armate moderne* (În: Gândirea militară românească, nr.3/2002, București, pg.100-107).
[76] Mircea Șuteu, *Op.cit.*, pg.104.

şi aduce la cunoştinţa ... planetei mass-media globale. Nu mai este doar un titlu de articol, ci o realitate faptul că, în viitorul imediat, computerele se pregătesc să meargă la instrucţie. Atâta doar că, aşa cum zicea Toffler, *„armele inteligente pretind soldaţi inteligenţi"*.[77]

Definit ca acţiune de negare, distorsionare, exploatare sau distrugere a informaţiei adversarului (inclusiv a procesatorilor), paralel cu protecţia proprie împotriva unor acţiuni similare ale inamicului, războiul informaţional cunoaşte o arhitectură dinamică. Acesta are loc în cele trei-patru medii clasice (terestru, naval, aerian şi/sau cosmic), dar informarea ca atare poate fi considerată ea însăşi spaţiu de luptă cu topografie, volum, dinamică şi reguli specifice. Informaţiile creează (sau re-creează) realitatea sau realităţile realităţii, dacă se poate spune aşa. De aici, obligaţiile şi răspunderile decidenţilor politico-militari. Adevărurile grave şi senzaţionalul ieftin pot convieţui pe acelaşi mic-ecran, fără a se putea distinge unul de celălalt.

Sociologia războiului se ocupă de „ultimul venit" (mai bine zis ultimul adoptat ca înlocuitor transatlantic al războiului psihologic) în teatrul de operaţii militare: războiul informaţional. Prin analogie cu lupta armată, acesta reprezintă ansamblul de acţiuni (informaţionale) cu finalitate distructivă, desfăşurate în contextul unor relaţii conflictuale, pentru paralizarea (neutralizarea) sistemului informaţional al adversarului. Ca şi-n războiul clasic, avem de-a face cu ofensiva informaţională (dusă prin procedee precum propaganda, dezinformarea, diversiunea, intoxicarea) şi apărarea informaţională (al cărei plan de acţiuni conţine mai puţin acţiuni contraofensive, materializate, mai ales, prin contra-propagandă făcută prin mass-media, şi mai mult acţiuni de descurajare a agresiunii informaţionale, precum riposta şi replica).

Ţintele războiului informaţional sunt multiple, dar principale rămân cele din matricea actului decizional. În mediul

[77] Alvin Toffler, *Război şi antirăzboi*, Ed.Antet, Bucureşti, 1995, pg.92.

informaţional (totalitatea persoanelor, organizaţiilor şi sistemelor prin care se colectează, procesează sau discriminează informaţia), obţinerea superiorităţii informaţionale reprezintă aliniamentul misiunii imediate al oricărui război informaţional.

Strategii au atribuit acestui tip de conflict, care preface „câmpul de luptă" în „spaţiu de confruntare", trei trăsături fundamentale: **permanenţa** (care constă în aplicarea unei strategii globale care integrează colectarea, protecţia, transportul, managementul şi împiedicarea accesului la informaţie nu numai în perioadele de criză şi conflict), **traversalitatea** (care semnifică influenţarea societăţii în ansamblul ei şi are la bază conceptele de sistem şi de multidisciplinaritate) şi **dualitatea** (ce se referă la dispariţia deosebirilor dintre sfera militară şi cea civilă).[78]

Acest nou teatru de operaţii cibernetizat şi electronizat este deja realitate. Caracterul integrator al războaielor a devenit evident şi ... funcţional. Actorii scenariilor belicoase evoluează deja în două categorii de realitate: *caldă* (a mediului fizic) şi *virtuală* (a mediului simulat electronic).

Tangenţele şi întrepătrunderile elementelor de dispozitiv (trupă, tehnică, armament) cu elementele de monitorizare (sistemul electronic de urmărire a ţintelor şi efectelor acţiunilor de luptă) sunt multiple, evidente, inevitabile şi, desigur, reciproc sinergice. Lupta modernă este, de fapt, un transfer rapid de informaţii. Războiul (informaţional, psihologic, imagologic, parapsihologic, electronic, economic, geofizic sau cum va mai fi catalogat de experţi) rămâne, de fapt, o **confruntare comunicaţională.**

Sigla C4ISR (Comandă, Control, Comunicaţii, Computere, Informaţii, Supraveghere şi Recunoaştere) desemnează convingător mijloacele şi obiectivele unui info-war, ca o extindere a războiului electronic, dar şi ca un concept globalizator. Am sublinia, văzând dinamismul, efectele, neconvenţionalismul şi

[78] Apud Octavian Dumitrescu, *Războiul informaţional – proiecte conceptuale şi posibilităţi acţionale* (În: Gândirea militară românească, nr.5/2001, pg.118-125).

asimetria ultimelor conflicte, că centrul de greutate (scopul major al tuturor încleştărilor îl reprezintă dominaţia (supremaţia) informaţională. Reţeaua globală existentă deja este în măsură să satisfacă „setea" (însetarea) de cunoaştere, **bombardamentul** informaţional folosind „vectori" media, pe timp de pace reuşind să creeze deja dependenţă (nesaţ şi curiozitate).

Dar, cum este cunoscut, războiul informaţional reprezintă depăşirea stadiului de „tehnologie inferioară" şi nu trebuie confundat cu războiul informatic, el vizând dezaprobarea, exploatarea, vicierea sau distrugerea informaţiilor (şi funcţiilor acestora) la adversar, paralel cu protecţia în aceleaşi direcţii a propriului sistem de influenţe. El se produce într-o realitate de referinţă (**infra**, adică o sub-lume, **orto**, cea înconjurătoare, „palpabilă" fizic, şi cea **para** , adică realitatea extinsă , virtuală, „palpabilă" informaţional.

Datorită dezvoltării fără precedent a sistemului mass-media, principalul vinovat de transformarea lumii într-un sat global informaţional şi electronic, tradiţiile militare s-au schimbat. Au sporit până şi elementele teatrului operaţiilor militare – uscatului, apei şi aerului, adăugându-li-se mediile cosmic şi informaţional – aşa încât paradigma ducerii luptei s-a modificat, iar în teoria militară şi-au făcut loc **infodoctrinele**, în care se vorbeşte de atac C4I, apărare C4I şi de alte elemente de strategie, cuprinzând comanda, controlul, comunicaţiile, calculatoarele şi informaţiile. Între acţiunile specifice acestui tip de război modern (şi de viitor!) au fost identificate asigurarea informaţională, atacul psihologic, atacul informaţional (distrugerea nonletală) şi distrugerea capturarea violentă. Deşi ducerea luptelor revine tehnicii sofisticate (încleştări între creiere electronice de tipul *„soldatul Soft"*), deşi asistăm la bătăliile virusilor, ori la variante credibile de tip *„cal troian"* (zvon, manipulare, propagandă, simulare, blocare, dezinformare), rolul hotărâtor în campaniile imagologice sau informaţionale revine tot actorului social, numit şi rămas

„profesional soldier", ostaşul universal competent şi competitiv, capabil să utilizeze eficient tehnica ultra-performantă.

Ca actor/combatant pe frontul informaţional, militarul (receptat şi dorit un profesionist total şi mai ales echipat info-electronic/high tech) poate deveni imun şi nereactiv la stimuli. Posibilitatea comunicării de tip toţi/toţi fără oprelişti de spaţiu, timp, limbă reprezintă, de fapt, primul risc de blocaj comunicaţional, care reclamă existenţa procesatorilor – selectori.

Butaforia de război (aerodromuri, blindate, puncte de comandă false, dar ... funcţionale, prin animare electronică) contribuie la realizarea credibilităţii realităţii virtuale. Simulacrul, alterarea, manevrele tehnice, scenariile electronice, adică ofensiva informaţională reprezintă doar un tăiş al spadei numită info-war. Celălalt ascuţiş îl constituie măsurile de defensivă informaţională, de securizare, protecţie tehnică, *„paratonerizare"* a operaţiilor/comunicaţiilor/calculatoarelor proprii. Agresiunea şi protecţia informaţională sunt două laturi la fel de instabile, dinamice, dependente ale aceluiaşi demers sistemic, dar nu singular, ci subsumat şi dependent de macro-sistemul politico-militar.

Departe de a soluţiona crizele, şi aşa exacerbate din întemeieri de altă natură (economică, confesională, etnică, culturală, ecologică, socială, militară, financiară etc.) recursul la metoda globalistă care aduce în prim plan (în vârful piramidei sociale planetare) elitele globale care limitează puterea politică şi culturală (baza noii ierarhii) din vechile amplasări delimitate administrativ-statal nu şi-au vădit pe deplin utilitatea scontată de strategi. Se vorbeşte tot mai răspicat despre *„sfârşitul geografiei"*, datorată, în primul rând, dispariţiei prin comunicare/comunicaţii/informaţie a distanţelor şi, implicit, a (necesităţii) menţinerii graniţelor, aşa încât *„Acum, ne este foarte limpede că împărţirea continentală şi a globului era funcţie de*

distanțele odinioară perfect reale, din cauza mijloacelor de transport primitive și, de aici, a dificultăților călătoriei".[79]

Reconsiderarea conceptului de agresiune, după modificarea paradigmei "război clasic" cu aceea de conflict asimetric și conceperea strategiilor de răspuns la provocările neconvenționale, a dus la apariția unor noi forme și formule de abordare a dimensiunilor de securitate statal/zonală, de siguranță și ordine publică, prin prisma mutațiilor comunicaționale datorate revoluționării mediului informațional electronic, devenit el însuși, din formă nouă de energie, posibil război, teatru de operații sau acțiune de luptă. Decidenții politico-militari au început să ia în calcul tot tipul de (noi) amenințări, fără a ignora pe cea mai periculoasă și mai agresivă info-war – care acționează, de regulă, invizibil, într-un mediu operativ-tactic numit mediul virtual sau cyber-spațiu.

Ca bază de plecare la ofensiva globalizării, agresarea infrastructurilor informaționale a devenit obiect strategic al unor țări care s-au erijat în gestionari *„de jure"* ai problematicii (inclusiv supraviețuirea) planetei și a majorității populației acesteia. Conflictele interferenței de milenii sunt grăitoare în acest sens.

Pentru militari, studiul statului din cele cinci perspective – **geopolitică** (țara tratată topo, morfo și fizic-politic), **ecopolitică** (gospodărirea țării), **demopolitică** (neamul), **sociopolitică** (societatea) și **cratopolitică** (guvernământul) – reprezintă obligații intrinseci ca și însușirea elementelor de artă operativă și strategie. Conflictologia militară de generația a III-a este încadrată între repere precum diferend, contradicție, neînțelegere, intorelanță și, desigur, violență de tip „identitar". Până și războaiele majore (nu totale) nu mai sunt interstatale, ci inter-principiale, realități „moleculare", adevărate „războaie-idee" sau

[79] Paul Virilo, *Un monde surexposé: fin de l'histoire, ou fin de la géographie?* (În: Le monde diplomatique, 1997, pg.17-19).

„războaie-spectacol", micro-conflicte cu macro-efecte inter-civilizaționale.

Contextul geopolitic și geostrategic din era globalizării ne face să constatăm că cele trei stări relativ distincte – pace, criză, război – sunt, de fapt, o continuă stare, cea de criză, cu două extreme care definesc conflictualitatea: normalitatea (pacea) și violența (războiul). Practic, vorbim de in(stabilitate) ca rezultat al echilibrului de putere (furnizor de pace și securitate) sau al dezechilibrului (care duce la conflict și insecuritate).

Noul mediu de securitate planetar este determinat, pe de-o parte, de schimbările sistemului de relații dintre state, grupuri de state și dintre organismele europene și euro-atlantice de securitate, iar pe de-altă parte, de manifestarea tot mai evidentă a proceselor de mondializare, cu variata premergătoare de regionalizare și globalizare informațională, așa încât conceptul de securitate națională trebuie tratat în cadrul sistemului general (continental) de securitate, luând în calcul sfidările mondiale, provocările asimetrice, riscurile, pericolele, amenințările.

Dacă globalizarea are efect dezorganizator pentru statele-națiuni, conform hotarele mintale ale geografiei terestre, cum spunea Toffler,[80] aceasta impune, totuși, un *„sistem nervos"* planetar (capabil să manevreze cantități enorme de date, globalizarea informațională fiind evidentă, celelalte substructuri economico-sociale (știința, religia, comunicațiile, sportul etc.) capătă dimensiuni, de asemenea, globale, așa încât suveranitatea statală devine o *„pierdere planificată"*. Pe scena globală rolurile se joacă după o nouă regie a unui colectiv de specialiști *„aleși"* ad-hoc, situați în circumstanțe de loc diferite, difuze, mai mult sau mai puțin certe, cu identități asociative de tip euro-atlantic.

Dacă acestea sunt realitățile legate de globalizare, atunci managementul comunicațional local, în situații de criză, mai e necesar? Răspunsul este afirmativ. Libertatea fără lege și fără

[80] Alvin Toffler, *Puterea în mișcare*, Ed. Antet, București, 1995, pg.365.

scrupul a unui post de informare în masă produce terorism mediatic, facilitează agresiunile militare prin adâncirea crizelor.

Info-war presupune cu necesitate info-teroarea, sens în care *humint* (human intelligence), adică informațiile de natură umană se-ntețesc și-și sporesc „caratele", prin aportul flex-tech (tehnologii flexibile) combinate cu high-tech (înalta tehnologie).

În priza directă a terorii (frica) ne lasă și suspiciunea care macină oamenii. *„O jumătate din lume se îndeletnicește acum cu* ***ținerea sub observație*** *a celeilalte jumătăți"*, scria McLuhan[81].

La acest „modus vivendi" ne conectează mass-media, mai ales televiziunea, care ne-a creat și o stare nouă, căreia i-am spus telefobie generalizată care acționează în încercarea de a sfida timpul și spațiul, chiar „infinitul". Sunt zeci de domenii revoluționate de acest „departe" care ne-a furnizat tot atâtea semnificații: televizor, telegenie, telefon, telefax, teleimprimator, telegraf, telecomunicații, telescop, teleschi, telescaun, telecomandă, telecinema, telefotografie, teleghidare, telegramă, telejurnal, teleobiectiv, telemetrie, telepatie, telespectator.

Situația comunicațională militară actuală seamănă – date fiind și mijloacele care contribuie la producerea sa – cu comunicarea de masă care răspunde nevoilor (așteptărilor) receptorilor prin cel puțin trei forme tipice (scopuri comunicaționale): **informator** (de înștiințare, documentar, transmitere, „comunicare"), **regulator** (de creare a mediului critic, atitudinal și de formare a opiniei) și **stimulator** (prin formulele de transmitere, motivare, influențare și creare a credibilității și legitimității subiectului actului comunicațional). În ceea ce privește eficiența comunicării în mediul militar, aceasta este dată, în primul rând, de calitățile mesajului, diferențiate în funcție de tipul de comunicare (orală sau imprimată) și de calitatea receptorilor (care poate produce filtraje, blocaje, distorsiuni și bruiaje).

[81] Marshall McLuhan, *Mass-media sau mediul invizibil*, Ed. Nemira, București, 1997, pg. 89.

Dacă vom privi organizația militară ca un sistem cibernetic (armonizat și compatibilizat în rețeaua structurilor militare de standard NATO!) va trebui să observăm că, în primul rând, aceasta trebuie să aibă o reală capacitate de autoreglare, proprie sistemelor deschise „comunicante".

Întrebarea *„e posibilă comunicarea?"* capătă același răspuns afirmativ. De acest (dezirabil) „da" sau „O.K.", depinde existența și uzul eficient ale unui limbaj comun, în care „limbaj" nu înseamnă doar „vocabular" (chiar criptat sau cifrat) ci un anume **sens**, anumite **norme specifice** ale discursului. Clivajele, în această logică determină repercusiuni semantice (gen „dialogul surzilor"), psihologice (lehamitea sau surescitarea parteneriale) sau pragmatice (lipsa cooperării acționale), care, nu fac decât să confirme un vestit adaugiu: *„Câtă lipsă de comunicare, atâta violență!"*

EDUCAȚIE CONVERSAȚIONALĂ ȘI PERSUASIUNE

Motto: ***Graiul e templul în care mi s-a dat***
Să fiu ca mare Preot sfintelor cuvinte."
(Ioan Alexandru

De la Aristotel (384-322 î.Ch.) care, cu referire strictă la retorică, făcea o primă clasificare a funcțiilor comunicării, în formulă trinitară (funcția *politică/deliberativă* – ce stabilea prin discurs oportunitatea/inoportunitatea mesajului politic, funcția *forensică/judiciară* – ce dovedea justețea/injustețea unei fapte comise și funcția *epideictică/demonstrativă* – ce se referea la elogierea/blamarea unei personalități prin evidențierea deplângerea unui eveniment) s-au tot făcut încercări de ierarhizare a unor scopuri (funcții) ale comunicării umane. A rămas până azi ce-a mai cunoscută taxonomia propusă (în *Fundamentals of Language*, în 1956) de cuplul Roman Jakobson și M. Halle, cu șase repere: funcția *expresivă/emotivă* (evidențiind stările afective ale emițătorului și reacțiile sale la o anume realitate exprimată comunicațional), funcția *poetică* (având în vedere mesajul și felul cum este el transpus), funcția *conativă/persuasivă/retorică* (privitoare la receptorul de la care se așteaptă o reacție, un răspuns, în sensul dorit de emițător), funcția *metalingvistică* (manifestată atunci când e nevoie a se semnala codul în care are loc comunicarea), funcția *fatică* (cea care se referă la caracteristicile canalului și controlul funcționării de tip „alo!") și,

în fine, funcția *referențială* (vizând în special contextul, cadrul situațional în care are loc schimbul de mesaje). Unii autori (e.g. Dell Hymes, în *On Communication Competence*, din 1972), propune și o a șaptea funcție, contextual/situațională, cu referire explicită la context, cadru, situația în care se desfășoară procesul comunicațional.

Cercetătorii procesului comunicațional au cristalizat și câteva caracteristici ale acestuia, între care mai importante sunt acestea șase: *permanența/continuitatea, caracterul simbolic, bipolaritatea, adaptabilitatea, bilateralitatea/reversibilitatea și intenționalitatea.*

Ca model, cel puțin din punct de vedere pedagogic, s-a impus cel al cuplului Claude Shannon/Warren Weaver, prefigurat în 1949, în lucrarea „*The Mathematical Theory of Communication*" conținând cinci elemente (sursa de informare, transmițătorul, canalul, receptorul și beneficiarul) primele două constituind ceea ce se cheamă emițător, iar ultimele două, definind destinatarul. De la sursa emitentă (emițătorul) de mesaje pleacă mesajul pe care aparatul de transmitere îl codifică transformându-l în semnal pe care-l trimite pe canal până la receptor. Semnalul (care pe canal a învins zgomotele, bruiajele, barierele, blocajele) ajunge la receptor care-l decodifică prefăcându-l iarăși în mesaj util căruia-i facilitează ajungerea la destinație, unde este înțeles, interpretat, valorificat și, pe cale de consecință, se elaborează feed-back-ul adică răspunsul, care urmează calea inversă, în același context sub puterea aceluiași referent.

Cât privește structurile ierarhice, fie că vor comunica *unii cu alții* (adică direct), fie că vor comunica *unii altora* (deci intermediat, prin scris) oamenii urmăresc să realizeze starea de empatie, comprehensiune, acceptanță. Limbajul (ca unitate între vorbire și gândire, adică între cuvânt și idee) reprezintă vehiculul și dialectica acestui proces relațional. Nu e foarte important să strigi pentru a fi auzit, ci să vorbești spre a fi ascultat, se spune,

dar militarii (comandanții) preocupați să ordone fără echivoc, ridică tonul, ceea ce, uneori, duce la scăderea persuasiunii actului comunicațional.

Dincolo de orice aspect lingvistic trebuie avută în vedere triunghiularitatea priorităților comunicaționale: referință (idei/noțiuni), cuvinte (simboluri), lucruri (referent), care, dată fiind evoluția mijloacelor comunicaționale, modifică valoarea informativă a mesajului, prin valențele inițiale (imitatoare) numite cuvinte, dar mai ales prin cele ulterioare (reprezentative) legate de audio-vizual. Sintaxa, semantica și pragmatica lui Morris și „anatomia limbajului" a lui Saussure tind să fie detronate de cerințele, realitățile și contextele comunicaționale (instantanee și ubiciui) de azi.

Aflați în dublă ipostază (de emițător/destinator și de receptor/destinatar), oamenii sunt ipso facto ființe comunicaționale, interactive. De la monolog/meditație la dialog/discuție și de la acestea la comunicarea în grup și, apoi, în masă, ipostazele relaționale sunt diverse, specifice, complexe.

Există, totuși, o ierarhie a comunicării umane. E drept că, într-o asemenea „orânduire" organizațională (unde șefii dau/câștigă concursuri de experiză pentru a ocupa posturi manageriale!) pentru ocuparea postului de subordonat al acelui... câștigător ne există concurs, ci hazard. Acest aspect de univocitate a ... biunivocității comunicaționale, paradoxal, nu e predominant în structurile militare (care au renunțat la cazonism) ci, mai ales, în cele civile (care au trecut la o anume ... militarizare!).

Dar, comunicare fără punere în contact, ca să-l parafrazăm pe René Berger, nu există. Această „contactare" stă sub semnul așa zisului octogon al cunoașterii/informației: cine, cui, ce, când, cum, cât, unde și de ce.

Procesele comunicării umane – interacțiune și coordonare, influențare și cooperare, persuadare și informare, manipulare și dezinformare – sunt și factori socializatori, educativ-formativi.

Percepția individului în colectivitate fiind de tip trinitar (obiecte, semeni, sine) acesta trebuie, deci, mai întâi să stăpânească elementele cunoașterii de sine în raport cu ceilalți cu care se află în raporturi intra și interpersonale de tip cognitiv, afectiv și atitudinal. Coexistența într-un mediu din ce în ce mai violent (Lasswell e cel ce spunea că nu putem elimina violența, ci doar o gestionăm!) individul trebuie să devină un manager de sine. (La o expoziție din primăvara anului 2007 de la București, dedicată industriei aeronautice, apărării, securității naționale și securității private[82], s-a vorbit și s-au făcut demonstrații frisonante despre „descurajarea polemologică", respectiv despre „peace keaping" și, mai ales, despre impunerea păcii. Cum ar veni, la violență se răspunde cu o violență superioară).

Astăzi când, rolul NATO, nu mai e cel sugerat de fostul său secretar general din anii '50, Lord Ismey, adică de a-i ține pe americani înăuntru, pe ruși în afară și pe germani la pământ, comunicarea (chiar de vom vorbi de info-war) ține capul de afiș și evidențiază un rol (beligen) cu totul nou (lupta antiteroristă, de pildă) a pactului militar.

Dar să revenim la comunicare sub semnul ziselor lui Lucien Sfez care tranșa: „Totul comunică!" Arta conversației a devenit o maieutică a zilelor noastre, mai ales când „fătul" său (informația) se naște prin cezariana numită „negociere". Ființa umană este buretele avid de a ști care „suge" mesaje ca apoi să le disemineze, „ștergându-le", fără prea multe preparative ori remuşcări. Accesul (și recursul) la informație (mai ales pe cale mediatică) este un modus vivendi asemănător și subiacent atitudinii consumiste din evul global pe care-l traversăm (ori ne traversează) din punct de vedere temporal.

Un precursor al comunicării, care a fost Gabriel Tarde, vedea conversația ca izvor al opiniei publice. Se pornește de la idee (referent, subiect, zvon) se ajunge prin metoda bulgărului de

[82] E vorba de BSDA 20 (Black Sea Defence & Aerospace Exbition & Conference, 24-27 apr. 2007, ROMAERO, București)

zăpadă la bârfa de tip „bisericuță", „șuetă", „gașcă" și prin extensie (dacă mai intervine „eficient" și o intoxicare!) se ajunge la o augmentare de tip agoral, din vecinătatea opiniei publice care este puternică, și, mai ales, prin spiritul contestator-defăimător, foarte periculoasă, reformatoare, adică... eficace.

În interiorul acestei „opinii deturnate", necesara cultură de securitate se estompează, aici obligația cetățenească de a *informa* autoritățile despre răul social se schimbă în stigmatizarea concetățeanului care își *toarnă* la aceleași autorități „tovarășii de suferință". Contraste de receptare, armonici de opinie publică, unghiuri de vedere ale aceluiași context.

Comunicatorii profesioniști (cei ce știu de la oratorii antici deviza „Ut probet, ut delectat, ut flectat") cunosc arta de a fi veridici, accesibili și plăcuți, ajutându-se de cuvinte și, mai ales, de „necuvinte" ori paralimbaje.

La urma urmei, orice relație umană, dacă nu în totalitate, în general este o „interacțiune comunicațională". Evoluția umană iarăși ar fi fost imposibilă fără raporturi comunicaționale. Am trăit și trăim într-un continuu bombardament al mesajelor. Aceste „bombe" sau „schije" mai mult sau mai puțin eficiente numite informații, care ne fac să reacționăm: să ne ascundem, să replicăm, să participăm, să așteptăm, să luăm aminte. Adică să fim informați, persuadați, manipulați, inculcați. Suntem „posedați" (chiar vrăjiți!) de cuvânt, semn, simbol, semnal, indiciu, slogan, icon, imagine, enunț, ofertă într-o lume a unanimității, globalității, ubicuității relaționale, guvernată de axioma paloaltistă: totul comunică, mai ales de postulatul „incomunicabilul este imposibil".

Comunicăm cum respirăm, căci știm și spunem și suntem preocupați de ce inhalăm. Comunicăm cum bem apă, fiindcă știm și nu ne e indiferent ce sorbim. Comunicăm cum mâncăm, pentru că vedem și ne interesează calitatea hranei.

Chiar și atunci când tăcem, ne abținem să spunem. Abstinența verbală nu înseamnă non-comunicabilitate. Cel mult,

un report atitudinal, dar o comunicare monologală intensă, o baie de trăiri și sentimente. Vibrația sau, dimpotrivă, zappingul din fața televizorului este o materializare a comunicării umane. Lectura empatică sau abandonarea cărții, revistei, web-site-ului sunt tot aspecte ale comunicării ce stau sub semnul triadei actio-inactio-reactio.

Fiind un „fapt social", comunicarea este... hrănită, „metabolizată" cu informații, adică exact cu „ceea ce se comunică într-unul sau altul din (sic!) limbajele disponibile", cum scriau J.J. Van Cuilenburg, O. Scholten și G.V. Noomen, sau „ceea ce se comunică, transmite în interiorul comunicării", cum preciza Claude Shannon.

De fapt, conform lui P. Rieffel, „informația reprezintă un stoc de date (mesaje, semnale, simboluri) transferat în procesul de comunicare", iar potrivit lui Jacques Attali ea „este forma sau ordinea detectabilă în orice materie sau energie, fiecare obiect putând fi privit ca: mesaj (există sau nu există); semnal (provoacă o reacție); discurs (este realizat printr-o „tehnologie"); simbol (semnifică ceva din punct de vedere social) și relație (se referă la cine l-a făcut, de ce, cu ce intenție)". Și W.R. Garmer a elaborat o definiție a informației, considerând-o „ceea ce reduce, prin transmiterea ei, ignoranța și incertitudinea privind starea unei situații date și mărește capacitatea de organizare, structurare și funcționare a unui sistem dat", iar D. Miller o consideră un stimul, influența fiind „simbolic și arbitrar asociată cu un obiect (stare, eveniment, proprietate) și care permite organismului stimulat să distingă acest obiect de altele". La rândul său, L. Quére, o consideră, trinitar, element pentru un suport material, element de vehiculat pentru un fapt potrivit unei constrângeri și element relațional despre sine și mediu, pe când G. Bateson referindu-se, desigur, la cele trei aspecte (sintetic, semantic și pragmatic, sugerate de trioul olandez citat anterior), tranșează sec: informația este „diferența care face diferența"[83].

[83] Apud Valentina Marinescu, *Introducere în teoria comunicării*, Ed. Tritonic, București, 2004, pg. 80-81.

De la vestita formulă a celor „5W" (*Cine* spune *ce* pe *ce* canal pentru *cine* şi cu *ce* efect), a lui H. Lasswell a trecut destul. Azi vorbim de aşa zisă stea a circumstanţelor comunicaţionale răspunzând prin *de ce*-uri la întrebările: cine, cui, ce, cât, când, cum şi unde (C6U).

Între depăşirea stării de incomunicare şi pe cel de incertitudine acţionează „valorificarea informaţiei pertinente" care se produce între redundanţă (supraplin, surplus) şi opusul acesteia, entropia (destrămare, estompare) ceea ce l-a făcut pe Shannon să postuleze că informaţia este „negentropică", adică tinde către ordine şi echilibru.

E drept că, pentru a vehicula informaţii negentropice, care să elucideze stări de fapt, să clarifice îndoieli, erori, inadvertenţe, neadevăruri şi să satisfacă aşteptări de cunoaştere, cele cinci elemente (un emiţător, un receptor, o modalitate de transmitere, un mesaj şi un efect) de care pomenesc Watson şi Hill sunt (încă) indispensabile şi, mai ales, valabile.

Dar, când vorbim de informaţie (ca o combustie a comunicării) trebuie avute în vedere toate cele trei aspecte ale acesteia (sintactic, semantic şi pragmatic), ca şi valorile sale, respectiv: „incertitudinea", entropia/redundanţa, valoarea semantică şi efectul mesajului asupra receptorului, precum şi modalitatea de transmitere: verbal, paraverbal şi, mai ales, nonverbal.

Cumul de mesaje care nu sunt exprimate prin cuvinte, dar care, prin decodificare, generează înţelesuri, comunicarea nonverbală este cea care, dacă vom considera raportul dialogal verbal drept primordial, completează, accentuează (întăreşte) sau contrazice, repetă ori înlocuieşte informaţia transmisă prin enunţuri alfa-numerice. Este celebră observaţia din 1967 a lui Albert Mehrabian care concluziona că doar până la şapte la sută din mesaj se transmite prin cuvinte, iar restul (cam 38 la sută) prin paralimbaj (tonul şi inflexiunile vocii) şi (în jur de 55 la sută) prin expresia feţei postură şi alte ipostaze nonverbale. De altfel, pentru

uz paideutic se foloseşte aşa-zisul „trapez al comunicării" ale cărui laturi sunt: 30, 30, 30 şi 10, reprezentând, în procente, participarea tonului vocii, expresiei feţei şi privirii (kinezica); mişcării corpului, gesticii şi posturilor (proxemica) şi, în fine, ca bază mică, cuvintele.

Potrivit studiilor efectuate, comunicatorii interesaţi, îşi amintesc: 20% din ceea ce aud, 30 % din ceea ce văd, 50% din ceea ce văd şi aud, 70% din ceea ce s-a dezbătut şi 90% din ceea ce aplicăm/exersăm. Asta, bineînţeles, fără a omite aspectele legate de triunghiul echilateral „75%" privind „eficienţa" dialogică, conform căruia 75% dintr-o zi de muncă vorbim şi ascultăm, 75% din ceea ce auzim, auzim imprecis, iar 75% din ceea ce auzim cu acurateţe, uităm în următoarele săptămâni.

De altfel, managerul modern (cel ce ştie sau ar trebui să cunoască secretele conducerii prin continua stare relaţional-umană!) conjugă patru verbe esenţiale ale leadershipului astfel: 9% citeşte, 16% scrie, 30% vorbeşte şi 45% ascultă. Bineînţeles, ştiind că termenii comunicării sunt: forma (vorbire, scriere, desenare, mimare), mediul (cuvintele, imaginile, desenele, mimica) şi media (publicaţiile, audio-vizualul şi cinema-ul, oferta electronică, inclusiv internetul). Şi, totodată, ştiind că scopurile principale ale comunicării sunt cel puţin patru: să fim receptaţi, să fim înţeleşi, să fim acceptaţi şi să provocăm o reacţie, potrivit unui şir de obiective/nevoi precum: fizico-biologice şi psiho-sociologice, empatic-persuasive şi espectative,. De recunoaştere-apreciere, de clarificare-influenţă, de intimitate-loisir. Aşa cum, pentru relaţionarea umană, beneficiem de limbaj scris şi/sau verbal, există şi un limbaj nonverbal, care excede în vetustate şi eficienţă orice tip de limbaj. Quintilian, profesor de retorică publică din Roma antică, trăitor la începuturile erei noastre, a consacrat un volum (Formarea vorbitorului public) din cele 12 ale compendiului său *Institutio oratoria*, pronunţiei, vocii şi gesturilor, oferindu-ne informaţii detaliate despre limbaj trupului folosit de oratorul roman. Într-o împărţire de tip pedagogic, putem

vorbi de precursori ai comunicării nonverbale care cuprind spațiu de timp din străvechime până la jumătatea secolului XX (Ch. Darwin, D. Efron etc.), despre fondatori (J.R. Davitz, L.K. Fran etc.) în perioada 1950-1980 și de cercetătorii contemporani, a interferenței de milenii. Se pare că sintagma „comunicare nonverbală" a fost introdusă de coautorii volumului *Nonverba Comunication: Notes on the Visual Perception of Huma Relation*, apărut în 1956. E vorba de Jurgen Ruesch și Weldo Kees care au identificat șapte sisteme diferite implicate în comunicarea umană: prezența fizică și îmbrăcămintea, gesturile ș mișcările voluntare, acțiunile întâmplătoare, urmele acțiunilo sunetele vocale, cuvintele rostite și, respectiv, cele scrise.

Cei doi autori americani, propun gruparea comunicăr nonverbale în trei categorii de limbaje: al semnelor (incluzân gestica), al acțiunilor (presupunând mișcările) și al obiectelo (incorporând dispunerea intenționat/neintenționată a elementelo spațiale).

Alt cercetător, R.P. Harrison, propune o clasificare cu patr repere (coduri): de executare (asociate mișcărilor corpulu expresiilor feței și privirii, atingerii și demersurilor vocale spațio-temporale (privind mesajele rezultate din relaționarea spațiu/timp), artefactele (uzul mesajelor primite de la obiecte) ș mediatoare (referitoare la efectele interpunerii emițător/receptor).

La rândul său, Dale G. Lethers a identificat canale de comunicare nonverbale precum: expresiile faciale, mișcările oculare, postura, proxemica, aspectul fizic, factor suprasegmentali (intonația, timbrul și volumul vocii) și atingeril tactile (cutanate).

Prin prisma ideilor lui Mark L. Knapp, care rezum comunicarea nonverbală la modalități senzoriale, aceasta s rezumă la câteva fapte (circumstanțe de mod) astfel: cum privim cum auzim, cum mirosim, cum ne mișcăm (gesturi, postur priviri, mimică, atingeri, proximitate) cum afectează medi acțiunile umane și invers (dispuneri spațiale, birotică

temperatură, prezența umană, zgomote, lumină, aglomerație, poluare etc.).

O posibilă taxonomie a nonverbalismului comunicațional considerat formă fundamentală de relaționare umană, semnul axiomei potrivit căreia nu ce spunem e important, ci, mai ales, cum o facem. Așadar, putem vorbi de mai multe limbaje ierarhizate astfel: corporal sau *kinezica* (cuprinzând gestica umană cu caracteristicile sale – substitutivitatea, completivitatea, însoțirea, reglarea, afectivitatea, adaptabilitatea etc. – materializată în expresia facială (mimica și privirea), mișcarea corpului (gesturi intrinseci, posturi și dinamici corporale, atingeri, prezentă personală – ținută, carismă, fizic etc. – și artefacte) *proxemica* sau spațialitatea (vestitele distanța ale lui E. Hall: intimitatea sau distanța „corp la corp" până la 45 cm., personalismul sau distanța „familiară" între 45-125 cm., distanța socială sau de „amfiteatru", între 125-360 cm. și publică sau „agorală" peste 360 cm.), cromatica (limbajul culorilor) care cuprinde și comunicarea plastică sau estetica, limbajul *tăcerii* sau comunicarea emoțională (care cuprinde comunicarea de tip acustic sau melosul, de tip intimist sau eros, beletristic și cultural-artistic sau epos, existențial sau etos, senzitiv cu referire la cele olfactive simțuri și chimică), *cronemica* (sau cronostica), adică limbajul timpului care cuprinde punctualitatea/oportunitatea, temporalitatea/anistorismul, simbolistica/mitologic-tradițională și *paralimbajul* (atât cel legat de accent, ritm, pauză, viteză, parazitii verbali, ticuri, tonalitate, râsu-plâns, bâlbe etc. cât și elementele paraverbale anormale ca hipnoze, subliminarismul, telepatia etc.

În privința funcțiilor comunicării nonverbale, cercetătorii îl invocă adesea pe Paul Ekman care le-a ierarhizat astfel: repetarea, substituirea, completarea, acentuarea/moderarea și contrazicerea. Un cercetător, Maurice Patterson, a găsit șase funcții: transmiterea de informații, gestionarea interacțiunilor, reflectarea proximității, exercitarea influenței, controlul sentimentelor și

facilitarea obiectielor/intereselor, pe când Michael Argyle a ierarhizat numai patru: exprimarea emoțiilor, transmiterea atitudinilor interpersonale, prezentarea personalității și acompanierea vorbirii. Trioul Judee K. Burgoon, David B. Buller și Gill W. Woodall a catalogat nouă funcții: structurarea interacțiunii, identificarea sau proiectarea identității sinelui, exprimarea și managementul emoțiilor, managementul impresiei, influența socială/persuasiunea și înșelarea/suspiciunea de înșelare.

Așadar, concluzionând, nonverbalismul comunicațional are funcții de ilustrare, substituire, completare, ascundere, reglare și subliniere.

Cum procesul comunicațional se realizează într-un episod comportamental. Indiferent că informația este transmisă între emițător și destinatar prin elemente de natură biologică, tehnologică sau socială, trebuie avute în vedere atât statutul social al interacțiunii cât și gradul de specificitate al comportamentului declanșator, inclusiv și mai ales contextul, factorul de mediu.

Comunicarea umană, însă este supusă unor reguli și excepții, în raport, să zicem, cu relaționarea din lumea viului animal sau vegetal. Omul nu poate comunica tot și orice, el dialogând după reguli sociale ce exced instinctul. Numai omul înțelege limbajul dansului, muzicii, simbolurilor abstracte matematice, plastice, informatice etc.

De aceea schema comunicării devine una logică având componente sine-qua-non – *transmițător* (emițător, emitent, destinator), *mesaj* (suită de informații), care se referă la un *context* (referent), lucrare, idee etc., potrivit unui *cod* (cunoscut și acceptat de partenerii aflați direct, mijlocit în contact), între care unul este *receptor* (destinatar, beneficiar). Din această cauză comunicarea umană are cel puțin trei elemente succesive: intenția (scopul), mijloacele psihosociale (modalitatea) și efectele (modificările atitudinal-comportamentale).

Comunicarea non-verbală are loc, de multe ori, neintenționat. Trecătorii pe trotuar, persoanele așezate la coadă, spectatorii dintr-o tribună *ne* comunică fără să vrea foarte multe.

Bunăoară, comunicarea tactilă are aspecte intenționale (transmiterea de emoții și afecțiune prin mângâieri simbolice), ludice (atingeri în joacă având încărcături metacomunicative), de control (în spațiu, în autobuz, în pat), ritualice (întinderea și strângerea mâinii într-un mod anume), dar și aspecte neintenționale (comunicative) precum ajutoarea cuiva să urce în autobuz sau verificarea temperaturii prin cercetarea frunții cu palma.

Și-n cazul comunicării vizuale (oculezica) privirea poate vorbi (despre cererea de informație, despre permisiunea dialogului prin orientarea deitică a privirii, despre natura relației, prin priviri „galeșe", insistente, luminoase, „sorbitul din ochi", „dezbrăcatul cu privirea", despre compensarea distanței fizice etc.) dar poate fi și indiferentă (privitul „prin", privirea fără a vedea, „n-avem ochi unul pentru altul") ori dezinteresată („ne facem că nu vedem").

Devin foarte importante, în procesul comunicării non-verbale (ca și-n cel verbal oral direct) verificarea percepției și, desigur, evaluarea feed-back-ului. (prin prisma încrederii, expectanței empatice, receptării și incitării).Cum se știe, mijloacele în funcție de care se clasifică comunicarea pot fi: lingvistice, paralingvistice, non-verbal-vocale, non-vocale, extralingvistice și vocale.

Uneori, ca oameni simțim nevoia acută de a conversa, de a ne spune păsul, iar alte ori dorim cu tot dinadinsul să fim lăsați în pace, cufundați într-o tăcere totală. Aceste deziderate nu pot fi respectate în totalitate. Nici măcar în mijloacele de transport, în tren bunăoară, unde sunt etichete care interzic fumatul, telefonul mobil deschis ori „bavardajul" adică sporovăiala, nu poți scăpa de dorința celuilalt de a intra în vorbă.

Trăitori într-o lume nebună, într-o „mare trăncăneală", pentru asemenea „inoportunități" există (s-au creat) replici ca

pentru nebuni. Un astfel de „histoire de fous" este reprodusă în articolul „Restul e tăcere" de Ioana Pavelescu, înşiruirea de răspunsuri cu echivalenţele în limba franceză pot fi considerate şi un ghid de conversaţie a plictisului, al dialogului indezirabil, fără mizã, dar şi o mostră de profesionalitate dialogală (utilă în arta relaţionării, mai ales în negociere). Aşadar, un posibil glosar menit să înlocuiască cele câteva replici serbede ale tinerimii noastre: Mişto! Super! M-am scos! Să moară mama!

Ei, da (Hé oui), *Tot aia-i / Ce să spun* (Ça ou autre chose), *A, da?* (Ah, bon?),*Nu se poate!* (Pas possible!), *Nu-mi spune!* (M'en parle pas!), *Să văd / Să vedem* (Faut voir), *Păi* (Bof), *Nu-i uşor* (C'est pas facile), *Cine ştie* (Qui sait), *Categoric!* (C'est radical!), *Ia te uită, mă uimeşti!* (Tiens, tu m'étonnes!), *În orice caz, nu te da bătut* (Surtout, ne te décourage pas), *E prematur* (C'est vite dit), *Stai niţel / Stai puţin /* (Ben voyons), *Oamenii sunt idioţi /Sunt proşti/ Nişte cretini* (Les gens sont stupides), *Cu siguranţă / Absolut* (Absolument), *Ei, asta-i!* (Ça alors!), *Mie-mi spui!* (Tu parles!), *E distractiv* (C'est gai), *Ce treabă ai tu? / Ce legătură are cu tine?* (Et toi, dans tout cela?), *Să fim realişti* (Faut pas rêver), *Am mai auzit / Sunt în temă* (J'en connais d'autres), *O să fie bine, vei vedea* (Ça va marcher, tu verras), *Auăleu!* (Ad'e), *Nu pot să cred!* (Ce n'est pas vrai!), *Ei, pe naiba!* (Ah zut!), *Nu-i rău* (Pas mal), *Deh* (Mouais), *Haios / Mişto/ Drăguţ* (Sympa), *Puteam să jur* (Je l'aurais parié), *Nu există* (Ce n'est pas possible), *Glumeşti* (Tu plaisantes), *Îmi închipui* (J'imagine), *Ce coşmar* (Quelle angoisse), *Ai milă! / Fie-ţi milă! / Încetează!* (Pitié!), *Dracu s-o ia de viaţă* (Chienne de vie), *Las-o baltă* (Laisse tomber), *Jos pălăria!* (Chapeau!), *Ei, taci!* (Tais-toi!), *Insistă!* (Fonce!), *Îmi vine să plâng* (C'est à pleurer)[84]

Dar comunicarea eficientă, persuasivă şi oportună, presupune din partea partenerilor (emiţător/emitent/destinatar) o educaţie a dialogului, conversaţiei, relaţionării. Subsumată sistemului educativ formal, educaţia pentru comunicare nu încetează niciodată, aspectul

[84] I. Pavelescu, *Restul e tăcere* (În România literară, nr. 11/17.03.2006)

informal şi continuu vădindu-şi eficacitatea şi, ca atare, necesitatea. Educaţia permanentă pentru deprinderea artei dialogale are diferite denumiri: instrucţie recurentă (reciclări, cursuri, masterate), enculturaţie (a învăţa pentru a nu cădea „victimă" aculturaţiei), perfecţionarea (profesionalizarea şi performarea) pregătirii, educaţia socială, androgogia (educaţia adulţilor), specializarea postuniversitară (postacademică). autodidaxia (studiul de tip autodidactic poate rivaliza cu orice formă de educaţie organizată), autoeducaţia/autoinstruirea/autoculturalizarea (ca necesitate ultimă din piramida trebuinţelor lui Maslow).

Punctele obligatorii de trecere ale unui asemenea demers sunt: împrospătarea (reîmprospătarea) şi îmbogăţirea cunoştinţelor (acumulărilor dialogice), perfecţionarea arsenalului metodic şi aptitudinal/atitudinal, adaptarea şi compatibilizarea acumulărilor, folosirea eficace a mijloacelor (tehnice) ajutătoare, integrarea şi socializarea euro-atlantică în comportament, mentalitate, praxis, scientizarea (culturalizarea) demersului comunicaţional/comunicativ, diminuarea „uzurilor" şi blocajelor canalelor informaţionale.

Educaţia comunicaţională permanentă se poate derula pe cel puţin trei paliere: în sistem academic (prin cercuri, cursuri, concursuri, sesiuni, masterate, grant-uri, referate etc.), în sistem formal specializat (negociere, management, P.R., drept, mass-media, psihosociologia comunicării etc.) prin mese rotunde, schimburi de experienţă, publicaţii, bilanţuri, acţiuni ad-hoc etc. şi prin forme spontane (libere) de educaţie peri şi extrauniversitare (internet, intranet, reţele media de incintă, cenacluri, cluburi, elemente de loisir etc.)

Dacă i-am da dreptate lui Toffler, importante în acest demers sunt trei aspecte eminamente umane şi superioare oricărui ... om cibernetic: inteligenţa, imaginaţia şi intuiţia. Acest „trio I" evidenţiază şi faptul că omul este superior computerului prin faptul că-i este autor şi, mai ales, programator şi furnizor (interfaţator) de energie.

VECTORI COMUNICAȚIONALI AI UNEI REALITĂȚI GLOBALE DE TIP INSTABIL

Motto: ***Limitele limbajului meu sunt limitele lumii mele.***
(L. Wittgenstein)

Comunicarea este pândită de redundanța sesizată de Lucien Sfez care spunea: *„Ne vorbim unii altora din ce în ce mai mult dar ne înțelegem între noi din ce în ce mai puțin".*[85] Deși am depășit stadiul schematismului comunicațional, era în care trăim fiind una comunicațională, principiile și legitățile funcționării sistemului comunicațional sunt, în general, aceleași. Telefonul a rămas, bunăoară, ca să-l citățm pe scriitorul Eduard Jurist, totdrumul cel mai scurt între două urechi, chit că a dispărut firele ce leagă aparatele, fiind înlocuite cu unde hertziene, iar acele scule ale comunicării s-au miniaturizat și sofisticat într-atât încât nu mai vorbim de telefon, ci de o sculă plurifuncțională, inclusiv una infernală care poate declanșa sau genera un dezastru.

Fapt e că, aparent, paradoxal tendințele globaliste survenite ca alternativă la „echilibrul terorii" din perioada bipolarismului geostrategice postbelice, duc la „diversificarea societății", iar, din punct de vedere militar impun cu tărie principiul „suficienței defensive"[86] paralel cu cel al „profesionalizării rapide" în condiții de „echidistanță politică", „parteneriat/alianță euro-atlantică" și „suprimarea efectelor redundante", determinate de oferta euro-

[85] Lucien Sfez, *O critică a comunicării*, Ed.comunicare.ro (SNSPA), București, 2002, pg.20.
[86] Principiu stipulat și în Legea privind apărarea națională a României.

atlantică românească de a fi „element de legătură", „factor și furnizor de stabilitate și securitate zonală" în strategia „echilibrului competițional" practicată de NATO.

Agresiunea împotriva sistemelor de comunicare bazate pe IT (esența războiului informațional) reclamă un management specific al informației (cunoașterii) și comunicării (relației) o reacție de manipulare la manipularea informațiilor și modificarea comportamentului

Terorismul, de pildă, are drept mecanisme acțiunea criminală, tehnica de timorare, procedeul de presiune psihică, procedura ocultă-șoc, acțiunea de agresare simbolică și fizică, iar ca expresii exteriorizate ale terorismului, autorul reține: omorul, sechestrarea, furturile, tulburarea ordinii publice, loviri, distrugeri, falsuri și uz de falsuri, tâlhării, ultraje, călcări de consemn, nerespectarea regimului armelor și munițiilor etc. Mai toate aceste pot fi incriminate ușor, dar acțiunile de intimidare, presiunile psihice, agresiunile simbolice, timorările, culpabilizările la scară individuală sau colectivă, agresiunile de tip psihologic, în genere, toată gama de agresiuni mentale, începând cu agresarea hărții mentale a unui popor, adeseori chiar în discursuri oficiale, toate acestea sunt mult mai greu de incriminat dacă nu chiar imposibil în stadiul actual al reglementărilor.

Ideea „securității comunicaționale" acoperă un domeniu de cercetări situate la interferența studiilor militare, a celor logistice și de psihosociologia agresiunilor informaționale și a „comunicării speciale".

Pornind de la paradigmele principale din sociologie și din științele comunicării, explorând, urmând și dezvoltând – în contextul organizațiilor militare românești – piste deschise de paradigmele sistemice, informaționale și structural-funcționaliste la cele ale comunicării interpersonale și non-verbale, la paradigme culturaliste și semio-discursive, precum și la teorii din sfera polemologiei și studiilor geopolitice și geostrategice, vom putea constata că avem de-a face, în eșichierul politic planetar de azi, de

un condensat savant al celor mai reprezentative abordări sociologice şi comunicaţionale, pe de-o parte, a funcţionării comunicării în interiorul grupurilor şi organizaţiilor militare, iar pe de altă parte, al analizelor contemporane referitoare la stabilitatea şi securitatea internaţională, stăpânirea crizelor şi combaterea terorismului. E drept că latura comunicaţională este vitală, atât în asigurarea funcţionalităţii grupurilor şi ierarhiilor militare, cât şi în conceperea geostrategiilor şi în desfăşurarea războiului. Noţiunea de „război mediatic" ca parte intrinsecă a operaţiilor militare, nu doar ca un complement propagandistic este pe larg explicată şi exemplificată în teză, mergând de la „războiul în direct" la televiziune din Golf, la împletirea războiului „virtual" cu bombardamentele din Iugoslavia şi la strategiile comunicaţionale în combaterea terorismului.

Dar, în contextul post-aderării României la UE şi după includerea acesteia în NATO, securitatea naţională, ca replică la redefinirea agresiunii, reprezintă un set de măsuri politice economice, militare şi culturale destinate a descuraja orice formă de agresiune şi a promova, proteja interesele şi valorile naţionale pe plan intern şi extern. După cum am reiterat asistăm la o „diplomatizare" a staffurilor militare şi la „militarizarea" vârfurilor diplomaţiilor, paralel cu demilitarizarea/profesionalizarea structurilor militare, sub umbrela nord-atlantică.

Se pare că paradigma belicoasă "distruge sau vei fi distrus" a căzut în desuetudine, locul ei fiind luat de invitaţia la parteneriat, prin îndeplinirea unor condiţii minime de compatibilitate şi armonizare, inclusiv la nivel atitudinal, conceptional, al gradului de pregătire şi profesionalizare a efectivelor, a manifestării eficiente a controlului democratic asupra structurilor militare. Se spune, în glumă, dar e o realit te faptul că, datorită acestui control civil eficient, uriaşa "ţară de ţări" nu s-a confruntat cu lovituri de stat. În Europa experien e c dictatoriale – *militară* (Turcia, Polonia, Grecia), *fascistă* (Ita li a *hortystă* (Ungaria), *franchistă* (Spania), *carlistă* şi *antonesc* a

România) – cu atât mai mult, rolul controlului civil este necesar şi motivat.

„Există trei procese centrale ale interacţiunii grupului: *comunicarea, conflictul* şi *coeziunea"*, scrie Norman Goodman.[87] Din acest 3C se pare că activitatea de comunicare a informaţiilor, sentimentelor şi atitudinilor are un rol primordial.

Putem justifica acest aspect cu ajutorul lui Piaget care scrie: *„Există relaţii interindividuale, dintre care unele nu schimbă cu nimic structura mentală a indivizilor, în timp ce altele transformă în acelaşi timp spiritul individual şi grupul".*[88]

Intervenţia regulatoare în asemenea cazuri este necesară şi are loc în spiritul noţiunii „cercetare-acţiune" în dinamica grupurilor conform căreia Kurt Lewin a postulat: *„Intervenţiile asupra grupurilor, în scopuri conjugate de cercetare şi de acţiune, spre a le modifica funcţionarea de ansamblu şi nu în mod direct personalitatea membrilor".*[89]

Relaţiile de putere (în fapt capacitatea de a executa constrângeri) sunt de natură recompensatorie şi/sau coercitivă şi determinând caracterul (tipul) acesteia: **legitimă, referentă, expertă** şi de **proximitate** (oportunitate).

„Organizaţiile, cu atât mai mult cele militare, scrie un reputat analist şi ziarist militar, *nu pot fi conduse, în timp de pace, în stările de criză sau în caz de război decât prin performanţe, conducerea prin performanţe configurând profilul liderului militar în expresia superioară a împlinirii sale organizaţionale"* [90]. Organizaţia ierarhică de tip militar este, de fapt, una dintre instituţiile „comunicante" cu celelalte din domeniul educaţiei, religiei, guvernării, ordinii publice etc ., armata fiind factor de autoritate sau pârghie de putere în guvernarea socială.

Cel puţin trei sunt verbele convieţuirii grupale de tip militar: a **comunica, a coopera** şi **a se confrunta.** Acest C3 dă starea de

---

[87] Norman Goodman,*Introducere în sociologie*, Ed. Lider ,Bucureşti, 1999, pg. 94.
[88] Jean Piaget, *Logique génétique et sociologie* (vol. G. Busino – Les Sciences sociales avec après Jean Piaget, Geneva, Drog, pg. 80.
[89] Apud Henri Piéron, *Vocabularul psihologiei*, Ed. Univers enciclopedic, Bucureşti, 2001, pg. 100.
[90] Dumitrel Petreche, *Dialectica performanţei* (În: Gândirea militară românească, nr.5/2001, Bucureşti, (?-8).

normalitate existențială pusă sub semnul altei triplete: **camaraderia, siguranța** și **ocrotirea.**

Privind domeniul relațiilor interumane (comunicaționale) în dinamica grupurilor militare se vorbește de trei niveluri (cei trei **A**), de ierarhizare (**acceptarea, aprobarea** și, în fine, **aprecierea**), iar metodele modelării atitudinal/comportamentale recomandate sunt: critica între patru ochi, „judecata" persuasivă, critica impersonală (țintind fapte, nu persoana, doar o dată pentru o faptă) și încheindu-se cu oferta de alternativă (soluție), în atmosferă cordială, optimistă, pozitivă, mobilizatoare.

Fapt e că războiul este diferit de alte tipuri de conflict, în primul rând prin aceea că se bazează pe o ocupație profesionalizată și specializată: militarul de profesie. Dar azi, în era conflictelor asimetrice, sensul războiului cunoaște o schimbare de accent pe războiul în care se însumează o confruntare de legitimități și un efort de sensibilizare amplă și de obținere a adeziunii de legitimitate în spațiul public internațional. Ca modalități de acțiune, potrivit lui L.Francart[91], pentru **propunerea și explicarea, falsificarea** sau **impunerea** unui sens sunt folosite **propaganda** (*„în acțiune sistematică exersată asupra opiniei publice"*), **îndoctrinarea** (privește gradul de *„atentare la libertatea de gândire și vizează să impună indivizilor o doctrină"*), **subversiunea** (*„repune în discuție existența instituțiilor, atacându-le imaginea, legitimitatea obținută, reprezentările sociale pe care acestea le vehiculează"*) și **teroarea/terorismul** (*„modalități de acțiune prin care se încearcă să se impună un **jurământ de credință** printr-o violență extremă, fizică și psihologică"*). Alături de acestea, autorul francez mai reține alte categorii de acțiuni pentru atribuirea sensului (motivației) războiului, precum: **informarea, argumentarea, sugestia, persuadarea, obediența, descurajarea, intoxicarea, dezinformarea, stratagema,**

[91] L.Francart, *Les actions dans les champs psychologiques* (În „Défence Nationale", Franța, an 56, nr.2/2000).

contrapropaganda și **contrainformarea,** toate urmărind atingerea scopurilor politico-militare, a gradului de legitimitate, a contextului angajării și situației forțelor.

Acest tip de „conflagrație" desemnează *„totalitatea riscurilor, amenințărilor și agresiunilor nemilitare, posibil a fi declanșate la un moment dat, **concomitent** împotriva unei națiuni"*, gama lor fiind diversificată, de la: *„presiunile politico-diplomatice, ruinarea economico-financiară și tehnologică, manipularea informațională, penetrația culturală etc."*, cu intenția *„de a fi integrată sau anihilată".*[92]

Adevărată marfă, informația va fi vândută (transmisă), cumpărată (recepționată), oprită (interzisă) sau furată (sustrasă) și/sau clasificată (secretă). Manipulatorii de informații sunt manipulatori de conștiințe umane, într-un război care nu e decât manifestarea militară a societății informaționale, a celui de-al Treilea Val, cum scria A. Toffler. Potrivit unei „info-doctrine", în „info-war" vor fi un front „cyber-war" (în „cyber-spațiu") cu soldați „software" și specialiști în C4I (soldați universali) care, împreună, vor practica „info-teroarea" (începută cu acel „pumn de K.O." dat în războiul de comandă și control, înainte de izbucnirea ostilităților).

Astăzi se vorbește despre *„cele cinci triade esențiale"* ale contemporaneității, care conțin pacea ca element comun. Acestea sunt: pace-securitate-dezarmare; pace-dezarmare-progres; pace-colaborare-prietenie; pace-dreptate-echitate; pace-națiune-legalitate. Pentru triumful păcii și acțiunile (paradoxal) beligene sunt legate tot de pace (ca realizare, menținere, impunere sau construire) astfel: peace making, pace keeping, peace enforcement și peace building.

Nu mai este un secret că lumea contemporană este o structură a interdependențelor conflictuale globale, a climatului de neîncredere și criză, a pericolelor ce pot grăbi sau condiționa

[92] Dan Dungaciu, *Cultul strămoșilor - o rezistență la războiul holotropic* (În: S.M.M., București, nr.4-5/1994, pg.44-46).

sfârşitul umanităţii, aşa încât cultura păcii, ca interes fundamental comun al omenirii, rămâne prioritate perenă a făuritorilor de civilizaţie, a responsabililor cu soarta planetei.

Cu alte cuvinte, pacea este continuarea politicii fără aportul violenţei organizate, chit că în lumea de azi asistăm la acţiunea unor noi formule de *Pax Romana* sau *Pax Ecclesiae*, adică la ipostaze de implementare şi impunere a păcii de către cei puternici şi victorioşi. Deşi se pare că este formula cea mai eficientă şi, totuşi, democratică, prin acest „import de pace" se naşte sau se reactivează spiritul de vendetă, cresc animozităţile şi se exacerbează orgoliile, mai ales cele de natură etnică şi confesională. De altfel, este aproape unanim acceptată ideea că pacea nu înseamnă doar absenţa războiului, deşi, de-a lungul istoriei, omenirea a petrecut cam tot atâţia ani de pace, câţi a suportat războaie. Aşadar, pacea poate fi receptată ca un *edificiu* planetar, dar, totodată, şi ca un *proces* global.

De aceea, securitatea nu mai poate fi considerată o „operă de formule", cum spunea Titulescu, ci o acţiune concertată de impunere a principiului *jus contra belum*, de eliminare a agresiunilor şi discriminărilor de tot felul, fie chiar şi pentru că *viitorul durează mult*, cum spunea cândva Charles de Gaule. Sistemicitatea securităţii viitoare rezidă în interdependenţe şi relaţii subordonate eliminării sau controlului ameninţărilor, riscurilor, agresiunilor, mai ales cele non-militare, din domeniul informaţional.

Oare mai putem vorbi, în arhitectura de pace actuală de cele trei paliere ale securităţii sistemice? Mai poate fi individualizată securitatea sistemului *internaţional*, a celui *statal* şi securitatea *societăţii*? Ierarhizarea normelor de drept internaţional şi obligativitatea unor prevederi globale slăbesc articulaţiile microstructurilor de securitate, ca furnizori de pace şi stabilitate, în favoarea întăririi acestor articulaţii la nivel mondial, cu riscurile asumate ale conflictelor ce pot izbucni, alterând stabilitatea relativă a scenariului geo-politic de pace existent. Şi

cum războaiele iau naştere în minţile oamenilor, tot în acele minţi trebuie să încolţească ideea de pace

De fapt, cultura păcii trebuie să distrugă un mit care s-a înrădăcinat în minţile oamenilor, mitul zeului Marte, să legitimeze educaţia şi efectul acesteia pentru convieţuire paşnică într-o perspectivă globală şi umanistă.

Se pare că globalismul a făcut ca „motorul" actelor teroriste să nu mai funcţioneze bine cu „combustibili" de tipul: naţionalism, patriotism, etnicism, proletarism, dar flagelul s-a cronicizat, fiind în esenţă, o problemă politică. Războiul contra terorismului va fi războiul viitorului, iar info-war doar o faţetă (interfaţă?) a acestuia, indiferent de natura sa: *infantilismul* (lipsa de realism), *fanatismul* (exclusivismul) şi sau *mesianismul* (predestinarea de mântuitori).

Trecerea, în istorie, de la epoca imperială (întinsă pe aproape două milenii) la cea a naţionalelor (regat, stat, conştiinţă, interes etc.) care a durat cam şase veacuri şi, din nou, tendinţa noii ordini mondiale a experimentelor globaliste, greu de periodizat şi de stabilit structurile de hegemonie (prin hibridizare creştino-sionist-masonică) de a trece de la naţional la planetar (printr-o tranziţie zonală a confederaţiilor continentale de naţiuni, gen U.E.) a creat şi creează suspiciuni, încordare, diferende, crize.

Democraţia americană, imperialismul sovietic, Reich-ul nazist, comunismul chinez, islamismul jihadic, comunitarismul european sunt doar câteva oferte mai mult sau mai puţin integratoare (omogenizatoare) şi expansive care, toate, într-un fel sau altul au mişcat „maşina socială" favorizând producerea sau exacerbarea crizelor. Urmărind hegemonia globală, spaţiul vital şi purificarea etnică (Lebenstraum, cum spuneau hitleriştii care doreau exterminarea evreilor şi folosirea de către rasa ariană – pură – a forţei de muncă slave), „debabilonizarea" prin sovietizare, perpetuarea memoriei imperiale a turmei chineze cu un singur păstor, fundamentalismul de sorginte spirituală impus prin război sfânt, integrarea de state-naţiuni în U.E. (în spiritul

propunerii lui Churchill din 1946 de a se crea un fel de State Unite ale Europei, dar şi al recunoaşterii profesorului german Kurt Biedenkopf conform căruia: *„Europa Unită îşi propune să refacă Imperiul Roman în graniţele maximei sale dezvoltări"*) [93] – iată câteva mize globaliste, paşi pe calea unificării planetare şi crearea Statelor Unite ale Terrei, realităţi imediate şi cu importanţă tactico-strategică pe care România trebuie să le cunoască, să le accepte şi să le facă faţă în perioada post-aderare.

Factori favorizatori au fost dispariţia bipolarităţii şi scăderea credibilităţii ameninţării nucleare în favoarea celei electronice, explozia tehnologiei P.C., apariţia info-tacticilor şi strategiilor de influenţare, fapt ce a dus la dificultăţi în precizarea adversarilor şi responsabilităţilor, dispariţia frontierelor geografice, estomparea barierei dintre pace şi război. În atare condiţii, apar noi clase de riscuri precum terorismul informatic, acutizarea competiţiei intelligence-ului care impun măsuri de management comunicaţional (avertizare, evaluare, analiză şi ripostă) pe toată perioada P.C.R. (pace-criză-război sau conflict). Aşadar, securitatea naţională a căpătat o nouă dimensiune – cea informaţională – care face să scadă cea militară propriu-zisă. Aceasta înseamnă că odată cu acest „import" am importat şi noile riscuri. Între acestea, şi realitatea că războiul informaţional nu este un fenomen cu care se confruntă doar statele dezvoltate. Dimpotrivă, efectele nocive sunt resimţite mai acut în ţările subdezvoltate.

De asemenea, realitatea dual adversar/aliat, dată de statutul cooperare/concurenţă, inclusiv în noua comunitate coagulată nu după criteriul geografic, ci comunitatea virtuală compusă din partenerii w.w.w., retrasează alt caroiaj al geografiei riscurilor şi vulnerabilităţilor care reclamă demersuri comunicaţionale de expertiză şi profesionalitate.

[93] Apud Dumitru Sava & Lavinius Sava, *Noua ordine şi România. Experimente globaliste* (În: Revista Forţelor Terestre, nr.3,4/2000, Bucureşti), pg.23-25 şi 15-18.

DE LA TEROARE LA AGRESIVITATE

Motto: ***Terorismul este un alt tip de război – nou ca intensitate, veche ca origine – un război al guerilelor, al rebelilor, al asasinilor; un război dus prin ambasade, nu prin luptă, prin infiltraţie, nu prin agresiune, în care victoria se obţine prin erodarea inamicului şi nu prin angajarea lui".***

(John F. Kennedy).

Aflat tot sub semnul zeului Ares, zeul războiului, care avea înhămaţi la carul de luptă doi cai: Daimos (frica) şi Phobos (teroarea), acest flagel internaţionalizat şi instituţionalizat care combină „patrioţii" (căuzaşii unui ideal sfânt) cu anarhiştii mercenarii vendetei şi barbariei vandale), de cele mai multe ori aflaţi sub oblăduiri divine, a ajuns o formă de violenţă organizată sponsorizată, ţintită politic şi anti-statală.

Simplu – chiar simplist! – terorismul presupune utilizarea violenţei, intimidării, ameninţărilor pentru producerea panicii, dezorganizării şi influenţării comportamentului colectivităţilor umane, adeseori în scopuri politice şi de multe ori sub acoperiri etnico-religioase xenofob-revanşarde. Terorismul reprezintă fragmentarea vandalismului, deteriorarea şi distrugerea prin furie şi răzbunare a unor elemente de convieţuire umană folosindu-se cele mai neaşteptate metode marţiale, inclusiv practicile kamikaze.

Dincolo de ingeniozitate (care s-a rafinat incredibil în ultimul timp) acțiunile teroriste se remarcă prin cel puțin trei *calități* incontestabile: amploare, coordonare și cruzime. La foamete, război civil și genocid (agrementate din plin de cataclismele naturale care s-au înmulțit și întețit și ele) care sunt caracteristici constante ale majorității planetare, nici că trebuia altceva.

Caracteristica psihosociologică a terorismului (ca ansamblu de acte violente folosit pentru atingerea unor obiective socio-politice sau personale) o constituie faptul că acesta nu afectează doar structurile de putere (pe care urmăresc dacă nu să le doboare, să le discrediteze pentru a fi anihilate din interior, ca-n cazul evenimentelor anticeaușiste din decembrie 1989), ci și populația necombatantă (ca-n cazul conflictului dintre milițiile hezbolah libaneze și armata israeliană, care au generat numeroase victime colaterale). Motivațiile culturale și ideologice sunt diferite. De aceea, după scop, vorbim de terorism: politic, național, religios și criminal, iar după aria de răspândire, de terorism regional, interregional și internațional.

Sunt zeci de definiții, toate incomplete. În SUA cea mai cunoscută rămâne următoarea: „Utilizarea în mod calculat, a violenței sau a amenințării cu violența pentru a induce starea de teamă, în scopul de a constrânge sau intimida guvernele sau societățile pentru a atinge unele țeluri politice, religioase sau ideologice."

În definirea terorismului greutatea e dată de poziția pe care o are cel ce definește: în grup, în afară, e pro, e contra, e indiferent?

Potrivit Marthei Crenshaw există un model liniar cu două paradigme: instrumentală și organizațională, dar alți psihosociologi au tratat terorismul ca fenomen social prin prisma crizei, a mediului cultural, ideologic sau social.

Paradigma *instrumentală* (în care violența e privită ca intenționată și premeditată și ca scop/politică de „negociere" pentru obținerea unor recompense) și cea *organizațională* (în care

se focalizează dinamica relațională în explicarea emergenței terorismului ca rezultat al dinamicii organizaționale) sunt completate de paradigma *culturală* (în care se pune accentul, fie pe cultura favorizatoare, fie pe formarea personalității teroriste), paradigma *socială* (în care se evidențiază sistemul relațional) și, în fine, paradigma *conflictului* (în care este evidențiat rolul anomiei în exacerbarea violenței privită prin prisma autorului, victimei și coerciției).

Analiza psiho-sociologică a... practicanților și rezultatului terorii este grea, complexă, dar nu imposibil de făcut. Doi specialiști români fac o clasificare de ultimă oră a tipurilor (formelor) de terorism: - patopolitic (violență contra celor ce nu vor „binele poporului"), psihotic (folosirea psihopaților pentru atingerea unor scopuri cu conotație politică), criminal (violențe de intimidare politică), autorizat (tehnici violente în menținerea ordinii interne), autorizat mutual (voluntari în apărarea regimului politic), organizațional (păstrarea ordinii într-o structură ilicită), pragmatic (violență pentru obținerea sprijinului maselor), funcțional (pentru dobândirea avantajului strategic), manipulativ (amenințări pentru a obține o negociere), simbolic (victima să fie un simbol).[94]

Cauzalitatea și evoluția fenomenului terorist nu s-au coagulat îndeajuns. Rod al unor crize politico-militare, culturale și sociale sau al apariției „personalităților" teroriste „chemate" să aplice doctrine, mituri, cutume, „adevăruri supreme", flagelul vizează discreditarea politică internă, slăbirea relațiilor externe, fisurarea credibilității unui sistem. De aici, justificarea (și susținerea) represaliilor, pedepsirilor, acțiunilor de tip „jihad", într-un spirit clandestin, aproape misterios și ritualic, victimizant, de „chemați și aleși" să se sacrifice în lupta cu „inamicul nelegiuit".

[94] Apud Constantin Onișor & Sorin Frunzăverde, *Arta strategică a securității și integrării europene*, Ed.A'92, București, 2002, pg.111-112.

Combaterea terorismului, aşa cum precizăm, vizează trei paliere: *politic* şi *diplomatic, strategic* şi acţiuni contra-teroriste de nivel tactic. Domeniul antiterorist este preponderent preventiv şi vizează conlucrarea, complementarizarea comunicaţională, sinergia informaţională, etanşeiatea planingului, în timp ce contraterorismul presupune riposta, gestionarea crizei, acţiunea şi conducerea violenţelor, managementul şi jurisdicţia, soluţionarea nonletală, coordonarea post factum etc.

Pentru a-l înţelege mai bine trebuie să facem o incursiune (un raid!) în problematica beligenă, să vedem ce raport este între război şi acţiuni asimetrice. Bunăoară, despre război, de la chinezul Sun Tzî, la italianul Machiavelli, ori de la germanul Carl von Clausewitz (care-şi intitulează opera fundamentală chiar „*Despre războ*i") la românul Gusti (autor al unei „*Sociologii a războiului*"), s-au spus atât de multe, încât azi, abordarea temei este pândită de redundanţă. Totuşi, evenimentele interferenţei de milenii au relansat ideile polemologice, au născut noi paradigme privind sociologia şi psihologia violenţei, a politicii alianţelor, agresiunilor şi ripostelor, a paradoxului voltairian, conform căruia scopul războiului a fost şi a rămas *„cel mai mare rău moral"*, care *„aduce după sine toate crimele, introduce calomnia în declaraţii, perfidia în tratate, jaful, pustiirea, suferinţa şi moartea sub toate formele"*.[95] Dar tot mai mulţi analişti spun că „războiul" nu mai este ... război. În articolul „Un nou tip de război sau ideea unei echivalenţe între daună şi durere[96], este citat Nisbet care consideră că *„războiul satisface o anumită nevoie de comunicare"*, *„interacţiuni ce au drept consecinţă progresul social, dezvoltarea tehnicii, a ştiinţei în general şi a economiei"*. Reiterându-se exemplele, cu invenţiile determinate de necesităţile belicoase (cum este cel al inventării uniformelor militare, ori chiar ale radioului, internetului şi televiziunii) se trage concluzia că, inclusiv democraţia, ar fi „copilul războiului".

[95] Voltaire, *Maxime şi cugetări*. Ed.Albatros, Bucureşti, 1974, pg133.
[96] Laura Ciubotăraşu-Budai, *Contrast* 8/2001 (Perspective) (www.contrast.20.m.com / nou-tip.htm).

Convinşi că *„Alah nu-i iubeşte pe opresori"* , musulnanii (cuvântul se traduce prin *„cei care se supun")* erijaţi în jusiţiari ai terorii, au schimbat caracteristicile taberelor care se confuntă, caracteristicile războiului însuşi prin ridicarea actului teorist sinucigaş la rang de „eroism sfânt", căruia i se opune (meriat în motivaţia acestui jihad, ca adversari „opresori") diada „durere şi groază", răzbunarea ,ca răsplată pentru primatul belicos al adversarului.[97]

De aceea, ţelul acţiunilor asimetrice vizează simboluri care să producă suferinţe remanente, umilinţă şi neputinţă, groază şi furie), care să afecteze psihic (să alimenteze psihoze şi să altereze „atitudinea omului rezonabil"). Dar pentru a-l cita tot pe Votaire din *Essai sur les moeurs*, să ne amintim că *„Acele războaie religioase din fiecare ţară, ce au pustiit o mare parte din Europa sunt mai îngrozitoare decât celelalte războaie, pentru că au luat naştere din chiar principiul menit să preîntâmpine orice luptă"* Principiu înscris în toate cărţile sfinte, dar încălcat en gros sau interpretat după bunul plac de credincioşii taberelor religioase.

Irenologii, aflaţi în „război" cu polemologii consideră că cheia păcii o constituie echitatea. Cu cât popoarele vor fi mai egale (în privinţa condiţiilor, nu a averii!) cu atât mai greu de acceptat şi de produs vor fi conflictele militare „justiţiare", opţiunile războinice scăzând în funcţie de creşterea standardului de civilizaţie. *„Cred că putem admite* – spunea Tocqueville[98]- *ca regulă generală şi permanentă că la popoarele civilzate pasiunile războinice vor deveni tot mai rare şi mai puţin aprnse, pe măsură ce condiţiile vor fi egale"*.

Autorul, însă, ţine să precizeze că războiul nu e un fenomen eradicat (nici cu dispariţie în timp, cum îl vedea Comte), aşa încât necesitatea existenţei unei armate decurge logic. Chiar dacă s-a trecut de la statul aristocratic la cel democratic, paradoxal, ambiţiile belicoase sporesc, acţionând pericolul pretorianismului

[97] Detalii în Nicolae Rotaru, *Army Sosiology*, Ed. A.N.I., 2007.
[98] Alexis de Tequeville, *Despre democraţie în America*, Ed.Humanitas, Bucureşti, 1995, vol.2, pg.27.

(intervenţia militarilor în politică) de care avea să se ocupe, la un veac după Tocqueville, sociologul S.P.Huntington.

„Dar dacă, de fapt, adevărata lor motivaţie este plăcerea de a ucide şi moartea ca amuzament?"[99] se-ntreabă Henry Broder.

Acţiunea mozaicată şi neconvenţională a teroriştilor presupune un mozaic de reacţii eficiente prin rapiditate şi efect.[100] Şi, mai ales, presupune fermitate şi refuzul concesiilor care nasc precedente, dau idei, duc la exacerbarea violenţei, prin activarea unor focare (celule) revanşarde de tip terorist care ridică fanatismul la rang de virtute şi asasinatul (inclusiv prin metoda kamikaze) la valoare de sacrificiu eroic, potrivit unei religii în care „moartea glorioasă" reprezintă un „accelerator de coeziune", într-un sistem de valori în care dihotomia credulitate/credibilitate nu există. Comune, pentru majoritatea actelor teroriste, fie din spectrul iudeo-creştin, fie din cel fundamentalist-islamic, sunt *infantilismul* (lipsa de realism), *fanatismul* (exclusivismul) şi *mesianismul* (predestinarea de mântuitori).

Apariţia şi proliferarea ameninţărilor non-statale (clanuri mafiote, asociaţii criminale, carteluri ale drogurilor, organizaţii confesionale, reţele teroriste, secte revanşarde, grupuri de traficanţi specializaţi în armament, substanţe toxice şi radio-active, carne vie, organe) au favorizat apariţia unor aşa-zise **„armate rebele"**, capabile să iniţieze, organizeze şi ducă acţiuni de luptă atipice, asimetrice, neconvenţionale sau clasice, identificate drept de gherilă sau teroriste.

Şi, un fapt ce nu trebuie ignorat: exacerbarea şi evoluţia acestei recrudescenţe internaţionale a fost potenţată de posibilitatea evoluţiei din aşa-zisa „zonă gri" (droguri, arme, bani murdari, corupţie, crimă organizată, hold-up-uri, „sponsorizări", carne vie etc.) la aşa-zisul „război sfânt" al... chemaţilor divinităţii pentru eroism punitiv şi ordine morală.

[99] Cf. „22" nr. 762/2004, pg. 11.

[100] Acţiunea cu gaz anihilant practicată de Rusia, în toamna anului 2002 asupra unui comando care luase ostatici spectatorii dintr-un teatru moscovit, reprezintă un exemplu.

Istoria consemnează şi accese de nebunie colectivă (vezi mărirea şi decăderea celui de-al treilea Reich!), dar făurarii istoriei, cel puţin teoretic, au evoluat, de vreme ce Europa (unde a existat inchiziţia), a (cam) renunţat la pedeapsa capitală, aşa încât am putea (majoritari ai raţiunii!) să nu mai oferim teroriştilor motive „onorabile" de a proceda înfricoşător, ucigaş-sinucigaş, să le recomandăm să practice îndeletnicirea asta (jocul cu focul) la ei acasă, nu în alte ţări care i-au primit cu ospitalitate şi deschidere.

Samuel P. Huntington vede terorismul drept conflict major între Islam şi Occident, ca două culturi opuse, două moduri de viaţă diferite, mai ales că „islamicii sunt convinşi de superioritatea culturii lor şi obsedaţi de inferioritatea puterii lor." De aici, fundamentarea psihosociologică a fundamentalismului. Incompatibilităţile între cele două culturi sunt multiple, islamiştii fiind cvasi-teocraţi, preponderent săraci, tradiţionalişti şi conservatori, refractari la progres, vindicativi în timp, în timp ce occidentalii sunt libertini şi liberali, consumişti şi democraţi, generatori de progres şi, deci, de putere. „colonialismul", „imperialismul", „cortina de fier", „descurajarea nucleară", „războiul stelelor", „războiul rece" sunt realităţi adormite, dar nu moarte. În atari condiţii, cum spunea Tzvetan Todorov, terorismul este „bomba atomică a săracilor", este un război neconvenţional între fapte cantitativ inegale şi calitativ asimetrice

Demonizarea întregii lumi musulmane ne-ar pune în situaţia să cădem în greşeala pe care le-o reproşăm lor, care satanizează lumea... democratică, dar nu putem să nu observăm că liderii religioşi proclamă islamul religie a păcii şi a toleranţei, clamând că „Allah e mare", dar cheamă la jihad contra „necredincioşilor", cei care mor în acest „război sfânt" beneficiind de legenda eshatalogică a martiriului pentru ajungerea direct în paradis. Sună ca un slogan un adevăr citit prin gazete: „Nu toţi musulmanii sunt terorişti, dar toţi teroriştii sunt musulmani".

Revoluţionari sau insurgenţi, cum se autointitulează, practică un ansamblu de acţiuni violente care au un scop politic şi

al căror obiectiv îl constituie gestionarea fricii colective. Instrumentul psihosocial cu care operează are cel puțin aceste *funcții*: duce la crearea unui mediu de **instabilitate** într-un stat, într-o zonă sau regiune; creează un sentiment de **frică și panică** colective, de insecuritate pentru populație; induce o situație de potențial **conflict** între populație și statul ce o protejează.

Fiind preponderent religios, terorismul de azi beneficiază de un discurs legitimator bazat pe logică umană (binele public) și supra-umană (voința Creatorului). Argumentele forță sunt „logice": democrația este reprezentată prin delegarea puterii prin vot, populația susține politicile guvernelor prin acest mecanism democratic și prin plata impozitelor, din care guvernul plătește agresorii, deci populația civilă este vinovată.

Soluția (pașnică!) propusă de teroriști este convertirea la islamism, soluție la fel de incompatibilă ca cerința către ei de a trece la creștinism. De aici, violența care, prin trecerea de la încordarea nucleară la incomoda globalizare, încearcă să se justifice și să se legitimeze (prin terorismul globalizat) ca alternativă. Alternativă la ce? Rămâne o întrebare la fel de hamletiană ca și cea a eroului shakesperean.

O caracteristică a fenomenului terorist post modern o constituie fenomenul kamikaze, care e aproape imposibil de împiedicat, generând așa zisul „low intensity war", purtat de grupuri non-statale. Comandourile sinucigașe nu-s specifice islamismului, dar noii „apostoli" ai terorii precum Osama bin Laden, au reușit să-l înglobeze jihadului, deși islamul interzice suicidul. Acesta însă este considerat lucru plăcut lui Allah, scopul fiind înlăturarea necredincioșilor și eliberarea teritoriilor sfinte de sub dominația lor. Exacerbat de „cultul martirilor", ce a prins la populația din țările condamnate la sărăcie și subdezvoltare, suicidul pedepsitor răsplătit cu „opulența paradisiacă" a ajuns la cote incredibile.

Recrudescența fără precedent a terorismului internațional reprezintă nu numai un anacronism, ci și un atentat la adresa

liniștii și siguranței popoarelor și statelor de facto, se poate vorbi tot mai mult despre un război terorism mondial, care cuprinde în sfera sa state și regiuni noi ale lumii, scrie într-un document (nr. 11038/2003) al Ministerului de Externe al SUA. Fiind privit, din punct de vedere al actorilor lui ca mișcare revoluționară, revanșardă, punitivă, sfântă, iar de cealaltă parte ca violență politică, fanatism confesional, cruzime și ură, cauzele, identificate de Paul Wilkinson prin anii '70 sunt aceleași: conflictele etnice, religioase și ideologice, presiunile modernismului, inegalitățile politice, lipsa canalelor de comunicare pașnică, erodarea încrederii în lideri și dezacordurile profunde dintre elitele politice.

Oroarea și ireconciliabilul sunt cele două aspecte tabu ale acestui „fapt social" a cărei arhitectură (ca „non terorism" ce și-a devenit sieși scop) nu o mai reprezintă „entitățile organizaționale bine definite", ci „organizațiile amorfe legate doar prin sinapse ideologice, etnice și religioase".

Problema care se pune este dacă acest flagel transnațional, chiar este gestionabil cu atât mai mult cu cât teroriștii nu urmăresc să ucidă cantitativ, ci să înspăimânte en gros. Actorii principali ai acestui management planetar sunt: ONU (ca principal coordonator global), NATO (ca alianță tradițională în asigurarea securității colective), INTERPOL (instituție de ordine publică internațională), G8 (ca instituție puternică financiar-economică), UE (ca actor de securitate continental), SUA (ca lider mondial al luptei antiteroriste) etc.

Abordarea terorismului ca fenomen psihosociologic se poate face *analitic* (politologic, *organizațional*, *etologic* – mass-media fiind ele însele generator sau accelerator de fenomen terorist! – și *psihologic* – cu ipoteze de tip: frustrare/agresiune, a identității negative și narcisism/agresiune) și *paradigmatic* (paradigma diplomației coercitive, a conflictului armat, a „lumii-noi" etc.)

Alt analist, Bruce Hoffman stabilește cinci obiective urmărite de teroriști: atenția (promovarea), cunoașterea

(popularizarea), recunoaşterea (legitimarea), acestea trei fiind susţinute de intimidare, coerciţie şi provocare, şi autoritatea (statul oficial), guvernarea (controlul politic), ultimele două fiind mai rar atinse.

Extensia terorii exacerbează şi agresiunea. De la domeniul economic s-a trecut la acţiuni de tip stat constat stat, politică împotriva politicii, ideologie anti ideologie. Catalizatorul principal (şi factorul de succes) al agresorilor îl constituie ura. Prin atacul simbolurilor, prin inducerea „voinţei divine" şi prin compromiterea aleşilor în ochii alegătorilor, agresiunea de tip terorist câştigă teren şi aderenţă psihică. Extremismul (etnic, naţionalist, religios, politic, cultural, rasial, chiar „fanismul") este copilul (vitreg) al terorismului, dar şi pepiniera, rezerva de potenţial a acestuia. Tinerii nonşalanţi care la 12-14 ani poartă şi folosesc cuţitul, personajele internet-caffé-urilor care aplică jocurile virtuale la realitatea străzii, pornografia şi obscenitatea fără precedent sunt astfel de aspecte ale extremismului degenerativ de cartier.

Un război obişnuit nu distruge un sistem de valori decât accidental, fiindcă se poartă între forţe specializate, militare, dar o acţiune teroristă are ca scop acest tip de distrugeri, desfăşurând acţiuni perverse, asimetrice, infernale şi abjecte, cu ajutorul mass-media, sistemelor de comunicaţii, ciberneticii, profitând din plin de accesul la internet şi valorificând eficace efervescenţa globalismului.

De la arderea pe rug, tragerea în ţeapă, punerea în fiare, tăierea limbii şi alte mutilări, tragerea pe roată, crucificarea, biciuirea, spânzurarea, ghilotinarea, până la metodele moderne de teroare (vezi tratamentul prizonierilor irakieni din centrele de detenţie americane!) acest flagel este o manifestare a despotismului şi cruzimii venind din cele mai vechi timpuri. Azi violenţa şi atrocităţile sunt concepute „ştiinţific", pe baze psihologice, sociologice, tehnologice şi, desigur logice. Identificat, uneori, ca politică de stat (teroarea albă, teroarea

neagră, teroarea brună, teroarea roşie iar, ultimul timp vorbindu-se despre teroarea portocalie) terorismul şi-a rafinat strategia, tactica, relaţionarea, valorificarea efectelor etc.

Cât priveşte îngemănarea fanatismului cruzimii şi violenţei (cum s-ar putea defini flagelul mileniului trei, ameninţarea asimetrică denumită terorism), această triadă a răului este cunoscută din cele mai vechi timpuri, dar recrudescenţa, amploarea, periculozitatea pe de-o parte şi complexitatea resurselor, strategiilor şi tehnologiei, pe de-altă parte, n-au fost niciodată ca astăzi.

Ca metodă beligenă (la fel ca şi războiul, văzut ca o continuare a politicii cu mijloace violente, după spusa lui Clausewitz) terorismul face parte din arsenalul negator şi auto-distructiv pentru fiinţa umană şi cultura/civilizaţia unui popor, practicând fără reţineri înfricoşarea, distrugerile, răpirile, masacrele, omuciderea, într-un scenariu terifiant, coşmaresc, incredibil.

Foarte greu se poate analiza cauzal, obiectiv, ontologic fiindcă acest flagel (mondializat) stă sub diferite „alibiuri", circumstanţe, justificări precum: fanatismul etnic, fundamentalismul religios, necesitatea vendetei / revanşei / răzbunării, „justeţea cauzei", obligaţia „purificării" prin pedeapsă.

Graniţa dintre motivaţie şi acţiune fiind foarte fluidă, nici o definiţie unanim acceptată şi cvasi-completă nu s-a putut da. Fapt e că, momentul 11 septembrie 2001 (al atacului terorist pe cât de „original" şi simplu, pe atât de neaşteptat şi înfiorător asupra unor simboluri statale din SUA) a însemnat o cotitură radicală în a aborda terorismul.

Şi zecile de definiţii s-au revăzut şi adăugit, dar nu s-au limpezit, ba, dimpotrivă. Şi-n privinţa taxonomiei sunt mai multe variante de clasificare. Oricum, zece tipuri de terorism ar putea fi următoarele: psihopatic, organizaţional, autorizat mutual, pato-politic, al violenţei criminale şi răpirilor, al violenţei endemice, pragmatic-antrenant, funcţional-strategic, manipulativ şi simbolic.

Gruparea clasică însă are cinci puncte: terorismul de sorginte naționalistă și etnic-separatistă (e.g. ETA, PKK, IRA), terorismul religios (e.g. Hezbollah, Al-Qaida, Mișcarea de Eliberare a Tigrului Eelamului Tamil, Hamas), terorismul de extremă stângă („Brigăzile Roșii", „Acțiunea Directă", „Calea Luminoasă", „Khmerii Roșii"), terorismul de extremă dreaptă (e.g. „Afrikaner Weerstandsbeweging") și grupările anarhiste (e.g. extremism domestic: antiavort, antiglobalizare, anti sau pro homosexualitate).

Evoluția manifestărilor terorii și replicile punitiv-beligene fac să se vorbească de „insurgenți", „justițiari", „luptători pentru libertate" etc. în loc de teroriști, adică despre victime, sacrificați, eroi, necum agresori, provocatori, destabilizatori.

Pentru a explica comportamentul violent extrem, cauzele trebuie căutate în istorie, tradiții, cultură, religie, sărăcie etc. Există o teorie (a alegerii raționale) care tratează recursul la agresiune ca alegere deliberată, rațional-colectivă, justificată de rațiuni „nobile", juste și, de obicei, supraumane. O altă teorie (a forțelor psihologice) justifică actul extrem (acumulat în timp de „eul rănit") pe un raționament psihosociologic simplu: noi luptăm pentru cauza dreaptă, ei sunt exponenții răului. Dar nu se poate vorbi de terorism „pur". Cercetările care au studiat evoluția comportamentului acestor oameni au dat rezultate dintre cele mai ... ilogice, total diferite de la țară la țară, etnie la etnie, vârstă la vârstă, confesiune la confesiune, în raport cu frustrările, maladiile, educația, prejudecățile, domiciliul starea civilă etc.

Fie că e vorba de depersonalizare (prin cultivarea falsului drept tradiție), de confirmarea imaginii de sine (lezarea demnității apartenenței justifică actul beligen) sau de fascinația violenței (setea de orgie și sânge, pentru unii este la fel va „boala" pescuitului sau telenovelei pentru alții), resorturile psihologice ale actelor teroriste sunt greu de ierarhizat, iar actanții terorii e asemenea. Sunt cunoscute, totuși, trei macro-categorii ce pot alcătui un portret psiho-socio-uman: profesioniștii de... carieră...

ocazionalii sau teroriștii ad-hoc și dezaxații psihic (nevrotici, psihotici, sociopați, handicapați, retardați etc.). Fiecare astfel de categorie are elemente specifice de behaviorism, dar și multe aspecte care îi apropie.

Întrebările principale pentru „încadrarea" unui terorist pot fi: cine este?, de ce acționează?, ce conduită are?

Privind identitatea, se fac investigații: *biologice* (fizionomice, sex, vârstă etc.), *psihice* (maturitate/imaturitate, agresivitate / excitabilitate, egocentrism / indiferență, labilitate / stabilitate emoțională, opoziție/duplicitate). Referitor la *motivație* se analizează predispozițiile la compromis, gradul de fanatizare, soliditatea credințelor, existența convingerilor, natura satisfacțiilor etc. Apropo de trăsăturile psihosociale se fac investigații privind proveniența familială, anturajul, nivelul educativ-cultural, statutul profesional, atitudinea maritală, respectul valorilor și normelor sociale etc. Astfel se vor coagula mai multe tipuri de teroriști, nici unul însă nefiind „pur". Cei mai periculoși prin imprevizibilitate sunt psihopații de tip: *satanist*, *piroman* și *anarhist*, dar și alte comportamente deviante aparținând unor medii viciate sau nu, autohtonizate sau internaționalizate, independente sau manipulate completează tabloul psihosociologic al devenirii celor care-l invocă pe Louis Alophonse Thiers care spunea: „Bătrâna Europă și-a trăit traiul", hulindu-l pe Napoleon care rostise în exilul din Sf. Elena: „Lumea va fi în curând o republică americană sau o monarhie rusă universală".

Dar teroarea este, de cele mai multe ori de replica agresivă, de exacerbarea violențelor de răspuns. Agresiunea, ca mijloc de impunere a ordinii proprii, nu ca scop în sine, este rodul recursului la starea de agresivitate, latentă în omul real și al antrenării în practicarea violenței. Agresivitatea este calitatea indispensabilă a beligeranților, știut că în luptă acționează principiul „care pe care", a cărui miză este moartea. Conceptul trebuie analizat în legătură (ca determinat) cu frica de moarte, fiind, la urma urmei rezultat al instinctului de conservare, o

reacție de autoapărare. Eficacitatea comportamentului agresiv dă măsura eficacității agresiunii. E drept că, în info-war aceste componente de natură umană se estompează, dar aspectul este numai aparent, fiindcă sporesc (ca efect al voinței agresive umane) efectele „agresivității" tehnice. Efecte nu neapărat letale, dar care produc pierderi și impun ordinea agresorului.

Agresivitatea instrumentului (nu ca trăsătură înnăscută, nici ca trăsătură învățată, ci ca rezultat al procesului decizional și conflictului realistic de grup) este cea numită și *ostilă*. Scopul acesteia este obținerea de beneficii prin suferințe provocate victimei, ca urmare a pornirii violente, inclusiv instinctive. Există o agresivitate (fizică ori verbală), reactivă (răspuns la provocare) și una proactivă (inițiată fără provocare):. Dar nu orice agresivitate este comportament antisocial, cum nici orice act antisocial nu presupune cu necesitate agresivitatea. Agresivitatea neintenționată nu este antisocială. (E.g. Un accident de mașină cu decesul victimei care a traversat pe culoarea roșie a semaforului ori prin loc nepermis). Intenționalitatea este greu de dovedit. Parabola tatălui care-și pedepsea (preventiv) toți copiii pentru fapta unuia, este grăitoare.

Comportamentul violent a fost studiat profund în ultimul timp. John L. Doolard și alți psihosociologi americani au publicat lucrarea „*Frustration and Aggression*" din care rezultă că frustrarea (stare afectivă negativă provocată de privarea individului de bunurile/drepturile cuvenite, precum și apariția unor obstacole în afirmarea sa) determină agresiunea care se poate extinde și în afara agentului frustrant. *Tezele* acestui raport (frustrare/agresiune) sunt: gradul de frustrare este în funcție de forța impulsului spre răspunsul frustrant și de numărul tentativelor eșuate; forța de instigare la agresiune este în funcție de gradul de frustrare; instigarea cea mai puternică a frustrării vizează actele agresive orientate spre agentul frustrator; agresiunea variază direct cu forța de penalizare anticipată; inhibarea actelor de

agresiune directă constituie o frustrare suplimentară, ce ia forme modificate; realizarea agresiunii reprezintă un catharsis.

Această teorie a fost nuanțată de Leonard Berkowitz, iar Hadley Cantril studiază evoluția violenței colective (linșajul) evidențiind o corelație între gradul de participare și statusul socioeconomic al persoanelor.

Se știe că din punct de vedere etologic, oamenii au, ca și animalele, un instinct pentru luptă, care, potrivit lui Konrad Lorenz, explică agresivitatea considerată de acesta „un instinct ca oricare altul și, în condiții naturale, este menit și el să contribuie la menținerea vieții și a speciei"[1].

„La multe specii de animale, subliniază Irinäus Eibl-Eibesfeldt, agresivitatea intraspecifică este atât de ritualizată; încât vătămarea adversarului este evitată. (Cu excepția pisicii care-și antrenează progeniturile cu șoareci sau păsări încă vii, chinuite, rănite! – n.m. N.R.). Același lucru este valabil și pentru agresivitatea inter-specifică la om (...) Educația pentru pace trebuie să fie în primul rând o educație a toleranței în sensul disponibilității de a înțelege". (Cu excepția celor întâmplate cu prizonierii irakieni în lagărele de deținere americane, care au făcut vâlvă în mass-media – n.m. N.R.!)

Dar ce este agresivitatea? Parafrazându-l pe J. Dolard, o putem defini ca formă de comportament ofensiv a individului, care se consumă în plan acțional sau verbal, constituind reacția sa la o opoziție, reală sau numai imaginară, din partea celorlalți, în opoziție cu comportamentul autistic, de închidere în sine, în cazul unei situații frustrante asemănătoare.

Studiile originii biologice-naturale (K. Lorenz, A. Storr, F. Hacker) sau privind rădăcinile socio-culturale (L. Bercowitz, K. Horney) nu sunt relevante. Se vorbește mai intens de teza sociogenetică a agresivității care relevă faptul că echipamentul bio-uman are mecanisme ofensive (fight), dar și defensive (flight) ce sunt utilizare alternative.

[1] K. Lorenz, *Așa-zisul rău. Din istoria naturală a agresiunii*, Ed. Humanitas, București, 1998, pg. 6.

În lumea concurențială și contradictorie în care trăim, comportamentul agresiv este un modus vivendi inevitabil.

Oricum, determinarea cauzală a agresivității este multiplă, la bază stând instrumentul acesteia: violența. De fapt, ce este violența? O izbucnire de moment sau o acțiune brutală de durată, manifestată prin vorbe sau prin fapte, ca rezultat al lipsei de stăpânire sau de control a tendințelor umane instinctiv-biologice, de atac, cu încălcarea principiilor morale, a legilor juridice sau a obiceiurilor pașnice ale vieții sociale. Violența este considerată drept rezultat al socializării neîndestulătoare a vieții instinctive, la indivizi cu educație neîngrijită sau la care tendințele de impulsivitate nu sunt controlate prin voință și prin stăpânire de sine. Violența poate fi: *simbolică* (P. Bourdieu), *anomică* (A. Hischman), *strategică* (L. Coser) și *extremă* (T. Hobbes și N. Machiavelli).

Factorii specifici recursului la violență sunt frustrarea (cu aspecte numeroase vid legislativ, interdicții totalitare, inegalități flagrante, șomaj, debusolare, lipsa protecției etc.) și provocarea directă care ridică activismul psihic (arousal). Alt factor favorizator ce determină violența, și, implicit, comportamentul agresiv îl reprezintă alcoolul și drogurile care dezinhibă, reduce luciditatea și realismul perceptiv. Mass-media (mai ales filmele și jocurile marțiale) sunt catalizator al agresivității, fiind cele ce „banalizează agresivitatea".

Așadar, un comportament (verbal/acțional) ofensiv, vizând umilirea, vătămarea sau suprimarea altora, este, din punct de vedere psihosociologic relațional, legat, în primul rând, de intenționalitate (caracteristica lui definitorie, după John Dollard), ceea ce duce, în anumite circumstanțe și, in extremis, la suicid. Nuanțarea o face felul agresivității (instrumentală sau emoțională), dar cele două tipuri se pot interfera.

Potrivit lui Arnold H. Buss, trei sunt comportamentele agresive (direct/indirect, activ/pasiv și fizic/verbal), pentru cunoașterea cărora se folosesc trei ipoteze (*biologic-etologică*,

care explică fenomenul prin teoria „instinctului", „psihanaliza Eros/Thanatos", „hormonală, „anormalitatea cromozomială" și a teritoriului/dominației, *psihosociologică*, care propune teoria „frustrare/agresivitate" bazată pe forța impulsului frustrant, forța instigării, direcționarea agresiunii, inhibare/penalizare, inhibare/frustrare suplimentară și catharsis și *socio-culturalogică*) ilustrată de „teoria învățării" a lui Bandura, care prin modelele adulților și violența mass-media alimentează și suscită comportamentul agresiv.

Vizând producerea de daune materiale, moral-psihologice sau mixte, actul agresiv este antonimul comportamentului prosocial de cooperare, toleranță și echilibru, materializat în crime, războaie, jafuri, tâlhării, violuri, incendieri, distrugeri etc. Delincvența și infracționalitatea constituie forme „de vârf" ale agresivității. Eliot Sorel scria că am încheiat mileniul cu peste două sute de milioane de arme aflate la cetățeni numai în SUA, așa încât este evident de ce cauza numărul unu a mortalității tinerilor între 15-24 de ani o constituie violența.

Să nu confundăm, însă, agresivitatea (e.g. boxerul în ring) cu comportamentul antisocial. Nici cu violența nu se compară, deși uneori se identifică cu aceasta. (e.g. tratamentul „uman" cu medicamente interzise al unui bătrân grăbindu-i decesul pentru a beneficia de dispoziția testamentară e agresivitate, dar nu violență).

Formele agresivității se ierarhizează după patru criterii astfel: în funcție de *agresor și persoana care adoptă conduită agresivă* (agresivitatea: tânărului /adultului, masculină/ feminină, individuală /colectivă și spontană /premeditată), în funcție de *mijloacele* adoptate (fizică /verbală, directă /indirectă) în raport de *obiective* (pentru obținere beneficii, câștiguri materiale, pentru vătămarea /distrugerea victimei) și în funcție de *manifestarea* agresivității (violența /non-violență, latentă /manifestă).

Din punct de vedere al cuplului penologic infractor-victimă, trebuie nuanțate motivațiile agresivității și distribuția

vinovăției după analiza istorică, în profunzime, cauzală, nu doa evenimențială, de suprafață, de efect. Vom constata astfel că avem victime provocatoare și victime precipitant-participative, așa încât demersul preventiv trebuie să privească nu o forță, ci un cuplu de forțe.

Factorii ce pot influența agresivitatea sunt: *individuali* (tipul de personalitate, diferențele de sex, transferul de excitație, căldura, aglomerația, drogurile, pornografia, tarele fizice și morale) *familiali* (bătaia și incestul) și *mediatici* (violența virtuală naște violență reală). Bunăoară, expunerea la violență (în mediul familial, în anturaj, în calitate de consumator al ofertei de violență televizuală, inclusiv prin internet) conduce la practicarea violenței, iar opiniile cu privire la acest subiect pot fi convertite ușor în acțiuni.

Așadar, agresivitatea este determinată de intenționalitate. Chiar și-n cazul autoagresivității (ce poate duce la suicid) totul intenția este mobilul comportamentului violent, vătămător, ofensiv. Declanșate fie de „instinctul agresiv", fie de „frustrări", comportamentele agresive presupun o anume teleologie a catharsisului, ele producându-se, în majoritate, potrivit teoriei imitației.

Indivizii care aleg calea violenței sunt, de obicei, oameni obișnuiți, care fac parte din grupuri ieșite din comun, iar pentru a le putea înțelege comportamentul ar fi mai indicat să urmărim nu atât psihologia individuală, cât pe cea a grupurilor. Există aspecte ale antecedentelor teroriștilor care pot fi comparate cu acelea ale membrilor unor bande și culte religioase, unde căutarea identității prin aderarea la grup facilitează adoptarea unei gândiri radicale. Studierea felului în care oamenii aderă la grupări violente arată, adesea, mai multe detalii despre legăturile de prietenie și dragoste decât despre problemele politice.

Ideologia poate deveni un teren de testare pentru aderare, demonstrând angajamentul față de cauza grupării. Transformarea

cauzei lor într-un război a fost importantă pentru teroriști, care caută să-și verifice credința prin confruntările militare,

Cu toate că sunt, de obicei, limitate, resursele de care dispun teroriștii, au un impact puternic, datorat pagubelor fizice produse. Amenințarea poate fi transformată într-o criză de către mijloacele media, implicare profund în transmiterea pericolului unei audiențe mai largi decât cea afectată în mod direct. Boala psiogenică de masă, declanșată, în SUA, de frica de antrax, este un bun exemplu.

Specialistul în terorism de la Rand Corporation a definit terorismul ca o mulțime de persoane care privesc, nu o mulțime de persoane care mor, deși a mai prezis, cu mai mult de 10 ani înainte, o creștere pe scară largă a violenței.

Încercările de a învinge terorismul prin forța militară pot fi mult mai periculoase pentru guvern decât pentru teroriști, deoarece legalitatea sa se deteriorează, li se cere cetățenilor să-și sacrifice drepturile, iar numărul dușmanilor săi crește. Restricțiile și represaliile impuse timp de un sfert de secol nu au atenuat amenințarea Israelului de către grupările palestiniene violente, iar îndoielile organizațiilor drepturilor omului asupra legalității acestui răspuns au fost nocive. Adesea, o națiune reacționează la violența grupărilor mici cel mult la fel ca în situația în care ar fi fost vorba despre un act criminal fără rezonanță politică.

În combaterea terorismului nu sunt soluții prestabilite. Rolul *acțiunilor militare* este determinant. Aspecte precum: terorismul, războiul și lupta de guerilă; conflictul armat cu o „grupare teroristă"; operațiunile chirurgicale cu arme inteligente aparțin acestei prime strategii antiteroriste. Eradicarea surselor de finanțare, ar fi o a doua metodă de luptă vizând embargouri, constrângeri, blocări, reduceri, condiționări directe sau ale finanțatorilor/sprijinitorilor din umbră. Suprimarea conexiunilor cu crima organizată reprezintă alt aspect ofensiv de combatere și vizează evitarea amestecului trafic de droguri/terorism, contrabanda cu armament, amenințările informaționale etc. Alt

aspect ar fi legat de evaluarea ameninţărilor teroriste cu NBC
Şi, în fine, rolul mass-media (teroriştii vor „publicitate gratuită
şi al strategiilor de respectare a drepturilor omului. Se poate vo
deja de o cultură a terorii, dar şi de una în oglindă, a agresivităţ
cum se poate face un profil psihologic al teroristului
luptătorului cu himerele ubicuee şi invizibile ale practicanţil
războiului asimetric.

O concluzie-întrebare rămâne fără răspuns: Dacă ştim
toţii că prin terorism, război, agresiune ne negăm ca specie,
autodistrugem clamând că aşa ne purificăm, facem posibilă
chiar efectivă apocalipsa, de ce ne mai străduim să punem pe
mecanismul negocierii, toleranţei, iubirii, credinţei, nădejd
Fiindcă suntem, totuşi, zoon politikon.

MANAGEMENTUL COMUNICĂRII TACITE

Motto: ***Dacă nu ştiţi să comunicaţi înseamnă că nu ştiţi să-i convingeţi şi să-i motivaţi pe oameni. Deci, nu-i veţi putea conduce, nici controla cu eficienţă.***

(Robert Papin)

Comunicăm aşa cum respirăm, dar, deşi ne e necesar ca aerul, nu totdeauna dialogul ne priieşte. Iar când spun dialog mă refer nu neapărat la schimbul verbal dintre doi parteneri, ci la interacţiunea comunicaţională dintre un receptor şi un emiţător.

Cel mai adesea, relaţia comunicaţională nu ne este utilă atunci când feed-back-ul este afectat, adică greoi, incomplet, bruiat, contrafăcut obturat imposibil etc. Această situaţie se întâmplă mai des în comunicarea de tip pasiv sau indirectă, cum este, de pildă, cea prin simboluri. Aşa cum constata într-o introducere la cartea „*Eseu despre dar*" a lui Marcel Mauss, Claud Lévi-Strauss, „simbolul este un fenomen de expresie indirectă (sau de comunicare indirectă) care nu este semnificant decât prin intermediul unei structuri sociale, al unei totalităţi din care facem parte".

Firmele agresive prin număr, formă, culoare, animaţie şi, în general, logo-urile care cer „dreptul la cuvânt" peste tot şi din cele mai incredibile locuri/ipostaze - pe pungi, pe haine, pe accesorii de scris, de vorbit, de ascultat, de vedere, pe mijloace de transport, pe ambalaje, pe bănci, pe stâlpi, pe asfalt, pe pomi, în toate mediile, sunt exemple de oferte comunicaţionale indirect-

pasive. Participi dacă vezi (auzi, miroşi), citeşti dacă vrei si procesezi dacă înţelegi! Agresiunea logo-urilor (sloganelor, reclamelor, ofertelor) este fertilă numai dacă găseşte mediul (receptivitatea) propice. Finalitatea e asemănător de probabilă ca o lansare de puiet piscicol într-un mediu bântuit de răpitori. Doar numărul şi ... norocul asigură perpetuarea speciei. Unui astfel de hazard al receptării este supusă şi puzderia de simboluri ce se adresează ochilor (mai ales ochilor minţii) şi celorlalte simţuri umane, condiţionându-se reflexele, persuadându-ne, influenţându-ne, manipulându-ne.

J.A. Barnes scrie că „oamenii, ca membri ai societăţii, comunică între ei în diverse moduri, şi nu numai prin cuvinte. Insă ei nu-şi pot ghici gândurile, de aceea comunicarea nu este niciodată perfectă"[102].

Fie că avem de-a face cu un simbol emblematic care seamănă cu vechile armonii, (pecete, scut, emblemă, blazon sau alt însemn heraldic), antropologic (mască, totem), juridic (iscălitură), artistic (portret), fie cu un logo simbolic cu funcţie de mediere, unificatoare (de semnalare sau marcare a limitelor), relaţională (de ţintire directă ori subliminală), de prezentare (de substituire) şi, respectiv, de reprezentare (de simbolizare), comunicarea de tip tacit, specifică „pasivităţi active" a sloganurilor şi iconurilor, reprezintă o pistă de cercetare mai puţin analizată, deşi acest tip de relaţionare se foloseşte din cele mai vechi timpuri. „Logo-ul aşează lucrurile, informează, indică, dar, mai ales, invită la acţiune, este un sistem fictiv", preciza Benoît Heilbrunn în lucrarea sa *Le Logo*.[103]

Semiotica acestui procedeu comunicaţional (aparent) inofensiv este complicată, atât în planul expresiei cât şi al conţinutului. Este nevoie de multă transpiraţie şi, mai ales, de inspiraţie, de investiţie de efort pentru a se ajunge la o simplitate grăitoare, la acel puţin (esenţial), de tip băţ de chibrit (care să

[102] A.Barnes, *Sociologia minciunii*, Ed. Institutul European, Iaşi, 1998, pg. 130-131.
[103] B.Heulbrunn, *Logo-ul*, Ed.comunicae.ro., Bucureşti, 2002, pg. 34

amintească arborele din care provine, manopera cioplitorului şi care să ... scapere, să lumineze, să strălucească, să transmită flacăra, să fie util), care să poată înlocui (substitui), adică să impună o identitate, o organizaţie, o marcă, să nareze (să explice, fiind grăitor) ceea ce doreşte o echipă managerială.

Bombardamentul logo-urilor are pentru ochi (obligaţi să vadă) acelaşi efect pe care-l au e-urile din alimente (obligatorii) pentru organism. Sunt răul necesar al convieţuirii comunicaţionale, trăgându-se, etimologic, din logos, care înseamnă discurs. Care (discurs) presupune libertate de expresie, agora, dezinhibiţie, „potenţă şi potenţialitate discusivă".

Cum ştim, pentru Orwell „sclavia este libertate". De fapt, nu pentru autorul „Fermei animalelor", ci pentru personajul său Big Brother. Pe temelia acestui „adevăr", astăzi se clădeşte cu sârg un altul numit „drepturile omului" clamându-se şi necesitatea intrinsecă de a le apăra. Dar acest „adevăr" nu e decât un slogan, o vopsire de gard înapoia căruia – se spune, dar nu se vede ! - este leopardul. Profesorul Francis Dessart este tranşant în privinţa acestui aspect când se întreabă: „Ce poate fi mai subtil decât evocarea *drepturilor omului* în general, pentru a nega drepturile omului în particular. Nu au fost adesea oamenii oprimaţi în numele propriei lor libertăţi definite de către alţii? Mişcări fondate pe cuvântul *toleranţă* nu sunt oare adesea vârful de lance al intoleranţei?"[104]

Intoleranţă clădită pe ură şi pe strâmbe împărţiri teritoriale.

Bunăoară, Europa (sau Eurasia) ar trebui să ţină de la malul european al Atlanticului la cel rusesc al Pacificului, pentru a putea vorbi de indispensabilii (cel puţin) doi poli de putere (stabilitate) după ce, dezmembrarea URSS şi căderea comunismului, pe de-o parte, iar pe de alta dependenţa marilor democraţii occidentale de unicatul (singularul) pol americano-atlantic, au făcut să rămână, practic, o singură putere mondială

[104] Prof.dr.Francis Dessart, *Reconquista* Eseuri şi studii de geopolitică spirituală europeană, Ed. Carpathia Press, Bucureşti, 2005, pg.7.

(S.U.A.) cu ombilicul său (N.A.T.O.) prin care e legat de U.E., dar care, ombilic, tinde să fie tăiat, fie datorită maturizării pruncilor pre-atlantici, fie înțărcării mamei transatlantice. Ar trebui, deci, să se reechilibreze balanța supremației (stabilității) printr-o Europă cu greutate, una întinsă, cum visa de Gaulle, de la Brest la Vladivostok,în care să nu mai fie posibilă manipularea pernicioasă de tip nazist. Căci, nu-i așa, Joseph Goebbels, ministrul Propagandei, după 1933, în Germania hitleristă, era convins că știe să manipuleze sufletul poporului, așa cum un muzician domină un pian. Maestru al manipulării, el a pus în aplicare intima lui convingere că „omul este manevrabil, numai să știi cum."[105] Oare, azi, în coagulatul deja mediu global se conjugă un „a se ști cum" din arsenalul persuasiv-manipulator-diversionist? Mă întreb (și întreb) ca atâția manipulatori de cuvinte, idei, concepte!

Vorbind despre „axiologia etică a viitorului omului" și că un dialog al viitorului este „spațiul logic al interlocuțiunii", profesorul Fr. Dessart constata: „Construirea viitorului este și rodul comunicării. Dacă tehnica și știința înmulțesc mijloacele de comunicare, mediatica nu este însă mediatoarea omenirii decât în măsura în care există o deontologie. Construirea viitorului pune aici două probleme: cea a comensurabilității discursului și cea a educației generalizate. Filosofii trebuie deci să favorizeze pe de-o parte o societate pluralistă, pluri-centrată, diversificată, micro și apoi macro-autogestionară; iar pe de altă parte, o universalizare a comunicării și schimburilor între diferențe și diferiți, căci respectarea diferențelor implică menținerea lor".[106]

În mediul preponderent beligen, în care trăim, o acțiune amplă (tot un război, de fapt!) de eco-irenologie devine obligatorie. Ar trebui să fie funcțională o moralitate a conviețuirii, o bio-etică de un ezoterism, accesibil, proprie coagulărilor de tip

[105] Apud R. Bergman, *Magda Goebbels-soția diavolului* (În magazin istoric, nr. 457/apr. 2005, București, pg. 72).
[106] Francis Dessart, *Op.cit.* pg. 13

bloc militar cu scop (declarat) de peace keeping, și mai ales, enforcement sau antiterorist.

Oare mai e valabilă aserțiunea unui secretar general al Pactului Nord-Atlantic între 1952-1957, „Lord Ismey, potrivit căruia, Alianța N.A.T.O. a fost creată pentru a-i ține pe americani înăuntru, pe ruși în afară și pe germani la pământ"?[107] Oare prin transformarea Cortinei de Fier (ridicate prin prăbușirea comunismului și destrămarea URSS!) în Cortina de Aur (căzute prin falimentul unor state, de obicei nealiniate și subdezvoltate, în beneficiul altora, de obicei aliniate, și integrate, ca și prin transformarea „războiului rece" în „pace fierbinte", în care două macro-centre de putere globală, N.A.T.O. (citește „mai ales SUA") și U.E., au devenit, aproape fățiș, din cobeligerante, adevărate adversare, articulațiile și pilonii de stabilitate și armonie planetară mai rezistă? Oare modelul „pax americana" mai poate prinde pe continentul (și în jurul său) unde a acționat (se știe cum) „pax romana". Oare bătrâna Europă (mama bicentenarei USA!) va accepta la nesfârșit „agresiunea" globală (lingvistică, tradițională, culturală), zisă și „mcdonaldizarea" ori impunerea civilizației „Coca-Cola"?

Aceste armonici ale semnalului modulat care înfiorează auzul și influențează psihicul planetar sunt puternice ca și semnalul util și, din ce în ce mai pregnant, sunt de natură să perturbe, să bruieze, să provoace.

„Semi-barbarii" fostei lumi bipolare (URSS și SUA), cum îi numea Charles de Gaulle, s-au... alfabetizat, având evoluții ciudate – (auto) distructivă, primii, cu ajutorul „pionului occidental pe eșichierul sovietic" numit Mihail Gorbaciov și, respectiv, expansivă, ceilalți, cu sprijinul „calului troian" lăsat cadou .... eliberaților de comunism numit N.A.T.O. Aceste „evoluții" nasc psihoze, așa încât democrația devine decât o altă față (interfață chiar!) a dominației, respectiv anticamera globalizării, iar destinderea are loc, ca să citez un principiu

[107] Apud Fl. Gârz, *Apocalipsa și România*, Ed. Obiectiv, Craiova, 2004, pg.11.

militar, „cu arma la picior şi cu cartuş pe ţeavă", în timp ce reconcilierea rămâne deziderat raportat succesiv. Din păcate popoarele din ţările de tip Stan Păţitul (ţări mici, fărâmiţate supuse experimentelor de tip imperial:roman, otoman habsburgic, ţarist, fascist, sovietic) cum este şi România, suflă s în iaurt, alegând soluţii parteneriale sau de alianţă cu învingător care, şi aceştia, pot fi învinşi (Vezi experienţa hitleristă s opţiunile autohtone din războiul al doilea mondial !).

Între verb şi imagine, între ceea ce este reprezentat pri limbaj şi ceea ce e spus de arta plastică, frumoasa unitate începe să se dezlege; una şi aceeaşi semnificaţie nu le este numaidecât comună, scrie Michel Foucault, care adaugă: „Şi dacă este adevărat că Imaginea are încă vocaţia de a *spune*, de a transmite ceva consubstanţial limbajului, trebuie să recunoaştem că deja c nu mai spune acelaşi lucru.[108]

Se ştie că pentru a gândi raţional trebuie s-o faci într-u mediu raţionabil. Comunicarea poate avea loc numai într-u spaţiu comunicabil. Degeaba vrei să faci ceva dacă nu este fezabil!

Imbricaţia acestor elemente de postulat reprezintă măiestria filosofică speculativă a existenţelor umane gânditoare care doresc să relaţioneze cu semeni sau fiinţe capabile de feed-back, de modulare şi, respectiv, detecţie a semnalelor utile din amestecul de raţiune a nebuniei şi de nebunie a raţiunii în care convieţuim azi pe planetă în spaţiul neraţiunii, cum ar fi zis Foucault.

Opoziţia distructivă şi autoritarismul pernicios, confruntarea deschisă dintre aceste două stări de a fi, ne determină să vedem o anume finitudine a eternei ordini, nu neapărat efectivă şi expresă, ci, mai degrabă, implicită, sub-înţeleasă, tacită, dar şi invidioasă, perversă, senzaţionalistă.

Bunăoară, este de notorietate cum prinţul Charles a fost întrebat dacă e homosexual şi el a negat, iar presa a titrat cu litere

[108] M. Foucault, *Istoria nebuniei în epoca clasică*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1996, pg. 22.

de-o şchioapă: „Prinţul Charles neagă c-ar fi homosexual!" sau, şi mai grăitor, un episcop englez în vizită la Paris este întrebat de ziarişti dacă va locui într-un local de noapte. Sacerdotul, în loc de răspuns, întreabă maliţios: „Există aşa ceva în oraşul luminilor"? Presa a doua zi îşi informa cititorii:"Abia descins în metropola de pe Sena, monseniorul R. a cerut informaţii despre localurile de noapte". Comunicare... tacită? Da, dacă termenul ar veni de la omul politic şi istoricul roman. Tacit cel cu „sine ira et studio", trăitor la începutul mileniului recent... înhumat. Dar să continuăm cu homo ludens!

Un candidat (brunet şi sfertodoct) la postul de primar al Bucureştilor a devenit personaj, fiind arhicunoscut ca primarul „Care este" (un tic verbal al lui, ca lider al sectorului cinci şi „traficant" prin fostul partid de guvernământ, cel ce a furnizat alt termen la modă:"baronii locali").

Exploatând acest bătătorit drum, intrat în conştiinţă publică, contracandidatul poreclitului şi Evanghelie, poreclitul, şi el „marmarosbanc" (de la o afacere cu marmură) şi „Vileanu" (panonim la Videanu, ca şi cartea sfântă la Vanghelie) îşi face banner electoral cu chipul său unde scrie: "Videanu, care face!" Cum ar veni, succes cu materialul clientului. Adică, exact comunicare ... tacită! Ca să nu mai vorbim de panoul pe care se afla o candidată cu invitaţia: „Încercaţi şi cu o femeie!".

Cu sau fără haz, precum această aserţiune, pe un panou (ca reclamă la prezervativele Durex) sunt înşiruiţi toţi fotbalişti greci şi antrenorul lor neamţ, urmaţi de textul „Mulţumim părinţilor noştri că nu ne-au fost clienţi!"

Comunicării tacite, voit sau nevoit, i se asociază, de cele mai multe ori, stigmatul dezinformării, mai concret al înşelătoriei prin exagerare, care este de fapt un aspect al minciunii.

Hobbes evidenţia că a minţi este o capacitate prin care omul se deosebeşte de animale, o „trăsătură ce caracterizează intersubiectivitatea", cum preciza Jacques Lacan. Minciuna poate fi o mostră de umor, cum pledează în al său „*Ghid al*

mincinoşilor" David Dale, subiect de semiotică generală, cu... propune Eco, un limbaj-joc ce „trebuie învăţat ca oricare altu... după parafa lui Wittgenstein. Un joc de cuvinte o consideră ... Cristopher Ricks, care-l citează pe Shakespeare cu fina... sonetului 138: "De aceea mă-tind (to lie – a sta întins – est... omonim verbului a minţi! – n.m.N.R.) alături de ea. Şi ea de... mine/ Şi prin minciuni defectele ni le ascundem bine".

Se zice că băieţii mint şi tac, în timp ce fetele ascultă ş... părăsc. Dar „a învăţa să minţi cum trebuie, potrivit lui Barnes... este un pas fundamental în procesul de socializare a fiinţe... umane".[109]

A minţi e o modalitate de menţinere a „echilibru... narcisistic" spune Jerome Kafka, în timp ce Disraeli, potrivit lu... Mark Twain, ar fi zis: „Există trei feluri de minciuni: minciun... minciuni sfruntate şi statistici". Churchill definea minciuna drep... o „prelucrare a adevărului", iar Sissela Bok constata că minciun... duce în eroare (doar) pe cei naivi.

O lucrare a cuplului Duncan şi Westan-Smith se numeşte... „Adevăruri care mint, căci pentru a minţi nu trebuie să consider... neapărat opusul adevărului. Colecţia de invocaţii din acest text... fiind semnată de mine, este de fapt, o colecţie de minciuni, fiindcă... n-am făcut decât să culeg, să invoc şi, eventual, să comentez... spusele altora; unele, ele însele spuse după ... scrisele altora.

Samuel Johnson consideră minciuna „o greşeală sau eroare... apărută în relaţia dintre două persoane", în timp ce Nietzsche... numea religia „minciuna sfântă". Montaigne scria că „reversul... adevărului are sute de mii de feţe", iar Goffman realizează o... tipologie a „născocirilor". Interesantă definiţia (ironică) dată de... Henry Watton pentru ambasador:"Un om onest trimis în... străinătate să mintă în beneficiul ţării sale". La fel şi cea oferită de... Francis Cornford pentru propagandă:"Acea ramură a artei de a... minţi care aproape că te face să-ţi înşeli prietenii, fără să-ţi... păcăleşti inamicii".

[109] J.A.Barnes, *Sociologia minciunii*, Ed. Institutul European, Iaşi, 1998, pg.112

Minciunile au loc bine stabilit în toate domeniile socialului. Ele „au fost considerate unelte necesare nu numai de către politicieni şi demagogi, ci şi de către oameni de stat", preciza B.L.Kintz, fiindcă, parafrazându-l pe Machiavelli, cei ce rămân sinceri sunt lipsiţi de eficienţă. E vorba de cei ce se-ncumetă să mintă cunoscând spusele lui Montaigne potrivit căruia „cel care nu are memorie bună n-ar trebui să încerce vreodată să mintă". Platon vorbea, acum două mii de ani, de o „minciună nobilă", iar noi, azi, îi spunem „dezinformare", cu varianta ei vulgară numită „gogoaşă".

Culmea e că într-o ţară în care se minte en gros, ca România, la un sondaj în care am cerut să se scrie primele zece calităţi umane, în majoritatea chestionarelor am găsit însuşirile: sinceritate, cinste, onestitate. Adică antonimele minciunii!

Ce să înţelegem din acest ... adevăr paradoxal? În primul rând că între minciună (ca ... boală!) şi nebunia (ca ... sănătate publică!) există un raport direct şi reciproc determinabil.

Amentia, fatuitas, stupiditas, marasis et dementia (adică nebunia, prostia, stupiditatea, imbecilitatea şi demenţa) sunt faţete ale pentagonului maladiei nobile a marilor creatori de la, să zicem, Van Gogh la Nietzsche, ca să nu ne referim la Eminescu sau Baudelaire. Boli ale spiritului necum ale trupului , aceste nerozii sau idioţenii au existat şi există (coexistă) în afara ospiciilor. Maniaci sau melancolici, paranoici sau alienaţi, isterici şi ipohondri, delirăm printre umbre şi tenebre, promisiuni şi speranţe, teroare şi acalmie, flux şi reflux, libertate şi tranziţie. Primul semn al nebuniei, se zice, este atunci când, la volan fiind ţi se pare că stâlpii de pe marginea drumului merg înapoi. Sau atunci când, vorba lui Régnier (Satira XIV):"Cei care pentru a călători te îmbarcă pe apă/Văd mergând pământul, nu vaporul lor".

Apropo de lungimea picioarelor cu care umblă adversara adevărului care, de multicel poveste, „stă cu regele la masă",

persanii aveau o vorbă: „minciuna care face bine valorează mai mult decât adevărul care face rău".

Pe acest ... adevăr se bazează medicii când evită să spună unui pacient bolnav incurabil că-i sunt zilele numărate. În acest caz însă, binele minciunii este unul de tip paliativ.

Cât despre „moralitatea"minciunii, ea trebuie căutată în spusele copiilor. R.D.Alexander scria:" O mare parte din adevărul mărturisit în această lume se află în vorbele rostite de copii".[110] Cu alte cuvinte, numai ei nu au învățat (încă) să falsifice adevărul, să inducă în eroare, să ducă cu preşul, n-am învățat termenul căruia grecii îi spuneau psemata şi nici cum (şi mai ales cu ce efect) se minte!

Dar minciuna e de-o vârstă cu homo sapiens, chit că e mai folosită azi, de homo sufragans. Psihologii şi, mai recent, sociologii i-au cercetat cu adevărat profunzimile şi sensurile. Managerilor, mai ales cei ce înțeleg în profunzime „capcanele" comunicării tacite, nu le rămâne decât să țină cont de rezultatele acestor cercetări şi să le aplice cu...rezultate eficiente.

[110] Richard D.Alexander *The lidagy of moral systems*, Aldine de Gruyter, New York, 1987, pg. 197.

VIRTUȚILE PSIHOSOCIALE ALE TIMPULUI LIBER ŞI DIVERTISMENTULUI

Motto: *În timpul liber se descoperă* ***temperamentul*** *şi înclinațiile omului*

(John Locke)

Timpul este un rău necesar, de care viața în general si umanitatea, în special, nu poate face abstracție. Dând măsură istoriei, structurând-o, totuşi timpul nu a fost resimțit niciodată mai "cronic", mai concret si mai amenințător decât în perioada contemporană. Timpul de astăzi este, în esență, unul socio-uman, iar ca "varietate a acestuia există şi se manifestă *un timp juridic*" . *Termenul* este perioada în care trebuie să se facă sau să se întâmple ceva, ori dimpotrivă, în care nu trebuie să se îndeplinească sau să se producă ceva. Aşadar, din perspectivă juridică, timpul se exprimă în termene, iar înăuntrul duratei de timp sau la o anumită dată trebuie să se săvârşească fapte determinate, având semnificație juridică sau, dimpotrivă, este interzisă săvârşirea acestor fapte. Timpul aşa zis liber este, de fapt, o partiție pentru loisir, pentru recuperare şi consum cultural, un tronson existențial uman în care se manifestă pasiunea, hobby-urile, recreația. De aceea, el devine sursă de profit şi obiect de manipulare, de aceea „exploatarea timpului" trebuie să se facă rațional, organizat, conştientizând că primul „dușman" îl reprezintă mijloacele de comunicare în masă – mai ales televiziunea şi internetul – şi rezistând tentațiilor aşa-zisei

sociologii a mutațiilor, care alimentează răul de a trăi, le mal de vivere, cum spun francezii.

De la latinescul *licere* (permisiune), prin franceza medievală (loisir) termenul *loisir* (în engleza *leisure*) desemnează ceea ce americanii numesc non-working time sau pur și simplu free time, în timp ce nemții spun Musse ori Freizeit. E vorba, de fapt, de timpul liber, de acel scholé al grecilor antici, tradus oprire, repaus, inactivitate, lipsă de lucru, zăbavă, ocupație în timpul orelor libere după lucru/afaceri, studiu, conversație, inclusiv locul unde se practică acest „sedentarism activ". Așadar, *loisir* (loazir) – activități libere (corespunzând la ceea ce e permis, *licet*), atunci când poți dispune în întregime de propriul timp - se deosebește de lipsa de ocupație (incapacitate de a folosi timpul liber) și de repaus (inactivitate voită).

De la Aristotel și până astăzi, problema existenței și folosirii timpului liber este complexă și îndelung abordată psihosociologic. Stagiritul considera tot timpul folosit de grecul liber, în timp ce magistrul său Platon, considerând omul o jucărie și o unealtă a zeilor recomanda ca, în timp de pace, fiecare să-și petreacă viața jucându-se, cântând și dansând pentru a atrage bunăvoința ocrotitorilor din Olimp.

Justificarea odihnei recreative din timpul liber stă în Biblie. „Și a sfârșit Dumnezeu în ziua a șaptea lucrarea Sa pe care o făcuse. Și a sfințit-o, căci întru ea s-a odihnit de toată lucrarea Sa pe care a făcut-o Dumnezeu" (Geneza, II, 2,3,). În „paradisul desfătărilor" Adam și Eva nu munceau, dispunând liber de tot timpul lor liber.

Istoria timpului liber este istoria zilei de muncă, fiindcă libertatea vine după o ocupație, chit că pentru majoritatea patronilor timpul liber folosit de angajați e timp furat. „Bravo, musiu Spiridoane! Tragi la aghioase; trai, neneacă, cu banii băbachii! (...) Somn, ai? Te trage traiul ăl bun la somn? Tragi la somn? Stai că am eu leac să-ți tai de piroteală." Așa sună un șir de

replici din piesa „O noapte furtunoasă" a lui I. L. Caragiale, ilustrative pentru poziția liderilor apropo de liberul subalternilor.

E drept că „primum vivere..." ne-ndeamnă filosoful, dar setea de plăceri trebuie și ea ostoită ca și apetitul pentru muncă.

Cântecul celor „8 ore" al lui J. G. Blanchard cu finalul său: „Și noi ne unim forțele, le chemăm de pe șantiere, din prăvălii, din fabrici: /8 ore pentru muncă, 8 ore pentru somn,/8 ore pentru a trăi și a visa", are un ecou nostalgic dar acel „a trăi și a visa" reprezintă motivația profund psihosociologică a loisirului.

„Ocupați (în sensul de cuceriți!) timpul liber!" nu e doar un joc de cuvinte, cum și butada „mai bine vom munci, căci destul ne-om odihni când n-om mai fi" are înțeles aristotelian, apropo de „cucerirea" și „exploatarea" timpului liber.

Este interesant cum descrie Giani Toti ce se întâmplă în 1936 în Franța după ce se obținuse, pentru muncitori, prevederi legale privind loisirul: „Familiile muncitorești, încărcate în faetoane vechi, pe biciclete, tandemuri, motociclete, umpleau străzile, îndreptându-se spre locuri de odihnă, spre plaje. Era prima dată când se producea un astfel de fenomen în sânul acelor pături ale populației. Leon Blum a numit în fruntea noului subsecretariat de stat pentru *problemele timpului liber și ale sportului* pe Lagrange, care a devenit foarte popular prin introducerea faimosului „bilet Lagrange". Acesta dădea beneficiarilor legii asupra concediului plătit dreptul să călătorească cu un tarif redus. Căpăta dezvoltare campingul, hotelurile pentru tineret, excursiile populare, sindicatele și alte organizații, înființarea oficii speciale pentru dezvoltarea și supravegherea activității în aer liber."[111]

De la job satisfaction[112] (plăcerea de a munci) la „criza statului degeaba" (șomajul) sunt pași sociali de integrare/socializare care trebuie parcurși. Simone Weil vedea că „este necesar un plus de conștiință și de forță morală,

[111] Giani Toti, *Timpul liber*, Ed. Politică, București, 1965, pg. 118-119.
[112] Titlul cărții lui Hoppok & Spiegler, apărută la New York, în 1935

respiritualizarea, reintegrarea socială, folosirea activă a timpului liber". Sunt persoane care pentru a se simți bine au nevoie să fie mereu ocupate, întreruperea temporară/definitivă a preocupărilor creându-le nevroză numită decompensiune bruscă, legată de altă formă de nevroză (a zilelor de sărbătoare) sau Sunday neurosis, cum spun americanii.

După cum, în realitate, între patron și salariat există un raport reversibil și patronul nu e liber, întrucât pentru a fi și a continua să fie patron el are nevoie de salariați, adică depinde de ei, tot astfel între muncă și timpul liber există un raport exact contrar oricărei libertăți concrete, glosa E. Szolla citat de Toti, care conchide: „Timpul liber, tocmai fiindcă există în funcție de un timp care nu-i liber, nu-i, de fapt, nici el liber".[113]

Pentru psihosociologi, timpul liber e un „tip nou", o „viață suplimentară". Joffre Dumazedier în „Réalités de loisir et idéologies" vorbește de un nou umanism al timpului liber, care din privilegiu aristocratic a devenit realitate democratică.

Are semnificație psihosociologică și cazul lui Paul Lafargue (acest „ultim bakunist", cum îl numea socrul său, Karl Marx) care a scris panfletul „Le droit à la paresse" (Dreptul la trândăvie) din care s-a născut butada: „Da, munca l-a creat pe om, dar nici lenea n-a ucis pe nimeni!" Acesta scria: „Să trăim viața din plin și apoi să ne-o luăm când activitatea vitală scade!" La 70 de ani (termen fixat și cu seninătate atins) gasconul creol și-a luat viața, urmat în acest gest stoic și romantic de Laura, una dintre fiicele autoului „Capitalului", consoartă a sinucigașului o jumătate de secol. „O, trândăvie, ai milă de nenorocirea noastră! O, trândăvie, mamă a artelor și a tuturor virtuților nobile, fii leacul durerilor omenești!" sunt cuvintele de încheiere ale ginerelui lui Marx. Un no comment care incumbă și stârnește numeroase comentarii.

[113] G. Toti, *Op. cit.* pg. 177.

Psihosociologia timpului liber are și o reflexie - psihosociologia plictiselii. Pentru a învinge este nevoie de o educație împotriva acesteia.

Cultura și recreația depind de consumarea inteligentă a produsului „timp". Nu „omorârea timpului", ci... revitalizarea acestuia prin faptele noastre. Nu pierderea timpului, ci umplerea acestuia cu rodul ingeniozității noastre. Timpul liber este instrument de întregire a personalității.

Le Corbusier scria: „Ca și munca și viața de familie, ca și religia și activitățile culturale, timpul liber își are locurile lui în diferitele forme de așezări omenești. Există deci și un aspect urbanistic al timpului liber: raportul dintre grădini și locuințe, distanța dintre casa de locuit și locul de muncă, rapiditatea și comoditatea transportului urban".[114]

Cercetările și statisticile asupra loisirului se referă aproape întotdeauna la o arie care are în centru spectacolul, divertismentul: teatrul, cinematograful, internet-café-ul, sportul, petrecerea, cărțile, ziarele, fotografii, pariuri, televizorul, concertul etc.

Poetul Gh. Tomozei se întreba dacă Sadoveanu a scris (cele 100 de volume) în timpul liber sau între două partide de vânătoare și pescuit, că doar nu după ședințele Marii Adunări Naționale pe care a condus-o?

Divertismentul încarcă, dar și... corupe. Există o industrie întreagă a timpului liber, numai ofertă de timp (liber) nu există. Economia de piață, privatizarea, concurența au ridicat standardul calității muncii și au scăzut vizibil și alarmant standardul recreației și sănătății psihice. Dintre două uși deschise deasupra cărora scrie: „Mini-market" și „Galerie de artă" marea majoritate a trecătorilor grăbiți aleg pe cea... pragmatică, chit că a doua ofertă este (și) gratuită. Chestie de opțiune? Nu, de educație. Nu există o pedagogie a timpului liber.

[114] Apud G. Toti, *Op. cit.* pg. 236.

Dacă vom întreba unde se găsesc muzeele, casele memoriale sau statuile principale (care n-au fost transformate în buticuri sau demolate/mutate!) din Capitală, în raport cu locul unde-s situate marile cârciumi vom constata din nou că primează... pragmatismul. E drept că un comentariu sportiv nu poate avea loc (deşi se poate) în „Lapidariumul" Muzeului de Istorie Naţională, în „Rotonda 13" a Muzeului Literaturii Române sau în „Sala oglinzilor" a Uniunii Scriitorilor din România, ci la „Terasa Anda" într-un Snagov al tuturor posibilităţilor bântuit de stafiile Ceauşeştilor sau la un local ca „Golden Blitz". Dar loisirul nu cuprinde numai comentariu sportiv, ci, să zicem, şi o călătorie pastorală, ca demni urmaşi ai ciobanului Bucur. Altfel, psihosociologia timpului liber devine cel mult, una a plictiselii.

Articolul 24 al Cartei ONU stipulează că orice om are dreptul să se odihnească şi să se recreeze. Dar, vorba lui Friederich Pollock, într-o lume în care totul este administrat, folosirea timpului liber nu putea să nu devină obiect de manevre sociale.

(Cel care, la un moment dat, mi-a modernizat baia era angajat – electrician – la RATB, venea de la cele opt ore de lucru, la alte şase ore de ... loisir, pentru a-şi îmbunătăţi bugetul. Mi-a admirat biblioteca, mi-a şi cerut o carte cu autograf, mi-a promis c-o citeşte în concediu – era un microroman poliţist uşor, intitulat *„Frate cu dracul"* -, iar după o lună, când a revenit să-mi termine ce-a început s-a scuzat: n-am avut timp că în concediul acesta i-am închis balconul stomatologului soţiei şi am schimbat instalaţia electrică învăţătoarei lui fiu-meu. Ar putea urma nişte comentarii psihosociologice. Se subînţeleg).

Muncim în week-end, nu ne mai plimbăm, nu mai mergem la biserică, la concert, la circ. Preferăm (când se iveşte o fereastră) micul ecran: un meci, o telenovelă, un talk-show sau o emisiune interzisă minorilor. Cam atât. Plus un internet, un şpriţ mare sau alte vicii. Asta tinde să fie standardul de loisir pentru majoritatea semenilor.

Nici „recreaţia mare", cum se mai spune pensionării n-aduce extensia timpului liber. Protecţia socială proastă îi face pe mulţi să alerge după un job (la negru, la gri sau la vedere) pentru a obţine (toţi) banii trebuincioşi întreţinerii, hranei şi, desigur, medicamentelor.

Jocul (nu joaca!) poate fi problemă (cu soluţie) pentru timpul liber. „Existenţa jocului – scrie J. Huizinga în cartea sa *„Homo ludens"* – confirmă fără îndoială şi în sens superior caracterul supralogic al poziţiei noastre în cosmos".

Unele hobby-uri (filatelia, bricolajul, sportul, pictura, drumeţia, colecţiile etc.) împroprietăresc loisirul şi-l valorizează, îl dezintoxică de toxinele divertismentului de tip telenovelistic. Pentru unii (e.g. personalul muzeal) acţionează „duminica schimbată", loisirul lor derulându-se luni sau marţi. Pentru alţii noaptea e zi, iar ai zilei ochi închid, cum zicea Eminescu.

În mediul militar, una dintre obligaţiile decidentului strateg o constituie calculul şi... eşalonarea timpului, inclusiv a celui de refacere (timp la dispoziţie). În învăţământul modern s-au înmulţit şi s-au extins vacanţele. În multe ţări (inclusiv la noi) week-end-ul are două zile. În cariera angajaţilor există concedii de odihnă, medicale şi de studii. Iată, deci, preocupări pentru a exista timp liber care să fie... ocupat recreativ-distractiv şi folositor-educativ.

Există oameni care obosesc şi stând degeaba, cum există muncitori care sucombă dacă-i obligi să se odihnească. „profilaxia oboselii" şi „cura de feldeinţă" sunt două necesităţi ce se presupun reciproc în lupta împotriva „virusului pasivităţii".

Papa Pius al XII-lea recomanda „să-l ferim pe muncitor de ideea greşită că omul munceşte spre a se bucura de timpul liber, pe când, în realitate, timpul liber îi este dat spre a putea fi, din punct de vedere fizic şi spiritual mai apt de muncă". La noi mai sunt inşi care vin la slujbă luni cu trenul de marţi şi pleacă joi cu trenul de vineri, miercuri muncind să dea telefoane sau să facă aranjamente pentru week-end.

„Pauzele lungi şi dese, cheia marilor succese!" scandau angajaţii epocii de aur din vremea ceauşistă când ei se făceau că lucrează, iar statul se prefăcea că-i plăteşte, drept care se recurgea la minciună şi furtişag. Inclusiv furatul căciulii şi a timpului. Adică a vieţii. Traiul fără acumulări, somnul fără oboseala aducătoare de satisfacţii personale şi bine pentru cei de mâine este mai grav ca o faptă penală, mai ales când, nici un minut al existenţei nu poate fi înlocuit sau reportat. Timpul înseamnă bani! Timpul liber înseamnă facilitarea drumului spre acei bani.

Se pare că Thorstein Veblen este primul autor de lucrări în domeniul loisirului, el considerând elita contemporană lui o „clasă de loisir", care considera munca degradantă, destinată claselor de jos.

Accepţiunea de azi a termenului s-a nuanţat. E vorba de acel timp ce poate fi petrecut după bunul plac (timp liber), dar şi de activităţile distractive, morale şi legale ce se pot efectua în acest spaţiu de timp la dispoziţie. Fiind ansamblu de ocupaţii cărora individul se dedică benevol, după epuizarea obligaţiilor profesional-familial-sociale (potrivit lui Joffre Dumazedier). loisirul are, deci, *funcţii*: de odihnă, de divertisment, de dezvoltare culturală a personalităţii. Loisirul are o influenţă deosebită asupra vieţii (armoniei) familiale. Hilmi Ibrahim înţelege prin loisir o stare fizică şi mintală care permite unei persoane să aleagă activităţi contemplative, educative, recreative sau distractive în timpul când nu e ocupat cu îndeplinirea obligaţiilor de muncă. civile sau de habitat (familiale).

Trebuie să spunem, însă, că dincolo de pragmatismul petrecerii timpului liber, trebuie să existe şi încărcătura de amuzament, de divertisment, de recreaţie spirituală refrişantă pentru psihicul uman. Cineva se întreba dacă mai e valabil sloganul cu care a pornit la drum postul britanic BBC: *„A informa, a distra, a educa?"* Cred că amuzamentul le-a surclasat pe celelalte, iar pe ultima aproape c-a ucis-o. Doar dacă nu considerăm, ca şi experţii militari americani care cooperează cu

cineaştii holliwoodieni în producţia de scenarii şi pelicule de război, că asemenea modalităţi de comunicare televizuală au încărcătură educativă de tip moral. armonic, paşnic.

Pentru a avea timp liber este necesar să cunoaştem hoţii de timp...ocupat. Aceştia sunt **externi:** apeluri telefonice inutile şi lungi, colaboratori care intră în birou pentru conversaţie, practic uşii permanent „deschise", vizitatori ce apar pe neaşteptate (pensionari, vecini, foşti colegi etc.). secretariat ineficient, neprofesionist, existenţa mai multor şefi (intermediari), dineuri, cockteiluri, serate etc. dese, reuniuni. şedinţe lungi, nepregătite, asumarea unor probleme administrative. familiale etc., repararea mijloacelor tehnice (maşină, fax. telefon. P.C etc.). randez-vous-uri (medic, profesor, antrenor etc.) pentru copii. prieteni etc., menaj, cumpărături, alte „corvezi" familiale. vizite şi întreruperi ale rudelor şi prietenilor apropiaţi. îngerinţele. tutelările, tracasările, chemările la ordin. aşteptările la uşi. refuzul celor apropiaţi de a da ajutorul oportun solicitat. alegerea sau primirea unei...pălării mai mari decât capul . Hoţii **interni** pot fi: obiective, priorităţi, sarcini confuze. inutile. schimbătoare, încălcarea sau absenţa unui planning zilnic. lucrări veşnic în curs de finalizare, lipsa unor plafoane. puncte obligatorii, autoimpuneri, tendinţe perfecţioniste. de tip factotum. cererea deasă a sfaturilor şi părerilor de la şefi. lipsa ordinii. locul de muncă prost aranjat, confuzie sau neindeplinirea la timp a responsabilităţilor, împuterniciri şi delegări insuficiente. delăsarea subalternilor, atenţie exagerată pentru detalii. întârzieri în rezolvarea conflictelor, rutina şi rezistenţa la schimbare, interese disparate prea multe, neputinţa de a spune „nu", amabilitatea exagerată, lipsa ori insuficienţa informaţiilor. indecizii sau decizii pripite, oboseală, scăderea formei. vârsta. sănătate fizică, psihică ori intelectuală precară.

În raporturile interumane se naşte ceea ce numai omul este capabil să înfăptuiască: creativitatea. Numai omul poate face şi altceva (deşi nu totdeauna perfect) decât hexagoane din ceară, cum

(numai asta!) fac albinele, sau pânze de păianjen cum (doar asta!) fac arahnidele.

Păi nu spunea Hamilton că fortărețele gândirii sunt cuvintele? Și nu se tot spune că limbajul este trupul spiritului? Atunci să gândim ca să putem vorbi, dar să gândim profund ca să nu spunem ce nu se cade! Mai ales în mediul în care suveran este *limbajul regulamentar*, adică acolo unde jocul cu cuvintele este de cele mai multe ori hazardant și contraproductiv, deci contraindicat. Ca și când n-am ști că lucrurile serioase se spun, de cele mai multe ori, în glumă.

Cineva spunea că viața însăși, tratată ca o șuită de dialoguri, este o succesiune de fapte diverse. Chiar trăim în plină ofensivă a faptului divers. Știrile tind să se aglutineze în talk-show, iar acest gen major (al presei audio-vizuale) este pândit de derapajul spre divertisment. Dar, așa cum sublinia Bourdieu, "faptele diverse sunt **însă** (s. m. N. R.) acele fapte care provoacă divertisment[115]. Cu alte cuvinte, divertismentul (ca însumare de fapte diverse) asemenea scamatoriilor profesioniștilor prestidigitației, atrag fondul principal de atenție umană spre o pistă secundară, care devine una de interes public, de tip omnibus, cum spune autorul citat, chit că fără miză anume, deloc șocantă.

Suntem, cum se spune, în plin **suivism**, asistând (neputincioși?) cum media (vizuale mai ales) creează evenimente (divertisment/diversiune), știri virusate (care presupun corective, prin alte știri succesive, dezmințiri sau care rămân dinadins contrafăcute din motive de zvonistică, intoxicare, dezinformare, diversiune) preluate și perpetuate de alți primitori/difuzori mediatici. Există chiar un adevărat travaliu-țintă de procesare/asamblare numit package journalism menit să eficientizeze practica "inofensivă" (dar... beligenă) a faptului divers, inspirat de aserțiunea lui Joseph Pullitzer care vede știrea drept o entitate cu două fațete: una serioasă și alta destinată interesului de consum uman, o continuare pe alt plan al practicii

[115] Pierre Bourdieu, *Despre televiziune*, Ed. Meridiane, București, 1999, pg.17.

(senzaționalist divertismentale) de tip "Yellow Journalism" sau video-on-demande.

Seriozitatea genului ușor, "neserios" este indubitabilă. S-a convins toată lumea care comunică, în fine, că lucrurile mari, grave, serioase, majore se prezintă drept...plaisanteries! Se practică, împrumutat din stilistica literară, eufemismul publicistic, acel înlocuitor ca o bere fără alcool sau o cafea cu năut, care au vizual, chiar și olfactiv, proprietățile originalului, dar este vorba – ca efect – de un surogat. Ei bine, surogatele de presă, plasate în emisiuni de tip talk-show, încep să aibă și efect. Îndulcindu-se "tăișul" (deturnându-se sensul) se pot înghiți fără efecte secundare, aserțiuni cu conținut informațional grav, exploziv, deranjant, periculos. Se practică un fel de "eu nu spun, dar zic". Zisul cu alte cuvinte, cu sens îndulcit, eschiva spre ludic, folosirea armonicilor (se zice, se zvonește, s-a auzit prin târg) permit un alt gen (accesibil, chiar acceptabil) de penetrabilitate. Faptul divers este ca și crusta dulce de deasupra unei pilule amare ce trebuie înghițită pentru efectul ei curativ. Sub carapacea (ambalajul) de haz, "interesant", calamburesc se livrează, de fapt, informația care, dacă s-ar fi furnizat în stare brută ar fi avut efect de două ori negativ – reacția imprevizibilă a subiectului știrii și comportamentul asemănător (nereceptiv, solidar, indiferent, ostil) al destinatarului.

Arta show-ului mediatic (în special de televiziune) presupune stăpânirea cu măiestrie a procedeului faptului divers. Practicantul de umor trebuie să fie la fel de informat ca orice jurnalist, având în plus, harul (de fapt, știința) de a preface în glume gustate cele mai serioase subiecte.

Venit din urmă cu vânt bun de la pupa, velierul divertismentului tinde să treacă linia de sosire a preferințelor consumatorului de media (a audienței și ratingului, bunăoară) înaintea performantelor componente ale armadei mediatice, creatoare de funcții ale audio-vizualului precum informarea, socializarea, educarea.

De altfel, nimic nu mai e în stare pură. Interferențele aglutinărilor, reuniunilor, atomizărilor sociale, culturale, etnice religioase, militare, economice, ecologice etc. le corespund replici mediatice, hibrizi de practică informațională și comunicațională, ca și acest gest "neserios" tratat din ce în ce cu mai multă seriozitate și interes – faptul divers.

Pentru a înțelege divertismentul, greutatea genului facil, seriozitatea ofertelor ...neserioase, este necesară o anume educație pentru receptivitate. Ca să se aprindă un bec este nevoie de curent electric. Circuitele sunt canalele de legătură între emițător (furnizor de energie) și receptor (bec, radio, p. c., televizor) prin care circulă mesajele (*"deplasarea dirijată a purtătorilor de sarcini electrici numiți electroni"*) și paraziții (căderi de tensiune, perturbări determinate de natură sau natura umană).

Așadar, am încercat o paralelă (asemuire) a unui sistem electric cu unul comunicațional. (Eminamente comunicațional, fiindcă și aprinderea/stingerea unui bec se cheamă *"dialog comunicare"*).

Dar, pentru a fi funcțional, valid, eficace, pentru a funcționa (a lumina, a comunica) becul trebuie să fie aprins, adică trebuie realizat/închis un contact. Extrapolând, și în domeniul comunicării pure, pentru a se declanșa dialogul este necesar mai întâi contactul între cele două elemente de dispozitiv comunicațional: locutorul și destinatarul. *"Înainte de a se constitui în mesaje, comunicarea constă în punerea în contact"*, sublinia René Berger. Contactul (luarea de contact) poate avea loc direct sau intermediat.

Pentru a fi *"receptiv"* destinatarul trebuie să beneficieze de un emițător adecvat. La urma urmei *"contactul"* îl realizează receptorul, nu emițătorul. Poți vorbi la nesfârșit (chiar frumos și interesant) într-o sală, la o tribună, la un microfon, în fața unui car de reportaj etc., dar dacă "andrisantul" te ignoră (nu e receptiv, nu e motivat), contactul, deși este realizat se ... întrerupe. Deconectarea receptorului de la circuitul comunicațional are loc din mai multe motive, dar cele mai importante sunt: lipsa lui de

cultură coroborată cu lipsa de metodă a emițătorului, alegerea unui domeniu de dialog inutil și neinteresant, ostilitatea subiectivă a destinatorilor în raport cu emițătorul etc.

Pentru a surmonta asemenea blocaje comunicaționale de contact și receptivitate metoda cea mai sigură este aceea a introducerii (lead) șoc, urmată de un conținut (body) esențializat, susținut cu exemple și sprijinit de mijloace ajutătoare, la care se adaugă o încheiere pilduitoare, interactivă, participativă.

La toate acestea se adaugă desigur, harul comunicațional-retoric și carisma (vizuală, gestuală, auditivă) a celui care emite mult și multe în puțin timp. Însă, nevoințele și anevoințele umane, după cum se exprimă un mare român, sunt de două feluri: cele care se adresează intelectualului (născătoare de rigori, concreteți , ajunsuri, precum științele exacte care biciuiesc trupul) și cele care se adresează sentimentului (precum artele, care mângâie sufletul). Omul chinuit de neastâmpărul creației intelectuale, arde mai repede, în timp ce alter-ego-ul său, ostoit de stimulii ce se adresează simțurilor, strălucește mai mult.

De aceea simbioza astronaut-poet, cercetător-pictor, matematician-muzicolog, pare paradoxală, dar logică și necesară, așa cum, fie și metaforic, ca să existe, organismul uman are nevoie și de cap, și de inimă.

Omul rațional zboară la propriu (și chiar și-a construit uneltele acestui demers), în timp ce omul spiritual plutește prin sentimente (și sculele acestui zbor sunt culoarea, sunetul, cuvântul).Conviețuirea rațiune-spirit reprezintă cea mai definitorie formă de relief uman. Viteza și extensia spațială au un feed-back nevăzut, dar la fel de important, care pune în evidență profunzimea suprafețelor, adâncimea spațiului, *nadirul latent* al *jocului secund* care este devenirea umană.

Existența umană este de fapt, o coexistență biunivocă, o realitate instabilă, dinamică, repetabilă a diadei intelect-sentiment. Izbânzile intelectuale produc satisfacții, reușitele spirituale nasc emoții. Extazul, fericirea, bucuria vieții, reprezintă suma și

interacțiunea acestor două laturi eminamente umane. **Divertismentul** reprezintă o petrecere agreabilă a timpului și este acel catalizator uman reconfortant și instructiv indispensabil, care poate fi o opțiune în astfel de oferte: conversație, film, gastronomie, jocuri, mass-media (radio, televiziune), muzică, spectacol, circ, dans, magie, teatru, umor, sport etc.

Divertismentul presupune spectacol, scenă, spectator, participare, comunicare. Spectacolul este un fel imagine în oglindă a publicului. Și invers. Așa încât nu se știe precis: limbajul scenei coboară la nivelul publicului ori, invers, limbajul publicurilor urcă pe scenă. O posibilă dilemă (mersi, monșer Caragiale!) din care nu putem ieși. Că nu vrem. Că așa ne place.

Americanii au fabricat un cuvânt-cheie (Edutaiment) care s-a născut din două cuvinte-deziderat pentru devenirea umană: Education și Entertainment, deci educație și spectacol. Pâine (spirituală) și circ (divertisment)

Chiar și atunci când simțim în lumi diferite, fiecare dintre noi putem (simți) cât știm și știm (simți) cât am învățat. Cultura poate oferi versiuni eronate (distorsionate) despre realitatea în care trăim, din care facem parte. Așa încât o recreație pentru refacerea forțelor și sistemului de reflecție devine, deși nu obligatorie, totuși dezirabilă și, desigur, eficientă.

VORBIRE, CONVORBIRE, DIALOG, DISCUȚIE, CONVERSAȚIE ȘI PERSUADARE

Motto: *Să spunem ce simțim, să simțim ce spunem*
(Seneca)

Trăim în plin ev al comunicării, care s-a instalat după cel al vitezei și al geneticii. Evul interdependențelor, epoca dialogului, era info-dependenței. Avea dreptate Lucien Sfez să concluzioneze: "Totul comunică!" Dar oare, comportamentul comunicațional, relaționarea și conversația umană sunt de ajuns pentru o conviețuire normală?

Arta conversației este, până la urmă, o maieutică, o mișcare socratică a dialogului prin care interlocutorul este obligat să-și amintească, să descopere, să facă publice acumulările, mai ales adevărurile morale universale. (Fără să știe, de cele mai multe ori anchetatorii – care au ca subiecte infractori de drept comun, spioni sau alți pretabili la „detectorul de minciuni" – practică această formulă de comunicare umană, de scoatere a vorbei cu cleștele din gură, cum „glăsuiesc" proverbele).

Forța cuvintelor este dată de imaginile pe care acestea le evocă, independent de sensul lor real. De aceea, de cele mai multe ori, dialogurile se transformă în polemici, ipostaze comunicaționale care trebuie să rămână în limitele persuasiunii prin decență și profunzime, nu prin vulgaritate și intensitate vocală. Dacă imaginile nu prezintă interes, cuvintele devin redundante (transmit aceleași informații: „România e un stat

democratic", „Traversăm o perioadă de tranziție", „Săptămâna absolut independent" etc.) și se perimează.

Din punct de vedere comportamental, strategia conversațională reprezintă o constantă a demersului psihosociologic. Ființa umană poate fi asemuită cu un burete – adună („suge") și răspândește („șterge") informații. Și fără să vrea, organismul emite și captează semnale. Mirosul de deodorant se comunică involuntar.

Dar, oamenii, de obicei, comunică voit, dirijat, intenționat pregătindu-se biunivoc (emițător/destinator – receptor/destinator) la fel ca într-un cuplu coagulat pe baza unui „contract social". Schimbului de mesaje i se creează un sens fiind nevoie de facultăți umane pentru a le percepte, decodifica, înțelege, interpreta, memora, menține, transmite, valorifica, proteja. Combinând resurse psihice, coduri lingvistice și structuri de argumentare, comunicarea presupune cunoștințe exacte, coerență în abordare/înțelegere, ordine logică a ideilor, capacitate dialogală și, mai ales, forță persuasivă.

Dacă limba este social definită, cuvântul este individual definit pentru că privește maniera proprie în care interlocutorul transmite mesajul, vocea și modulațiile proprii. Și mesajele (vocale) pot fi intenționate sau neintenționate. Importante sunt denotația (înțelesul primar) și conotația (înțelesul secundar).

Conversația (diferită de discurs) este partea comunicării verbale care întreținând și relațiile, a înlocuit „comportamentul de îngrijire". În analiza comunicării de tip verbal (prin cuvinte) va trebui să țină cont de câțiva factori determinanți: intensitatea sunetelor, fluența vorbirii, viteza exprimării, intonația și pronunția.

Nu facem investigații retorice, căci nu ne adresăm actorilor, dar discursul (dialogul, șueta, conversația) trebuie să respecte un minim de reguli ale vorbirii. Pe lângă factorii amintiți, evitarea ticurilor verbale („n-așa", „deci" etc.), a clișeelor, metalimbajului, truismelor și platitudinilor („că veni vorba",

„știți, desigur", „dacă mă gândesc bine", „asta e altă chestiune", „pe onoarea mea", „OK", „da-da-da", „vă răpesc doar un minut", „și cu asta închei", „nu mă-ndoiesc că știți", „nu v-am spus-o, dar v-o repet!"), a tăcerii contraproductive (golurile, hiatusurile, lapsusurile), a accentuărilor corecte (e. g. „A-nceput, de ieri, să cadă" vers arhicunoscut din poemul „Iarna pe uliță" de George Coșbuc, accentuat pe rând și însoțit de o mimică misterioasă: a-nceput!?/de ieri/ să... cadă! a făcut... carieră pe scenă în comunism!), „capcanele geminării" (sonorizări duble de consoane). „comoditatea de articulare" (pronunția sincopată), „tâtâitul", „sâsâitul", „rârâitul", bâlbâielile, nazalitatea, „ă"-urile, „î"-urile etc. sunt alte câteva obligații ale comunicatorului. Elocința antică recomanda ca vocea „să nu fie surdă, nici slabă, nici groasă, nici dură, nici aspră, nici prost articulată, nici stridentă, nici efeminată".

Metalimbajul este cel care codifică ideile altfel decât firesc. Când spunem „Nu e rău deloc" (metalimbaj), de fapt, se înțelege „Rău". Sau „ Vând teren excelent casă de vacanță. E poziționat undeva, într-o zonă liniștită", adică „E departe de magazine, școli, civilizație". Ori arhicunoscutul „E un student deosebit de bun", adică se deosebește de cei...buni!

Cuvintele care irită sunt cele care includ pauza: "Cum să zic...","Zi-i pe nume", „Știți dumneavoastră", „Deci, așa"... Mai sunt și alte aspecte de distorsiuni (deturnări) de rigoare comunicațională; inclusiv dialogul afectat de regionalisme (varză/curechi; cartofi/barabule, moare/zeamă, ștevie/dragavei, ardei/ciușcă, vin/zaibăr), de argou (arest/bulău, polițist/caraliu/sticlete/gabor, pușcărie/mititica/pârnaie, mitralieră / cățea), de jargon (musiu, monșer, tov, boss, maître, man), de localisme (bolbotine/magiugele/plante), de cazonisme (beton/pilaf, granade/varză, adunare generală/ghiveci, explozivi/fasole) etc. Aceste aspecte „verbale" pot deveni bruiaje impietând comunicarea in integrum, mai ales în limbajele soft (standard), iar alteori, folosirea unor modalități ludice de

comunicare persuasivă, poate facilita procesul accesibilității și receptivității.

Vorbirii i se adaugă, desigur gestica, ținuta, postura care pot fi augmentative ale persuasiunii sau, dimpotrivă, piedici în calea cursivității. Așadar gestica va trebui să fie spontană (naturală), să evite teatralitatea și indecența, să fie suplă (necrispată), să evite rigiditatea și stereotipurile, să fie adaptată (sincronizată) și, desigur, limitată (neexagerată), căci abundența supără

Comunicării verbale (argumentativă, informativă, explicativă, sugerativă, manipulativă, critică, incitativă și clară, fără ticuri etc.) trebuie să i se adauge demersul para-verbal (pronunția, accentul, tonul, fluența, vocea, debitul, intonația, pauza, onomatopeele etc.) și cel non-verbal sau al „narativității gestuale" (pantomima, kinetika, proxemica, mimica respectiv mișcarea, pozițiile, gesturile, în raport cu arsenalul ajutător: haine, aparate, ustensile, obiecte didactice etc.).[116]

Autocontrolul reprezintă un factor important, căci gesturile transformate în ticuri sunt exploatate negativ de interlocutor. Atingerea nasului, scărpinatul în barbă, frecatul lobului urechii, trecerea degetelor prin păr sau alte asemenea aspecte de autocontact sunt semne ale imaturității sau instabilității nervoase. În alte situații, aranjatul excesiv al hainelor, jocul cu ochelarii, cu pixul, cu alt obiect sau alte asemenea gesturi de substituire trădează încercarea de a masca emoțiile.

Mai sunt elemente de „simbolistică" a gesticii de acompaniere (mai ales a celei create cu mâinile) și de reacție (căscat, ridicat din umăr, mișcat picioarele etc.)

Superlativele, onomatopeele, interjecțiile, perifrazele, barbarismele, jargonul, tehnicismele, argoul, regionalismele etc. îngreunează comunicarea. Frazele lungi, stereotipiile, enunțurile vagi, prozodia anapoda, neglijența semantică, improvizațiile lingvistice, incoerența textului, contradicțiile logice sunt alte

[116] Pe larg în Nicolae Rotaru, *Psi comunicare*, Ed. ANI, București, 2008

aspecte care transformă comunicarea în „vorbărie", cu al său apendice explicit: „aflat în treabă."

Conversația poate apela și la comunicarea nonverbală care uzează de corp, mișcări/posturi distanțe și artefacte asociate corpului: haine, accesorii, tatuaje, insigne etc. Paralimbajul (inflexiuni, nuanțe), kinestezia (mișcări faciale, corporale) și proximitatea (teritorialitate, spațialitate, distanțe) concură, de asemenea, la succesul (insuccesul) conversațional. Pentru a influența eficient, tehnicile sugestive (prin cuvânt, ton, vestimentație, ținută) sunt numeroase și diferite. Cicero identificase cinci elemente majore ale artei oratoriei (*inventivitatea, organizarea, stilizarea, memorarea* și *rostirea*).

Iată câteva posibile caracteristici ale tonului în schimbul de mesaje. În funcție de temperament, stabilitate emoțională, loc în ierarhie, talent oratoric etc. un comunicator poate fi: abătut, afectat, afectuos, alintat, apropiat, arțăgos, aspru, autoritar, batjocoritor, bădăran, bănuitor, binevoitor, blazat, blând, bombastic, bucuros, calculat, cald, calm, caustic, certăreț, chinuit, civilizat, complice, conciliant, condescenent, confidențial, corect, cumpănit, curajos, degajat, demn, deschis, didactic, disperat, disprețuitor, distant, dominator, dramatic, dur, egal, emfatic, energic, entuziast, exasperat, expansiv, ezitant, furios, glumeț, grav, hotărât, plin de ifose, imperativ, indiferent, indignat, infatuat, insinuant, interogativ, iritat, ironic, împăciuitor, încrezător, încruntat, înfricoșat, îngrozit, insuflețit, înțelegător, înțepat, leneș, lingușitor, lugubru, macabru, măsurat, misterios, morocănos, necioplit, nemilos, nemulțumit, neutru, obosit, obraznic, oficial, optimist, otărât, patetic, persuasiv, plângăreț, plictisit, plin de sine, politicos, poruncitor, precipitat, prefăcut, preocupat, prevenitor, prietenos, protector, protocolar, prudent, răstit, încărcat cu reproșuri, rece, resemnat, respectuos, respingător, revoltat, rezervat, ridicat, rugător, rușinat, sarcastic, scandalizat, scârbit, scorțos, sentențios, serios, sigur de sine, sfidător, sobru, spăsit, speriat, stăpânit, strident, suav, subtil,

sumbru, supărat, superior, supus, suspicios, şăgalnic, teatral, temător, timid, tragic, trist, ţâfnos, umil, urâcios, uşuratic, vesel, voluntar, vulgar, zglobiu etc.

S-a stabilit că peste 75 la sută din durata unei zile omul o petrece transmiţând şi primind mesaje, adică ascultă, vorbeşte, citeşte, scrie sau tace/gândeşte. Comunicarea umană este instrument de socializare, istoria umană fiind una relaţională. A comunica nu înseamnă doar a emite sunete sau cuvinte, ci şi a gândi şi a cunoaşte. Astfel, *actul* de comunicare este unul complex şi presupune emitere, codificare, canalizare, receptare, decodificare, contextualizare şi feed-back. În procesul comunicării, oamenii folosesc mijloace verbale (sonore sau grafice) şi nonverbale (gesturi, mimică, pantomimică), adică *limbaje*.

Dar mimica, gestica, fonica sunt elementele comunicaţionale infantile? Copiii îşi exprimă bucuria, entuziasmul, teama, tristeţea etc. prin scâncete, de cele mai multe ori fără echivoc. Atunci când comunică (tot astfel, căci el o poate face şi verbal – vorbind sau scriind) la un adult elementele dialogului capătă noi valenţe (mascarea, dezinformarea, intonaţia etc.) aşa încât expresia, înţelesul, enunţul se pot modifica după voie. E drept că acest demers comunicaţional (introvertit/extravertit, sincer/nesincer) depinde de talent, exerciţiu, mobilitate intelectuală, nivel cultural.

Actul comunicaţional şi limbajele devin efective prin funcţiile comunicării. Până nu de mult se cunoşteau patru funcţii (cognitivă, reglatoare, emoţional-expresivă şi imperativ-persuasivă), dar odată ce comunicarea s-a diversificat, cunoscându-i-se patru tipuri (intra-personală, interpersonală, organizaţională şi de masă), şi funcţiile acesteia au evoluat. Roman Jakobson spune că cele şase componente ale actului comunicării (emiţător, referent, mesaj, canal, cod şi destinatar) generează tot atâtea funcţii ale comunicării orale: expresivă (a produce lămuriri necesare asupra identităţii şi personalităţii

organizaţiei), referenţială (a avea capacitatea ofertei reale de informaţie), poetică (a produce emoţie), fatică (a oferi posibilitate contactului direct), metalingvistică (a oferi posibilitatea codificării mesajului) şi conativă (a fi utilă, a avea forţa ce duce la acţiune cu un plus de sens).

În modelele lingvistice, semiologice, esenţială este noţiunea de semn (realitate perceptibilă ce poate înlocui un alt lucru cu funcţia de a informa, a facilita comunicarea, a influenţa şi a acţiona eficace), care poate fi: auditiv, vizual, gustativ, tactil, olfactiv sau sonor (acustic), gestual, postural, chimic, kinetic etc. După legătura dintre acesta şi realitatea în care trăim (referent) putem avea de-a face cu semne: naturale (e. g. lumina unui bec aprins) şi convenţionale sau artificiale (e. g. cuvântul bec).

Între cuvântul bec şi referentul bec (element fizic) există o legătură convenţională. Înlănţuirea semnelor devine comunicare dacă transmite mesaje, adică dacă produce un sens. „Bec, studentul X, aseară, a arde" sunt semne. „Aseară studentul X a ars un bec" este o înlănţuire logică de semne (cu sens), adică un mesaj. Aşadar, drumul de la destinator la destinatar este lung, meandrat, mai ales când, aşa cum zicea Umberto Eco, „un obiect dotat cu sens are întotdeauna mai multe semnificaţii posibile, deşi acestea nu-s infinite".

Eficacitatea actului conversaţional este încorsetată de constrângeri: morale, financiare, sociale şi materiale, aşa încât de la expresie la impresie trebuie surmontate numeroase blocaje, oprelişti, bruiaje, interpretări, deturnări de sens, piste false, cum spun rebusiştii.

Între comunicarea scrisă (electronică) şi cea orală (telefonică) există un factor de diferenţiere foarte clar numit intonaţie. Pe lângă clasicul exemplu al folosirii semnelor de punctuaţie, respectiv a virgulei, în proorocirea: „Du-ce-te-vei, întoarcete-vei, nu vei muri", mutând-o după negaţie („Du-ce-te-vei, întoarcete-vei nu, vei muri!") sunt numeroase situaţii de

capcane ale tonului (accentului) precum cel legat de verb, în expresia: „Se mai uită la muieri!" O anume intonație duce cu gândul că un bărbat afemeiat, deși e... lecuit (de lege, de vârstă, de boală etc.) tot mai întoarce capul după reprezentantele Evei. O altă intonație, întărită de expresia storsului unei cârpe ude (muiată) poate deturna sensul expresiei în altă zonă. Dar, de fapt, este vorba de cochetăria feminină de a... uita vârsta. Deci „ani" ori „etate" etc. se mai uită (omit) la femei (dame, doamne, Eve, muieri...). Tot, astfel, pentru expresia „râdea de se prăpădea", atunci când intonăm prepoziția „de" ca fiind „dacă" rezultă definiția pentru... dac, strămoș al nostru care avea credința că la moarte (când se prăpădea) trecea în lumea cea bună și frumoasă a lui Zamolxe, așa încât se bucura (râdea).

Dar comunicarea, știe toată lumea, este un transport de informație pe o cale numită convențional canal capabil să permită transferuri de mesaje, a căror rapiditate – ca factor de eficiență comunicațională – depind atât de viteza vehiculării cât și de mărimea (numărul, amploarea) semnalelor transmisibile, totul raportat la unitatea de timp.

Întrucât s-a constatat că două serii de poziții sunt favorabile schimburilor verbale inter-umane – cele vizavi și cele laterale – s-a renunțat la sălile aranjate tip stal cu sau fără tribună/pupitru, adoptându-se, pentru reuniuni interactive, aranjamentul de tip rectangular, așa încât mesele rotunde (efectul Steinzor) au devenit pătrate/dreptunghiulare sau ovale/eliptice. Un rol important în eficiența dialogului îl are și proximitatea fizică (ținând cont de așa-zisele zone Hall), contactul vizual-postural-gestual prin care partenerul este „citit", persuadat, atras sau... îndepărtat. De aceea, deși au telefon roșu (direct), marii lideri ai lumii preferă întâlnirile tête-á-tête, cum au fost Yalta, Teheran, Reykjavik, Malta, cu repercusiuni de legendă pentru devenirea ulterioară a lumii.

Potrivit lui Ferdinand de Saussure, semnul este unitatea unui semnificant (latura lui acustică, ceea ce receptorul aude, adică planul perceptiv al expresiei) și a unui semnificat (adică a

conceptului la care face trimitere semnificantul, deci domeniul conceptual, al gândirii). Bunăoară cuvintele (rostite, scrise, auzite, văzute) sunt semnificanți, iar conceptele, reprezentările lor mentale sunt semnificați(i). Între semnificant și semnificat, pentru a le departaja, evidenția, distinge, înțelege, pune în relație etc. există referentul (cel ce dă referința despre cele două elemente, care face asocierile necesare între, să zicem studentul deștept – fizic, existent, vizibil (semnificant) și imaginea mentală a acelui om, personaj, personalitate (semnificat).

Așadar, comunicarea desemnează orice proces prin care un sistem relaționează, interacționează cu altul, uzând de un canal ce le leagă. Mai concret, relaționarea înseamnă vehicularea de informații, idei sau emoții, împărtășite, între două entități sociale, într-un context dat. Reglarea permanentă a eficienței comunicării, pentru menținerea echilibrului între previzibil și imprevizibil se face prin feed-back (reacția de răspuns, denumită ca atare de Malvin L. DeFleur).

S-au elaborat numeroase modele comunicaționale, cel mai recent fiind al lui Frank E.X. Dance numit modelul elicoidal, care evidențiază continuitatea și dinamica schimbului de informații. Graba și abundența informațională determină inventarea unor „scurtături", care generează o părărească lingvistică expansivă gen „prof", „bac", „beep"etc.

Gabriel Tarde, ca precursor al comunicării, vede conversația ca izvor al opiniei publice, dar aceasta are și unele aspecte contraproductive. Unul dintre ele îl reprezintă „bisericuțele" și „bârfa". Dezaprobarea despre viața (mai ales personală) a unor persoane, transmisă personal sau prin mass-media se numește generic bârfă, dar poate fi, după caz, identificată cu calomnia, defăimarea, discreditarea, ponegrirea. Bârfa este sursa zvonisticii, dacă depășește cadrul personal. „Vinovata" este, se pare, zeița Fama (divinitatea colportării), dar analiza psihosociologică a concluzionat că problema este foarte serioasă, fiind atât o „poliție

de moravuri", ci şi un lubrifiant comunicaţional, un prilej estimativ/comparativ.

Din acest tip de pălăvrăgeală (gestionată operativ) se pot culege informaţii de interes pentru actanţii arhitecturilor de securitate naţională. Un periculos atac terorist (cu substanţe explozive disimulate în sticluţe de parfum şi vârâte în calele avioanelor) a fost dejucat în vara lui 2006 la Londra datorită exploatării „bârfei" unor localnici islamişti.

Fiindcă trăim o apoteoză a culturii bârfei, mai ales prin evoluţiile media, dată fiind libertatea cuvântului, este foarte necesară profunda ei gestionare psihosociologică şi comunicaţională, ambele direcţii neputând fi eficiente decât în mediu persuasiv.

Pentru a persuada, mai întâi trebuie să ne informăm şi să informăm. Persuasiunea e un proces complex deliberat de formare, întărire sau schimbare a opiniilor, atitudinilor şi comportamentelor unei persoane care achiesează în mod conştient la asta. Procesarea semnalelor persuasive presupune o reorganizare cognitiv-emoţională a subiectului.

Încă de la Aristotel, arta convingerii a constituit o preocupare, stagiritul considerând ethosul (a dovedi prin discurs caracterul şi bunele intenţii ale persuadatorului), logosul (vizând caracteristicile mesajului) şi pathosul (ţinând de emoţiile persuadaţilor) cele trei elemente principale ale unui comunicator.

În lumea modernă arta persuadării a cunoscut o dezvoltare sistematică, fiind cunoscute trei şcoli majore psihosociologice: psihanaliza, teoria învăţării şi modelele teoretice cognitiviste.

Din punct de vedere al persuasiunii conversaţionale, comportamentele umane pot fi: *directive* (de decizie – e.g. ordinul, avertismentul, de sprijin – e.g. indicaţia, subvenţia, de evaluare – e.g. balanţa, aprecierea, recompensa/sancţiunea), *non-directive* şi *intermediare* (de anchetă, de interpretare şi de diversiune). Se mai vorbeşte şi de aşa-zisele comportamente de *înţelegere şi reverberare dialogală*, care vizează: ecoul

semnificantului verbal (e.g. – hm, zbâr, aş, sigur, continuaţi, aşa, bine-bine, desigur, aha!), reflectarea semnificantului non-verbal (e.g. „Alo, ai închis gazele, că miroase?", „De ce te-ai înroşit la faţă?" „Dacă n-ai băut de ce duhneşti?"), oglinda relaţiei (intermedierii) (e.g. „Simţiţi-vă ca acasă!", „Nu vă jenaţi, faţă de el n-am secrete"), reformularea conţinuturilor (e.g. „Dacă am înţeles bine, aţi spus...". „Dumneavoastră aţi afirmat, noi alegem") şi reverberarea sensului (e.g. „Vreţi să repetaţi pasajul cu... reverberarea sensului?" „Chiar credeţi ce-aţi spus despre oglinda relaţiei?")

Studii ştiinţifice asupra persuadării încep în timpul celui de-al doilea război mondial şi-s datorate lui Carol I. Hovland. Reluându-i ideile, L.S. Wrightsman elaborează teoria „stimul-răspuns", teoria „judecării sociale" şi teoriile „consistenţei", care se cuvin elaborate pe larg şi în raport cu un demers comunicaţional la modă: negocierea

MOARTEA COMUNICĂRII, LIMBAJUL ŞI RETORICA RELAŢIONĂRII

Motto: ***Nu cer nimic decât să pot vorbi simplu.***
(Gheorghios Seferis)

„La apa Vavilonului,
Jelind de ţara Domnului,
Acoló şezum şi plânsăm,
La voroavă ce se strânsăm".
(Psalmul 136)
„Limbile să salte,
Cu cântece nalte,
Să strige-n tărie
Glas de bucurie,
Lăudând pre Domnul,
Să cânte tot omul.
Domnul este tare,
Este-mpărat mare
Peste tot pământul
Şi-l ţâne cuvântul. (...)
Că Dumnezeu poate
Pre limbi preste toate,
De le îmblânzeşte
Şi le-mpărăţeşte."
(Psalmul 46)
Dosoftei, *Psaltirea în versuri*, Ed. Minerva, Bucureşti, 197[illegible]

ART MANAGEMENT

Globalizarea (ca odinioară extensia civilizatoare a Imperiului Roman) are efecte indubitabil benefice, dar stârneşte şi reacţii dintre cele mai ciudate. Fapt e că, un puternic val de antipatie antiamericană, nu mai poate fi trecut cu vederea. Timothy Garton Ash însuşi, în articolul „The New Statesman" spunea că „astăzi există două tipuri de europeni: cei profund europenizaţi, dar anti-europeni, şi cei profund americanizaţi, dar anti-americani".[117]

Se bate monedă pe acuze de genul: abuz de putere, minciună/exagerare, tendinţa uniformizării (de tip cocacolizare şi mecdonaldizare) în teritorii „colonizate". „Ambreiajul" (de altfel, foarte eficace, deşi, dacă tot recurgem la comparaţia auto, ar trebui să spunem, c-avem de-a face cu o „cutie de viteze" sincronă!) în acest demers tehnic îl reprezintă limba, pe care n-a impus-o nimeni explicit, dar care se însuşeşte nolens-volens, via... microsoft. Dincolo de grai (şi restul hranei spirituale: tv, carte, cinema, reviste) şi de hrana propriu-zisă (ofertele made in USA cu mutaţii genetice, e-uri, sclipici şi efecte dovedite asupra sănătăţii – de la obezitatea tipic americană la maladiile de inimă, cancerele, diabetul etc. preponderent europene – sunt realitate incontestabilă şi aproape incontrolabilă!) se manifestă spiritul (atotputerniciei) spaţiului transatlantic.

În esperanto-ul numit engleză, pe cale de a deveni limbă globală, s-au topit simboluri, foneme, idei, valori, culturi naţionale, acest grai fiind groparul altor limbi (unii spun că la fiecare două săptămâni sucombă câte o limbă cultură/civilizaţie), înlocuitorul de tip panaceu pentru internaţionalizarea acestei adevărate (şi dezirabile mai ieri) limbi franca. Trendul, brandul şi advertisingul aferent au devenit mai mult decât simple elemente de neo-jargon. Păsărească autohtonă (bac, prof, mate, dirigă) a fost up-datată de triluri călătoare precum: beep, semeseu, chat, blog, link, box, site, web etc.

[117] Ilinca Anghelescu, *Globalizarea şi patrimoniul lingvistic internaţional*, în „Revista româno-americană", nr. VII-VIII/dec. 2003, pg. 163-165.

Engleza americană predomină şi, ca atare, domină, aşa încât cele circa 7000 de limbi rămase (6809, în anul 2003) sunt în mare pericol, mai ales că unele mai sunt vorbite de foarte puţini „nostalgici". „Americana" este comparată cu limba latină de odinioară pe care, însă, Derida n-o mai vede divizându-se în limbi romanice (cum este şi limba română), ci însuşită (chit că după ureche) ca atare, prin aculturaţie uniformizatoare indiferent câtă „americanofobie" se va isca în chip de anti-complex de superioritate.

E drept că nu toate organizaţiile sunt instituţii (e.g. elemente componente ale S.R.I.), cum nici toate instituţiile nu sunt acceptate drept organizaţii (e.g. familia), dar, de obicei sistemele instituţionale ample complexe (e.g. S.R.I.) coincid cu sistemele organizaţionale, în sensul definitologic pentru acestea, identificate ca grupuri mari de oameni (ansamblări structurate) create conştient pentru atingerea unui scop, potrivit unei necesităţi istorice, în conformitate cu elementele culturii organizaţionale specifice, adică în funcţie de: valori, credinţe, cutume, reprezentări, ipoteze împrăştiate, ce determină normele şi modelele de comportament.

Fie că vorbim de cultura metaforică, reală ori raţională, fie că o clasificăm holistică, determinată istoric, legată de inconştientul colectiv şi fundamentată social, fie că o ierarhizăm drept cultură de club (a puterii), de roluri, de sarcini sau de persoane, conţinutul acesteia (ca „mediu intern" specific organizaţiei), este de tip „aisberg", având o parte manifestă ori vizibilă (simboluri / sloganuri, mituri / perspective, ritualuri / ceremonii, actori / eroi, ţinută / limbaj) şi alta profundă sau invizibilă (normele, valorile, credinţele, reprezentările).

În interiorul culturilor organizaţionale, ca sisteme auto-determinante, autoreglabile şi deschise, fiinţează subsisteme numite culturi profesionale (complexe specifice de valori, reprezentări, credinţe împărtăşite de actanţii unui grup şi

transmise în timp), care sunt ierarhizate în funcţie de profesii (clasa de activităţi a unui job).

România (ca realitate politico-administrativă istorică) şi românii (ca populaţie a unui spaţiu geografic statal) oferă câteva posibilităţi interesante de analiză din punct de vedere multicultural. Am putea tranşa, din start, că ţara noastră este, de facto şi de jure, un vechi (de două milenii) rezultat al unei convieţuiri multiculturale, multietnice, multiconfesionale. Nici nu se poate, în circumstanţele actuale, spune cu certitudine cine erau „majoritarii" (dacii sau romanii) şi dinspre ce „etnie" se fac astăzi evaluările. Se pare, totuşi, după cum au avut loc „ostilităţile" culturale omagiale în 2006 că acel 106 al încheierii cuceririi Daciei de către legiunile lui Traian legitimează preponderenţa, accentul majoritar al Râmului. De altfel, cultura, limba, obiceiurile, în veacul şi ceva de convieţuire daco-romană, şi-au spus cuvântul – a învins latinitatea. Din această simbioză, poporul nou – românii – au căpătat etnicitatea, etosul, vocaţia, valoarea, specificul, cultura „etniei" mai puternice, mai civilizate şi, deci, dominante.

E, dac-am forţa puţin, porţile istoriei un aspect de proto-globalism, de „macro-aculturaţie" din care a rezultat un filon naţional nou, viguros, dominant (în zonă), puternic şi rezistent (deşi „primitor universal", mai ales în ceea ce priveşte limba a cărei permisivitate este vizibilă şi azi dacă investigăm etimologic şi semantic lexicul pentru a depista influenţele slave, cumane, turco-tătare, leşeşti, greceşti, hinduse etc.), un areal cultural distinct, remanent şi, deopotrivă, dinamic, care şi-a dovedit durabilitatea, forţa şi valoarea.

Un aspect, aparent de loisir îl constituie, apropo de multiculturalism şi globalizare, cel legat de faptul că, întâmplător, americanii, liderii mondiali de azi. La fel ca-n antichitate romanii, nu ştiu (mă rog, nu vorbesc) o limbă străină, drept care au impus-o pe-a lor... străinilor. Vorbim, aşadar, în loc de cultura independenţei şi a suveranităţii (naţionale, desigur) de/despre

cultura interdependenţelor şi unităţii (internaţionale, fie şi numai continentale ori zonale, firește). Mult discutatul (şi disputatul) articol unu al Constituţiei României ce consacră statul-naţiune independent, suveran, unitar şi indivizibil este pândit, prin accesul al... globalizare de caducitate. Uniunea Europeană este deja considerată aspect de „imperialism pozitiv" de tip occidental, un fel de „pax romana updatat", aşa încât S.P. Huntington, poate primi scuze de la cei ce i-au criticat teoria şi „graniţele spirituale".

Cu atât mai mult cu cât comunicarea (inclusiv cuminecarea) înseamnă tot mai mult modus vivendi, convieţuire, iar pentru majoritatea locuitorilor planetei, supravieţuire. Recursul la admiraţie şi encomion devine alt mod de a accepta un colonialism cu faţă umană, alternativa de a scăpa de sărăcie prin umilinţa cerşitului.

La toate aceste aspecte relaţionale se adaugă circumstanţele corelative numite accidente naturale (catastrofe ecologice) sau victime colaterale (incidente beligene).

Trăim, aşadar, într-o societate mediatică. Comunicarea publică este modusul nostru vivendi. Vorbim de spaţiu public, opinie publică, publicitate mai abitir sau tot la fel ca de trebuinţele ierarhizate de Maslow.

Nu se mai poate exercita puterea, bunăoară, fără recursul la mass-media. Dacă se ignoră acest... recurs, presa devine sabia lui Damocles legată cu fire nevăzute (de hârtie, de biţi, de unde herziene) în ceafa politicienilor.

Clocotul multiculturalismului şi extensiile globaliste (geografice, etnice, informatice, religioase etc.) determină, în plan mediatic, consecinţe diferite.

Interesele private (inclusiv ale comunicatorilor profesionişti, mai ales ale managerilor din mass-media!) care domină „puternicia" (relativă) a politicului, tratate de un „stângist" ca Adorno ori de un „nostalgic" al democraţiei ca Habermas, pot influenţa foarte pregnant caroiajul etnicităţii, pulsul convieţuirilor, caracterul relaţiilor.

De când, bunăoară, media au devenit forţe beligernate în război (mai ales în Info-War) nimeni nu se mai îndoieşte de „atoatăputernicia" (prin ubiciuitate, oportunitate şi live-ul transmisiilor) acestora. Resurecţia informaţională de după Al Doilea Război Mondial – extensia radio-televiziunilor şi presei scrise în mediul transnaţional, ca şi tendinţele globaliste finalizate cu succes ca-n cazul BBC-ului, în ceea ce priveşte radioul şi CNN-ului, în domeniul televizual. Trusturile îşi exercită tot mai agresiv dreptul al practica „industriei culturale", aşa încât nici nu se prea mai vorbeşte de slujirea democraţiei (ziariştii gornişti sau trâmbiţaşi ai puterii poporului sunt pe cale de a fi pensionaţi!), ci de folosirea acestei forme de existenţă şi relaţionare („orânduiri sociale" am putea zice cu un ecou nostalgic!) în interes particular, chiar privat. Redarea, radiografierea, investigarea realităţii ca efecte mediatice, tind să fie înlocuite cu eforturi (teleologice) de creare a unei realităţi. Nu se vorbeşte răspicat, dar este din ce în ce mai vizibil că articulaţiile mediatice duc la centre de putere, autonome, de care depinde însăşi realitatea, la fel ca şi-n cazul centrelor politice, militare, economice, bisericeşti etc.

Dreptul la informare, transparenţa, „independenţa", „echidistanţa" au fost (mai sunt încă) un fel de „sesam" pentru deschiderea spre societatea mediatică (a nu se confunda cu cea a comunicaţiilor sau a comunicării responsabile doar de vehicularea informaţiilor, nu de valorificarea valorizarea mesajelor!), în care trăiesc actori ce-şi cunosc şi interpretează rolurile potrivit unor scenarii şi unor regii cărora li se alocă resurse incredibile, fie chiar şi pentru că timpul ca şi informaţia, înseamnă bani.

A trăi pluri-cultural într-o asemenea societate înseamnă fie asumare de risc, de conştientizare a unei opţiuni de viitor, fie acceptanţa unui statu-quo previzibil.

Televiziunea este instrument de socializare, dar şi furnizor de insecuritate colectivă. Mai ales în rândul tineretului, televizorul este perceput ca ofertant de nonvalori şi atitudini imorale,

precum: vedetismul (84%), violența (77%), îmbogățirea (46%), minciuna (44%), plăcerile vieții (42%)[118].

Ion Crețu scria în 2005 (Luceafărul nr.34) că „TV ne scutește să fim deștepți" precizând că aceasta constituie „un mijloc sigur, cel mai sigur și mai eficace, de imbecilizare la scară națională". Audiența de care se bucură televizualul față de celelalte domenii mass-media este de departe superioară și, deci, face indubitabilă eficiența atrofierii capacității comprehensiv – creatoare a lui homo videns, a scăderii vertiginoase a discernământului, apetitului cultural, exigenței și respectului de sine și de semeni.

Suntem (vizibil) victime ale telemanipulării, ale teledictaturii (mai ales private, comerciale; libertine), care ne inculcă graba, superficialitatea, surogatul, pospaiul, suprafața fără adâncime, „forma fără fond", „nonarta pentru artă", „antitalentul, kitschul, plagiatul, playback-ul, maimuțăreala, desfrânarea, talk-show-ul sexy și realismul sexual extensiv, vulgaritatea nonșalantă, mediocritatea abjectă, importul de contrafaceri mediatice, libertinajul..."

După cel dedicat profesiei și, respectiv, odihnei (somnului), timpul pe care-l... consumăm în fața televizorului deține locul trei al topului. E posibil ca acest „bronz" să fie pierdut, în ultima vreme, de alt mic ecran, numit și display al computerului, mai ales pentru alt tip de tele-viziune numită navigare pe (inter)net.

Și, totuși, trăim într-un ev al audiovizualului, suntem acaparați și manipulați de vizual. Suntem robi ai imaginii. Nu ne mai este indiferentă nici propria imagine. Ba, mai mult, după evenimentele de cotitură socio-politică din decembrie 1989 s-au creat chiar structuri de/pentru (creare/gestiune) imagine. S-a trecut, așadar, la o resurecție a formei, a hainei (care face pe om!), a prezentării, a ambalajului.

[118] Apud Ilie Bădescu, Prefață la Virgiului Gheorghe, *„Efectele televiziunii asupra minții umane"*, București, Editura Evanghelismos, 2005.

Promotionul și advertisingul au cunoscut un reviriment incredibil. Vizualul însuși s-a subordonat legii cererii/ofertei, ignorând funcțiile educative, aproape de tot, cea informativă fiind deturnată spre show, iar cea recreativă deținând ponderea cantitativă și josul (limita minimei rezistențe vecină cu kitschul) din punct de vedere calitativ.

Imaginea a devenit un adevărat mit nonvaloric sau eronat ca, odinioară, pentru Fr. Bacon idolii (idola Tribus, Specus, Fori și Theatri) prejudecățile moștenite (tribul) ai celor legate de subconștientul personalității, ai pieței dinamic-influente și ai dialogului (forumul) și, în fine, ai teatrului (cu trimitere la lumea scenă, viața piesă) adică a sistemelor de gândire.

Voracitatea ofertei de media vizuale este departe de a respecta standardele de veracitate și morală. Persuasiunea devine un demers, uneori penibil, agresiv și submediocru în care pe post de ierarhii valorice se situează telenovela, maneaua și aventura siropului/vulgarității/violenței comportamentale.

Știind că prin comunicare se înțelege o provocare constantă pentru psihologia socială, o activitate umană specifică și obligatorie pentru satisfacerea nevoile personale, o legătură indispensabilă între oameni etc. putem conchide aproape paradigmatic: câtă existență, atâta comunicare. Pata de sânge vorbitoare, cum spunea Nichita, trestia gânditoare cum îl definea Pascal, ori visul unei umbre, cum se exprima Pindar, omul, măsura tuturor lucrurilor, după Protagoras, se diferențiază de celelalte făpturi prin comunicarea verbală.

Încă de la naștere ființa umană plânge. E prima formă de comunicare umană verbală. Pentru unii filosofi, el plânge datorită răutății sale, manifestându-și astfel egoismul. Cere să fie băgat în seamă. Să fie considerat un membru al grupului. Gérard Leleu consideră că bebelușul plânge la naștere întrucât suferă o traumă: reluarea contactului cu lumea intrauterină, fără cosntrângeri și limitări.

Cert e că oamenii sunt ființe sociale, care inter-relaționează. Prin interacțiune cu alții, omul ajunge să se cunoască mai bine, să înțeleagă atitudinile și comportamentele celorlalți, să învețe roluri de partener, interlocutor, coechipier. În „Introducere" la *Psihologia colectivă și analiza Eului*, Sigmund Freud afirma: „Altul joacă întotdeauna în viața individului rolul de model, de obiect, de asociat sau adversar, iar psihologia individuală se prezintă chiar de la început ca fiind în același timp și o psihologie socială, în sensul larg, dar pe deplin justificat, al cuvântului."

Privită ca un sistem în care au loc schimburi energetice și informaționale, comunicarea are ca suport, fizic limbajul. Limbajul, în relația interumană, cunoaște numeroase dimensiuni. Există, astfel, limbaj verbal, limbaj al trupului, limbajul erotic, cromatic, muzical, cronostic etc. Leleu remarcă faptul că orice gesticulație adresată partenerei sau partenerului are o semnificație aparte. Tot așa cum și gesturile involuntare au un anumit mesaj. Spre exemplu, schimbările involuntare a dimensiunii pupilei la femei la vederea unui bărbat pe gustul lor reclamă dorința acestora de a relaționa cu ei.

Dând crezare lui R. Merton, vom spune și noi că procesul comunicării e simplu (chit că sunt zeci și sute de definiții ale acesteia!) și presupune: transmitere de mesaj, act de tip „stimul-reacție", interpretare /traducere, proces simetric (de înțelegere, schimb, împărtășire, relație, comportament și interacțiune). Același proces (abordat atât teoretic, cât și empiric), în viziunea lui D. Dance este unul de: transmitere /receptare; de intenționalitate /receptare; de efect /cauză relațională; de linearitate /circularitate interactive; de ordine și coeziune ori cauză a schimbării, fragmentării și conflictului; de alegere între alternative de tic activ /reactiv.

Oricum (și orice) ar fi, comunicarea (tocmai prin procesualitatea sa) presupune existența și folosirea unei limbi (respectiv, a unui limbaj) care să permită vehicularea mesajelor,

respectiv, să evidențieze aspectele (culturale, informaționale, educaționale etc.) ale comunicării.

Fie că considerăm „limbajul unei comunități umane istoricește constituit", cum spunea Denis McQuail, fie „o instituție socială", cum o definea Ferdinand de Saussure, limba rămâne un sistem de comunicare. Încă de la Platon știm despre „părți de vorbire" (nume și verb), în timp ce azi vorbim despre „competența lingvistică", adică despre posibilitatea vorbitorului de a produce și a înțelege enunțuri, propoziții, fraze, texte. Ca și lumea, limba n-ar numai (în înțeles de) suprafață, ci și (de) adâncime!

Ca „relație particulară între sunet și sens", cum se exprima N. Chomsky, limba a fost abordată de pe mai multe paliere, cum sunt *structuralismul* (care abordează semiologia prin prisma a patru domenii: limbă /vorbire, semnificant /semnificat, sistem /sintagmă și denotație /conotație), *universalismul* (ca relație la relativismul lingvistic al unor Sapir-Whorf), pragmatismul (vizând în opțiunea lui Ch. S. Peirce, corectitudinea abordării verbale), *teoria actelor de vorbire* (care potrivit lui J. L. Austin presupune trinitatea: fatic /retic /fonetic, adică respectul funcțiilor gramaticale /respectul semnificației și referinței /emiterea sunetelor) și *paloaltismul* (generat de P. Watzlawicz, ca reprezentant al școlii de la Palo Alto, care operează o clasificare pe baza opoziției verbal /non-verbal în „analogic /digital", stabilind și o altă dihotomie de tipul limbaj /metalimbaj). Când vorbim de competență lingvistică, ne gândim la realitatea, potrivit căreia, cu un număr finit de reguli, vorbitorul elaborează și pricepe un număr infinit de fraze.

Comunicarea – se știe – este de tip eu-eu, un-doi, eu-voi și eu-toți, adică intra-personală, inter-personală (sau dialogică), intra-grupală (suetă) și inter-grupală (în masă). Sau, mai plastic, de casă (personală și/sau familială), de clasă și de masă. Așadar casa, clasa, masa ar putea fi un „ison" comunicațional menit să facă o taxonomie sui-generis.

Dar, aşa cum spunea Lucien Sfez, „comunicarea moare prin excesul de comunicare". Oare azi, în efervescenţa relaţională în care trăim suntem pândiţi de „moartea comunicării"? Dimpotrivă, de la intenţia de a comunica (esenţa comunicării, în viziunea lui Werner Ehrard) până la finalizările persuasive, toţi oamenii (cu sau fără sprijinul comunicatorilor profesionişti) dialoghează. Apropo de comunicatorii de profesie, sunt semnificative cuvintele savantului Nicolae Iorga care se-ntreba, dându-şi şi răspunsul: „Ce trebuie să rămână în chip firesc după sfârşitul lumii? Un reporter".

E drept că, pentru a demonstra „moartea comunicării" (după modelul nietzschean al morţii divinităţii!), respectiv, pentru a invalida axioma paloaltistă a imposibilităţii de a nu comunica, W.A. Raleigh tranşa: „Oamenii ce nu vor să ştie pun întrebări oamenilor ce nu pot răspunde". Numai că acest „adevăr" are înţeles dublu, chestiunea de ... voinţă, fiind tot una comunicaţională, din domeniul „tăcerilor grăitoare".

Oricum, necesitatea existenţei relaţiei Eu / tu, Noi / voi nu e suficientă. Sunt obligatorii: comprehensibilitatea, acceptanţa, empatia, reciprocitatea.

„Retorica e întâlnirea dintre om şi limbaj în care se ţine cont de identităţile şi diferenţele fiinţei umane," zicea Michel Meyer. Pornind de la retorică (artă a comunicării) care avea drept scop convingerea unui auditoriu de a face sau nu ceea ce doreşte oratorul, s-a ajuns la mijloace persuasive (de influenţare, manipulare, convingere, inculcare) ce presupun într-o complementaritate mai mult sau mai puţin acceptată, atât relaţionarea clasică (om-om), cât şi, mai ales, noi tipuri de dialog (om-maşină). Dar dincolo de nevoia persuală, comunicarea presupune şi o trebuinţă socială, aşa încât partenerii trebuie să discearnă şi să aleagă între situaţiile de comunicare, de la coprezenţă şi cooperare între neegali la cooperarea între asemănători, între neegali şi cea normativ-ierarhizată. Aşadar, putem vorbi de competenţe dialogice, de limbaje conversaţionale,

de modalităţi (logice, nonverbale, paraverbale) de exprimare, de praxis al ars bene dicenti, cum ar fi zis Cicero, potrivit stilului personal al emiţătorului care, se ştie, când comunică se (şi) comunică. Iar pentru asta trebuie să se sincronizeze, să rezoneze, să anticipeze, să contextualizeze, să stilizeze, să calibreze faptul dialogic.

Ei bine, dacă pentru Quintilian, retorica era „făuritorul" sau „forţa de a convinge" (cu condiţia ca toţi convingătorii să fie ei înşişi convinşi!) apelând la cheia universală (adevărul sau, mă rog, verosimilul, credibilul, corectul!), arta conversaţiei, azi, implică raţionament, justificare, demonstraţie, argumentare şi, desigur, recurs la empatie, adeziune.

E adevărat că în evul trepidant şi grăbit, discursul retoric a fost înlocuit cu neoretorica advertisingului, promotionului, blog-ului, logo-ului, banner-ului care mai de care mai agresiv, penetrant, convingător. Auditorul devine un actant plurivalent, noua retorică ţinând loc şi de teorie a argumentării, şi de „a doua cultură". Interfaţa funcţionalităţii (contiguităţii) acestor stări comunicaţionale o reprezintă factorul educativ, demersul formativ-eficientizator al act-procesului dialogic.

Cum se ştie, interrelaţionarea umană (verbală, nonverbală sau paraverbală) are, în sensul ei originar, două aspecte: comunitar şi sacru.

Dacă vorbim de obârşii, comunicarea (comunico,-are din latineşte) este legată, etimologic, de adjectivul munis (serviabil, îndatoritor). De aici, formele *inimunis* (imun) scutit de sarcini (exceptat de la îmbolnăviri, realitatea acestei... excepţări numindu-se azi, în medicină, imun imunitate), *communis* (a împărţi sarcinile cu cineva, a avea ceva laolaltă) ori *municus* sau (în limba oscă) muiniku, „vinovate" de naşterea lui comunic, ajuns la noi pe filiera franceză.

Dar *comunicare* (infinit lung al lui a comunica), după experienţa dubletelor etmologice (e.g. directus – direct, drept; completus – complet, cumplit; expono – expune, spune) a căpătat

şi varianta ecleziastică *cuminecare* (a se împărtăşi) cu determinatul excomunicare (a fi exclus de la... cuminecătură, deci dintre cei credincioşi).

Aşadar, comunitară şi sacră, (chiar logos-ul este, semantic, cuvânt, dar şi verb divin, gând începător, temelie a relaţiei om/divinitate!) comunicarea umană stă la temelia oricărei organizări sociale. Întemeiată pe cuvânt vorbit/scris (ca materializare a gândirii), comunicarea poate fi şi... tacită. „Mutismul", gestica, proxemica, cronemica, kinezica, cromatica, „melosul", „eposul" etc. au „suport" lingvistic, limba aflându-se în raport determinativ biunivoc cu gândirea.

De aici, limitele expresive, meandrele semantice, semnificaţiile şi echivocurile, blocajele şi temporizările, hiatusurile şi denaturările legate de comprehensibilitate şi comunicativitate, adică de eficienţa actului dialogic.

Cum iarăşi se ştie, evoluţia umană are loc într-un cadru anti-comunicaţional, interdictiv, copilul învăţând mai întâi să nu comunice, din cauza consecinţelor. E drept că dirijorul (părinţi, educatori, adulţi) asigură înţelegerea (armonia) între emiţător şi receptor, dar feed-back-ul receptat este unul fals. Şi la maturitate acest modus vivendi se cheamă toleranţă, adică acceptanţă şi înţelegere, în ciuda divergenţei de idei şi opţiuni.

Regula de a vorbi fiecare despre sine (exprimarea este proprie) poate fi încălcată (cu bună ştiinţă) când subiectul este unul nefamiliar şi, deci, presupune delegarea de competenţă, ca-n cazul angajării avocatului într-un proces sau al purtătorului de cuvânt (specialist în P.R.) ca exponent de expertiză.

Cum afirmam, a comunica înseamnă (şi) a pune împreună, a reuni, inclusiv pentru a evidenţia diferenţe, divergenţe, dar mai ales pentru a valorifica congruenţe, empatii, rezonanţe. Exprimarea însă, fără, confirmări nu e comunicare. Foarte des de la aritmiile casnice la încordările diplomatice sunt invocate diferenţele dintre ce s-a vrut /s-a spus şi ce s-a auzit /s-a înţeles. Uneori, eschivele gen a greşit dactilografa /operatorul P.C. ori n-

tradus cum trebuie interpretul devin exact sublinieri ale acestor stări de fapt. De aceea, mai ales în limbajul oral (de la retorica aristoteliană încoace) se practică consultingul repetativ /reproductiv. (În metodica de tip militar, întrebarea de control „Ai înţeles?" este copletată cu „Repetă ce ai înţeles!")

Tranşând, putem spune că atunci când cuvântul nu mai poate fi o punte între două fiinţe raţionale, el devine cel ce desparte, adică impietează comunicarea, deci produce decalaje de coerenţă relaţională.

Conjugând verbele etapelor comunicării, (a vorbi/a tăcea, a asculta, a înţelege şi a produce o reacţie) vom înţelege profunzimile actului/procesului dialogic. Exprimarea verbală (se-nţelege că şi cea scrisă, electronică sau metalingvistică!) are loc la un nivel pentavalent: al *faptelor* (relatarea), al *senzaţiilor* pentinentelor (sensibilizarea), al *ideilor gândirii* (reprezentarea), al *amintirilor* (retrăirea, nostalgiile) şi al *imaginarului* (fantezia, închipuirile, roadele inspiraţiei artistice). A fi eficient în traficul de cuvinte /idei /convingeri /reprezentări reacţii presupune a avea ştiinţa (măiestria) evoluţiei lejere de la un nivel la altul. Dar, atenţie, aşa cum nu tot ce se spune (se aude) trebuie ascultat (înţeles), nici nu trebuie spus (transmis) *totul*. Exhaustivitatea, în arta conversaţiei, este la fel de pernicioasă ori inutilă ca o enciclopedie completă pentru un semianalfabet.

Am precizat că palierul expozitiv trebuie tratat dihotomic cu cel nonexpozitiv. Ei, bine, a nu spune ceva (care e o opţiune, nu o constrângere) ţine în primul rând de oportunitate (de *cui, unde* şi *când*), de alegerea circumstanţelor propice. La acest aspect se referă cunoscuta acumulare gnomică după care decât să-ţi pară rău *pentru* c-ai spus ceva, mai bine să regreţi c-ai tăcut.

Dincolo de a (şi a nu) spune, ascultarea (mă rog, urmărirea, ca-n cazul expozeului power-point în show-ului mediatic sau al evoluţiei în arenă!), pentru a exista şi a produce optim (eficacitate), trebuie să existe (comensurabilă, cu metodele psihosociologice de cogniţie!) şi să se bazeze pe

comprehensibilitate. În azi-ul trepidant, ascultarea a devenit din ce în ce mai dificilă, chit că se ştie, tot din zicerile aforistice, că e imposibil ca doi inşi să se exprime simultan de vreme ce ei nu se pot asculta decât alternativ. Educaţia pentru tăcere şi receptivitate a devenit foarte necesară.

Odată, ca necunoscător de limbă engleză, printr-o greşeală de protocol, am participat la alt work-shop decât cel (de limbă franceză) la care fusesem repartizat. Am dat dovadă de... orientare, am participat activ (mai ales non-verbal!), ascultând atent şi... aşteptând pauza. Ce-am vrut să spun prin acest (nedorit) exemplu? Că a asculta fără a înţelege are efect comunicaţional la fel ca al clefetitorului de gumă de mestecat din metrou căreia bătrânelul căruia i s-a părut că-i vorbeşte, l-a invitat să tacă fiindcă este surd.

Dincolo de glumă şi excepţii, a înţelege e o artă, capacitatea de a acorda atenţie fiind la fel de dificilă ca efortul transmiţătorului. Lectura (şi sensurile, înţelesurile) unei cărţi e cel mai grăitor exemplu. A asculta presupune a recurge atât la comunicarea cu sine, cât şi la metalimbaj.

Abia după ce au fost parcurse aceste paliere ne putem aştepta la finalităţi teleologice ale actului dialogic: persuasiune, manipulare, inculcare, adică stârnirea reacţiei pusă în evidenţă prin feed-back atitutdinal /conduitar /comportamental.

ETICA DIALOGULUI PERSUASIV ÎN COMUNICAREA PUBLICĂ

Motto: ***Îi compătimesc*** *pe cei care nu sunt* ***entuziasmaţi de munca lor.*** *Nu numai că nu vor* ***fi niciodată mulţumiţi,*** *dar nici nu vor reuşi să realizeze cu adevărat ceva.*

(Walter Chrysler)

S-a postulat că organizaţia este locul de manifestare a personalităţii umane. Amintai Ezioni vorbeşte de homo organizaţionalis, iar Septimiu Chelcea despre naşterea, devenirea şi dispariţia individului uman în cadru organizaţional.

Aşadar, actorii sociali care compun aceste grupuri mari de oameni, coagulate conştient şi liber, pentru îndeplinirea, prin efort de colectiv, a unui scop comun vizând progresul unei întreprinderi manageriale, sunt fiinţe relaţionale, care, fără comunicarea inter-personală, cu aspectul ei organizaţional şi managerial, n-ar putea face posibile rolurile reliefate de H. Mintzberg, roluri raportate la statusuri ce se coagulează într-o ierarhie. Din punct de vedere inter-personal nu s-ar putea statornici relaţii între angajaţi vizând lideriatul (conducerea, managementul), legătura intra şi inter-grupală şi reprezentativitatea inter-acţională endogenă. De asemenea, din punct de vedere informaţional, nu s-ar putea vehicula mesaje care să ajute la crearea /dezvoltarea de reţele care să permită demersuri manageriale de monitorizare, diseminare şi de purtător de cuvânt. În fine, referitor la palierul decizional, care

presupune opțiune, alegere dintre variante, respectiv alternativa optimă, fără o comunicare persuasiv-adaptivă, nu s-ar putea coagula statusurile de inițiator acțional, de rezolvitor al disfuncțiilor, de alocator de resurse și de negociator ale conflictelor.

„Comunicarea organizațională este un proces, de regulă intenționat, de schimb de mesaje între persoane, grupuri și niveluri organizatorice din cadrul organizației cu scopul înfăptuirii atât a obiectivelor individuale cât și a celor colective" susțin Viorel Cornescu, Ioan Mihăilescu și Sica Stanciu, în *Managementul organizației*, Ed. All Beck,, 2003, p. 239). Comunicarea organizațională este, de fapt, o formă specifică a comunicării interpersonale în cadrul unor structuri organizatorice, iar în cadrul acesteia, rolul de catalizator îl deține comunicarea managerială.

După cum se știe, comunicarea managerială, ca demers explicit al relaționării în organizații, trebuie să îndeplinească unele condiții sine-qua-non, între care cele legate de: conciziunea / precizia mesajului, rapiditatea transmiterii informațiilor, fluența și reversibilitatea actului comunicațional, folosirea unui limbaj comun pentru emițător și receptor, simplificarea suporților comunicaționali și descongestionarea canalului și, în fine, flexibilitatea /adaptabilitatea sistemului comunicațional al instituției respective.

Particularizând la organizații din arhitectura de securitate națională (forțe armate și alte componente ale sistemului de apărare, forțe de ordine publică și sanitate socială precum poliția, inclusiv de frontieră, jandarmeria, pompierii și alte elemente ale subsistemului de acțiune în situații de urgență, forțe de intelligence, de culegere și valorificare a informațiilor ce privesc domeniul siguranței naționale precum SRI, SIE, STS și alte laturi informativ-operative din celelalte macrostructuri de securitate) putem spune că procesul comunicațional prezintă multe elemente de specific, atât în ceea ce privește condițiile, rolurile, funcțiile și

mai ales obstacolele (barierele) și strategia comunicațională, inclusiv în privința tipologiei relaționale raportate la tripleta sens / oficializare /maniera potrivit căreia se face, de oblicei, taxonomia elementelor dialogale de management performant, operativ și, dacă se poate, ubicuu. Bunăoară, având în vedere că ne aflăm în structuri puternic ierarhizate, sensurile (vertical - ascendent sau descandent, de tip ordin / raport), lateral (orizontal, de tip conlucrare între actanți specializați sau compartimente) și încrucișată (diagonală sau oblică, de tip cooperare inter-grupală sau inter-organizațională pentru îndeplinirea unei teleologii comune) sunt foarte exact definite stabilindu-se responsabilități și niveluri de accesibilitate reglementate prin legi și norme. La fel și din punct de vedere al clasificării raportate la caracterul comunicării, comunicarea oficială (de tip formal) are o mai mare pregnanță în raport cu cea informală (de tip neoficial), din acest aspect născându-se legendele potrivit cărora vorbele nescrise nu se cos la dosar și responsabilitatea în acest caz dispare, fiind imposibil de probat adevărul chiar și când acesta este evident. În fine, și din punct de vedere al manierei (stilului) de relaționare, comunicarea managerială este eficientizată mai ales pe latura de directețe, comunicarea personală, face to face, fiind recomandată celei indirecte (impersonale) care presupune delegare de competență, diluare a răspunderii, disipare a importanței și, foarte important în structuri specifice (ca Interpolul, agențiile de detectivi, structurile antiteroriste), favorizează fisurarea sistemului confidențial, al clasificării informațiilor și conspirării acțiunilor ce trebuie să se desfășoare în secret.

Și în privința funcțiilor comunicării manageriale, raportate la structurile puternic ierarhizate cu behaviorism weberian de tip militar, există elemente de specificitate evidente. Funcția de informare nu este mereu și în totalitate publică sau considerată, prin lege, de interes public, cum cea de comandă / instruire presupune o regie și un desfășurător propriu structurilor în care elementele democratice ale managementului li se adiționează

specificitatea de tip privativ şi restrictiv a conducerii şi răspunderii unice a unui lider numit comandant care decide / comandă prin instrumentul juridic imperativ numit ordin. Privind o a treia funcţie de influenţare / convingere şi de îndrumare /sfătuire

Putem spune că şi sistemul persuasiv, manipulator sau de inculcare este tot unul preponderent imperativ în care sunt puternice elementele de celeritate, gradualitate, oportunitate şi extensie în timp şi spaţiu. În fine, o a patra funcţie a comunicării manageriale vizează integrarea /menţinerea informaţiilor, ceea ce presupune măsuri de imediatețe şi mentenanţă pentru eficientizarea demersurilor dialogice directe sau ale relaţionării conjuncturale.

Dar, cum precizam, elementele cele mai importante de „up-datare" a eficacităţii actului, procesului şi praxisului managerial comunicaţional în organizaţii puternic ierarhizate sunt cele ce vizează prevenirea bruiajelor, obsatcolelor, blocajelor canalelor pe care se vehiculează mesaje, a emitenţilor şi destinatarilor informaţiilor operative. În structuri de tip militar, cele mai multe blocaje provin din sfera personalului, care este eterogen, puternic ierarhizat, cu activităţi operaţionale compartimentate şi aproape etanşe, ca să nu mai vorbim de „dialogul" vârstelor care creează şi menţine o...efervescenţă acţională de cele mai multe ori contraproductivă. Privind natura fizică a actanţilor, posibilităţile lor post şcolarizare, instruirea pe locul de serviciu se înregistrează unele aritmii şi hiatusuri comunicaţionale destul de pernicioase.

Un alt aspect îl constituie elementele de specific cultural, de la limbaj, vocabular şi nivel de pregătire la cutume şi obiceiuri, de la elemente de etnicitate la cele de religie, unele nostalgii şi acumulări rutiniere, care-şi pun amprenta şi determină o anume remanenţă conceptuală, un oarecare ralanti acţional. Nu puţine sunt aspectele cu debuşeu social legate de o anume obişnuinţă conduitară, de practicarea unui anume jargon, a unui limbaj

tehnicist sau „criptat" care generează blocaje relaţionale afectând eficienţa gestiunii comunicaţionale.

Alături de aceste aspecte semantic-noţionale sunt şi situaţii legate de situaţii cognitive sau psihologice. Foarte adesea apar conflicte legate de modalitatea de interpretare, profunzimea înţelegerii şi incompatibilitatea relaţionării, mai ales când aceasta are ca element cooperarea pe plan extern, inclusiv şi mai ales legat de extrădari, urmăriri în spaţiul Shengen sau euro-atlantic, infracţionalitatea transfrontalieră de orice natură, în care sunt implicaţi conaţionali. Emotivitatea (vizibilă mai ales la femei, care constituie o componentă importantă de personal a organizaţiei), timiditatea (proprie începătorilor, care reprezintă majoritatea efectivului de lucrători ai instituţiei, epurate după momentul 1989 de „profesioniştii" evului revolut), agresivitatea şi impulsivitatea, care-şi fac locul într-un mediu stresant unde modalitatea de acţiune o constituie „priza directă" (situaţie în care nu se pot integra toţi membrii cu aceleaşi aşteptări, din motive de vârstă, experienţă, gen, status, sistem relaţional şi de influenţe, acesta din urmă având repercusiuni dintre cele mai complexe asupra percepţiei şi, respectiv, a investiţiei de afectivitate etc.) sunt elemente foarte stringente de natura psiho-socială care impietează managementul preponderent comunicaţional.

Nu în ultimul rând, elementele ambientale, legate de zgomot, noxe, aglomeraţie, inclusiv privitoare la transport, în mediul citadin care trebuie să permită, să faciliteze demersul operativ, componentele fizice, dotarea materială, accesoriile şi alte aspecte de habitat tehnic compatibilizat informaţional cu al ţărilor cu care relaţionăm, nu sunt la standarde continentale, ceea ce generează greutăţi şi serioase probleme de management performant.

E drept că şi unele elemente de reportare a urgenţelor şi stringenţelor, respectiv de abandonare a accentelor calitative în favoarea cantităţii de sarcini mereu în creştere, organizarea având dinamism prea rapid, ce inhibă iniţiativa şi afectează lubrifierea

interacțiunilor umane, ascultarea deficitară și acțiunile hei-rupiste, lupta inegală și continuă cu factorul timp, inconsecvențele manageriale determinate de unele ecouri de tutelare de sorginte politică sau chiar ingerințe dirijiste către finalități alterate, puse în „valoare" mai ales de mass-media la fel de libere și să greșească, și să nu dezmintă ori să acorde dreptul la replică, reprezintă aspecte de investigat în vederea eficientizării demersului managerial modern[119].

Date fiind aceste aspecte, credem că se impune o strategie coerentă, dinamică, de control-evaluare, participativă și restrictivă care să acționeze asupra cauzelor generatoare pe termen lung, ca și a efectelor perturbatoare pe termen mic și mediu. Nu de importanță secundară considerăm că este folosirea unui sistem stimulator-punitiv modern care să motiveze și să angajeze în efortul lucrativ, să transforme în realitate espectanțele de care vorbește Victor Vroom în modelul său managerial, care să permită interpretarea critică, comparația, coeziunea de grup, feed-back-ul constructiv, performanța augmentativă.

Dar, paradigmă ubicuă și continuă, universal valabilă și complexă a întregii deveniri (individuale și sociale) a umanității, comunicarea, reprezintă un modus vivendi pentru toată lumea viului, căreia îi aparține, ca lider de regn, și omul. Trăim într-un habitat comunicațional, într-o dialectică indubitabilă și inconfundabilă, complexă și profundă a mesajelor. De calitatea relaționării, la urma urmelor, depinde calitatea convietuirii. Masificarea actelor și proceselor comunicaționale a determinat apariția, proliferarea, multiplicarea fără precedent a traficului de informații la nivel grupal, organizațional, societal, internațional. Astăzi, viața (en gros) este de neconceput fără mass-media (drogul sau antidotul existenței noastre sociale precare!), fără indispensabila știre (arma redutabilă a celei de-a patra puteri statale), fără show-ul audio-vizual (magazinul nostru de

[119] Detalii în Nicolae Rotaru. *Criza și dialog*. Ed. RAO, București, 2003

„cupoane", ca să se-ajungă la toți ori de „second-hand", ca să apuce fiecare). Cât despre viața en detail, adică în afara mrejelor mass-media, acela se cheamă trai de excepție, deci un neo-ascetism, asumare a unui staus/rol de eremit revanșard

Cum se știe, cel mai bine, amploarea, necesitatea și eficiența comunicațională se pun în vedere în cadru instituțional, aspectul fiind, prin definiție, un mod fundamental de interacțiune psiho-social al oamenilor, realizat fie prin limbaj articulat, fie prin alte coduri, în vederea transmiterii unei informații, a obținerii stabilității sau a unor modificări comportamentale grupale.

Se știe că, prin vorbirea activă se structurează un mod de a vedea lucrurile, cuvintele având cel puțin un target pentavalent de: a descrie, a influența, a exprima sentimente/atitudini, a lua decizii și a ajuta în încercarea de a produce o reacție, o concretizare, o comunicare publică interculturală de influențare umană.

Dar, dincolo de limbaj, există un meta-limbaj în care cuvintele au și alte sensuri, diferit de cele literale, ceea ce constituie așa-zisele jargoane, construcții argotice, expresii criptice etc.

Demersului logic (verbal și metaverbal), i se adaugă și elementele de para limbaj (ritm, intensitate, nivel acustic, pauze, manierisme non-linguale ca mormăitul, oftatul, râsul, ticurile etc.)

În fine, elementele comunicării non-verbale (posturi, poziții, mimica și alte elemente de proxemică, cronemică, kinezică, inclusiv rolul artefactelor, podoabelor, accesoriilor) intervin cu ponderea persuasivă cea mai mare uneori și în scris.

Cum comunicarea este proces al transferului de mesaje între participanți, eficiența acesteia depinde de calitatea feed-back-ului. Orice manager trebuie să știe cele două aspecte foarte importante ale comunicării instituționale: câtă informație este (are) disponibilă și ce nevoie (de acest „produs") au nevoie ceilalți.

Numai așa, tripleta a ști, a simți și a face (minte, inimă, voință) poate avea înrâurire comunicațională și valoare

persuasivă. Înțelesurile majore ale procesului dialogal sunt legate de: comprehensibilitate, comunitate, (co)participare, organizare și, uneori, discordie. Înțelegerea între două sau mai multe persoane se bazează pe transfer reciproc (emisie, percepție, direcționare) de informație, ceea ce presupune reversibilitatea sistemului emițător/ receptor.

Privind comunitatea, va trebui să observăm că demersurile comunicativ-comprehensibile pot genera, statua și impune norme, scopuri, valori, principii atitudinal conduitar-comportamentale capabile să solidifice relațiile intra și intergurpale sau, dimpotrivă, să lezeze această arhitectură comunicațională.

În ceea ce privește participativitatea (care este, prin definiție referitoare la coparticipare) trebuie văzut, mai întâi, un nucleu comunicațional remanent care încearcă să amplifice forța coezivă, sistemul relațional, legătura individ-grup sau grup-grupuri.

Dar comunicarea, spuneam, este un câmp al interdependențelor, un proces al realizării unei comuniuni/identități de idei, concepții, reflecții între o sursă (destinator, emițător, emitent) și un receptor (destinator, audiență, beneficiar, public-țintă) constând în vehicularea unui mesaj (repertoriu de mesaje) prin intermediul unui canal adecvat, pe baza unui cod prestabilit. Oamenii care sunt cuprinși în acest proces (direct ori intermediat) beneficiază de aportul unor medii comunicaționale (radio, tv., cinema, teatru, presă scrisă, discuri, suporturi magnetice, cărți, sisteme informatice, multimedia, inclusiv link-uri internet) constituind rețele (lanțuri) de comunicare într-un câmp comunicațional.

Analiza procesului comunicării a scos în evidență existența a cel puțin trei modele ale comunicării – liniar (unidirecțional), interacțional (bidirecțional) și tranzacțional (permutabil) – așa încât comunicarea poate fi: directă / indirectă, unilaterală / reciprocă și privată / publică, tipuri ce se pot combina născându-se forme de comunicare hibride.

Potrivit tipurilor de activități umane, putem vorbi de forme ale comunicării: obișnuită / științifică, tehnică, religioasă, militară, socială, pedagogică, estetică, politică, economică, publicitară etc., dar cea mai importantă formă, comună tuturor celorlalte, rămâne (potrivit lui Henri Piéron) comunicarea empatică (afectivă, rezonantă).

„Masa – nota Ortega y Gasset[120] – este omul mediu, este calitatea comună, ceea ce aparține tuturor și fiecăruia, este omul atât că el nu se diferențiază de ceilalți oameni." Așadar comunicarea este participare plurală, este pulsație într-un sistem social, este un fluid „vital" vehiculat într-un organism public. Comunicarea, când devine de masă, este un eficient „narcotic social" (cum spunea francezul George Friedman), nu medicament (deseori, un efect placebo!) menit să întărească atitudini, comportamente, conduite moral-culturale.

Proces complex, comunicarea de masă, se realizează prin mass-media, adică suporți comunicaționali de cel puțin trei tipuri: autonomi (conectate la o ofertă), de comunicație (telefon, radio, tv., fax etc.), de difuziune (unde, presă, afiș, cablu, satelit), așa încât ansamblul de fenomene cultural-informaționale nu poate decât coabita cu sistemul civilizației tehniciste.

Așadar relația comunicării socio-umane cu discipline înrudite (lingvistică, semantică, retorică, stilistica, sintaxa, pragmatica, sociologia, psihologia etc.) nu este suficientă fără raporturile intrinseci cu articulațiile informațional-electronice și tehnice.

Privită ca organizare, comunicarea reprezintă principalul acționar pentru eficacitate relațională prin reducerea timpului. Organizarea (ca principiu și ca funcție managerială) presupune și posibilitatea de control. Comunicarea-organizare în cadru instituționalizat are un aspect intrasistemic, focalizat, și intersistemic, externalizat.

[120] Jose Ortega y Gasset, *La revolte de masses*, Paris, Stock, 1961, p. 50

Ei bine, comunicarea poate fi şi neînţelegere, mai ales când canalul pe care se vehiculează fluxuri informaţionale este bruiat, ori, dimpotrivă, când se manifestă divergenţa de interese, de opinii, de viziuni. Între anumite limite aceste elemente de discordie sunt emulative, progresiste, competitive.

Este ştiut că indiferent de nivel (logic / verbal, nonverbal sau paraverbal) vorbim de date (stocări alfanumerice cu anumite semnificaţii prelucrabile) şi de informaţii (mesaje / semnale prelucrate ce aduc un plus de cunoaştere, care vehiculate – ştiri – se valorifică de un destinatar).

Informaţia, aşadar, se caracterizează printr-o anume subiectivitate / obiectivitate, fiind o reflectare a unei realităţi, aşa încât, pentru a fi eficientă, trebuie să fie: fundamentată ştiinţific, precisă, dinamică, concisă, realistă, specifică, oportună, clară şi direcţionată corect. Ea reprezintă „sângele care irigă" organismul instituţional, ansamblul organizaţional.

De fapt, aspectele sub care trebuie privită o informaţie sunt trei: semantic (semnificaţia mesajului), sintactic (arhitectura semnelor şi corectitudinea edificării mesajului) şi pragmatic (praxisul şi utilitatea vehiculării mesajelor).

Managerii moderni, care nu văd comunicarea drept liant al exercitării funcţiilor de pronostic-planning, organizare, decizie, coordonare, activizare-motivare, control-evaluare, se autocondamnă la faliment funcţional. Sistemul comunicaţional este indispensabil în toate palierele acţionale, comportamentale, atitudinale, conduitare.

Comunicarea managerială este, în primul rând, interacţiune umană, o activitate socială care presupune un schimb / împărtăşire de informaţii cuprinse în diferite mesaje transmise de la un emitent către un destinatar, cu ajutorul unui cod, printr-un canal, într-o anume circumstanţă (context) referenţială.[121]

[121] Pe larg în lucrarea Nicolae Rotaru, *Psi-comunicare*, Ed. ANI, Bucureşti, 2007

Acest tip de relaţionare nu poate avea loc decât în dublu sens, partenerii aflându-se într-o relaţie dialogică formală, direct interesată, unde feed-back-ul reprezintă un sine-qua-non al comprehensibilităţii. Tot de un emiţător şi un receptor vorbim şi-n cazul comunicării mediatice, de pildă, însă, în această circumstanţă, feed-back-ul (cel puţin imediat, afară de emisiunile interactive), lipseşte, iar controlul legăturii este aproape imposibil. Mai mult, telecomanda (pentru televizor) sau butonul de căutare a frecvenţelor (pentru radio) permite receptorului să „ignore" sau să „aleagă" emiţătorul.

Mai mult, azi, în condiţiile tehnicizării şi computerizării canalelor comunicaţionale, relaţionarea managerială presupune cunoştinţe solide de exploatare a sistemelor IT&C, inclusiv şi mai ales a vulnerabilităţilor (slăbiciunilor, neajunsurilor) mediului informatic care pot fi: de proiectare, de implementare, de configurare, manageriale, juridice sau pur şi simplu legate de componenta umană, mai ales cea psihică.

Totodată, pentru a evita barierele comunicaţionale şi eventualele blocaje, se impune cunoaşterea elementelor de securitate a informaţiilor vehiculate în reţele computerizate. Acestea sunt legate de *confidenţialitate* (controlul accesului şi respectării restricţionărilor, monitorizarea predispoziţiilor unor utilizări etc.), *integritate* (protecţia împotriva contrafacerilor, alterările intenţionate sau întâmplătoare a informaţiilor) şi *disponibilitate* (accesibilitatea şi gradul de utilizare a celor autorizaţi), dar şi de respectarea unei anume deontologii, a unui cod etic care să valorizeze demersul comunicaţional.

Ştiinţă a regulilor, atitudinilor şi conduitelor împărtăşite a comportamentului şi a moravurilor etica studiază principiile teoretice care guvernează praxisul social, în timp ce morala cuprinde totalitatea mijloacelor şi dimensiunilor universal-normative, inclusiv dogmatice folosite pentru convieţuire normală.

Dihotomia, inclusiv etimologică (etica vine de la grecescul ethos, iar morala, de la latinescul mores), are lor la nivel public (unde se vorbeşte mai ales de aspectul etic) şi privat (unde este preferat termenul morală). Din exercițiul/expertiza etico-morală rezultă un ansamblu conduitar specific unei profesii care se cheamă deontologie (adică totalitatea regulilor ce ghidează o organizație, grup social, asociație profesională) şi care gestionează practicarea acelei ocupații.

Dacă etica tratează principii, fiind preponderent normativă, teoretizantă, morala presupune exercițiu, fiind mai ales interdictivă, restrictivă. Interfața remanentă, evidentă şi (mult timp) unică, funcțională ca un „ambreiaj" al funcționalității „agregatului" etico-moral o constituie religia, ca etalon (dogmatic), ca standard (comportamental), ca valoare (incontestabilă). Extrapolând, putem spune că etica este teorie şi asupra moralei. Etica înseamnă concepte cauzale întemeiate pe principii (dar nu practici), morala presupune efectivitate şi efecte (inclusiv emoții) bazate pe norme interdictiv-permisive obligatorii.

Egalitatea în fața normelor, claritatea şi clasificarea conceptelor/pozițiilor, universalitatea şi relativitatea sunt trei astfel de principii etice care evidențiază interdependența conceptual-funcțională celor două concepte.

Normele etice au preocupat învățații lumii din cele mai vechi timpuri. Bunăoară, *Bustanul* – operă de căpetenie a lui Saadi din Siraz (1184-1291) – are zece capitole intitulate astfel: Despre dreptate, guvernare şi prevedere; Despre binefacere; Despre dragoste, beție şi exaltare; Despre smerenie; Despre resemnare; Despre cumpătare; Despre comportarea în lume; Despre recunoştință pentru bunăstare; Despre căință şi calea faptelor; Rugăciuni şi încheierea cărții. Aşadar o colecție de precepte morale izvorâte din vechime care au curs şi curg până-n zilele noastre şi ale căror limpezime şi binefăcător aport sunt

evidente, mai ales în raporturile socio-comunicaționale interumane şi integrupale.

Un domeniu de manifestare (mai bine zis de evidențiere a acestei manifestări) îl reprezintă mass-media.

Bunăoară, mediul audiovizual este cel mai edificator în acest sens. Televizorul şi (mai ales) internetul ne-au extras (cu forcepsul aceloraşi ochi) din epoca scrisului şi ne-a dat drumul în evul imaginii. Am trecut de la imaginație la imaginiție, dacă mi se permite să diferențiez fantezia artistică de „smeil"-ul fotodigitalizării prin acest (posibil) cuvânt vecin şi rezonant cu cogniția, definită ca posibilitate şi aptitudine psihică umană pentru cunoaştere.

Vizualizăm realitatea (realul) dintr-un lăuntru organizațional al modelelor post-moderne, hiper-moderniste, absolut libere, deci libertine. Acceptăm teroarea tele-internetului (în curând, suntem amenințați, televiziunea ca instituție de comunicare de (şi difuzare în) masă va fi fagocitată de P.C.!) căci am abandonat literalul sugestiv de dragul logo-ului, icon-ului, imaginii grăitoare. Neoconstructivismul bazat pe vedere este, de fapt, o *deconstrucție* a viziunii. De la *depresivul* story-ului epic (liric, dramatic), am trecut la *incisiv-represivul* puzzel-ului multi-mediatic. O neo-utopie funcționalistă bântuie lumea de stafii luate drept realități de tranziție în industria (arta, cum ar veni, dacă nu ştiința!) de management mass-media. Faucault ar zice acestui mod de a fac istorie, doar „evoluție" care, se ştie, aşa cum incultura e treaptă pentru cultură, poate fi prima treaptă a scării pe care se coboară... involutiv!

Şi-n cadrul comunicării mediatice, prin competiție, s-a ajuns la o situație de monopol. Bunăoară, televiziunea monopolizează comunicarea de masă.

Imaginea a devenit cel mai important factor de credibilizare, devansând cuvântul spus sau scris. În timp, documentul verbal, poate constitui element primordial în

vehicularea adevărului, dar pentru imediatețe, audio-vizualul e lider.

Ubicuitatea, celeritatea, emisia în timp real fac din canalele tv., ajutate de sateliți să ajungă în orice loc pe planetă, adevărate indispensabilități.

Televiziunea este instituția formării de opinie, manipulării conștiințelor, educării populației, informării sociale.

Când se-ncordează situația, când izbucnește criza (sau... pacea!) într-un mediu, participantă în teatre de operații, capabilă să-ncline balanța ostilităților și să influențeze factorul timp. Managerii de azi, comunicatorii profesioniști pun mare preț pe acest sistem mediatic. De aceea se dă o adevărată luptă pentru a apărea pe... sticlă, pentru a evolua pe micul ecran. În anumite situații (în tranziție, instabilitate, campanie electorală etc.) televiziunea impune lideri, generează curente de simpatie, stârnește efluviile oprobriului, canalizează demersurile contestatare, coagulează conștiințe, atitudini, conduite și comportamente de grup. „Ați mințit poporul cu televizorul!" s-a scandat ani buni după „revoluția" transmisă în direct în acel decembrie al scoaterii din scenă, rușinos și atipic, prin împușcare chiar în ziua de Crăciun a președintelui Nicolae Ceaușescu.

Dovadă că, uneori, și mulțimea realizează nocivitatea fenomenului televizual de care specialiștii nu se mai îndoiesc câtuși de puțin.

Fenomenul poate fi explicat psihosociologic. Mai întâi, parafrazându-l pe Max Weber, va trebui să constatăm că însăși sociologia (și cu atât mai mult psihosociologia!) este știință a activității sociale, una comprehensivă și explicativă.

Abordată sistemic și cauzal, și televiziunea poate fi interpretată (pe cale de consecință) psihosociologic.

Cum se știe, psihologia mulțimilor (cum ar spune Gustave Le Bon), chiar manipularea și siluirea acestora (cum s-ar exprima Jacques Ellul) reprezintă și un aspect de comunicare socială, de sociologie a mass-media și culturii, de relaționare conștientă inter-

individuală și inter-grupală, de comuniune / fuziune a conștiințelor umane.

Boris Libois vorbește de diversitatea mass-media în funcție de trei categorii de criterii: „Din punctul de vedere al suportului tehnic ea este astăzi împărțită în: imprimerie, difuzare hertziană, cablu audio-vizual și telefonic, satelit, convergență audio-video, informatică, telecomunicații. Din punctul de vedere al diversității suporturilor editoriale putem vorbi de: agenții de presă, presă scrisă de informație generală sau specializată, cotidiene și periodice, media electronice (radio și televiziune). Din punctul de vedere al actorilor profesioniști întâlnim jurnaliști, realizatori, animatori, producători, programatori, editori, angajați ai unor firme publicitare și de anunțuri"[122]

Din punct de vedere al eticii comunicării în masă sunt cunoscute patru orientări majore datoare sociologului W. Schramm[123]: autoritară, libertariană, liberală și a responsabilității sociale. Sarcinile etice ale jurnaliștilor (ca specialiști ai comunicării) sunt marcate de specificul căutării / aflării / relatării adevărului, de aprecierea efectelor dăunătoare ale încălcării deontologiei profesionale, de modul cum receptează / înțelege / practică independența / echidistanța și de gradul de asumare a responsabilității știu fiind că ei sunt redistribuitori prin traficul de informații, ai puterii și integrității morale, adevărului și onestității, toleranței și respectului, compasiunii și cinstei, rezonabilității și dreptului.

În privința eticii scrisului, sloganul (e. g. „Gura publicului *într*-adevăr grăiește", o parafrază a unui cunoscut dicton!) ori reclama (e.g. Avertismentele antitabagice se dovedesc deseori ... mobilizatoare ca odinioară sloganul fiului lui Ion Creangă[124] prin subliminalitatea de tip „e minciună propagandistică!") devin tot aspecte ... nonverbale (în sensul că nu presupun dialogul, replica,

[122] L. Boris, „*Medias*" (in Dictionnaire d'ethique et de philosophie morale, PUF, Paris, 1996.)
[123] W. Schramm, *Four Theories of the Press*, University of Illinois Press, 1974
[124] E arhicunoscută invitația odraslei povestitorului din Humulești, producător de foițe pentru țigarete: „Ori fumezi foiță Creangă, ori dai dracului tutunul!"

relaționarea de tip un-doi, ci doar comunicarea tacită, acceptarea sau negarea ofertei verbale. Pe asemenea aspecte se bazează raportul creativitate / publicitate, din această cauză P.R.-ul trebuie să fie multicreativ, ducând la ceea ce specialiștii numesc „un 3 R": relații / reputație / relevanță. Și remanență, dacă nu e redundanță sau rutină, aș mai adăuga.

Cochetăria cu computerul, în acest caz, este (poate fi) benefică cu toate că, se știe, computerul, deopotrivă dușman și prieten al omului, ajută sau impietează asaltul de idei. Brainstorming-ul electronic – prin dinamism, pluralitate de variante, ubicuitate informațională – este superior metodei clasice, dar – prin aceleași facilități, care incumbă o anume lene a creativității și inițiativei – este, uneori, mai ales la începutul drumului devenirii pedagogice, nerecomandat.

Și un exemplu de relaționare aproape grăitor: Oamenii trăiesc în comunitate în virtutea lucrurilor pe care le au în comun, iar comunicarea este modalitatea prin care ei ajung sa dețină împreună aceste lucruri. "Comunicarea e un mod de a exista al comunității," glosa John Dewey.[125]

Personal, dacă judeci după țidule, sunt (cum ar veni) specialist în comunicare. Sunt (sau ar trebui să fiu) meșter în arta conversației. E drept că nu uit că pentru a „conversa" e foarte important cine e partenerul, receptorul, destinatarul. Dacă, de pildă, vorbești cu cineva despre un subiect ce nu-i place, într-un limbaj pe care nu-l pricepe, se cheamă că te adresezi zidurilor sau, cel mult, microfoanelor, adică urechilor din pereți, ca să supralicitez o cutumă, moștenită din evul suspiciunilor cu ascultarea tuturor de către Securitate, în raport cu evul actual când ascultarea se face de către toți și fiecare, de la fiecare după nevoi, de la fiecare după posibilități, ca să parafrazez o altă zisă din epoca abrogată. Dar dacă te afli la piață, ți-aduci aminte că ești țăran urbanizat și dialoghezi cu ofertantul de la tarabă pe limba lui

[125] Detalii în P. Abraham & N. Rotaru, *Criză și comunicare*, Ed. Detectiv, București, 2007

(chit că stârnești strâmbături din nas ale urbanizaților din preajma ta!) comunicarea are feed-back, adică are... loc.

Mai mult, când cumperi ceva (mere, cartofi, struguri) și zici: „Te rog să nu-mi dai pe alese, ci la rând!" tarabagiul râde și abia atunci îți dă marfă bună, că te consideră de-al lui, nu simandicos care vâră unghia în fructă, o lovește și... apoi nu cumpără, că e scump, vremurile-s mai grele ca-n timpul lui Hagi Tudose și nici nu i se dă pe alese.

Chestie de... etică a dialogului, de persuasiune a relaționării? Păi ce altce?

CUVÂNT ÎNAPOI

Cărțile cu prefață și postfață pot fi asemuite cu prăjiturile, cu torturile bunăoară, care au glazură și blat. Sunt, așadar, prin cuvântul înainte și mai ales prin „greutatea" semnatarului aceluia – mai atractive și mai credibile, prin conținutul propriu-zis – așa cum reușesc să dovedească a fi, iar prin cuvântul dinapoi, în acest tip de tomuri, se poate explicita ceea ce n-a fost clar, cum se poate completa textul cu ceea ce nu s-a spus până atunci.

E drept că, dacă au aceste elemente (cârje, cum le spune reputatul profesor, politician și scriitor Ștefan Cazimir, care exact de aceea a și refuzat sa-mi prefațeze o carte de umor!) care se parcurg primele și, oricum, mai ușor, volumele în cauză riscă să nu mai fie citite în profunzimea economiei lor, dată fiind graba lumii, concurența electronică și abstinența cvasi-unanimă a criticii de întâmpinare-promovare a literaturii tipărite.

Și, totuși, autorul acestui volum de eseistică din domeniul eticii aplicate și al artei managementului organizațional, mai ales prin prisma conflictelor și riscurilor cu trimitere la rolul comunicării în gestionarea acestor stări de a fi ale leadershipului performant în structuri ierarhice formale de tip intelligence, simte nevoia să atragă atenția lectorilor săi că este un tânăr de mai multă vreme, născut exact la un veac după Eminescu (poetul care i-a rămas model, deși oameni răi din lumea rea încearcă să-l pună la zid și să-l scoată din manuale școlare), în localitatea Glâmbocata, a comunei Leordeni (care, recent, l-a ales cetățean de onoare), din județul Argeș (al cărui fiu a fost desemnat).

Mai trebuie să spun că, după școlirile succesive: liceale (la Găești Dâmboviței unde profesori au fost Iordache și Cioculescu), militare de ofițeri de transmisiuni (la Sibiul care a atins performanța de a deveni capitală culturală europeană), academic-militare ca ofițer din Jandarmerie (în Capitala noastră viitor euro-atlantică), universitar-comunicaționale, masterale de presă și doctorale de psihosociologie (la Universitatea din București pătimirii noastre de tranziție), am avut, așa cum îmi place să fac haz de necaz, funcții mari la grad mic, iar la grad mare, funcții, în Arma oamenilor de arme (inclusiv varianta Trupe de securitate) și în aparatul central al Internelor, între anii 1972-2004.

Atestat ziarist profesionist (1983), am fost angajat în presa centrală a M.I. trecând prin toate ipostazele ierarhice, de la redactor (la hebdomadarul „În slujba patriei") la director (al mensualului „Pentru Patrie"), posturi ce mi-au facilitat ascensiunea în Uniunea Scriitorilor (recomandat de Nichita Stănescu, Marin Sorescu, Ovid S. Crohmalniceanu și Haralamb Zincă) și în Uniunea Ziariștilor Profesioniști (mulți ani fiind membru al stafului breslei și lider al filialei plaivaznicilor din Interne).

După pensionare, date fiind calitățile paideutice (atestat lector universitar la Academia de Poliție) am fost angajat în instituția Almei Mater a SRI, parcurgând, în urma susținerii concursurilor organizate și validate de MECT, toate treptele didactice, expertiza fiind de management organizațional, psihosociologie militară, comunicare și relații publice în arhitecturi de securitate.

Diplomele (românești și străine) și premiile (inclusiv cele trei pentru debut editorial cu roman, proză scurtă și poezie) pentru carte beletristică și de specialitate, pentru jurnalism și rebusistică, distincțiile (precum Ordinul Ziariștilor Cl. I Aur) și medaliile (inclusiv Ordinul Național pentru Merit „Virtutea Militară" în rang de Cavaler), aparițiile în dicționare, enciclopedii

şi antologii le consider dovezi grăitoare ale trecerii cu folos prin lume, dar foarte mult mă îmbucurează cuvintele de apreciere ale unor confraţi la umbra fălniciei cărora mi-a plăcut să mă aşez şi pe care i-am rugat să-mi prefaţeze unele volume, precum academicienii E. Simion, C. Bălăceanu-Stolnici, D.R. Popescu şi F. Neagu, magiştrii Al. Piru, I. Rotaru, I. D. Bălan, A. Andreescu, D. T. Popa, Cr. Troncotă, I. Chiş şi Gh. Toma, scriitorii P. Everac, R. Cârneci, C. Leu, Gh. Tomozei, M. Micu, G. Ţărnea, H. Gârbea, N. Dragoş, A. T. Dumitrescu, N.D. Fruntelată, Fl. Popescu, M. Tupan, G. Arion, G. Şovu, Şt. Mitroi, G. Stanca, V. Ursache, L. Roman, ca şi mulţi alţii care m-au onorat cu texte despre opera mea prin mass-media ori prin cărţi ale dânşilor. Cel mai mult, însă, mă refrişează spiritualiceşte ecoul cărţilor, mai ales în rândul elevilor din şcolile comunei natale (unde le ofer pentru răsplata premianţilor) şi în rândul studenţilor sau cursanţilor din amfiteatrele în care evoluez ca dascăl. Aceste feed-back-uri, sunt sigur, reprezintă combustia care-mi alimentează zelul de a scrie, ajungând aproape de numărul celor două coase (77) de titluri publicate (roman, poezie, proză scurtă, aforistică, pamflet, epigramă, memorialistică, reportaj şi, desigur, volume de specialitate ca rod al cercetării ştiinţifice şi al travaliului didactic), care sunt constituite (ca şi numele meu) din 13 litere, potrivit unei superstiţii a optimismului şi fastului.

Închei prin a crede că şi acest op s-a bucurat de acceptanţă şi că a limpezit întrucâtva vederea ochilor minţii celor ce i-au răsfoit paginile, drept care le mulţumesc.

Prof. univ. dr. NICOLAE ROTARU

„Nu-ţi trebuie chei, nici timp mult, nici cine ştie ce erudiţie să-l înţelegi şi să-l placi. E suficientă o oarecare curiozitate." **(Mircea Sântimbreanu)**

„Nu cred să existe cineva care să pună la îndoială vocaţia de scriitor a lui Nicolae Rotaru..." **(Aureliu Goci)**

„ Nicolae Rotaru este sensibil şi profund, un neobosit şi invulnerabil, este neiertător şi tenace, un scriitor complex atât în domeniul epic sau liric, cât şi în activităţile pedagogice." **(Gheorghe Toma)**

„ Sclipitor şi strălucitor, argeşan urbanizat, meşter al dialogului şi duelului epigramatic, cărturar neobosit şi autor harnic..." **(George Zarafu)**

Cărți de același autor

1. Statui de humă, poezie (vol. „9 poeți"), Ed. Cartea Românească, București, 1984 (redactor Mircea Ciobanu)
2. Răstimpuri, proză scurtă (vol. „Gustul livezii"), Ed. Facla, Timișoara, 1985 (redactor Ion Anghel)
3. Semne de armă, povestiri, Ed. Militară, București, 1986 (redactor Mariana Avanu)
4. Lumina zilei, proză scurtă, Ed. Facla, Timișoara, 1989 (redactor Marcel Tolcea)
5. Front de inimi, povestiri, Ed. Militară, București, 1991 (redactor Firiță Carp)
6. Petale de sidef, poezii pentru copii, Ed. Făt Frumos, 1991 (prefață și redactor Ludovic Roman)
7. Destine arestate, povestiri, Ed. Militară, București, 1993 (prefață Eugen Simion) (redactor Firiță Carp)
8. Moarte de probă, roman polițist, Ed. AMB, București, 1993 (redactor Aurel Maria Baros)
9. Bârlogul teroriștilor, proză scurtă polițistă, Ed. M.I. București, 1995 (redactor Claudiu Istrate)
10. Proprietarii de iluzii, proză scurtă, Ed. Porto Franco, Galați, 1996 (redactor Constantin Vremuleț)
11. Ultima dorință, roman polițist, Ed. Militară, București,1996 (redactor Firiță Carp)
12. Criminal de elită, roman polițist, Ed. AMB, București, 1996 (redactor Aurel Maria Baros)

ART MANAGEMENT

13. Muzeul muzelor, poezie, Ed. Sagittarius, București, 1996 (prefață Gheorghe Tomozei) (redactare proprie)
14. Eternitate aproximativă, poezie, Ed. Florile Dalbe, București,1996 (pref. Ion Dodu Bălan) (redactare proprie)
15. Emoții cărunte, poezie, Ed. Fiat lux, București, 1997 (prezentare și redactare Constantin Sorescu)
16. Alibiul inutil, roman polițist, Ed. Militară, București, 1997 (redactor Firiță Carp)
17. Uitarea de mine, poezie, Ed. Helicon, Timișoara, 1998 (redactor Ioan I. Iancu)
18. Noaptea de apoi, nuvelă polițistă, Ed. Paco, București, 1999 (prefață Alexandru Piru) (redactor Victor Achim)
19. Îngerii de oțel, roman, Ed. RAO, București, 1999 (redactor Ovidiu Enculescu)
20. Amintirile unui terorist (Dosarul **Romida**), memorialistică, Ed. Timpolis, Timișoara,1999 (redactor Dan Bardaș)
21. Deceniul Secsy, poezii, Ed. Helicon, Timișoara, 1999 (redactor Ioan I. Iancu)
22. Compendiu etic, eseistică, Ed. M.I., București, 1999 (redactor Claudiu Istrate)
23. Aripi de hârtie, haiku-uri (în patru limbi), Ed. Ar-Thema, București, 2000 (redactare proprie)
24. Cufăr de soldat, povestiri, Ed. M.I., București, 2000 (prefață George Șovu) (redactor Marian Nencescu)
25. Tandem liric, poezie, Ed. Artprint, București, 2000 (prefață Mircea Micu) *(redactare proprie)
26. Cartușiera mov, publicistică, Ed. Timpolis, Timișoara, 2000 (prefață Doru Spătaru) (redactor Melania Cincea)
27. În armura legii, povestiri, Ed. M.I., București, 2001 (prefață George Arion) (redactor Marian Nencescu)
28. Dincolo de Styx, proză scurtă, Ed. RAO, București, 2001 (prezentare Victor Atanasiu) (reactor Constantin Codiță)
29. Pașii fără urmă, poezie, Ed. Diagonal, Bacău, 2001 (redactare proprie)

30. Cartuşiera roz, publicistică, Ed. M.I., Bucureşti, 2002 (prefaţă Florentin Popescu) (redactor Dana Mihalache)
31. Dincolo de ieri, povestiri, Ed. M.I., Bucureşti, 2002 (prefaţă Dumitru Radu Popescu) (redactor Mariana Ciobănaş)
32. Picături de mir, aforisme, Ed. Fd. Revista Jandarmeriei, Bucureşti, 2002 (prefaţă Marius Tupan) (redactare proprie)
33. Frate cu dracul, roman poliţist, Ed. Phobos, Bucureşti, 2002 (redactor Ion Aramă)
34. Comunicarea în organizaţii militare, eseistică, Ed. Tritonic, Bucureşti, 2002, 2005 (redactor Mireille Rădoi)
35. Bis in idem, poezie, Ed. Anastasia-Ina, Buzău, 2002 (prefaţă Nicolae Dragoş)* (redactare proprie)
36. Cartuşiera gri, publicistică, Ed. RAO, Bucureşti, 2003 (redactor Mioara Andrei)
37. Calea de mijloc, povestiri, Ed. M.I., Bucureşti, 2003 (prefaţă Corneliu Leu) (redactor Mariana Ciobănaş)
38. Viaţă expirată, poezie, Ed. Timpolis, Timişoara, 2003 (redactor Melania Cincea)
39. Criză şi dialog, eseistică, Editura RAO, Bucureşti, 2003 (prefaţă Ilie Bădescu) (redactor Ioan Drăgan.)
40. Eroism de veghe, proză/poezie, Ed. MAI, Bucureşti, 2004 (prefaţă Ştefan Mitroi) (redactor Mariana Cibănaş)
41. Cartea picilor, poezii pentru copii, Ed. Contrast, Bucureşti, 2004 (redactor Maria Macovei)
42. Peniţa de bronz, poezii, Ed. Apollon, Bucureşti, 2004 (redactare proprie)
43. Cine, ce, cum, când, memorialistică, Ed. Fd. Revista Jandarmeriei, Bucureşti, 2004 (prefaţă acad. C. Bălăceanu-Stolnici) (redactare proprie)
44. Cartuşiera bej, publicistică, Ed. Detectiv, Bucureşti, 2004 (prefaţă Fănuş Neagu) (redactare proprie)
45. Răspântia, roman, Ed. RAO, Bucureşti, 2004 (Cartea întâi a *Trilogiei de lut*) (redactor Ilieş Cîmpeanu)

46. Renaşteri, roman, Ed. RAO, Bucureşti, 2004 (Cartea a doua a *Trilogiei de lut*) (redactor Ilieş Cîmpeanu)
47. Ruinele, roman, Ed. RAO, Bucureşti, 2004 (Cartea a treia a *Trilogiei de lut*) (redactor Ilieş Cîmpeanu)
48. Linia de sosire, povestiri, Ed. MAI, Bucureşti, 2005 (prefaţă Paul Everac) (redactor Mariana Ciobănaş)
49. Mirabile dictu (101 nemuritori), portrete literare, Ed. Detectiv, Bucureşti , 2005 (redactor Firiţă Carp)
50. Carcera de oase, poezie, Ed. RAO, Bucureşti, 2005 (Tom 1, *Trilogia de foc*) (prefaţă Ion Rotaru) (redactor Ilieş Cîmpeanu)
51. Istoria umbrei, poezie, Ed. RAO, Bucureşti, 2005 (Tom 2, *Trilogia de foc*) (prefaţă George Stanca) (redactor Ilieş Cîmpeanu)
52. Fântâna de leac, poezie,Ed. RAO, Bucureşti, 2005 (Tom 3, *Trilogia de foc*) (prefaţă Nicolae Dan Fruntelată) (redactor Ilieş Cîmpeanu)
53. Psi-leadership, eseistică, Ed. ANI, Bucureşti, 2005 (redactare proprie)
54. *Rău de înălţime,* rondeluri, Ed. MAI, Bucureşti, 2006 (prefaţă Radu Cârneci) (redactor Mariana Ciobănaş)
55. *Lider şi actant,* eseistică, Ed. ANI, Bucureşti, 2006 (prefaţă Traian Liteanu) (redactare proprie)
56. *Psi-management,* eseistică , Ed. ANI., Bucureşti, 2006 (prefaţă Constantin Stoica) (redactare proprie)
57. *Psi-sociologie,* eseistică, Ed. ANI, Bucureşti, 2006, prefaţă Ioan Chiş) (redactare proprie)
58. *Bucurii simple,* poezie, Ed. RAO, Bucureşti, 2006, (Val 1, *Trilogia de apă*) (redactor Ilieş Cîmpeanu)
59 *Dispensa de a fi,* poezie, Ed. RAO, Bucureşti, 2006,(Val 2, *Trilogia de apă*) (redactor Ilieş Cîmpeanu)
60. *Poemele topleß*, poezie, Ed. RAO, Bucureşti, 2006, (Val 3, *Trilogia de apă*) (redactor Ilieş Cîmpeanu)
61. *Cartuşiera uni,* publicistică, Ed. Detectiv, Bucureşti, 2006 (prefaţă Horia Gârbea) (redactor Firiţă Carp)

62. *Informație și metode*, Ed. ANI, București, 2007 (prefață Gheorghe Toma) (redactare proprie)**
63. *Omul din coșmar*, roman, Ed. MAI, București, 2007 (prefață Aurelian Titu Dumitrescu) (redactor Mariana Ciobănaș)
64. *Psi-comunicare*, eseistică, Ed. ANI, București, 2007 (prefață Cristian Florin Popescu) (redactare proprie)
65. *Cartușiera fov*, publicistică, Ed. Detectiv, București, 2007 (prefață Vasile Ursache) (redactor Firiță Carp)
66. *Criză și comunicare*, eseistică, Ed.Detectiv, București, 2007, (prefață Ilie Bădescu) (redactor Firiță Carp) ***
67. *Terra teribilă*, fapt divers, Ed. Timpolis, Timișoara, 2007 (prefață Dumitru Titus Popa) (redactor Melania Cincea)
68. *Topul de hârtie*, versuri, Ed.RAO, București, 2007 (Inspirația primă, *Trilogia de aer*) (redactor Ilieș Cîmpeanu)
69. *Amor cu năbădăi*, versuri, Ed. RAO, București, 2007 (Inspirația secundă, *Trilogia de aer*) (redactor Ilieș Cîmpeanu)
70. *Polifem ceacâr*,versuri, Ed. RAO, București, 2007(Inspirația terță, *Trilogia de aer*) (redactor Ilieș Cîmpeanu)
71. *Al șaselea simț*, povestiri, Ed. MIRA, București, 2008

**cărți realizate în duet, cu poetul Ilie Gorjan*
***carte realizată în tandem cu prof. Teodoru Ștefan*
****carte realizată împreună cu prof. Pavel Abraham*

CUPRINS

	pg
Cuvânt înainte (Constantin Onișor)	5
Art management și eficiență acțională în organizații	9
Structura socială – matricea conviețuirii și relaționării etice	28
Globalizare, riscuri, îndoieli și turbulențe	42
Management, dinamică de personal și un anume coaching	58
Criza, actorii globali și noua ordine	69
Realități și determinări psihosociologice ale actelor terorii	77
Repere ale polemologiei terorii	90
Firea umană, personalitatea și managementul înstrăinării	103
Infinitive manageriale în structurile de tip militar	116
Determinări comunicaționale militare globale	128
Educație conversațională și persuasiune	138
Vectori comunicaționali ai unei realități globale de tip instabil	152
De la teroare la agresivitate	161
Managementul comunicării tacite	181
Virtuțile psihosociale ale timpului liber și divertismentului	191
Vorbire, convorbire, dialog, discuție, conversație și persuadare	205
Moartea comunicării, limbajul și retorica relaționării	216
Etica dialogului persuasiv în comunicarea publică	231
Cuvânt înapoi (Nicolae Rotaru)	248
Cărți de același autor	252
Cuprins	257